

Andrija

Andrija Sladonja

Sladonja

Slad

~~Slad~~

Mo tar

Posky an

Andrija Sladonja
Tar Josipa Sladonja
Venita waltura

od Sladonja
gregoroga

Santula Josipa
i Terzagitbis

Andrija Sladonja

mozi

Sladonja

Familja

Fortuna

Andrija Sladonja

110213026

NEDEĽJNA ČITANKA

ZA

ODRASLU MLADEŽ.

Velja vezana s hërbtom od koše 28 kr.

(Prodaje se kod c. k. městne vlasti u Tërstu i drugih primorskih městih.)

U TERSTU.

VLADATELJNA TISKARNICA.

1850.

Dobrogojenje kèrstjansko.

Prinesak

k obćenitomu pučkomu izobraženju.

Od

Bernarda Galura,
Kneza Biskupa Brixenskoga.

K 327
1974

R I-472

Mila bratjo! Kojagod su istinita, kojagod poštena, kojagod pravedna, kojagod sveta, kojagod ljubežljiva, kojagod donesu dobar glas, što hoće krěpost, i spada na hvale vrědno vėžbanje, ova mislite.

S. Paval k Filipianom IV. 8.

Ljubav neka bude brez licumirstva. Mėrzite na zlo. Dėržite se čvėrsto dobra. Ljubavlju bratinskom medju sobom milujte se. Dvornostju jedan drugoga pretecite.

K Rimljanom XII. 9. 10.

Čast, komu ide čast.

K Rimljanom XIII. 7.

Predgovor.

Predavajuć ovu knjigu občinstvu, jedna davna moja želja ispunjiva se; i netajim, da to veseli me, tim bo ufam se k obćenomu pućkomu izobraženju štogod priložiti.

Někoji iskusiše pisati pravila dvōrnosti. Erasmo od Rotterdam-a upisa u Frajboru v Brizgavi mėseca ožujka 1530 knjizicu *o uljudnosti navadah* (de civilitate morum). Ivan Enriko Martin Ernesti izdāde *Nauke dvornosti, pristojnosti i zdravja* (Lehren der Höflichkeit, deß Wohlstandes und der Gesundheit). Po Armandu kralju u Strassburgu izidoše: *Pravila pristojnosti ili dvornost, kojom se služe pošteni ljudi, s načinom za činit naklone, i něka načela za ponašat se mudro na svėtu* (Règles de la Bienséance ou la Civilté, qui se pratique parmi les honnêtes gens, avec la manière de faire des Complimens, et des Maximes pour se conduire sagement dans le monde). Gilberto Bauer dade na svėtlo: *Katekizam iliti Pravila dvornosti u kratkih pitanjih* (Katechismus oder Regeln der Höflichkeit in kurzen Fragen). Što Ernesti upisa, nije dovoljno, i neima tu bogostovnih načelah iz kojih trěba da izide kėrstjansko dobrogojenje; u němaćkom i franceskom

jeziku izdana pravila o pristojnosti (*Règles de la Bienséance*) uzdrže mnogo suvišnoga, budući da ovdje djeca pomnjivo se vežbaju naklone činiti, i sputno besjediti, što djetinskim ljetom nije vazda ni primjerno.

Učinivši mi se ovo djelo važno, jur oddavna zasjekoh u sèrcu, da ovaj predmet od nauka raširim; i po mojoj misli ovo uputjivanje k hrišćanskomu dobrogojenju je dosta dobro svršeno.

Dočim zabavljah se djelom htiaše me kadgod zavesti misal, pristoji li se katoličanskomu biskupu pisati *knjigu dobrogojenja*? Nu svedjer pokrepljivaše me opet motrenje, da jest ovi posao važan za odgojenje djece, za radostno žitje, za ljudsku čestitost, poštenje i uzgojenje, za nebo, za domaću zadovoljnost, za omiljenje obćenja s ljudmi, i da s istim vjrozakonom u najskladniem sadruženju stoji; da pače, ako mi je to prosto reći, čini drugi djel vjrozakona. Bog jest ljubav, a křstjanski vjrozakon je nauk o božjoj ljubavi nam objavljenoj; ljubav je sadržaj bogoštovja, vjkovjčna křpost, poklj, kao što veli s. Paval, vjra i ufanje bude s ovim svjetom prestalo. 1. knjig. h Korint. XIII. 13. Sve što ovu ljubav promakne, jest važno; a křstjansko dobrogojenje samo po sebi nije drugo, nego ljubav u svagdanje življenje uporabljena. S. Paval veli: *Čast komu ide čast, dvornostju jedan drugoga pretecite.* K Rimlj. XII. 10. XIII. 7. S ljubavlju jest sadružena poniznost, razložnost, veledušje, u kratko, sve ono, što čini ugodno pribivanje na ovom svjetu, o kojem govori Isus, da tu neima dana bez pečali. Načela bogoštovna podaju čovjku unutjernoje izobraženje; da bude ponizan,

vjran, čovjčan, u kratko, křstjanski dobar: dobrogojenje podaje ili dovjrsi njegovo izvanjsko izobraženje, bez koga toliko nevalja da ostane křstjanin, koliko nevalja pustiti dragocjni kamen bez krasna okova; onaj sija onda samo, kad je ogladjen i otesan; a nereče li se o neuljudnom čovjku, da je neogladjen i neotesan? Pobožni, čovjčni, čudoredno dobri, jednom rečju, dobro odgojeni ljudi jesu dika vjrozakonu; nije li křstjanski vjrozakon, kojemu narod čovjčanski ima na svomu odgojenju blagodariti. Razluče vjrozakon štetom njegove dike i kvarom ovoga svjeta vele rado od svagdanjega življenja, od obćenja s ljudmi, od izobraženja, od reći i djela; hoće da imaju vjrozakon, a uzimlju više putih priliku ježa tjratoga; gdi komu ne smimo ni približit se, ni s njim besjediti, brez da nas uvrjdi neuljudnostjama svojimi; ljudi, koi se moraju ljubiti, bježe jedan od drugoga. Učine neizbrojene grjehe od nepristojnostih Boga i ljude uvrjdujućih, a koliko je neugodno pribivanje medju ljudmi neizobraženimi! Neuljudnost nenajde se samo kod prostih ljudih, nje ima svagdi, gdi neima pravoga bogoštovja; tu biva pod zastorom od lukavštine, pretvaranja, himbe, opaçine i licumirstva, nje nasjrtjta jesu više putih strahovito harajuća, radost što s ljudmi obci se izčezne, neuljudnosti napune sèrce čemera, u sljđ toga idu omraze, neprijateljstva, progonstva, osveta, nepouzdanje, često još veća nesrjća. A kako ide kod prostih ljudih, kako ide u křčmah? Jedna gruba besjda potegne drugu za sobom, a pak nastanu prepiranja, gerdjenja, hrvanja, ubojstva. Većkrat dojde pokajanje preveć kasno, to će reći,

da posljedice svoje neuljudnosti nemogu se vazda ponapraviti. Dvoran odgovor bio bi sve odvratno; jerbo dobro odhranjena křstjanina nepredobiju neuljudnosti od inoga. *Blag odgovor umiri sěrbu, a govor grub probudi gjněv.* Prič. Solom XV. 1. *Kakono prie ognja u peći dim, i para se vatrena uznosi, tako i prie prolitja kěrvu kletve, prikori i pritnje.* Cěrkven. XXII. 30. O da bi věšala i tamnice manje dokazah davale, koje nezgode od neuljudnosti dojdou! Ovi posao je važan, vele važan, osobito u naša tužna vrěmena, gdje malo da ne svi stališi svoju čast i slavu izgubiše. Vrěme je, krajnje je vrěme, da pravo izobraženje puka sa svimi moćami promaknemo; ali gradit ćemo na pěržini, ako to na bogoštovna načela nenaslonimo; bez ovih bo jesu i ostanu ljudi grobi poběljeni, koji se iz vana gizardaju, a u sebi směrđljivi trulež zatvaraju.

Što se nećini za učionice i nauk od děce? I sa svim tim nije li se do sada izvanjsko izobraženje odviše zapustilo, a kratko i dragocěno vrěme s predmeti manje potrebnimi napunilo? Hoće li se da děca kroz tužna iskustva opazna postanu? Tužne su ti kadgod posljedice neuljudnosti i grubosti. Morebit da imam odveć dobro mjenje o ovoj knjizi i o njezinom saděržaju, ako sudim, da mogla bi u učionicah osobito neděljnih i u gojilištih čitankom postati. I pripovědaoci mnoga ovdě najti će, čim će moći koristno služiti se; u nauk křstjanski za odraslost moglo bi se mnogo iz ove knjige primiti. Nek se nepogěrđi nijednoga načina, što je podoban, za naš odăpeti vėk napokon opet navesti na blage navade. Čini mi se, da neima drugoga načina, nego da novu

zemlju u mladosti zavěrgnemo. U ovoj knjizi teško najde se štogod, što bi koristno samo za gradsku ili samo za kmetsku děcu bilo; i odrastni gledat će se često u ovome ogledalu; budući da bogoštovja, ljubavi, razložnosti, razuma i dobra odgojenja neima svagdi, gdi ima dobe i odrasta.

Odgojenje, o kojem u ovoj knjizi govori se, nebi imalo biti nijednoj kolibi nepoznato; nikad nećemo obćenito izobraženje puka promaknuti, ako neištemo da u sve stališe i u svaku kuću utičemo. Kako bismo to mogli učiniti, bėlodano je. Sve na vėrozakonska načela privedoh, da sgradu tvěrdu sagradim. Jedva koje pravilo za ravnanje dojde napěrho, da nebi za uzrok imalo ljubavi, poniznosti, razložnosti i obzira na iskěrnjega. Tko Boga nečasti, hoće svoga iskěrnjega, njegovo poštenje i stališ malo da ne okaljati. Počeo sam zato od ljubavi i časti prama višnjemu bitju, koi hoće, da Stvoritelja u stvorenju ljubimo i častimo. Koliko je čověk velik i štovanja vrědan u ovom svetom sjedinjenju! Koliko duboko propade, kad ga se brez Boga prikaže! Njegova dika podpora neima.

Zelim da cilj mojega posla dobro se upamet usadi. Ja nepišem prazna pravila od uljudnosti, niti nepišem čudorednost; ali izabiram one predmete i načela, koja će izvanjsko izobraženje svih stališah promaknuti. Učitelji i roditelji najti će još štogod da prilože: načela ostanu, a prilike za uporavljenja jesu neizbrojne; one jesu različne, kakono jesu mili i nemili običaji děržavah, gradah i selah. Kroz uporavljenja uvedu se děca u duh od načela, ali ako jim se nedojde

u pomoć, teško da budu sama uporavljenje učinila; hodit će u crkvu i učionicu, a izvana vladat će se neuljudno, grubo, razuzdano i neuredno. To je pravo vježbanje razuma i čudorednosti, kad se čini, da деца traže svagde uzrok i načelo boljega svoga podnašanja; slavni nauk Isukrštov u sok i kerv u njih pretvori se, a iz učionicah izobražena деца proizlaze; roditelji vesele se toj učionici, gdi svoja деца istinito goje i odgoje se.

Ja uporednjenimi broji postupam, za da se u učionicah i kućah na nje pozvati, i druge tako uputiti može.

Cilj moj jest dobar, Bog mi trud blagoslovom proslavio.

BERNARDO GALURA,
Knez Biskup Brixenski.

Poglavje prvo.

O ljubavi i časti prama Bogu.

§. 1.

Najveća ljubav i čast pristoji se Bogu.

Pitanje. Koja je prva i najveća zapovjed u svemu zakonu?

Odgovor. „Ljubit ćeš Gospodina Boga tvoga iz svega srca tvoga, iz sve duše tvoje, i iz sve pameti tvoje. Ovo je najveća i prva zapovjed“, govori Isus kod s. Mateja na poglavju XXII. stihu 37. i 38.

Pit. Kada ljubimo Boga istinito i verhu svega?

Odg. Kada obluživamo njegove zapovjedi, budući zapovjedi božje; kade za nijednu stvar ovoga sveta nedamo se odmaknuti od oblužjenja božjih zapovjedi; kad našu najveću sreću, vas naš pokoj u Bogu tražimo, i naše najveće veselje u njemu imamo. „To bo jest ljubav k Bogu, da zapovjedi njegove oblužujemo, a zapovjedi njegove teške nisu“. I. knjiga s. Ivana Pogl. V. Stih 3. „Ni smert ni život, ni sadašnja, ni dojuča, ni visina, ni nizina, niti što god drugo može nas rastaviti od ljubavi božje, koja jest u Isukrštu Gospodinu našem“. K Rimlj. P. VIII. St. 38. 39. Isus reče svojim učenicom, i nam govori: „Vi prijatelji moji jeste, ako budete činili, što ja zapovjedam vami“. S. Iv. P. XV. St. 14.

P. Zašto ova zapovjed, ljubiti Boga, jest prva i najveća?

O. Jer Bog je najbolje i najveće dobro, što neizmernim načinom u sebi sjedinjuje sve što jest izvrstno, sveto, pošteno i blaženotvorno; bez koga

neima pravoga blaženstva; od koga sve dohadja, što je vrédno istinom biti nazvano dobrim; i jer u ljubavi božjoj sve sadèrži se, što nas dobre i blažene učiniti može. „Nitko nije dobar, posve dobar, van jedini Bog“, reče Isus kod Mat. na p. XIX. st. 17.

P. Od koga moramo poznati i ono dobro, što nam čine ljudi?

O. Od Boga; on bo vlada ljudskimi sèrci, i bez njega nemogu nam ljudi ništa dobroga učiniti. „Svako dobro datje i svaki dar izvrèstni odozgor jest, silazeć od oca svètlostih, u koga neima promène niti mènjanja sène;“ tako je njegova ljubav stanovita. Knj. s. Jakova. I. 17.

P. Budući Bog jedino dobro izvrèstno i ublažeće, tvorac svake prave čestitosti, naš stvoritelj, gospodin i otac, koju čast smo dèržani njemu nositi?

O. Čast najveću, budući on dobro najveće, svu čast, jer sve dobro od njega dojde, i jer sve, što je na ovom svètu častno, jest samo s toga, jer je Bogu ugodno. Kakono zraci iz sunca izhadjaju, tako sve što no jest vrédno i pošteno, i svaka prava čast iz božje svetosti, slave i iz najvišega njegova dostojanstva izlazi. „Sin poštuje oca, a sluga svoga gospodara: ako dakle vaš otac jesam, gdi je čast moja? i ako gospodin jesam, gdi je straholjubje moje?“ Malakia I. 6. I jer svaka čast gospodinu Bogu pri-
stoji se, a mi samo zato možemo se veseliti i slaviti, jer je on dobrotà, zato veli s. Paval: „Tko se slavi, neka slavi se u Gospodinu;“ neka pozna čestitost i čast, ka mu je pripravna; nu budući da od Boga dojde, neka Bogu daje hvalu i slavu. „Nije bo tko sebe istoga slavi dostojan hvale, nego koga Bog slavi.“ 2. knjig. Korint. X. 17. 18. To je nezahvalnost i nepravica proti Bogu, ako ono dobro na komu imamo njegovoj milosti zahvaliti, sebi ili ljudem prisvojimo, i onu čast, koju smo dèržani nositi bitju višnjemu, sebi istim ju prisvojimo ili ljudem dajemo, što jest vèrsta kipočastja. „Ovi istinu s lažom promènise, i stvorenju više časti i posluha dokazaše, nego li Stvoritelju, koji je blagoslovjen po sve vèke. Amen.“ K Rimlj. I. 25. On govori: „Ja sam gospo-

din, a izvan mene neima drugoga: slavu moju drugomu dati neću.“ Isaia XLV. 5. XLVIII. 11.

§. 2.

Kako kèrstjanin ima skazati svoju ljubav i čast Bogu.

P. Na čigovu čast moramo sve činiti?

O. Na čast božju, kojega volju, ljubav i milost u svemu što činimo, trèba da prid očima imamo. „Ili blagujete ili pijete, ili drugo što činite, svaka na slavu božju činite,“ to jest na bogoljubnu svèrhu, da ćemo tako činiti, kako je Bogu ugodno, i da Bog od nas i od drugih hvaljen i proslavljen bude. I. h Korint. X. 31.

P. Koju želju ukažemo svaki dan u pèrvoj prošnji od Očenaša?

O. „Sveti se,“ Oče! „ime tvoje!“ Mat. VI. 9. Molimo i želimo, da mi i drugi tako čestiti budemo, da Boga poznamo, njemu pristojnu čast nosimo, i živimo na slavu njegovu.

P. Je li dužnost, čast i slavu božju i medju našimi iskèrnjimi raširiti?

O. Jest; on bo je naš otac, gospodin i dobro najveće; i budući da izvan sjedinjenja š njim neima pravoga blaženstva, za to iz harnosti prama Bogu i iz ljubavi prama ljudem dèržani smo, sa svimi snagami našimi nastojati, da dobri Bog bude oda svih ljudih poznat, ljubljen, častjen i proslavljen. „Neka svèti svètlost vaša prid ljudmi, da vide dèla vaša dobra, i proslave oca vašega, koi je na nebesih.“ Mat. V. 16. Isus je tražio čast svoga oca nebeskoga, i molio je na predvečerje svoje muke: „Oče! ja te proslavih na zemlji, i dèlo dovrèših, koje si mi dao da činim; a sada me proslavi ti, oče, kod tebe istoga, slavom, koju imadoh kod tebe prie, nego bi svèt bio.“ Ivan XVII. 4. 5.

P. Koju čast je dužan kèrstjanin svomu stvoritelju u svanutje?

O. Kèrstjanin ima jutrom rano dignuti svoje sèrce i ruke k svomu stvoritelju, zahvaliti mu na

pokoju uživanu, priporučiti se i u naprédak njegovoj ljubavi, i ponoviti mu obećanje, da neće ništa opakoga činiti, nego njegove zapovédi ispunjavati. „Bože! Bože moj k tebi jutrenujem; žudi k tebi duša moja, sve bitje moje za tobom gine. — Na te mislim na odru momu, i ti si u jutro razmišljanje moje.“ Ps. LXII.

P. Koju čast je křstjanin dęržan svomu stvoritelju u večer?

O. Křstjaninu nevalja pojti spati, ako nije sam ili s drugimi svęršio svoju molitvu; on mora zahvaliti svomu Gospodinu na dobroćinstvih dnevnih, koja je nam, našim i svim ljudem učinio; on ima njemu, koga u svemu dvorimo, dęla i tęrpjenja dnevna posvetiti; njega ima pitati proštenje od zloćah učinjenih, i priporučiti se u zaštitu očinskoga njegova providjenja. I Isus, koji nikad nesagręši, moljase se u večer svomu ocu nebeskomu. Mat. XIV. 23.

P. Kako ima křstjanin pri blagovanju svoja pobožna ćutjenja Bogu oćitovati?

O. Po molitvi prie i poslie blagovanja, kroz koju ukazuјemo našu vęru u stvoritelja, našu zavisnost od njega, naše poštovanje i našu harnu ljubav prama njemu. Isti Isus, sin božji, neodstupaše od stola nezahvalivši ocu nebeskomu. Mat. XXVI. 30. U vręme blagovanja nevalja ništa govoriti, što bi Boga ili ljude uvrędilo. Koji dobro odhranjeni gost uslobodit će se uvręditi dobroga gostionika za njegovim vlastitim stolom? Za stolom nismo našim, već za stolom gospodinovim; mi jimo njegov kruh, pijemo njegovo vino i vodu njegovu. „Moje su sve zvęri dubravah, živine na gorah, i moja su goveda,“ veli Gospodin upsalmu XLIX. 10. S njegovim dopuštjenjem jimo njihovo meso. Radi toga piše s. Paval: „Vi“ křstjani! „ili blagujete ili pijete, ili drugo što ćinite, svaka na slavu božju ćinite.“ 1. knjig. Kor. X. 31.

P. Kako možemo slaviti Boga kroz naša dęla?

O. Mi slavimo Boga kroz naša dęla, ako ono dęlamo, što hoće naše zvanje; ako sve što ćinimo, ćinimo iz posluha prama Bogu, jere smo gręšnici, i on nam je naložio pokoru, da jimo naš kruh u znojtu

lica našega; ako s dęli pokoran dah sadružimo, ova s pobožnim mislima posvetimo, k nebu je odpravimo, a s kletvami u pakao nebacimo; ako se ćuvamo męrljanja i nezadovoljnosti; jerbo gręšnik mora bit pokoran, a pokornik tih, blag, stęrpljiv, bogoljuban, podložan i ponizan.

P. Kako ćastimo Boga u suprotivštinah, u tęrpjenjih i nevoljah?

O. Ako se Bogu podložimo, netužimo na njegovo providjenje, nekrivimo nepravicu; nego s Isusom, koji nebiaše gręšnik, molimo: „Oće moj! ako je moguće, nek me mimoide ćaša ova od mųke; ništa nemanje ne kako ja hoću, nego kako ti hoćeš.“ Mat. XVI. 39. Tęrpjenja jesu nam spasonosna učionica, u kojoj se odgoјivamo za život vęčni, gdi tęrpjenja neima.

P. Kako ćastimo Boga u veselju?

O. Ako nikad naše veselje u zlu netražimo; što bo oca uvrędi, neima veseliti sina; ako za negręšna veselja Bogu zahvalimo, spoznamo njegovu dobrotu, iskęrnje rado obveselimo, i od minulih veseljah ovoga svęta u našem sęrcu podignemo se k nebu, gdi su nam pripravna veselja neminuća, ćista i vękovita; ako n. p. s ćovękom evandjeoskim kod blagovanja zahvalimo i rećemo: „Blažen, koji blagovao bude kruh svoj u kraljestvu božjemu.“ Luka XIV. 15.

P. Kada ćastimo Boga u našem govorenju?

O. Ako ništa negovorimo, što Boga uvrędi, što ćovęka ožalosti, smuti i pokvari, što bogoćastje, i ono što je sveto, pogęrdi, što ćudorednost oskvęrne. „Ružne reći i ludoslovja, dvoumne šale, koje su nepristojne, neka se nećuju od křstjanah; da paće neka slave Boga.“ Efes. V. 4.

P. Kako možemo Boga ćastiti, ispunjujuć dužnosti svoga stališa?

O. Ćastimo Boga, ako ispunjavamo dužnosti svoga stališa s pobožnom odlukom, da ćemo Bogu u ljudih služit, Boga u ljudih ćastiti, Boga poslušati, kad na hotjenja ljudska pristajemo; ako naš stališ dęržimo za naše zvanje po komu nas Bog za život vęčni odgaja; ako sve s molitvom sprovodimo.

P. Što se ima o čovjeku misliti, koji bez skèrbi blagodenstvuje, digne se, zavalu u postelju, blaguje, pije, dèla, tèrpi, bez da bi pri tomu na Boga mislio?

O. Takov čovèk voli provoditi život nerazborne živine, nego bitja razborita; on ima sèrce Boga zaboravljajuèe, nebogomilo, neuljudno, nezahvalno; on je nesrècan u svojoj duševnosti; njegova dèla i tèrpjenja jesu prid Gospodinom kao prazna plèva; on neima ufanja ulèsti u pokoj i veselje gospodinovo, što je pripravno pravim slugam božjim. **O** ovih ne-harnih pogèrditeljih tuži se Gospodin: „Sinove od-hranih i uzvisih; oni pako pogèrdiše mene. Vol pozna svoga posvojitelja, i magare jasle gospodara svoga; a Israel mene nepoznade.“ Is. I. 2. 3. „Odmetnut se od Boga jest početak čovèčanske oholosti.“ Cèrk. X. 14.

P. Tko odmetne se od Boga? Ili od koga trèba reći, da se je od Boga odmetnuo?

O. Tko taj, što Bog očitova; tko od istine stupi k laži; tko ljubi dobro zemaljsko više, nego li Boga; tko Bogu pristojnu čast otme, sebi ju prisudi ili svètu; tko u svem svojem činjenju neima straha božjega: taj od Boga odstupi, i njega se odreèe.

§. 3.

Tko Boga ljubi i časti, mora i što je sveto ljubiti i častiti.

P. Može li se Bog pravo častiti, nečasteći ono što je u božjih očih sveto i štovanja vrèdno?

O. Nemože; već tko hoèe da pravo Boga časti, mora častiti i ono, što je sveto u božjih očih, i što Bog hoèe da bude častjeno.

P. Što ide simo?

O. 1. Ime božje; ovo bo jest štovanja dostojno, jere izražuje namisao o Bogu; 2. vèrozakon, iliti vèrovanje u ono, što dobru Bog po Isukèrstu učini za naše spasenje; 3. reè božja, ili nauk od Boga očitovani; 4. cèrkva ili skupština svih pravovèrnih kèrstjanah pod svojim zakonitim pastìrom; 5. bogoštovje od Isukèrsta naredjeno, ili zakon i naèin, za Boga

u duhu i istini častiti; 6. dom božji, gdi biva sveto, i razdavaju se otajstveni božji darovi; 7. Svetci božji, koji su već proslavjeni na nebesih; 8. pobožne prilike i rezokipi; 9. moći svetih, ove bo èe na dan uskèrsnutja nebeskom sjajnostju obasjati; 10. uredjenje družbe ljudske od Boga napravljeno; 11. molitva, iliti uzdignutje pameti k Bogu, obćenje s Bogom.

P. Što ukazuje onaj, koji nepoštuje što je sveto i časti dostojno?

O. Pogèrditelj onoga što je sveto ukazuje ne-bogoljubnost, mlaèinu prama Bogu i svomu vlastitomu spasenju, nevèrstvo, pogèrdjenje Boga, nemilost prama drugim ljudem, kojim ova jesu sveta; bezumnost, neuljudnost i zlo odgojenje.

P. Koju čast jesmo dužni imenu božjemu?

O. Ime božje nevalja izgovarati u sèrditosti i psovanju, nego smèrnostju; ovo bo jest ime našega stvoritelja, gospodina i oca. To je ružna pogèrda božjemu imenu, ako krivo prisègu. „Tko se mnogo kune napuni se grèsi, i neèe od kuèe njegove otići pedepsa.“ Cèrk. XXIII. 12., a Gospodin veli: „Prokletstvo dojde u kuèu zaklinjajuèeg' se u ime moje lažljivo; prokletstvo zadržavat èe se usrèd kuèe njegove, i zatèrti èe ju s dèrvi i kamenji njezinimi.“ Kod Zakarie V. 4. Druga zapovèd veli: „Neimenuj u tašèe,“ bez potrebe i vètreno, „ime božje.“

P. Koju čast je dèržan kèrstjanin nositi vèrozakonu?

O. Kèrstjanin je dèržan, 1. Vèrozakon Isukèrstov za ono dèržati, što je doisto, za reè božju i uredbu, da se ljudi spase, poboljšaju, i blaženi postanu; 2. ovu vèru sve do smèrti stavno ispovèdati, nestidit se vèrovanja u svoga stvoritelja, i ako je potrebno, za njega što više i umrèti, kao što učinise sveti muèenici; jest dužnost, Boga više slušati nego li ljude, i onih, koji samo tèlo mogu ubiti, nebojati se više nego li Boga; 3. polag nauka vèrozakona živiti, neka svèt vidi, da bogoštovje kèrstjansko odgojiva ljudih pravo dobrih, i neka proslavi zato Boga; 4. vèrozakon, i po njemu čast božju i ljudsko

blaženstvo dobrimi nauci i izgledi uznašati, i sërdačno veselit se, kad se kraljestvo Isukèrstovo raširuje.

P. Kako i zašto nevěrnik pogèrdjuje Boga?

O. Nevěrnik čini Boga lažcem, jere ono, što je reč i dèlo božje nazivlje ljudskim dèlom i izmišljenjem. S. Ivan apustol veli: „Tko nevěruje sinu božjemu, lažcem čini Boga; jerbo nevěruje u svèdočanstvo, koje izvede Bog o sinu svojem.“ I. knj. V. 10.

P. Kakovu čast je kèrstjanin dèržan nositi reči božjoj?

O. Kèrstjanin je dèržan, reč božju častiti, slušat i ovèršivati; to bo je reč njegova Boga, gospodina i oca; i kadno uvede otac nebeski svoga sina u ovi svèt, reče: „Njega poslušajte.“ Mat. XVII. 5. Nije li to ružno uvrèdjenje ocu, ako dèca uklanjaju se od njegova glasa, i pred njegovimi rečmi zatvaraju uši?

P. Koju čast je kèrstjanin dužan cèrkvi?

O. Kèrstjanin časti cèrkvu od Isukèrsta sastavljenju, ako u svetom vezu š njom ostane, u njoj žive i umre, nju kao svoju uzgojiteljicu za život večni ljubi, i njezine nauke ovèršiva; Isus bo govori, „tko cèrkvu neposlušna, nek ti bude kao neznabožac i očitnik.“ Mat. XVIII. 17.

P. Kako pogèrde ljudi cèrkvu?

O. Ako se nje odreku, a sadruže s kojom naslèdbom; ako nemare za nje reči, zapovèdi i nauke, i zložitjem ovu svetu majku obruže.

P. Koju čast je dužan kèrstjanin službi božjoj?

O. Kèrstjanin je dužan bit pri službi božjoj s pristojnostju i sèrdačnim udioničtvom; tu bo jest Isus u srèd svoje vèrne dèce; to je teško uvrèdjenje ljubavi Isukèrstovoj, ako čovèk pogèrdjuje posvetilište njegovu smèrt spomenujuće, i nemari, nahodi li se ili ne u onoj obćini, koja je gospodinova, i usrèd koje pribiva Gospodin. S. Paval piše: „Nezapuštajmo bogoštovne naše skupštine, kako obiçavaju nèkoji.“ Ebr. X. 25.

P. Koju čast je kèrstjanin dèržan domu božjemu?

O. Kèrstjanin časti dom božji, kada ga za ono dèrži, što je doisto, za hram, u kojem njegov Bog i

spasitelj stanovito pribiva; kada u njega dojde sa sinovljim i harnim veseljem; kada veličanstvo javnoga bogoštovanja digne sèrce njegovo k Bogu; kada ukrepljen i poboljšan od cèrkve otide; kada rado primetne što može na proslavljenje doma božjega, u kojem bio je priporodjen na život večni, i iz koga sve njegovo blaženstvo izhadja. David moljaše: „Gospodine! ljubio sam diku kuće tvoje, i mèsto pribivanja slave tvoje.“ Ps. XV. 8. Tko pogèrdi dom božji, očinski svoj dom pogèrdi, i daje javni dokaz svoga mlaćnoga i neharnoga sèrca. Teško dojde božji blagoslov na kuću takova pogèrditelja, i dèca njegova hoće ga tako malo cèniti, kao što je on kuću svoga nebeskoga oca malo cènio.

P. Koju čast je dèržan kèrstjanin nositi svetcem i njihovim prilikam, rëzokipom i moćima?

O. Mi neklanjamo se svetcem, a još manje njihovim prilikam, rëzokipom i moćima, buduc da samomu Bogu moramo se klanjati, on bo je Gospodin, i najveća čast njemu se pristoji: a svetce ljubimo i štujemo, kao izvèrstne priatelje božje, koji nas takodjer ljubeći, mole se za nas kroz Isukèrsta ocu od milosèrdja; u ovom uzdanju i vèri priporuèujemo se njihovoj ljubavi, koja nikad nepristane, da se mole za nas. Uprav za to jesu nam štovanja vèrdne njihove prilike, rëzokipi i moći, i pogèrdili bismo Boga i njegove nebeske častitelje, ako bismo što se dotiçe Boga i svetih njegovih pogèrdili; mi vèrujemo, da štujemo svetce dèlotvorno, kad njihove krèposti naslèdujemo. Nismo li dužni one ljubiti i štovati, koji su od Boga ljubljeni, koji na ovom svètu biše često od njega s čudesi proslavljeni, a koji su sada na nebesih za uvèk slavom nakitjeni: Isus veli: „Tko me bude dvorio, proslavit će ga otac moj.“ Iv. XII. 26. Toga radi najpèrvi kèrstjani skèrbno sakupljahu ostatke svetih mućenikah, procènjivahu je vèrhu srebra i zlata, i sèrdačnim veseljem svetkovahu uspomenu izvèrstnih pravednikah.

P. Čigovu volju moramo u uredjenju ljudske družbe poznati i častiti, u slèd koga ima dèce i ro-

diteljah, momakah i meštarah, podložnikah i poglavicah, bogatih i ubogih, malih i velikih?

O. Volju božju; tko hoće da smuti red stvari na svētu, taj se uzbuni proti naredbi božjoj; jerbo „Bog nije Bog smutnje, nego mira.“ I. knjig. Kor. XIV. 33.

P. Kako častimo Boga po molitvi?

O. Kada Bogu „klanjamo se“, i na njega se sa svim pustimo, spoznavamo ga za našega višnjega gospodina; kada „priporučujemo se“ njegovoj ljubavi i providjenju, ukazujemo vèru u njegovo sve vladajuće providjenje i svemogućstvo; kada mu „zahvaljivamo,“ dajemo njemu tu slavu, da od njega sve dobro dohadja; kad ga „proštenje pitamo“, ispodvedamo da je on naš otac, gospodin i zakonotvorac, koga dužni smo poslušati, da je on bitje sveto, što se grèhom uvrèdi; kada „molimo za naše iskèrnje,“ ispovèdamo da je on otac svih ljudih. Tko pogèrdi molitvu, odcèpi se od svoga stvoritelja, neće ništa da za njega znade, i srami se biti nazvan sinom božjim. Kakova ti je to ludost! Kakova nerazbor- nost! Kakova nezahvalnost! Kakovo uvrèdjenje bitju višnjemu!

§. 4.

P o b o ž n o s t.

P. U čemu stoji pobožnost?

O. Pobožnost nestoji samo u molitvi, akoprem bez molitve neima pobožnosti; ona nestoji samo u pohadjanju cèrkve, prem da pobožni ide rado u dom božji: pobožnost je sadèržaj onih cùtjenjah, koja smo Bogu dužni, koja nas učine Bogu ugodnimi, i koja nas s Bogom u oni upokojivi savez postavljaju, u kojemu imamo kao ljudi i kèrstjani s Bogom i sa svimi nebesnici stati; ona je ukazanje naše sinovlje vère, i našega sinovljega ufanja u Boga, naše sinovlje ljubavi k Bogu.

P. Tko dāde nam izgled najveće pobožnosti?

O. Isukèrst; jer njegov otac nebeski biaše njemu sve; njegovu volju cènjaše vèrhu svega; nje-

govu čast iskaše nada sve; obćiti š njim u molitvi biaše mu radost; on pribivaše rado u domu svoga oca; i radost, što će se k njemu povratiti, cènjaše najvećma.

P. Je li dužnost biti pobožnu?

O. Jest, i tako poglavitā, da tko nije pobožan, jest oddèljen od Boga, i spada na nesrèčno mnoštvo od opakih; pobožni nosi Bogu čast, ka mu se pristoji; proslavja Boga svojimi dobrimi izgledi, rèčju i dèlom; ukazuje da je pravo razuman; krèpi svoje sèrce, koje bez sjedinjenja s Bogom neima pravoga života; opòsteni sebe istoga, budući naše sjedinjenje s Bogom najveće naše poštenje. Pobožnost je vrèlo naše utèhe u nevoljah ovoga svèta; ona posveti i podigne veselja ovoga života; ona nas pripravlja, da u Bogu najdemo vèčno naše veselje. David moljaše u pobožnosti svoga sèrca; „Sto imam ja na nebu, i što na zemlji izvan tebe? gine put moja i sèrce moje brez tebe. Bože sèrca moga, dèl moj jesi ti po sve vèke!“ Ps. LXXII. 25—26.

P. Što je suprotivno pobožnosti?

O. Nehajanje za Boga, mlačina, po kojoj često upade se u nevèrnost, u cèlo zaboravljenje Boga i u bezbožnost; zapuštenje i pogèrda molitve i službe božje; življenje, tèrpljenje i dèlanje bez obzira na Boga. Lènac oddèli se i od Boga, i neće da ima dioničtva u Bogu; neće da nosi Bogu čast i ljubav, koju mu je dužan kao gospodinu i ocu nositi; žive, tèrpi i dèla bez svèrhe i koristi, sèrce mu je mèrtvo, suho kao zemlja bez vode; lèнца ispljuje gospodin iz svojih ustah. „Koji se odaleče od Boga, poginut će; ti poraziš sve one, koji se odmetnu od tebe.“ Ps. LXXII. 27.

Poglavje drugo.

O čovjeku i o narodu čovečanskome.

§. 5.

Tko hoće Boga ljubiti i častiti, mora i svomu iskernjemu čast i ljubav iskaživati.

P. Koja zapovjed u svemu zakonu je prilična pèrvoj zapovjedi?

O. Isus veli: „Druga je prilična pèrvoj,“ ljubiti ćeš iskernjega svoga kakono samoga sebe; „o ovih dvih zapovjedi, ljubiti Boga vèrhu svega, a iskernjega kano sebe istoga,“ vas zakon visi i proroci. Mat. XXII. 39. 40.

P. Na što nas podvezuje zapovjed od ljubavi prama iskernjemu? Ili što moramo činiti našem iskernjemu?

O. Isus veli: „Činite ljudem sve, što hoćete, da oni vam čine; to bo jest, što uči zakon i proroci.“ Mat. VII. 12.

P. Sto razumi Isus reći s rečmi, „druga zapovjed je prilična pèrvoj?“

O. Isus razumi reći, tko želi Boga ljubiti i istinito častiti, da mora i svoga iskernjega ljubiti i poštovati; i da se neima ljubavi prama Bogu, ako se na iskernjega mèrzi, njega uvrjeduje, nenavidi, proganja, potvara, pogèrdjiva, žalosti. Radi toga učio je Isus, da se nepostavi žertva na oltar, prie nego se pomiri s iskernjimi svojimi. Mat. V. 23. 24. A sveti Ivan govori: „Ovu zapovjed imamo od Boga, da tko ljubi Boga, ljubi i brata svoga.“ 1. knj. Ivan IV. 21.

P. Zašto je božja volja, da, tko njega ljubi, ljubi i svoga iskernjega?

O. Jer naš iskernji je božji sin i prilika, ova od Isusa drago kupljena, tempal duha svetoga, i pozvan je, da slavi Boga s nami po sve vèke na nebesih. To je dika ocu nebeskomu, da njegovi sinovi na zemlji ljube jedan drugoga, kakono u vèk na nebu ljubiti će se medju sobom; vèra bo od vidjenja, a ufanje od posjedovanja bit će se razrèšeno; „ali ljubav ostaje u sve vèke,“ i nemore nikad prestati, kako govori s. Paval 1. knj. Korint. XIII. 13.

P. Jesmo li dèržani takodjer nepriatelja i uvrjeditelja ljubiti, i njemu dobra činiti?

O. Jesmo, budući da i naš nepriatelj i uvrjeditelj nepristaje biti naš iskernji, a Isus veli: „Ljubite vaše nepriatelje; dobro činite onim, koji mèrže na vas; i molite za progoneće i potvarajuće vas, da budete sinovi oca vašega, koi je na nebesih, koi čini sunce svoje isteći vèrhu dobrih i zlih, i daždjeti vèrhu pravednih i nepravednih. Ako bo ljubite one, koji vas ljube, koju ćete platju imati? Nije li i očitnici to čine? I ako pozdravljate bratju vašu samo, što osobitoga činite? Nije li i neznabožci to čine? Budite dakle vi izvèrstni, kako je i otac vaš nebeski izvèrstan.“ Mat. V. 44—48.

P. Zašto je kèrstjanin osobito svomu bratu u Isukèrstu dužan ljubavi i poštovanja?

O. Jerbo u našem bratu kèrstjaninu jesmo naučeni ljubiti i častiti našega spasitelja Isukèrsta; naš kèrstjanski iskernji jest udo istoga tèla svetoga, i svete cèrkve, na koju i mi spadamo; naš subaštinik života vèčnoga, naš brat, naša sestra u razumu višemu. Radi toga priporučuje se Isus isti u svakomu od svoje bratje, što više u svakome dètetu; on veli: „Što ste učinili jednomu od ove bratje moje najmanje, meni ste činili.“ — Ili „što niste učinili, niste meni činili.“ Mat. XXV. 40. 45. „Tko prime jedno dète u ime moje, mene prijmije.“ Mat. XVIII. 5. Zato piše i s. Paval: „Dok vrèmena imamo,“ i živimo, „dèlajmo dobro svakomu, najvećma pak jednovèrcem.“ Gal. VI. 10.

§. 6.

O časti, koju je dužan kèrstjanin sebi istomu.

P. U čemu stoji dostojanstvo čovjeka i kèrstjanina?

O. U tom, da je sin i prilika Boga živoga i svetoga, najplemenitije stvorenje ovoga svjeta, od Isukèrsta s njegovom kèrvlju odkupljen i pozvan, da blažen za u vèk žive na nebu. „Bog odluči, nas za sinove uzeti po Isukèrstu, polag milostivoga svoga hoténja.“ Efes. I. 5.

P. Kada poštuje čovjek sebe istoga?

O. Kada tako se podnaša, kako se pristojni svomu visokomu dostojanstvu; kada časti Boga, svoga stvoritelja, kojega je sin i prilika, i od koga ima sve svoje poštenje; kada se vlada po razumu i vèrozakonu, i kroz svoja pohotjenja i čutjenja opaka nesniži se do živine nerazumne; kada tako žive, da neprocénjena kèrv Isukèrstova u njemu se neizgubi; kada ima nebo pred očima, i nepostane sužnjem ovoga svjeta, tako, kao da bi samo za ovaj svjet bio stvoren. Isus veli: „Budite izvèrstni, kako je i otac vaš nebeski izvèrstan.“ Mat. V. 48. Još u starom zakonu bijaše Bog zapovèdio: „Sveti budite, kako sam ja svet.“ Knj. Levit. XI. 44., neka se neima tužiti, kao što s. pismo veli: „Čovjek, kada bijaše u časti, on to nepozna; već spodobi se živinam nerazumnim, i priličan se učini njima.“ Ps. XLVIII. 13.

P. Kada onepošteni čovjek sebe istoga?

O. Kada nečasti svoga stvoritelja, kojega je sin i prilika; kada čini proti svomu čovječanskomu i kèrstjanskomu dostojanstvu, i malo cèni svoju vèčnu svèrhu; ako nebrine se svojom dušom, i svoje tjelel oskvrne; ako ima ružnu navadu, svoju dušu i poštenje za male stvari zalagati, poštenjem i blaženstvom kletiti se, kao da njegova duša nebi bila neprocénjenom kèrvlju Isukèrstvom odkupljena. Isus je ove nepristojnosti zabranio kod Mat. V. 33—37.

P. Koga pogèrđi, kada onepošteni čovjek sebe

O. Boga, što ga je na svoju priliku stvorio; Isukèrsta, što ga je svojom kèrvlju odkupio; Duha svetoga, što ga je za čisti tempal božji posvetio; cèrkvu, što jest nje udo nedostojno; vas narod čovječanski, što na njegovo nepoštenje misli, govori i djele.

P. Koju čast je dužan kèrstjanin svojoj duši, i kada časti on svoju dušu?

O. Kèrstjanin mora pred očima imati, da svoja duša početkom od Boga izhodi i jest neumèrta, kèrvlju Isukèrstvom odkupljena, i za život vèčni odredjena. Kèrstjanin časti svoju dušu, ako ište prie svega kraljestvo božje i spasenje svoje duše djeleuje strahom i trepetom; „što bo prudi čovjeku, da svjet vaskoliki dobie, a izgubi svoju dušu?“ Mat. XXVI. 26.

P. Koje poštenje je dèržan kèrstjanin svomu vlastitomu tjelel, i kada poštuje tjelel svoje?

O. Kèrstjanin neka nezaboravi, da njegovo tjelel jest tempal duha svetoga, i odredjeno, da iz groba uskèrsne na slavu nebesku. Kèrstjanin poštuje svoje tjelel, ako ga sačuva čista od opaçine, i s njim se služi tako, da može u nebeskoj slavi razveselit se; ako zdravje svoga tjelela ište uzdèržati urednim načinom življenja, i raspuštenostju nesvali sebe istoga prie vrèmena u grob, i prid Bogom nepostane samoubojicom. „Jeda li neznate, da je vaše tjelel tempal duha svetoga, koi je u vami, koga primili ste od Boga, i da niste vaši?“ I. knj. Korint. VI. 19. „Zato slavite Boga i s tjelelom vašim.“ St. 20. Čistocà diči tjelel, a nečistocà onepošteni ga. „Svaki grèh, koigod učini čovjek jest izvan tjelela njegova; koji pak bluduje, na svomu vlastitomu tjelel sagrašiva.“ I. knj. Kor. VI. 18. „Tjelel nije stvoreno za nečistocù, nego ide Gospodinu, a Gospodin tjelel.“ I. knj. Kor. VI. 13.

§. 7.

O časti, koju je kèrstjanin dèržan ovomu životu nositi.

P. Što je ovi život, i vrème ovoga života?

O. Ovi život i vrème ovoga života jest vrème

dano nam od Boga, da se k životu večnomu s podnašanjem Bogu ugodnim pripravimo.

P. Koju čast jesmo dužni ovom životu?

O. Ovaj život nam je za ono držati, što je doisto, za kratko i dragoceno vreme naše priprave k nebu; moramo s dnevi, koje nam daje Gospodin, polag njegove božje volje dobro se služiti, Bogu u vèrnome ispunjenju naših dužnostih drage volje služiti; dojde bo vreme, kada Gospodin svakomu bude reći: „Pridaj račun dvorništva življenja tvoga.“ Mat. XXV. 14—30.

P. Koji ljudi iskaživaju ovom životu preveć časti, čast, koja se njemu nepristoji?

O. Oni, koji na ovom svètu tako živu, kako da bi imali u vèk stanovati na ovome svètu, koji živu samo za bogastva i raskošè svèta ovoga, i pri tome grob i vèkovèčnost zaborave. Bogatac evandjelski davaše ovom životu previše časti. Luk. XVI. 19—31.

P. Koji ljudi nose ovom životu premalo časti, i njega pogèrdjivaju?

O. Oni, koji vreme svoga življenja provode u dangubi, igri, raskošu i šali, to jest zabavami nekoristnima; oni, koji svoje dni pokratuju raspuštenostju, lakomostju, samoubojstvom. Oni dan jest izgubljen, u kome nise ništa dobroga učinilo. Toga radi piše s. Paval: „Gledajte, kako ćete opazno hoditi; ne kako neumitni, nego kano mudri, i kupujte, uživajte vreme; buduć da su dnevi hudi: zato nemojte biti nepametni, nego naučite se razumèti, što je volja božja.“ K Efes. V. 15—17.

§. 8.

Čovèk u savezu s drugimi, i sadruženje svih ljudih zajedno.

P. Komu se može prisposobiti vaskoliki narod čovèčanski?

O. Jednoj obitelji i jednom tèlu.

P. U kojem savezu stoje kèrstjani medju so-

O. Kao dèca jedne iste obitelji, i kao uda jednoga istoga tèla. Kao sini jedne obitelji imaju svi jednoga istoga oca, jednu istu kuću, jednaka prava i ufanje; a oni jesu bratja i sestre medju sobom; a kao uda jednoga tèla imaju jednu istu glavu, jedan isti duh, i svi moraju uzdržanju svega podpomagati.

P. Kako zove se savez, koga imaju sva uda prave cèrkve medju sobom?

O. Svetih obćina.

P. Jeda li se zabavljaju u jednoj kući sva dèca istimi posli? Ili imaju u jednom tèlu sva uda ista opravljanja?

O. Ne.

P. Je li jedan čovèk drugomu koristan i potrebit?

O. Jest; jer „ako rekne noga, da nisam ruka, dakle nisam udo od tèla: jeda zato nije od tèla? I ako rekne uho, da nisam oko, dakle nisam udo od tèla: jeda zato nije udo od tèla? Ako bi sve tèlo bilo oko, gdè ostalo bi slušanje? Ako bi sve bilo slušanje, gdè bilo bi mirisanje? Sada pak stavi Bog svako udo u tèlo, kako hoti. Da bi sva uda bila jedno udo, gdè ostalo bi tèlo? Sada pak jesu uda različita; a jedno je tèlo. Nemože dakle oko reći ruki: ja tebe netrèbujem; ili glava nogama: niste mi potrebite.“ I. knj. Korint. XII. 15—21.

P. Što slèdi od ovuda?

O. Na ovom svètu jedan čovèk potrebuje drugoga, razlikost stališah i držanstvah je od Boga mudro naredjena; svaki mora gledati, da drugomu koristan i priatan bude.

P. Što slèdi opet iz toga?

O. Jedan čovèk mora drugoga poštovati, ljubiti, pomagati. „Jedan drugoga brèmena nosite, i tako ćete ispuniti zakon Kèrsta.“ Galat. VI. 2. Trèba u svemu na druge ljude obzir imati, a ne tako podnašat se, kao da bismo sami na ovom svètu bili, ili kao da bi drugi samo radi nas ovdè bili. To bila bi oholost, nerazum i neblagost.

P. Što mora čovèk u drugomu poštovati?

O. Njegovo dostojanstvo i odredjenje kao čo-

věka i křesťanina, njegovo proizhodenje od istoga stvoritelja, njegovo odkupljenje po istomu gospodinu Isusu, njegovo posvetjenje po duhu svetom, njegovo obćenje sa svetimi, njegovo dioničtvo svetoga tēla, njegovo odredjenje za věčno blaženstvo, njegovo zvanje na ovome svētu.

P. Možemo li svim ljudem jednako dēlotvornu ljubav, pomoć i poštenje nositi?

O. Nemožemo; budući da neimamo sa svimi ljudmi jednako bliza saveza.

P. Kojim smo osobite ljubavi, pomoći i časti dužni?

O. Onim, s kojimi smo savezima od naravi, dužnosti i harnosti tvērdje sjedinjeni. Ovamo spadaju dēca i roditelji, bratja i sestre, gospodari i sluge, poglavari duhovnoga i svētovnoga stališa, učitelji i učenici, susēdi, druzi, priatelji, rodjaci, znanci, stanovnici iste občine, iste otačbine, istoga kraljestva, iste cērkve, napokon svi do jednoga, koji imaju od naše pomoći potrebu, n. p. kao onaj nesrēčni iz Jerika, koji upade med razbojnike. Tko neljubi i nepoštuje onih, kojim je dužan zahvalnosti, od kojih ima čekati pomoći, sa srēćom i blaženstvom, od kojih dēržan je brinit se, hoće li morda one ljubiti i poštovati, koji nisu š njim u nijednom sjedinjenju? „Tko okó svojih, a najvećma okó domaćih nestavlja pomnje, vĕru taj, i jest od nevĕrnoga gori.“ I. knj. k Timot. V. 8.

§. 9.

Duh od ljubavi, što ima sve ljude skupa sjediniti.

P. Što govori pismo sveto o onoj ljubavi, koja ima sve ljude skupa sjediniti?

O. „Ljubav je ustĕrpljiva i dobrostiva; ljubav nije nenavidna, netvori hudo, nenadimje se; nije slavoљubna, netraži koja su svoja, nerazdraži se, nemisli zla; neraduje se vĕrhu nepravde, a sraduje se istini; svaka podnaša, svaka vĕruje, svaka ufa, svaka tĕrpi; ljubav je neminuća.“ I. knj. Korint. XIII. 4—8. Porad toga, „koji daje neka daje bez svĕrhe drugotne;

koji vlada, neka bude skĕrban; koji se gane na milost, neka to čini s veseljem. Ljubav budi brez licumirstva. Mĕrzite na zlo; čvĕrsto dĕržite se dobra. Ljubavlju bratinskom medju sobom milujte se. Jedan drugoga pretecite dvornostju. Nebudite lĕni u onomu, što imate opraviti. Budite duhom vrući, služite Gospodinu. Budite ufanjem veseli, u pečali ustĕrpljivi, u molitvi neumorni. Pomagajte svetim (vašoj bratji u Isukĕrstu) u njihovih potrebah. Primate rado tudjinca na stan. Blagoslovite progonećim vas, i nemojte jih proklinjati. Veselite se s veselimi, a plaćite s plaćućimi. Budite složni i mirni medju sobom. Nĕtĕrsite se za velimi stvarmi, nego k poniznim pridružite se. Neimajte previsoka mnjenja o vašoj mudrosti. Nikomu zlo za zlo nevratjajte. Brinite se s onim što je dobro ne samo pred Bogom, da i pred svimi ljudmi. Ako je moguće, što je od vas, sa svimi ljudmi mir imajte. Neosvetite sebe iste, predragi, nego pustite mimoići sĕrĕbu; pisano bo jest: Meni pristoji osveta, ja ću naknaditi, veli Gospodin. Nego ako ogladni nepriatelj tvoj, nahrani ga; ako žedja napoji ga. To bo čineći, kakono žeravicu naložit ĕeš vĕrhu glave njegove,“ i neće moć protivit se tvojoj ljubavi. „Nepuštaj se predobiti od zla, nego predobij zlo kroz dobro.“ K Rimlj. XII. 8—21.

P. Kadi se imaju obsluživati sva ova načela kĕrstjanske ljubavi, dvornosti i dobrogojenja?

O. U svagdanjem obćenju s ljudmi; nevalja nikad zaboraviti, da obćimo s ljudmi, prama kojim imamo dužnostih, i koji su mnogim pomanjkanjem i strastim podložni, kao i mi isti, i da radi toga treba jedan drugoga nositi brĕme.

P. Što treba činiti, za da se toliko lahko nesagrĕši proti zapovĕdi od ljubavi i dvornosti?

O. Čovĕk neima kano živo nerazumno medju ljudmi živĕti, ne bez razbora govoriti i dĕlati; već mora sve razmatrati, ne kao uhoda, nego da vidi, što može ili nemože biti, što je pristojno ili nepristojno, što je dvorno ili grubo, izgledno ili opotaknivo, razumno ili nerazumno. Ljubav nas podvežuje, da u svemu mil obzir imamo na Boga i na ljude; iz

toga uzroka oči naše pameti moraju vazda bit otvoreni, da neprekèršimo kojugod zapovèd od ljubavi, dvornosti i razbornosti; jere pravi èovèkoljubac miluje svakoga èovèka, neèe nijednomu da uèini krivo, niti dètetu na putu neèe dati razložit uzrok nezadovoljnosti; ljubav nerazcvili nijednoga, i rane, koje zadaje, jesu za ozdravljenje.

§. 10.

Korist kèrstjanske dvornosti i dobra odhranjenja.

P. Odkuda dojde, da nismo više putih drugim ljudem prijatni?

O. Odtuda, da jesmo malo dobro odgojeni, nerazborni, nedvorni, neuljudni ili nepametni, a u govorenju i činjenju neponašamo se tako, kako morali bismo.

P. Odkuda dolazi, da se ljudi medju sobom muèe, življenje ogorèivaju, žaloste i uvrèdjivaju?

O. Od zla odhranjenja, nemilosti, neuljudnosti, manjkanja bogoštovja i straha božjega, od naglih požudah, od nepametnih govorenjeh, od pomanjkanja pomnje na ono, što je pristojno ili nepristojno, uljudno ili neuljudno.

P. Što treèba èiniti, i prid očima imati, za da Bogu i ljudem budemo ugodni?

O. Za da budemo Bogu i ljudem ugodni, treèba načela bogoštovna prid očima imati; nesmotreno ili strastno negovoriti i neraditi; nego sebe iste pitati, što li zahtiva od nas dužnost, ljubav i pristojnost. S. Paval piše: „Kojagod su istinita, kojagod poštena, kojagod pravedna, kojagod sveta, kojagod ljubežljiva, kojagod dobroga glasa, što je krèpostno i hvale vrèdno, ova mislite, i za ova se tèrsite.“ K Filip. IV. 8.

P. Kako se zove ova skèrbna pomnja, da negovorimo ili neèinimo, što bi Boga ili ljude uvrèdilo?

O. Dvornost, dobrogojenje.

P. Što uèi nas dvornost?

O. Kako u obèenju s našimi iskèrnjimi moramo u govorih, naèinih i dèlih vladat se, da neprekèršimo

zapovèdih od vèrozakona, ljubavi, pristojnosti i dobrožitja u nièemu.

P. U èemu stoji kèrstjansko dobrogojenje?

O. Ne u taštih naklonih i krasnogovorenju; nego u iskrenoj dobrohotnosti, koja izlazi iz straha božjega, iz ljubavi, poniznosti i blagosti; kèrstjanska dvornost je svagdanje ispunjenje ljubavi i poniznosti; ona je u svagdanje življenje uporavljeno bogoštovje.

P. Je li ovakova dvornost prava dužnost?

O. Jest; jerbo je dužnost našem iskèrnjemu iskazati ljubav i poštenje, iz sèrca želit mu dobro, i pomnjivo svega se proèi, što bi ga uvrèdilo, zasramilo, razcvililo ili oštètilo. S. Paval veli: „Ljubav nek bude brez licumirstva. Mèrzite na zlo, èvèrsto dèržite se dobra. Ljubavlju bratinskom medju sobom milujte se;“ *poštovanjem jedan drugoga preteèite.* K Rimlj. XII. 9. 10.

P. Koju pobožnu svèrhu treèba imati kod ispunjenja dèržanstvah od dvornosti?

O. Tu svèrhu, da pristajemo volji božjoj; da tako èinimo, kako je pravo, Bogu i ljudem ugodno.

P. Koju korist donese dvornost?

O. Dvornost èini da postanemo Bogu i ljudem prijatni; dièi nas iste; steèe nam mnoge dobre priatelje; prištèdi nam mnoge, vele mnoge neugodnosti, i pripravlja nam i drugim mnogo veselja; oblakša isti put k vrèmenitoj srèci; buduèi da i èovèk u ostalom dobar i vrèdan je na svètu manje ljubljen, manje tražen, manje hasnovit, i èini manje dobra, ako sa svojimi dobrimi vlastitostjimi nesadružuje tako reèeni dobar naèin. Dvornost uzdèrži medju ljudmi mir i slogu, a odvratja nepriateljstva, raspre i više putih velike nesrèèe; ona je slava našega odgojenja, naših roditeljah i uèilištah; ona je veselje i poštenje obèini i svoj otaèbini; ona probudjuje duh i naprèdak kèrstjanskoga bogoštovja, kojega izvèrstnost u ljubavi nahodi se.

P. Što je protivno dvornosti?

O. Neuljudnost, nesmotrenost, himba, hitrina, nemilost, oholost.

P. Koje zlo poradja se od neuljudnosti?

O. Uvrédjenje Boga i iskèrnjega, mèrzenje, raspra, nepriateljstvo, hèrvanje, često i ubojstva. „Kano prie ognja u peći dim i vatrena para podigne se, tako i prie prolitja kèrvi kletve, prikori i pritnje.“ Cèrkv. XXII. 30.

§. 11.

Samo bogoštovje i strah božji daje ljudem i narodu čovèčanskomu pravo poštenje i odgojenje.

P. Što jesu čovèk i narod čovèčanski u istinu?

O. Čovèk i narod čovèčanski jesu u istinu ono, što su pred Bogom; a ne ono, što često oni isti mniu, ili što svèt mnie. Ono poštenje je pravo poštenje, ko jim daje Bog; a ne ono, koje često sami sebi daju, ili koje njim svèt iskažuje.

P. Što je narod čovèčanski po božjoj milosti i milosèrdju?

O. Velika obitel sinovah i naslèdnikah božjih; po Isukèrstu drago odkupljeno stado; božji narod i kraljestvo, kojim vlada Gospodin kroz duhovne i svètovne poglavare, za da na ovom svètu provodimo mirno i pobožno življenje, a na drugom svètu vèčno blaženstvo uživamo.

P. Što je čovèk po božjoj milosti i milosèrdju?

O. Božji sin, prilika i baštinik, od Isukèrsta za život vèčni drago kupljen. „Otac odluči nas za svoje sinove uzeti po Isukèrstu, polag odluke volje svoje.“ Efes. I. 5.

P. Od koga imaju čovèk i narod čovèčanski svoje pravo poštenje, i sve poštenje svoje?

O. Od Boga i od saveza, u kojem jesmo s Bogom.

P. Odkuda znamo, što jesmo pred Bogom, koje dostojanstvo i poštenje pred Bogom imamo, i u kojih savezih jesmo s Bogom?

O. Ovo znamo iz božjega objavljenja, što jest kèrstjanski vèrozakon.

P. Što biva vèrozakonu na čast?

O. Vèrozakonu biva na čast; ako su ljudi pravo dobri, i sve bolji postaju; ako prama Bogu svomu stvoritelju i prama sebi istim tako se podnašaju, kako je pristojno svojemu dostojanstvu i određenju, kako Bog hotje; a to je volja božja, da ljubimo Boga vèrhu svega, a iskèrnjega kako nas iste.

P. Kada je čovèk dobro odgojen i pravo izobražen?

O. Kada Bogu daje, što je božje, a ljudem, što je ljudsko; kada Boga vèrhu svega ljubi, časti i boji se; a iskèrnjega ljubi kako sebe istoga, tako čisto kako sam sebe ljubi; kada u ètjenjih, govorih i dèlih svega se projde, što je suprot ovim dvima velim zapovèdima; kada duh i sèrce je čisto od načelah i ètjenjah, koja protive se ovim zapovèdima; kada čistoću svoga sèrca i izvanjskim svojim podnašanjem prama Bogu i ljudem oèituje.

P. Zašto kèrstjanski vèrozakon daje čovèku i narodu čovèčanskomu pravo izobraženje?

O. Jerbo ljubav je doispunjenje i sadèržaj svega vèrozakona; nu dakle sad ljubav nije nevèrna, nije neobogomila, nije neposlušna, nije mlačna; ona nije lažljiva, nije zlobna, nije izdajna, nije nepravična, nije lakoma; ljubav nosi čast, komu se čast pristoji; ona čisti naše sèrce od pokvarena kvasa opakih načelah, i neljudskih ètjenjah; vèrozakon uči, sve u pravoj svètlosti smatrati; on pridovede sve k Bogu, od koga sve dojde; on posveti sve i svakoga. „Slava bogatih, častnikah i siromahah, strah budi božji.“ Cèrkv. X. 25. „Boga se boj, i zapovèdi njegove obsluživaj; tim bo postaneš svèršenim čovèkom.“ Pripov. XII. 13. Da narod čovèčanski ima svoje izobraženje spoznati od kèrstjanskoga vèrozakona, to uči dogodovština.

P. Što je izobraženje i odgojenje bez bogoštovja?

O. Lukavština, himba, tašte sladke rèci, potažanje unutèrnjih strastih, dvorni čini, polèpljena opačina; pri tom nijedan čovèk neljubi drugoga istinito; nitko nevèruje drugomu; nitko pouzda se u drugoga;

štogod se govori i čini, ima svērhe drugotne za uzrok; ljudska sërca stoje, kao u dvoboju sakrivenih strastih, jedno suprot drugomu; radost za vidëti jedan drugoga izčezne; nismo živit radi; nitko nerazumi drugoga, jerbo reči neizhadjaju iz dobra sërca; reči izgubiše svoje pravo znamenovanje, a sërce nezna ništa za ono, što proizvodi sklopjenje, što se zove usta.

Poglavje tretje.

Priprava k obćenju s ljudmi.

§. 12.

Upotrëbljenje razuma.

P. Po čem se razlučiva čovëk od živine, i nju nadide?

O. Po pameti, razumu i prignutju sërca na ono, što je božanstveno, sveto, dobro i pravo.

P. Koje dužnosti ima čovëk, imajući pamet, razum i prignutje sërca na dobro?

O. Čovëk prije nego što reče i udëla, ima dužnost, služiti se svojim razumom, misliti, promotrivati, iskušavati, da ono, što reče i udëla, bude pristojno, Bogu i ljudem prijatno.

P. Čemu se može prisposodobiti razum?

O. Svëtlosti; kakono i očutljiva svëtlost stvari izvanjske u njihovoj pravoj slici metne pred oči, tako kaže nam razum one istine i predmete, koje nemožemo poznati putenima očima.

P. Od koga dojde læpi dar od razuma?

O. Odozgor, od oca svëtlostih i prosvëtljenjah?

P. Što se protivi razumu?

O. Bezumnost, ludost, zaslëpljenje.

P. Na što navodi ludost čovëka?

O. Ludjak i budala govori i čini bez promisliti, je li ono, što jeziči i dëla razumno ili nerazumno, koristno ili škodno, dobro ili zloizgledno. „Ludi ima na ustima sërce svoje, a mudri ima u sërцу usta svoja.“ Cërkv. XXI. 29.

P. Što potamni svjetlost od razuma, i čovjeku otmu razum?

O. Sve, što smeta slobodno upotrebljenje razuma; simo spada nevjeroštvo, koje potamni sve stvari; strasti, koje sve prikazuju u nepravoj svjetlosti, vjetrost u mnjenju, govorenju i činjenju; ponositost, koja čini da čovjek nepozniva sebe istoga; pijanstvo, koje čovjeka sniži do živine. Isus veli: „Ako svjetlost, koja je u tebi, tmine jesu, iste tmine kolike budu?“ Mat. VI. 23.

P. Zašto je malo pravoga razuma?

O. Jerbo ljudi š njim nesluže se, već puste se od oholosti i strastih prevariti, blebetju i delaju, prije nego li promisle.

P. Što slēdi odtuda za obćenje s ljudmi?

O. Tko hoće da s ljudmi obći, i sačuva se od tisuće neugodnosti i budalaština, mora se svojim razumom služiti, a ne govoriti i delati, prije nego li promisli, za da o njem nereku, i na svoju škodu neiskusiti, da neima, kako vele, dobra kormila; on mora Boga, oca od svetlostih, moliti, da ga vazda uzderži na pravoj pameti, i sačuva od zaslepljenja. Mnogi misle da su oni mudri, a jesu veliki ludjaci.

§. 13.

Glavno načelo podnašanja na ovom svētu.

P. Kako moramo se vladati, budući da nismo sami na ovom svētu, već nalazimo se u sadruženju s mnogimi drugim ljudmi, na koje treba obzir imati, i dati jim dobar izgled?

O. Moramo se na način obćevrēdan, to jest, tako podnašati, da bi dobro bilo, da bi se i drugi u naših okolnostih tako podnašali; nije dobro tako se vladati, da bi se na svētu narednost smutila, i uništila svaka pristojnost, ako bi se drugi kako i mi vladali. Tu nek pita čovjek sam sebe? Što bilo bi, ako bi se i drugi vladali, kao što se ja vladam? Tko se proti ovom načelu vlada, taj sakriva svoju manu, svoju nemarnost za red samo s mnoštvom boljih ljudi. Nētko nećine

na službu božju; nek pita sebe istoga: Kojim licem ukazao bi se svēt, da bi i svi drugi tako se podnašali? Njegova svēst dat će mu pristojni odgovor, ako nije drugačie po sve pokvarena. Još k tomu, neima se nitko na svētu pri dopuštenih i pristojnih stvarih ujedinstveniti, nego treba rado drugim ugadjati, i deržat za dobro što je obćeniti, pristojni običaj odobrio. Osobojnik nije ljubljen, i prostira na svoj značaj sumnju. Samo zla neima se i nesmie s drugimi činiti, i slēdom slēditi. Pērvī kērstjani voliše bit kao osobojnici malocēnjeni, nego li biti dionici posvetilištah poganskih. I. knj. B. Petra Apust. IV. 2. 2. knj. II. 8.

P. Kako je Isukērst ovo glavno načelo izrazio?

O. „Činite ljudem sve, što god hoćete, da oni vam čine. To bo je, što uči zakon i proroci.“ Mat. VII. 12. Prava ljubav gleda na zakon, na red i na iskērnje.

P. Je li to kērstjansko i dvorno, ako se tako vladamo, kao da bismo sami na svētu bili?

O. Nije, koi se tako vlada, nevlada se ni hristjanski ni dvorno; jere takov čovjek nehaje za Boga, koi jest Bog narednosti; nehaje za najveću zapovēd kērstjanskoga vėrozakona, za ljubav, koja nas uči, da imamo obzir na druge ljude; nehaje ni za zakon, ni za narednost, ni za ljude, s kojimi žive; on je samoljubac, jere se vlada po svojoj volji i ugodnosti, i samo sebe istoga, svoje ugodnosti i strasti ima pred očima.

§. 14.

O Čistoci.

P. Što nam uzbudi gērstenje?

O. Nečistoća.

P. Na što imamo paziti, prije nego li dojdemo drugim na oči?

O. Na čistoću.

P. U čemu?

O. U obrazu, u vlasih, rukuh, odēćah. Obraz i ruke treba da su čisto umivene, nokti ostriženi, vlasi srēdjani, odēće očištjene a ne raskidane.

P. Je li pristojno, pred drugimi čistit se?

O. Nije; to je mersko, treba da se koliko je moguće nevidom čistimo, časno i méstno, kad se dignemo s postelje.

P. Ima li čistoća i do komore i pokućstva dopriti?

O. Da kako; jerbo prah, blato i nečistoće okuže zrak, i škode pokućstvu, odjećam i zdravlju istomu.

P. Može li svaki biti čist?

O. Svaki nemože se lěpo obući, ali svaki može biti čist.

P. Što odaje nečistoća, i koju štetu donáša?

O. Nečistoća odaje nemar za našu vlastitu diku, i za drugim diku učiniti; zločesto odhranjenje, nered u svih naših poslih, nemar za poštenje roditeljah; čini nas drugim neugodnima, i zdravlju je mnogo škodna; ona je početak celoga podivljačenja i u istom sěrcu, i smeta nam više putih do směrti srěću i napřédovanje; jerbo gnjusnoga odaleče što prie mogu ispred očuh.

P. Zašto je čistoća dužnost?

O. Čistoća je dužnost prama našem poštenju, prama poštovanju drugim ljudem dužnomu, prama našem zdravlju, prama našoj izvanjskoj i unutěrnjoj urednosti, prama našim roditeljima i prama našem napřédovanju medju ljudmi.

P. Zašto imaju se děca osobito čistoći u svedmu obiknuti?

O. Jerbo imaju najviše potrebe od ljubavi iskěrnjih svojih, i za celoga svoga života napřėduju biti čisti ili nečisti, kako što su se u mladosti navadili.

§. 15.

O pristojnosti u nošnji.

P. Zašto dáde nam Bog oděću?

O. Da se od vrućine i studeni obranimo, i da se ćudorednost medj ljudmi uzdrží. Knj. Poroda III. 21.

P. Daje li oděća čověku unutěrnju koju vrědnost?

O. Nedaje; jere ona nije neg ogěrnjaća. Ubogi

Lazar bi vrědnii nego li bogati raskošnik, akoprem ovaj se dragocěno obucíase, a onaj ležase uz vrata ovoga. Luk. XVI. 19—31.

P. Zašto nadari Bog većom krasotom cvět poljski, nego li Solomuna u najvećoj slavi njegovoj, kako veli Isus kod Mateja VI. 29?

O. Bog nas učí, da netražimo našu pravu vrědnost u ispraznostjah i gizdavih oděćah. „Ništa bo nismo na ovaj svět donesli; nije sumnje, da nit' odnesli šta budemo. Imajući pak hranu i oděću, ovima zadovoljni budimo.“ I. knj. k Timot. VI. 8.

P. Mogu li se svi ljudi obući jednako lěpo i dobro.

O. Nemogu, već to stoji u stališu, u mogućstvu i običaju od države.

P. Kako je trěba da se oděvamo?

O. Razborno, dim, polag stališa, mogućstva, dobi, dobrih navadah, po običaju od države, uredno, čisto i pristojno. Ljudi i stališi, koji moraju drugim za dobar izgled služiti, i koji imaju prama drugim osobite dužnosti, imaju tim znamenitie držanstvo, tako obuć se, da neuvřede svoga stališa, i neizgube poštovanja kod svojih podložnikah; budući da ovi od oděće s razlogom sude ćud i sěrece.

P. Koji običaji mogu se u nošnji naslědovati?

O. Samo pristojni, koji kod ljudih pametnih i urednih uzdrže se.

P. U čem se da rado poznat svoju ćud i sěrece?

O. U nošnji, i može se lahko od oděće suditi, kakove ćudi je čověk. „Oděća, směh i hod odaje čověka.“ Čerkven. XIX. 27.

P. Što ukazuje onaj, koi se vėrh svoga stališa i mogućstva, zloizgledno, ćudnovato, směšno i vazda drugako oblaćí?

O. Taštinu, oholost, malodušnost, nemar za dobre navade i za mnjenje razumnih, ljubav k onomu što je razpušteno i ćudnovato, nemilost proti drugim, za koje dužan je skěrbiti i pomnju imati.

P. Što ukazuje nečista oděća?

O. Nehajanje za pristojnost, za urednost, za svoje isto poštenje i za prignutje sěrdacah iskěrnjih svojih.

P. Što ukazuje oděca stališa nedostojna?

O. Lakomost i nemar, nepoštovanje svoga stališa i dèrzanstva.

P. Što ukazuje oděca čista, dična i pristojna?

O. Ljubav k urednosti, k čudorednosti, k poštovanju drugih ljudi, jednom rečju razum.

P. Kada moramo i možemo svoje bolje svite obući?

O. U dan nedělje i blagdana, iliti kada nam je ići u pohode kojoj družbi, ili pred drugimi za stol, ili na koji čin slavni. To hoće čast, koju smo dužni Bogu i ljudem nositi.

P. Zašto moramo se tako vladati?

O. Jerbo je prava dužnost Bogu i službi božjoj čast nositi; čudorednosti i reda sastavljena u ničemu nesmutjivati, poštovanja prama drugim neuvrěditi; neletěti željno sěrcem za ispraznostjama; svoju vrědnost u onomu iskati, što čověku pravu vrědnost dava; svoga i svojih imanja nerazmetauti; svomu javnomu poštovanju i svojoj čestitosti puta nijednim načinom nezaprěčivati; dragocěno i kratko vrěme ovoga života koristno potratiti.

P. Što uči o tomu pismo sveto?

O. S. Petar Apustol hoće, „da se těrsimo za sveto bogoljubno življenje, da neištemo našega uresa izvana, u kitah zarudjenih vlasah, u zlatnih ovratnicah ili dragocěnih svitah, nego skrovito u sěrcu, koi ures jest pred Bogom dragocěnen, i pristoji se čověku, koi je svedjer tiha i čedna duha.“ I. knj. III. 2—4. Ženskomu spolu zapověda s. Paval u pěrvjoj knjigi k Timoteu gdino piše: „Ženske glave trěba da se urese uzoritim ruhom sa stidnostju i triznostju, a ne zarudjenim kosama ili zlatom ili biserom ili oděcom dragocěnom, nego dapače kao što se pristoji ženam, koje su prignute na bogoljubstvo, dobrim dělima.“ II. 9. 10. Apustol govori osobito o došastju u cěrkvu.

P. Može li jedan spol nositi svite drugoga?

O. Nemože; jer to je proti dobrim običajem, i biaše još u starom zakonu zabranjeno. „Nek neobuče žena oděcu mušku, niti muž haljinu žensku; měrzak bo je kod Boga, koi ova čini.“ Knj. Utorozakonja XXII. 5.

§. 16.

O redoljubju.

P. Što vidimo u dělih božjih?

O. Red od stvoritelja utvėrdjen. Sve navěštjuje božje veličanstvo, i njegova stvorenja, sunce, měsec, zvězde jesu na sebi odredjenim městima; ona čine, dojdju, idu, kao što jim je Gospodin naredio. „Izhadja sunce i zahadja, i na město svoje povratja se; i tu opet istekavši, obtěče po podnevu, i prigiblje se k zapadu.“ Pripov. I. 5. 6. Psal. CIII.

P. Koji lěpi nauk je ovdě za nas?

O. Trěba nam u svemu staviti onaj red, koga pitaju naši, posli, stališ i dèrzanstvo.

P. Što je trěba za da bude red?

O. Pomnjiti na ono, što nam je opraviti; pomnja otvori nam oči, i čini da šta lahko nezaboravimo. Mnogo zlo od toga nastane, ako jesmo pameti raspěrsane, i nenavadimo se misli k besědi i k poslu priložiti.

P. Što je redoljubje?

O. Zelja i pripravnost, da sve, štogod nam je opraviti, vazda imamo pred očima, i svaki posao na vrěme, pravim putem i načinom dovrěšimo. „Sve ima svoje vrěme.“ Pripovid III. 1.

P. Mora li ljubav k razboritomu redu do svega doprěti, ili mera li u svemu, što imamo opraviti, neki red vladati?

O. Mora, i ne samo u naših svagdanjih poslih, nego i u naših svitah, pokućstvu, komorah.

P. Što se ima o odgadjanju posalah misliti?

O. Toga trěba se čuvati; jerbo tko jedan put počne posle odgadjati bez uzroka, taj će jih se sve teže primiti.

P. Kada je red razborit?

O. Ako nije tako tvėrd i samovoljan, da ono činimo što morda može se odgoditi, i nije od potrebe, a odgadjamo, što je potrebnie i naprěšno. Tako n. p. dužnost, da moram pomoći moga iskěrnjega u potrebi, nadide dužnost, da uprav sada mi je moliti. Mat. XII. 11. 12.

P. Koje koristi donese red?

O. Red čini, da ništa nezaboravimo, nego sve na vreme opravimo; oblakša posle, jere pri dobrom redu na svaki posal sa svim se stavimo; on jedini čini, da mnoge stvari budu moguće, donese nam čast i veselje, uzdrža domaću slogu.

P. Zašto moraju osobito deca od mladosti navaditi se redu, čuvat se raspèršane pameti, sakupljati svoje misli, i sve što imaju u redu držati?

O. Jere onda do smèrti pridèrže ljubav k redu; a red je vazda potreban, budući svi ljudi vas svoj vèk podložni držanstvu, vremenu i stališu, to jest redu i tudjoj volji.

P. Koju štetu čini nered, raspèršanje pameti i nemarnost, ako, kao i kada činimo svoj posal?

O. Nered opravlja sve u nevrème; čini da mnogo, više putih što je najpotrebnije, zaboravi se; zaplete i otegoti posle, i poteže za sobom malo ne vazda nepoštenje, zlu volju i štetu; on je propast od obitelih; on bo potegne za sobom raspru i smutnju. Ako nebrinemo se kao što valja za vrèmenito, kako ćemo se skèrbiti za vèkovito. Luk. XVI. 10—12.

P. Što ukazuje nered u vidionih stvarih i poslih?

O. Nered u duhu i sèrcu, pri kojem ništa dobrog nemože ić na ruku.

P. Je li redoljubje prava dužnost?

O. Da kako; budući da Bog jest Bog od narednosti, a mi moramo nastojati da budemo njemu slični; svaki čovèk je na božjoj službi, a volja božja mora biti kao što valja ovèršena; napèkon red u vidivih stvarih jest priprava k redu u poslu od spasenja; jerbo krèpost po svojoj naravi jest narednost, a opačina bezrednost, odstupljenje od pravoga puta. Isus veli: „Tko je vèran i uredan u najmanjem, je i u većemu; a tko je u malenu nepravedan, i u većemu je nepravedan. Ako dakle u nepravednom zemaljskome blagu vèrni i uredni bili niste, što je istinito i vèčno, tko će vam povèriti? I ako niste u tudjem vèrni bili, što je vaše, tko će vam dati?“ Luk. XVI. 10—12. Dobra vrèmenita jesu nam samo povèrena, dakle tudje dobro; a vèkovito, poštenje, krèpost, bo-

goštovje, utèha, blaženstvo je istinom naše, naše pravo vlastito blago, naš unutèrni ures i vrèdnost.

P. Koju dužnost nalaze na nas ljubav k redu i k dèlu još jutrom rano?

O. Tko ljubi dèlo i red, mora još iz jutra rano imati pred očima, što ima činiti; i da bude vazda gotov, mora se po sve obući tako, da s toga nezapusti svoje dèlo. Tko na ovo nepomni, navadi se nemarnomu življenju, i ukazuje da neima ljubavi ni k dèlu, ni k redu. To nek bude dosta osobito mladim ljudem, koji često vas svoj vèk ono uzdrže, čemu su se u mladosti obiknuli.

P. Koji ljudi i stališi imaju osobitu dužnost, sve redom, pristojno i na svoje vreme učiniti?

O. Oni, koji imaju dužnost, drugim ljudem i stališem i tu davati dobar izgled, i o redoljubju od kojih visi mnogo drugih ljudih, koji po tom urede, i moraju svoje domaće posle urediti. Simo idju oci od obiteli, občinski starešine, učitelji. Ljudi, koji ne ljube red, koji neimaju nikakova očinskoga obzira na druge, i koji svojom voljom i prigodom svoje posle opravljaju, ukazuju malo razuma, malo čovèctva, malo gorljivosti, malo želje za naslèdovati Boga, koji jest Bog narednosti.

§. 17.

Izvanjska pristojnost.

P. Što se razumi pod izvanjskom pristojnostju?

O. Urednost i način, kojim se tako podnašamo i vladamo, kao što valja, za da drugim omilimo.

P. Što ugadja, i kako postanemo mili?

O. Samo ono ugadja, što je pristojno, naravsko, vrèdno i razborno, i tim postanemo mili.

P. Što se nedopada, i nije drugim ugodno?

O. Ono što je nepristojno, prekomèrno, uzatjeno, nerazborno i smèšno nedopada se, čini da drugim postanemo neugodni, i da se s nami rugaju.

P. Valja li naučit se urednomu podnašanju?

O. Valja; jerbo ljudi većim dèlom po licu izvanjskome nas sude; i više putih s razlogom, jere izvanjskim licem očitujemo svoje sèrce i odgojenje

42
svoje. „Odeća, smeh i hod izvode svedočanstvo od čoveka.“ Čerkv. XIX. 27.

P. Valja li da izvanjsko podnašanje bude vazda jednako?

O. Nevalja; već to o tom visi, što smo mi, a što su oni, pred kojimi stojimo, ili s kojimi obćimo. Deća medju sobom i ljudi, koji s drugimi svoga stališa obće, trēba da se medju sobom nevladaju i nepodnašaju, kao da obće s ljudmi većimi i stariimi; nu vazda valja uklanjat se od onoga, što je grubo, neuljudno, uvrēdivo, nedvorno, protunaravno, smešno i nepristojno, jere po tom bivamo svakomu, istim priateljem i znancem do teška.

P. Na što imamo dakle ovdē paziti?

O. Na ljude, dobu, stališ, vrēme, mēsto; sve mora biti okolnostim primērno. Da koga neuvrēdimo, trēba u vĕk razborno govoriti i vladat se.

P. Kako valja dĕržat glavu i tĕlo?

O. Naravno i pristojno, ravno i mirno. Tko glavu i tĕlo silom uzdiže, ukazuje smešnu oholost; tko ih sniži dolē, ili osobito u tudjoj komori tĕlo na zid naslanja, ukazuje lēnost, zlo odgojenje, svĕst raspuštenu, iliti himbenu, sumnjivu i tamnu ćud.

P. Kakov ima biti hod?

O. Naravan, dakle neprećinjen, pristojan, dobi, stališu i poslu podoban.

P. Kako se može s očima pristojnost, svoje i tudje poštenje uvrēditi?

O. Ako se očima bezobrazno obtĕče, u sve zapizdri, š njima upira u stvari nepristojne, drugih bezočno u lice gleda, pogĕrdno smatra, ili ružno š njima ponikne: oči neka budu mirni, tihi i krotki.

P. Kako može se s ćelom uvrēditi pristojnost?

O. Ako se ćelo i obraz namĕrska, što ukazuje sĕrditost, porugu, oholost i morda zbiljnost suvišnu, dobi i poslu po sve neprimĕrnu; ili koje nesmotĕrno veselje. Ima vrēmena za zbiljnu biti, i vrēmena za ukazati vedrinu, gdē valja gledati na ljude i okolnosti. „Radovat se s radujućimi, a plakat s plaćućimi.“ K Rimlj. XII. 15.

P. Kako možemo ustima pristojnost uvrēditi?

O. Ako se bez potrebe ili pred drugimi smije-mo; ako kašljem, kihanjem i hrakotinom jesmo drugim do teška; ako svojom gadnom pljuvotinom pod ognjusimo; ako izvĕržak gledamo; ako zĕhajuć drugim ĕerlo kažemo; ako silnim glasom besĕdimo, osobito pred ljudmi inostranimi i većimi.

P. Kako uvrēdimo pristojnost tĕlom i rukama?

O. Ako se tĕlom hitamo simo tamo, drugim pleća okrenemo, ruke amo tamo bacamo, drugomu je na obraz pružimo, pod odeću sakrivamo, u usta i u vlase je metjemo, na ĕerbat stavljamo, ili š njima se podboćivamo.

P. Zašto imamo se ćuvati ovakovih nepristojnostih?

O. Jerbo uvrēdjivaju poštovanje, što smo dužni drugim nositi, ukazuju oholost, nesmotĕrnost i zloodgojenje, i ljubav drugih ljudih nam otimlju.

§. 18.

Pomnja na svoj jezik.

P. Zašto imamo uzrok, svoj jezik za zubmi dĕržati, i staviti svu pomnju na svoje govorenje?

O. *Pĕrvo*, s jezikom oćitujemo što biva u nas sakriveno, razum i nerazum, bogostovje i bezbožnost, ćovĕćtvo i nemilost. „Iz obilnosti bo sĕrca usta govore.“ Mat. XII. 34. Ako usta iz sĕrca sve izlivaju, mora sĕrce mnogih ljudih biti prazno, veoma prazno; jerbo šta je njihov govorenje? Mnogo putih tako isprazno, tako bez razuma i ljubavi, da s uzrokom ćovĕk požali bĕdnoga jezićnika.

Drugo, zametne nesmotĕreni jezik u ljudskoj druźbi zla neizmĕrna. „Tko u reći nesagrĕši, taj je izvĕrstan muź, i može na uzdi dĕržati sve tĕlo. Eto konjem uzde u usta stavljamo, da nas poslušaju, i da svim tĕlom njihovim ravnamo. Eto i ladje akoprem jesu velike, i od vĕtarah snažnih tĕrane, upravljaju se malim kormilom, kamo kormanik uzhoće. Tako i jezik malahno je istom udo, a velika zametne. Nut, kako malahan je istom udo, a velika zametne. Tako i jezik je oganj, mal oganj ćĕlu dubravu upali, tako i jezik je oganj, inokupnost nepravde. Tako jest jezik medju udi na-

šimi, i oskvrne sve tělo, i užeže vas tĕk života našega, zapaljen od pakla.— Jezika nitko od ljudih ukrotiti nemože, on je nemirno zlo, pun otrove smertonošne: s istim slavimo Boga oca, i s istim psujemo čovĕka, koi je na priliku božju stvoren. Iz ustah istih izlazi blagoslov i psovka. Tako nevalja činiti, bratjo i sestre! Jeda li vrutak iz istoga istočaja izliva sladku i gorku vodu?“ Jakov. III. 2—11. „Zli jezici jesu strĕle otrovane.“ Jer. IX. 8. „Tko mnogo jezici, neće bit bez grĕha; a tko ustegne jezik svoj, jest jako mudar.“ Prirĕč. X. 19.

Tretje, ne samo da ukažemo s jezikom svoje sĕrce, već si činimo više putih štetu veliku, naučemo na se mnoge neugodnosti, i mnogi radi svoga hitra huda jezika izgube poštenje, pouzdanje, ljubav i srĕću. „Mnogi padoše po maču, još više od njih po jeziku.“ Ćerkven. XXVIII. 22.

Ćetvĕrto, bude nam, kao što veli Isus od svake reči tašte, toliko više od svakoga opakoga, ogovornoga, nemiloga, zloizglednoga i bezumnoga govora dati razlog na dan suda. Mat. XII. 36.

P. Ako tomu je tako, što slĕdi odovuda?

O. „Ogradi uši tvoje tĕrnjem; jezik opaki nemoj slušati, i ustima tvojim učini vrata i zaklope. Zlato tvoje i srebro tvoje salij, i rečma tvojim učini mĕru, i uzde ustima tvojim potrebne.“ Ćerkven. XXVIII. 28. 29. „Koi bo svoj život ljubi, i hoće dneve doživĕti dobre, od tisuće pećalih sačuvat se, nek ustegne jezik svoj.“ 1. knj. b. Petra Apust. III. 10. Reči jesu strĕle; priene se ove odapnu, gleda se, kamo valja da idu; uprav tako mora se promatrati, prije nego se govori; strĕle i reči nemogu se uzeti natrag. Osobito trĕba o drugih ljudih govoriti častno i opazno; čuvat se, da neuzmemo nepoznatih ljudih i manah za predmet svoga govorenja; izvan da to dužnost i služba zahtiva.

P. U koja pomanjkanja upada se, ako se nepomnji na svoj jezik?

O. U potvaranje, ozloglašenje, jezičenje, odkudapod radjaju se u ljudskoj družbi zla neizbrojna, nepriateljstva, razlučenja sĕrdacah, ukori, uvrĕđenja

tudjega poštenja, osramotjenje sebe istoga, i t. d. Ćestokrat nemože se pametju doseći zlo, koje zavĕrgne medju ljudmi jezik opaki. To uči svagdanje iskušenje.

P. Koji ljudi imaju osobitu dužnost, pomnjiti na svoj jezik?

O. Oni, koji imaju po sve osobitu dužnost, rasiriti medju ljudmi ljubav, mir i jedinstvo; koji za svoju službu imaju potrebu od pouzdanja drugih ljudih, budući da jih vode, podobrivaju, i imaju sa svimi ljudmi i stališi od obćine u miru biti; oni od kojih se iziskuje više razuma, više mudrosti, više razbora i više čovĕčanstva. Tko ovu važnu dužnost neima pred očima, ukazuje sĕrce ludo, nepokorno i strastno, gdi dobro nenaprĕduje, a nepametni nigdir nenajde mira toliko potrebnoga, ljubavi, blagoslova ni pouzdanja. Ovakove ludosti jesu osobito pedepse dostojne i škodne, ako u nastojanju službe učine se; razvali se jednom rukom ono, što se je s drugom sagradilo, a novo sagradjenje postaje samo sve teže.

§. 19.

Pomnja na poštenje svakoga čovĕka.

P. Što mora svakomu čovĕku biti draže nego li srebro i zlato?

O. Poštenje i dobro ime, što brani vĕrdnost. „Bolje je ime dobro, nego li bogastva mnoga; bolje je bit ljubljenu, nego li imat srebra i zlata.“ Prirĕč. XXII. 1.

P. Što ima svaki vĕrdni čovĕk?

O. Nĕko ĕtjenje poštenja, koga nijedan nepusti rado uvrĕditi.

P. Kada misli svaki čovĕk da je častjen?

O. Kada mu se ukazuje čast, nastojanje, uzdanje i udioničtvo; i ovo poštovanje s rečma se da poznati.

P. Što ožalosti, uvrĕdi i rasĕrdi svakoga čovĕka poštenje ljubećega, i odkuda dohadjaju ponajviše nesloge, hĕrvanja i ovim prilična?

O. Sve, što god uvrĕdi ĕtjenje poštenja, oža-

losti i rasèrdi čovèka, i odtuda dohadjaju najvećma neuljudnosti, nesloge, nepriateljstva i kèrvava hèrvanja. Čovèk podnaša često sve radie, nego li uvrèdenje svoga poštenja.

P. Jesmo li dužni ovu pomnju i ubogim ljudem i slugam iskazati?

O. Jesmo, i ovi bo ljube svoje poštenje, što je više putih njihovo jedino blago; i ovi bo imaju sèrce i čutjenje poštenja, koga neće da se uvrèdi; napokon jerbo i ovi jesu ljudi i kèrstjani, sinovi božji, subaštinići života vèkovitoga, naša bratja i sestre, i hoće da i njima poštenje nosimo.

P. Koje pravilo za obćenje s ljudmi odovuda slèdi?

O. Omilimo i ugadjamo drugim, ako njim skazivamo čast, dvornost, uzdanje i pomnju; a omrazimo se drugim, i ožalostimo jih, ako njihovo čutjenje poštenja rèčju i dèlom uvrèdimo, š njimi pogèrdno obćimo, i ukazujemo da za nje ništa nehajemo, i pozdanje jim ustegnemo. Trèba se zato svega čuvati, što uvrèdi poštenje našega iskèrnjega. Tko se ovoga nedèrži, stavlja se na pogibel, bit naružen, i potiče drugih na rèči i dèla, koja on isti u mirnosèrènome stanju nepohvali, i žali se, da jih je na to naveo.

§. 20.

Osobita pravila o govorenju.

P. Što trèba u obćenju s drugimi ljudmi govoriti i činiti?

O. Ono, što drugim daje dobar izgled i veselje, i čini da jim budemo prijatni, što ukazuje razbor, poniznost, iskrenost, ljubav, dioničtvo, pomnju i poštovanje.

P. Česa se trèba proći u obćenju s drugimi ljudmi?

O. Svega, što čini da budemo drugim ljudem dosadni i neprijatni, što odaje ispraznost, bezobraznost, oholost, nesmotèrnost, opačinu, zlo odgojenje, nemar i lukavštinu.

P. Zašto valja dobro promisliti, što se govori?

O. Jerbo drugi od našega govorenja sude o našem sèrcu i razumu; „iz obilnosti bo sèrca usta govore.“ Mat. XII. 34. „i jezik akoprem je malahno udo, velika zametne, kakono mal oganj upali više putih èelu dubravu.“ Knj. Jakov. III. 5. Zato veli Isus, „da čovèk od svake svoje rèči dati mora razlog.“ Mat. XII. 36.

P. Kakov ima biti odgovor?

O. Dvoran, razborit, razuman. To je ružno, ako se da odgovor necèl sumnjiv ili porugljiv.

P. Što valja, a što nevalja govoriti?

O. Samo ono, što je razložno, što ima vrèdnosti, i drugim daje dobar izgled i veselje, neka iz naših ustah izhadja. „Govorenje vaše nek bude vazda milo i solju začinjeno, da znate, kako vam je svakomu odgovarati.“ Kolos. IV. 6. U suprot neka se nećuju medju kèrstjani „ružne rèči, ludoslovja, dvoumna šala, ova bo jesu kèrstjaninu nepristojna.“ Efes. V. 4. Simo idu i nesmotreni govori, proklinjanja. „Sèrce ludih je na ustima njihovima, a usta mudrih jesu u sèrcu.“ Cèrkven. XXI. 29.

P. Šta se ima o onih ljudih misliti, koji rado govore neciste i gnjusne rèči?

O. Takovi ljudi uvrèdjuju i pogèrdjuju Boga, koi je bitje presveto, i koga će samo oni viditi, koji jesu čista sèrca; onepoštene sebe iste, ružno i zlo služe se ustima, s kojima imamo Boga slaviti, a ljude poučiti; oni čine da bude poznata necistoća njihova sèrca, i da jim usta bljuju gnjusne rèči; oni dioničtvuju u tudjih greših, a neznaju koliko zla zavèrgnu, i koliko težak razlog dat će pred Bogom; oni potlaćivaju načela čudorednosti, i s ovimi svaku pravu ljudsku čestitost.

P. Zašto se imamo čuvati tako zvanih otajstvenih, dvoslovnih i šarovitih rèčih?

O. Jerbo kroza to tašto dičimo se, kao da bismo znali stvari znamenite, koje se nesmiu kazati; to i uvrèdi okolostojeće, koje dèržimo za nevrèdne znati, što mi znamo.

P. Zašto nevalja s drugimi smijati se?

O. Jere š njimi tim načinom rugamo se, oža-

lostimo, zasramimo i uvrédimo jih, na što pak može biti vas naš vèk mèrzili budemo; više putih je što-god takova početak velikih nezgodah i neprijateljstvah.

P. Zašto nevalja o pucih, stališih, obćinah, obitelih pogèrdno govoriti?

O. Jere tim načinom svakoga se uvrèdi, koga se to dotiče, i jere nijedan mirno neposlušna osramotjenje svoga naroda, svoga stališa, svoje otačbine i svoje obitelji; čovèk mnogo radie podnese, da njega kojom manom potvore, nego da na čeli narod, na njegov stališ i njegovu domovinu ili na čelu obitel koju manu navale, osobito ako drugoga tim putem obruže i pogèrde. Više putih odovuda dojdju velike smutnje u društva.

P. Zašto valja čuvat se, da i od pojedinih ljudih zla negovorimo?

O. Jere pòtvoreni malo ne vazda to doznade, i iste da se osvete; to je takodjer proti zapovèdi od ljubavi iskèrnjega; a tko o drugih zlo govori, ukazuje nerazum i nemilost.

P. Smie li se drugim protiva govoriti, iliti ide dvornost dotle, da na sve valja dà odgovoriti?

O. To često nepripušta istinitost, a dvornost toga nepita; ali mora se samo protiva besèditi, gđino je potrebno, i svagda s razborom.

P. Smiemo li odgovoriti, gđi nismo pitani?

O. Nesmiemo; jere ini negovori s nami, i neće da znade naše misli. To je zaludno i nedvorno; stavimo se na pogibel morat čuti: tko vas šta pita?

P. Što je trèba činiti, kada drugi o drugih zlo govore?

O. Akopri takovoj zgodi je bolje mučati, ili potvorenoga braniti, to visi od okolnostih; a pri nijednoj zgodi nevalja biti dionikom ogovaranja.

P. Kako trèba podnašat se, kada ini govore gèrde reći?

O. Pri ovoj zgodi krèpost hoće, da mučimo, a našu nezadovoljnost damo neuvrèdjivim načinom poznati.

P. Što trèba učiniti, kada ikoi psuje Boga i vèrozakon?

O. Pri takoj zgodi trèba bez straha od ljudih očitovati svu svoju nezadovoljnost; ako valja proti tomu opakomu očitò besèditi, i kako se ima dalje podnašati, to visi od okolnostih.

P. Na što navede mnoge ljude oštroumnost?

O. To je velika pogrèška, ako koi u drušbi hoće, da sija svoje oštroumje, i svoje namišljene dobre pomisli čini razglasiti, osobito ako učini koga nazočna ili nenazočna predmetom svoje oštroumnosti: ovakovi ljudi učine sami sebe po sve netečnimi; čovèk se straši da se na nje nenamèri, i uklanja se od njih u drušbah; za ljubav našega iskèrnjega trèba da se više marimo.

P. Što ukazuje bèsnoća, za drugim rugljiva imena izdèvati?

O. To ukazuje bezumnost i nemilost; s tim bo čovèk drugoga uvrèdi, i postane njegov neprijatelj. Što tebi nije drago, to ti zabranjiva zapovèd od ljubavi prama iskèrnjemu.

P. Što nije nikad predmet od šale?

O. Štograd koga uvrèdi, u rugu metje, zasrami, ošteti, razcvili, ili mu samo neugodan nemir i smeću uzrokuje, neka nebude nikad predmet od šale; to bo je proti ljubavi, i nijedan, niti najbolji prijatelj nebiva rado predmetom šale takove. Ovdè se hoće puno mudrosti, buduć da jedva uvrèdi čovèka štograd tako jako, kao kad se š njim rugaju.

P. Kako može se smèhom proti drugomu sa-grèšiti?

O. Jest nedvorno u drušbi grohotom se smijati; a jest često uvrèdno, ako se smije muće, osobito ako drugi misle, da se čini onoga, na koga se morda oko bāca, predmetom svoga rugljivoga smèha.

P. Zašto je laž osobito mèrska?

O. Lažac onepošteni sam sebe, i uvrèdi ine, koje hoće na silu da primu laž za istinu.

P. Je li dvorno; komu na uho šaptati?

O. Nije; tim bo se inih isključi, da neznaju, što se s drugim govori; a to je uvrèdno.

P. Smie li se govoriti, što se je u drugih drušbah vidèlo i čulo?

O. To je malokada dobro kazati, i tréba dobro promisliti, je li ono, što se drugde govori, ugodno osobam, kod kojih jesmo prije bili. Nitko neima rado takova blebetavca blizu sebe, i svaki uklanja se od njega.

P. Na što se ima paziti kad se pripovidaju novine?

O. Prie nego li se štogod novoga pravi, tréba dobro promisliti, budu li ono, što se hoće povédati, rado ili nerado slušali, neće li se koi tim uvréditi, ožalostiti ili zasramiti, i da neprostremo na nas iste néku sumnju zloradosti ili ćutjenjah opakih.

P. Što se ima misliti o pripovédanju pričicah?

O. Te pričice tréba da nijednoga neuvrède; ini poslušaju je više putih nerado; a komu je drago pripovédati takove povésti, pokazuje da ima šuplju glavu, koja se malim stvarma veseli, i rad bi, da i drugi jim istu važnost daju, što se rédko dogodi.

P. Je li dvorno, drugih osobito pèrstom kazati?

O. To jako uvrédi, jer tim se pokaže, da se je inih predmetom zlozlozljiva razgovora učinilo, od koga drugi neima ništa da znade.

P. Je li dvorno ikoga kroz očnik u lice gledati i razgledati ga?

O. Nije; to bo drugi prime na zlo, i uzrokuje lahko mnogo neugodnostih. Nevalja u obće nijednoga bezobrazno gledati u lice, jere to dèrže za oholost i preziranje.

P. Kako tréba podnašat se s ljudmi, koji nas pred drugimi uvrède?

O. Učinimo poštenje sebi istim, i ukazemo mnogo razuma, ako se ustèrpimo, i mučimo; to bo je uvrédjenje okolostojecim, ako se počne pred njima pregovarati.

P. U čemu stoji ušeptavanje, i zašto je to mèrsko?

O. Šaptavac povéda drugomu, što su ini o njem zlo govorili; a koi što takova čini, ljubi nemir, ukazuje bezumnost, nemilost, zametne mnogo zla, i omrazi se jednoj i drugoj strani. „Rèci šaptavca čine

se priproste, a dirnu u najnutèrnja.“ Prič. Solom. XXVI. 22.

P. Šta tréba činiti, kad se drugi svade i pregovaraju?

O. Tréba svu pomnju staviti, da se svadja razmetne, a razgovor blagim načinom drugamo obèrnuti; najpametnije je neméšat se u takove svadje.

P. Kako valja podnašat se, kad ima se komu reći štogod neprijatnoga?

O. Tu tréba mudrosti. Ako se o pokaranju radi, tréba imat obzira na vrème, mèsto i okolnosti, za da se više nepokvari, nego li dobra učini; ako pak stvar neugodna je žalostan koji glas, tréba ga dioničtvom donesti časno i mèstno. Tko neima zato ni zvanja ni naruke, neka se nebrine, da komu štogod neugodna oglasi; jere drugi pri tom misli, i činilo bi se, da mu je to bilo k sèrcu.

P. Kako tréba ponesti se, ako koi u družbi štogod reče, što oda veliko neznanstvo?

O. Pri takoj zgodi nevalja sméjat se, i hèt drugoga obavèstiti, nego tréba mučati: ako ne, drugi se zasrami, i teško oprostít će onomu, koi ga u sram natèra; a tko mu prištedi takovu sramotu, na njega će vazda s radostju misliti.

P. Što odaje radost vèrhu tudjega zla?

O. Zlo sèrce, a zlorad izgubi ljubav i poštovanje drugih ljudih.

P. Što tréba činiti, kad je tko pred drugimi smučen?

O. Tréba tražiti, da mu blagim načinom dojdemo u pomoć; a on će na to vazda harnim veseljem misliti.

P. Što ti je činiti, kada koi s tobom govori, tebi štogod povéda?

O. To bilo bi jako uvrédno, ako bih se od njega odazrivao, svoju pomnju na štogod drugo upravio, ili dočim povéda drugi razgovor započeo.

P. Što tréba činiti, kada koi štogod povéda, a drugi nestavljaju mu na to nijedne pomnje?

O. Tomu valja svoju osobitu pomnju pokloniti; prištedi mu se tim zasramnjenje, na što harnostju

mislit će. Mora se u obće na ono pomnjiti, što se drugih dotiče, i što drugi procjenjuju. To zahtiva křstjanska ljubav i dvornost.

P. Smie li se komu govor pretěrgnuti, smetati ga, pomagat ga u pripovęstih, ili htět bolje praviti dogodovštine?

O. To je nedvorno, isprazno, i uvrědi drugoga, jer se da viděti, da se sve bolje znade.

P. Smie li čověk pred drugimi něku sumnju očitovati, jere n. p. věruje, da je štogod izgubio, ili hoće nastojati, da ništa neizgubi?

O. Štogod takova bilo bi za sve okolostojęće veoma uvrědno.

P. Ako tko pred drugimi něke hitrine, n. p. s kartami, hoće da kaže?

O. Bilo bi nedvorno, prie vrěmena odkrit je, i drugim s tim bezgrěšnu zabavu oti.

P. Smie li se pitati o dobi koga drugoga?

O. To nećuju svi ljudi rado, i zato nevalja to činiti bez potrebe.

P. Kada se mora i može čověku svět dati?

O. Kada to pristojnost dopusti; o tome sve visi, tko sam ja, i tko je ini; bilo bi n. p. nepristojno, ako bi mlad čověk staru věštu mužu hotio dati světa. Ali i ovo visi o predmetu, što često pripušta, da mlad stara světuje, n. p. put mu pokaže, o pogibeli ga opomene.

P. Što trěba činiti, kad nam čověk iskren svět daje?

O. Ovaj trěba zahvalno primiti, ili ipak na dobru sěrcu iskreno zahvaliti.

P. Što trěba činiti, kad nas tko pozdravi, iliti pita o nas ili o naših?

O. Na toj pomnji trěba zahvaliti, osobito, ako je drugi višega kolěna.

P. Što trěba činiti, ako nam tko daje dar, koga se mora ili ipak može primiti?

O. Dvornost i zahvalnost obveziva nas, da na tom iskažemo istinito veselje, kao što je ljubav drugoga, bio ovi i niska kolěna, dostojna: jest često nedvorno i uvrědno, ako se što takova negleda, nego

na stran meće, i odmah iz nova drugomu daruje, osobito, ako to daritelj doznade.

P. Ima li se bez potrebe druge mnogo ispitavati?

O. Tko bez potrebe mnogo ispitava, lasno je drugim do teška, i rad bi, da mu se cěla pomnja prikloni; a odaje kroza to više putih svoje neznanstvo; jest neugodno slušati, ako tko pitanje na pitanje naláže, a drugi nije prignut da odgovara, ili samo na pol i rugljivo odgovara. Obadva se dobro neponašaju.

P. Što odaje onaj, koi u obćenju s drugimi malo ili po sve ništa negovori?

O. Zlovoljnost ili neznanstvo ili nezadovoljnost ili nehajanje: nu često muči se, osobito u većih skupštinah, s boljega uzroka.

P. Je li dvorno, u obćenju s drugimi dosadu pokazati, na dobnik gledati, ostaviti one, koi s nami govore?

O. Nije; jere s tim damo drugim poznati, da kod njih se rado nezabavljamo, što njim je do sramote, i zastidi jih.

P. Kako se moraju mladi ljudi u obće podnašati u družbah?

O. Ne bezobrazno, nego dvorno, tiho, ljubeznivo, harno i razborno. Mučati i poslušati, da se štogod dobra nauči, bolje se pristoji mladosti, nego li mnogo govoriti, tražiti i mnogo pitati.

§. 21.

Prostota i mudrost.

P. Koji nauk dao je Isukřst svojim učenicom, kad jim zapovědi, da idu medju sve narode?

O. „Budite mudri kako zmiје, a priprosti kano golubi.“ Mat. X. 16.

P. U čemu stoji prava prostota?

O. Prava prostota stoji u tom, da u obćenju s drugimi nelažemo, nelicimirimo, nepretvaramo se, nenapěrtimo jih taštimi i laživimi nakloni, otrov u sěrcu zaustavljajući; nego da o svakomu dobro, bratinski mislimo, sa svakim pošteno govorimo i postupamo. Tako veli Isus o Natanaelu: „Evo pravi Israelita, u

u ničemu; mudri stavlja samo one načine, koji su duhu bogoštovnomu podobni; jer samo ovi imaju božji blagoslov, i vode k cilju.

P. Što je prostota bez mudrosti?

O. Budalaština, nerazbor, neuljudnost.

P. Što je mudrost bez prostote?

O. Lukavština i himba.

P. U čemu stoji prava mudrost u obćenju?

O. U kërstjanskoj prostoti s kërstjanskom mudrostju.

P. Je li potrebna mudrost?

O. Jest; jer čovèk bez mudrosti govori i čini na nevrème, iskusi mnoge neprijatnosti, naudi sebi istomu, uvrèdi druge, i smuti mir. „Jest vrème za muèat, i vrème za govorit.“ Pripovid. III. 7. „Svaka iskusite, a što je dobro, lèržite.“ 1. knj. k Tesalon. V. 21. „Gledajte, da opazno hodite, ne kako nepametni, nego kano mudri.“ K Efes. V. 15. 16. „Bolja je mudrost nego li jakost.“ Pripovid. Salom. IX. 16. „Blažen čovèk, koi najde mudrost, i koi obiluje pametnostju.“ Priè. Salom. III. 13.

P. Kako se dostigne prava mudrost?

O. „Poèetak mudrosti je strah božji.“ Strah gospodnji jest kruna mudrosti; on daje savèršen mir, i spasenja plod.“ Cerkven. I. 16. 22.

P. Kroza što pomami se čovèk, da ostavi put prave mudrosti?

O. Kroz požude, bez kojih neima nijednoga čovèka; potaknuta požuda kuca, bezumnost otvori vrata, a što proizide, zove se ludost: u njezinom provodu jesu bèsnoèe, uvrèdjenja božja i ljudska, onepoštenja sebe istoga, nesloge, i često velika nesreća.

P. Koi nauk slèdi odovuda?

O. Tko hoèe, da medju ljudni žive mirno i pošteno, trèba da zna vladat sobom istim; trèba da vlada svojimi strastmi, i da se nepusti od njih na zlo navesti; nevalja da u sèrditosti govori i čini, već trèba da promotri prie nego što govori i čini. Tko se pusti od svojih strastnih uzavrenjah zanesti, imat će svagda uzrok za kajati se, i će se više putih

komu himbe neima.“ Ivan I. 47. Sèrce priprostoga jest kao bez prigibi, i neima ništa sakrivenoga.

P. Sto je pravoj prostoti protivno?

O. Laž, lukavština, pretvaranje, licumirstvo, opačina itd.

P. Komu nas čini prilične prava prostota?

O. Bogu, što je najprostie bitje i ljubav ista.

P. Komu nas čini prilične lukavština?

O. Hudobi, što je otac od laži, a više putih učini se Angjelom od svètlosti.

P. Koje koristi donese nam prava prostota?

O. Prava prostota bërzo prizna se, i čini nas drugim omiliti; steèe nam ljubav i pouzdanje drugih ljudih, i koliko je svèt himbenii, toliko više priprostu trèba biti; budući da samo tim načinom učinimo, da nam nenaude drugih ljudih opake osnove. Mat. X. 16. „Tko hodi priprosto, hodi pouzdano; a tko kvari pute svoje, u kratko očitovat će se.“ Priè. Solom. X. 9.

P. Zašto prava prostota učini nas Bogu ugodne?

O. Jer nas čini Bogu prilične; budući Bog bitje najčistie, a njegova reè gola istina; on gleda u naše sèrce, pred njim himbeno sèrce jest mèrzota. Isus slavljase svoga oca, što obeća svoje kraljestvo malenim. Mat. XI. 25. 26.

P. Je li istinita prostota prava dužnost bogoštovna?

O. Jest; jere ljubav jest sadèržaj svega bogoštovja; a ljubav nije nikad lažljiva i zlobna, nego blaga, ponizna i dobrostiva. Knj. Korint. XIII. 1—8.

P. Slèdi morebit od ovuda, da se ima sve govoriti, što se misli?

O. Neslèdi; već trèba da se sve pravo i pošteno mnie, što se govori.

P. Koju drugu krèpost zapovidi Isus Apostolom da sadruže s prostotom?

O. Mudrost.

P. U čemu stoji mudrost kërstjanska?

O. U tom, da ništa negovorimo i nečinimo bez promisliti, gdi trèba imat obzir na vrème, mèsto, okolnosti i osobe, za da neuvrèdimo ljubavi i poštenja

kruto, a i više putih prekasno kajati. Ovo se ima osobito od jezika razumiti, o komu sveto pismo govori: „Zlato tvoje i srebro tvoje salij, i rečma tvojim učini mēru, i uzde ustima tvojim potrebne.“ Čerksen. XXVIII. 29. „Ludi ima svoje sērcu vazda u ustima, a mudri ima usta u sērcu.“ Čerksen. XXI. 29.

§. 22.

Poniznost i razložnost.

P. U čem stoji, a u čem nestoji poniznost?

O. Poniznost nestoji u tom, da nepoznamo dobro vrēdnosti, koje nam Bog podēli, i dobro, koje š njegovom milostju možemo učiniti; nego u tom, da sve dobro poznamo od Boga i od njegove milosti, Bogu vazda damo slavu, neprisvojimo sebi čast Bogu dužnu, neuzvisimo se u mislih i sērcu; već da spoznamo svoje mane, pitamo proštenje Boga i ljude, i svoga iskērnjega poštuemo i ljubimo.

P. Tko nam je dao najlēpsi izgled od poniznosti?

O. Isukērst, koi, akoprem bi u slici božjoj, nescēni za grabež, da je jednak Bogu, nego sebe istoga ponizi, sliku sluge uzamši, na priliku se ljudih učini, i podnašanjem bi najden kano čovēk: „ponizi sebe istoga, učinivši se poslušan tja do smērti, i do smērti križa.“ K Filipian. II. 6—8. S kojom poniznostju občaše Sin Božji sa svojimi ubozimi učenici, opru njihove noge, i nazivaše jih svojimi sinovi, sinci, priatelji i bratjom.

P. Što je vazda sadruženo s poniznostju?

O. Pobožnost, poznanje sebe istoga i razložnost prama drugim, bili oni bogati ili ubozi.

P. Što je pravoj poniznosti protivno?

O. Oholost, uzvišenje sebe istoga, bezobraznost, taština i hvastanje, potišteno licumirstvo, nezbor i pogērdjivanje drugih ljudih.

P. Je li oholost pogrēška samo velike i bogate gospode?

O. Nije, nego više putih i ubozih i prostih ljudih; budući da oholost stoji u uzvišenju sebe istoga,

u taštini i hvastanju; a u ove pogrēške upadaju ne samo veli i bogati, da i prosti ljudi.

P. Koi upliv ima poniznost u svagdanje življenje, u poštenje, zadovoljnosti?

O. Ponizni rado daje čast, i poniznomu nose rado čast i poštenje; on pokazuje bogoštovje, strah božji i pravi razum; on nije u svojih manah tvērdoglav, već pusti se rado uputiti; on je Bogu i ljudem ugodan, jere si sam neprisvoji časti, nego Bogu čast daje, i svoga iskērnjega takojer čini štogod da valja; toga radi veli Isus: „Tko se ponizuje, uzvisit će se.“ Luk. XIV. 11. A S. Paval govori: „da Bog uzvisi svoga sina Isusa, i dade mu ime, koje jest vērhu svakoga imena, kojemu se sva kolēna moraju prikloniti,“ jere Isus se ponizi tja do smērti. K Filip. II. 10.

P. Koji škodljiv upliv u svagdanje življenje ima oholost, taština i hvastanje?

O. Oholi daje zločest izgled bogozaboravljenja, jere si prisvoji čast Bogu dužnu; pogērdjiva svoga iskērnjega, uzkrati mu pristojnu čast i ljubav; lahko se uvrēdi, jere mnogo zahtiva; upade u pogērdu i sramotu; čovēk se uklanja, da š njim neobči; veseli se, kad ga vidi ponižena; on ukazuje nepamet, i š njim čine rugu. Ovo uči dogadjaj svakoga ohola čovēka. „Tko se uzvisuje, ponizit će se.“ Luk. XIV. 11. „Gdi bude oholost, ondi bit će i pogērda; gdi je pak poniznost, ondi je i mudrost.“ Prič. Šalom. XI. 2.

P. Na koja pomanjkanja u obćenju s ljudmi navede tašta slava?

O. Taštoslavan je bezobrazan, riva se u obćenju s drugimi rado naprēd, govori rado o sebi i o svojem; prispodablja rado ono, što on jest i ima, s onim, što koi drugi jest i ima, i hoće vazda da on je bolji, i bolje ima; veseli se javno svojim vlastitim mislim i pripovēstima; on je rado dugorēčan, i ne pusti da drugi reč zametnu; on hoće, da inu svu svoju pomnju na njega stave; govori rado i bez potrebe inostrane jezike; učini se rado otajnim, i čini vidēt, da zna mnoge stvari znamenite; više putih hoće ponositi se, da je duhom zanesen, i važnijimi stvarmi

zabavljen; neće da mu se prigovara, i brani svoje mnjenje tvrdoglavo itd.

P. Zašto se valja čuvat taštoslavna podnašanja u obćenju s ljudmi?

O. Taštoslavan odaje dječinsku malodušnost, i s njim se rugaju; on se protivi izgledu svoga spasitelja; sniži sam sebe, kad hoće da se uzvisi.

§. 23.

O sudih preneglih.

P. Kad učini čovjek prenegao sud o iskernjemu?

O. Kad učini sud prije nego, kao što treba, promotri, je li tomu tako, kao što on misli.

P. Je li dobro, da čovjek o čem sudi, prije nego li je o tome posve uglavljen? I zašto treba čuvat se, da nerazložno nesudimo o drugih?

O. Tko čini prenegle sude: 1. pača se u prava božja; jer Gospodin jest sudac, i gleda u sërca ljudska, dakle to naš posao nije; 2. uvrèdi se u svomu sèrcu ljubav i čast, koju smo dužni drugim nositi; svaki ima pravo, da nečuvan nebude sudjen, i nam nije drago, ako preneglo o nas sude; 3. razžalosti se čovjek više putih gorko, kada dozna, što o njem govore, i kako o njem misle; prenegli sudi jesu čini nemilosti, nepravice i nemilosèrdja, koje Bog nepusti bez pedepse; 4. uzrokuje se sebi istomu mnoge nepotrèbne brige, i pritegne se često vele pečali, što više pravde neprijateljske; 5. izlaze iz takovoga jezicènja više putih vèčna neprijateljstva; 6. uči iskustvo, da se čovjek većinom prevari, da stvar stoji posve drugačie, i da ini ne samo nije zlo, nego dapače da je dobro mislio, što mi dèržimo za zlo.

P. S kojimi rèçmi zabranjiva Isus svaki sud prenegli?

O. Isus veli: „Nemojte suditi, da nebudete sudjeni; jer bit èete sudjeni, kao što druge sudite; i onom mèrom mèrit èe vam se, kojom vi mèrite. Što pak vidiš slamicu u oku brata svoga, a gredu u oku svojem nevidiš? Ili kako možeš rèci bratu svomu: pusti da izvadim slamicu iz oka tvoga, a eto! greda

je u oku tvomu? Licumirèe, izvadi prije gredu iz oka svoga, a tad vidj, da izvadiš slamicu iz oka brata svoga.“ Mat. VII. 1—5.

§. 24.

Ustèrpljenje i blagost.

P. Kada je čovjek ustèrpljiv i blag?

O. Čovjek je ustèrpljiv, kada podnaša, i blagim mućanjem mimoide, što se nemože, ili sada uprav neće da se promèni. Čovjek je blag, ako pridèrži blagu èud, neda se zloj volji, i neudari u sèrditost i nesmotèrne rèci. Čovjek je razboran, ako razlučiva, promotriva, i sve časno i mèstno po naćinu opravljja; ako sve ovo čini nezlovoljnostju i tajnim bèsom, nego razborom i ljubavlju kèrstjanskom, za da dobro dèla tim sigurnie, naćinom Bogu ugodnim i boljim izhodom.

P. Zašto je potrèbno, biti ustèrpljivu, blagu i razbornu, da se na svètu život dobro provede?

O. Jer neima stališa bez tèrpljenja, ni čovèka bez mane; a tèrpljenja, strasti i mane uzbudjuju vazda naše neustèrpljenje, i èine da se ustèrpljenju obiknemo. Trèba znat podnašati i mućat. Naše vlastite mane nalagaju na nas dužnost, da podnašamo sami sebe, i drugi moraju nas takodjer podnašati. Valja u svemu pustiti se na volju božju. Tko ovo nećini, ne svemu pravodušno, da bude volja božja; on bo hoće samo, da svoju volju odmah i s krikom ispuni; neće da mu se ništa protivi, a dobro neće da mu nastane. Neustèrpljivi zasramljen i umoren od zle volje trèba da opet dojde k miru svoga sèrca, i bit èe ga sram sebe istoga.

P. Što se ima misliti o prijetju na zlo?

O. Valja se čuvat mane, „sve na zlo primiti,“ i nevalja lahko i nikad preneglo uzeti štogod na zlo; što više putih uzmemo na zlo, pripeti se kadgod, kad se dobro istraži, da stvar stoji posve drugačie, ali da tomu nije tako, kao što se je nam èinilo; da ono, što mi za zlo uzimljemo, inim što više èinilo se je da jest dobro, ili vèndar dugo vrèmena nisu to tako uzimali za zlo; ili da pomanjkanje ućinjeno neizlazi

iz zla hotenja, nego iz ljudskoga zabitja. Uzdanje u dobro serce čovjeka, odići ga i k sebi pritegne, a neuzdanje uvrēdi i razdruži ljudska serca. Ljubav je uvek prignuta, uzet stvari za dobro; jere „svaka podnaša, svaka vjeruje, svaka ufa, svaka terpi.“ I. knj. h Korint. XIII. 7.

P. Koju štetu čini neusterpljivost?

O. Neusterpljivost pretiče volju božju, i služi se navadno s takovimi načini, koje k cilju nevede, već odvode od cilja. Neusterpljivost jest uvrēđenje blagosti Isukerstovoj, i milosti, s kojom nas Bog, neglede na sva naša pomanjkanja, podnaša; ona nije gorljivost, nego plod od strasti, u slēd koje božji blagoslov neide, nego sramota. Neusterpljenje draži druge ljude, koji, mēsto da nas poslušaju, protive se i prigovaraju nam. Neusterpljenje uvrēđuje Boga, škodi zdravlju, i ljude uvrēdi.

P. Što je protivno usterpljenju?

O. Zla volja, jad, traženje smutnje, nerazbor, nemir, nestalnost, dosada. „Jaoh onim, koji su izgubili usterpljenje! Oni odstupiše od pravoga puta, a udariše putem krivim.“ Cerkv. II. 16.

P. Po čem može se poznati pravi razum čovjeka?

O. Po tom, ako je razboran; jer s. pismo govori: „Ludi ima svoje serce u ustima, a mudri ima usta u sercu.“ Cerkven. XXI. 29.

P. Čiji izgled mora kerstjanin u obćenju s ljudmi imat pred očima?

O. Izgled Isukerstov, koji nije ružio, kad biaše obružen, i reče. „Uzmite jaram moj na se,“ i vi se ovako podnašajte; „učite se od mene, jer sam krotak i ponizan sercem, i najti ćete pokoj dušam vašim; jaram bo moj je sladak, a brēme moje lahko.“ Mat. XI. 29. 30. Sveti Paval piše kerstjanom: „Usterpljivi budite medju sobom.“ 1. knj. k. Tesalon. V. 14. „Pečal usterpljenje deluje, usterpljenje nas učini iskusne, kušanje dovede ufanje, a ufanje nesmutjuje.“ K Rimlj. V. 3—5. S. Petar Apustol govori: „Sadržite s vėrom vašom krēpost, s krēpostju mudrost, s mudrostju usterpljenje, s usterpljenjem pobožnost,

s pobožnostju ljubav bratinsku, a s bratinskom ljubavlju ljubav občinsku.“ 2. knj. I. 5—7.

§. 25.

Jednakodušje i napast da bude čovjek zlovoljan.

P. Koga zovu jednakodušna?

O. Onoga, koji, koliko je čovjeku moguće, je uvek jednaka, mirna serca i dobre volje. „Vazda budete veseli.“ 1. knj. k. Tesal. V. 15.

P. Je li lahko ili teško bit jednakodušnu?

O. Jest teško; budući da smo sebi i drugim podložni. Svaki bo čovjek ima svoje mane, požude i često otajna prignutja serca i puti, koja našu dobru volju smute; a i živimo s ljudmi, koji imaju svoje slabosti i strasti, i zato jesu često duhom i telom nemoćni, a s tim nam do teška. Više putih nesrēca, ali neugodni dogodjaji smute mir serca našega, više krat ima vėtar i vrēme upliv u vedrinu čudi naše.

P. Koje koristi izlaze iz jednakodušja?

O. Čovjek, koji je uvek jednake i dobre volje, je ugodan čovjek, koga svagdi rado imaju, s kojim je dobro živit, i s kojim se žive rado: u miru svoga serca draga mu je molitva; stvari neugodne podnaša lahko i pobožno; nije nijednomu do teškoće, nedraži i neuvrēđuje nijednoga, a učini ljubav rado.

P. Kako može se steći jednakodušje?

O. Za da se steče prelēpa krēpost jednakodušja, trēba se molitvom pripravljati, da mala i velika terpljenja dnevna podnašamo, bez da nam nestane besēde, trēba u jutėrnoj molitvi tvrēdu odluku učiniti, da nećemo da se smuti mir serca našega; trēba na samoga sebe paziti, samoga sebe čuvat se, i sebe svladati; nevalja nikad zaboraviti, da živimo na svėtu, gdi svaki dan ima svoje pečali, i s ljudmi, od kojih nijednoga bez manah neima.

P. Zašto je do poštenja, bit jednakodušnu?

O. Jerbo jednakodušje ukazuje mnogo razuma, bogočastja, čovčtva, mirnosti, krēposti duševne, i svladanja sebe istoga; a sve ovo opošteni čovjeka prid Bogom i prid ljudmi. Jednakodušni je prilican

čovjeku, kol gradi svoju kuću na hridu; neka dojdú vihri, kuća se netrese. Hrid, na kojem valja sazidati sgradu miru duševnomu, jest razum, bogoštovje, svladanje sebe istoga. „Plod duha jest ljubav, radost, mir, ustèrpljenje, blagost, dobrotá, vèrnost, krotkoća, trèznost.“ K Galat. V. 22. 23.

P. Što je protivno jednakodušnosti?

O. Zlovoljna ćud, prignutje za pustit se vladat od zle volje, kao da visimo o svakomu vètru, o svakoj suprotivštini, o svakom neugodnome glasu.

P. Od kuda dojde zlovoljna ćud?

O. Od zle navade, od nemoći, od ispraznih pomislih; zlovoljnoga može, kao što se reče, muha na zidu razjaditi; on se sam na se jadi; spozna je ne-tečnu svoju manu, i teško se je ostavi. Ako mana uzraste, postane polumanenim i nesnosnim čovèkom, od koga bèže iz daleka.

P. Zašto trèba uklanjat se od zlovoljnoga čovèka?

O. Jerbo zlovoljni svoje i drugih ljudi življenje ogorči bez potrebe; on se neuraskoši ni u Bogu ni u sebi ni u poslih ni u ljudih; sve mu put preprèčuje. Odtuda nastanu medju ljudmi, koji moraju skupa živèti, zla neizbrojna, svadje, pregovaranja, kletve, razdruženja.

P. Kako valja sa zlovoljnim postupati?

O. Kao s bolestnim, nu kojega bolest nije nijedne pomnje dostojna; izvan starih ljudih, kojim trèba osobitu pomnju, ustèrpljenje i ljubav iskazati, buduć da jih mori starost i nevolja. Nevalja zlovoljne dražiti, niti dat vidèt da se na nje naziramo: što se manje opaza stavi na zlovoljnoga, to on prije dojde k sebi; vidi da ini nehaju za svoju zlu volju, zasrami se, i počme promišljati, kako bi mogao bez sramote još veće biti dionik razgovorah iskèrnjih svojih. U mirnome bitju poslušá zlovoljni, što mu stave pred oči.

P. Zašto osobito mladi ljudi moraju se ćuvat ćudi zlovoljne?

O. Jer mladi ljudi malonevazda neimaju uzroka bit zlovoljni; i valja da se od mladosti ćuvaju mane, koja čini da postanemo drugim, ako ne nesnosni, nu

vazda neprijatni. Tako rečeni ljudi ćudnoviti nijednomu neomile.

§. 26.

Obiknutje zadovoljnosti.

P. S čim moramo bit svagda zadovoljni?

O. S Bogom i s voljom njegovom; to je naša sreća, naša čast i veselje, ako ispunjiva se volja božja; zato molimo u očenašu: „Budi volja tvoja.“ Volja božja je svagda dobra i mudra, akoprem njezina naredjenja izviditi nemožemo.

P. U čem stoji prava raskoša ovoga života?

O. U zadovoljnosti, koja od Boga izlazi; u onom duševnom pokoju, koi dojde od sinovljega podloženja volji božjoj.

P. S kojimi ljudmi je ugodnie živèti?

O. S ljudmi zadovoljnim; ovi bo jesu čovèčni, i nedaju lahko uzroka nezadovoljnosti; ovi govore razumno i mirno o svètu i o ljudih, i nežele biti na ovom svètu bez trèpljenja; ovi nehvale i nesramote.

P. Što je protivno zadovoljnosti?

O. Nezadovoljnost, mahnitost s ničim nebit zadovoljnu, sve sramotit, sve čemerno protresati, ogo-varat sve stališe, uvèk samo neugodne glase razglasivati.

P. Zašto trèba obiknut se zadovoljnosti?

O. Zadovoljni čovèk časti Boga, jer mir svoga sèrca ište u pomirenju s Bogom; on rado moli, jer se njegovo sèrce svakomu dobru ćutjenju otvara; on provodi svoj život tako ugodno, kao što se može na svètu ovome; on uživa one raskoše, koje Bog pripravi dobrim ljudem na ovom svètu; teškoće nosi laglje; prištèdi si mnoge neugodnosti, koje nastanu od nezadovoljnosti; on svagdi omili i dobro dojde, jer njegove reći okrepe čovèčansko sèrce; on poštuje ljude, ovi bo dèrže se za častne, kad su ini u obćenju š njimi radostni.

P. Zašto valja ćuvat se bèsá, vazda bit neveselu?

O. Neveseli uvrđjuje Boga, kojega providjenije ili nepoznaje, ili š njim nije zadovoljan; njegovo čemerno srce nedopusti mu da moli, i jest zaklopljeno za blaga čutjenja bogoštovja i ljubavi; otegoti si življenje bez uzroka, i neuživa dobra, koga mili Bog svim dobrim ljudem pripravi; jest nezahvalan prema Bogu i ljudem, i vratja psovke i pogërde za dobro; sadruži se rado s vikači nezadovoljnimi, i pritegne često k sebi velike nesrēce. Više putih dojde ovi tužni bēs od same navade, od prepiranja, od lakomosti, od uvrđjene oholosti. Kod mnogih to dokazuje, da jim je dobro na ovom svētu; jer ako bi prave križe nosili, mučali bi, i nebi se tužili na manje, izmišljene skërbi; još manje zabavljali bi se stvarmi, koje se njih ništa nedotiču; budući da pravo nesrēčni ima sam sobom posla zadosta. Nezadovoljni daje obće škodljivi izgled, i smutjuje tihi mir mnogim. Što je u ljudskoj družbi nesnosnie, nego li poslušat ljude, kojim nije ništa po volji, koji u svemu imaju štogod da kude, od kojih treba vazda čuti stvari i glase samo neugodne. Postanu po tom ne samo sumnjivi, da i netečni kod drugih ljudih, jerbo ovi na pogled nezadovoljnoga vide uvěk svoj mir u pogibeli. Napokon mišljenje, govorenje i ponašanje nezadovoljnoga nije priprava k nebu, u koje se samo kroz tēsna vrata mirnoga tērpljenja unide.

P. Što naredjuje toga radi s. Paval kërstjanom?

O. „Budite vazda veseli.“ Knj. k Tesal. V. 16.

§. 27.

Miroljubje, popustljivost i utaživost.

P. O kojih govori Isus, „da će se sinovi božji nazvati?“

O. O miroljubnih: „Blaženi mirni, budući da će se oni sinovi božji nazvati.“ Mat. V. 9.

P. Što hoće Isus s ovimi rēčmi reći?

O. Miroljubni dokazuju često dobra čutjenja, toliko straha božjega, usterpljenja, razuma itd., da će jih Bog dëržati za svoje prave klanjaoce i sinove, i kao takove nadariti. Radi toga dërži je Isus za

blažene, budući najviša čast i najveća srēca čovēku, da je omilio Bogu, i od njega za svoga sina dëržan i primljen. S. Paval piše kërstjanom u Rim: „Budite složni i mirni medju sobom.“ Ako biti može, što je od vas, sa svimi ljudmi mir imajte.“ XII. 16. 18.

P. Koji upliv ima miroljubje u službu Božju i u čestitost ovoga života?

O. Sërca miroljubnih jesu vesela i mirna; u ovom veselju i miru mole rado, slave i hvale Boga; jesu čovēčni, blagi i udvorni; poštuju svoga iskër-njega, priprave sebi i drugim mnogo radosti, prištede sebi i drugim mnoge neugodnosti.

P. Što jest miroljubju protivno?

O. Traženje smutnje, prigovora i ogovaranja.

P. Zašto je traženje smutnje pedepse dostojno; i zašto se ima kërstjanin toga čuvati?

O. Jerbo traženje smutnje dojde najviše od zločeste navade, zle volje, sërditosti i strasti, i ima vazda štetne posljedice. Uvrēdi čovēk Boga s nepristojnimi govori. Kad mu je srce razdraženo, neima veselja ni u Bogu ni u molitvi ni u bogoštovju; osramoti iskër-njega, ožalosti i uvrēdi ga na više načina; ponovi staru omrazu, zavede nesloge, nepriateljstva; zdravlje i sve dobro izgubi. U kući, gdi se karaju, dobri duh neima stalna pribivališta, dapače sërca stoje opakomu duhu otvorena; tu neima domačeg mira, ni božjega blagoslova, ni radosti u življenju; takova kuća je prilična paklu, o komu govori Isus, da tamo jest jaukanje i škipanje zubih. Mat. XIII. 42. XXII. 13. XIV. 51. Još Solomun reče: „Bolji jest zalogaj suhi s radostju, nego puna kuća sa svadjom.“ Prič. XVII. 1. A s. Paval piše: „Sluga gospodinov treba da se nepravda, nego da prema svakomu bude blag, ljubežljiv i usterpljiv.“ 2. knj. k Tim. II. 24.

P. Tko nam daje najlěpsi izgled od mirnosti?

O. Isukërst, „koi grēha neučini, niti se najde himba u njegovim ustima; koi kad biaše psovan, ne-psovaše, a kad bi tērpio, negrozivaše se, već se predade onomu, koi ga osudi nepravdedno.“ 1. knj. s. Petra Ap. II. 22. 23.

P. Što je s mirnošću svagda sadruženo?

O. Popustljivost, koja voli podnašati nepravicu, nego da se mir smuti. Isus uči ovu krēpost slēdećimi rēčmi: „Ja velim vama, da se neopirate zlu, da nevratite zlo sa zlim; nego ako te tko udari po desnom licu, pruži mu i drugo.“ Mat. V. 39. U tom dao je Abram lēp izgled, koi, da nežive u nemiru sa svojim sinovcem Lotom, reče mu: „neka nebude, prosim te, raspred meda mnom i tobom, i med pastiri mojimi, i pastiri tvojimi; bratja bo smo. Evo, svakolika zemlja pred tobom jest. Oddēli se od mene, prosim te: ako na lēvu pojdeš, ja lēcu desnu dēržati; ako li ti desnu izabereš, ja ću na lēvu ići.“ Knj. Poroda XIII. 8. 9. Od sjaset neugodnostih uklonilo bi se, ako bi se samo na vrēme mućalo i govorilo.

P. Što se ima misliti o zločestoj navadi od pregovaranja?

O. Ima ljudih, koji rado protiva govore bez potrebe i bez razbora; jedva mogu što poslušati, nedavši drugomu za krivo, i nepriobćivši svoje mnjenje. Mnogi nalāgaju prigovaranje na prigovaranje, jezice mnogo, a misle malo. Ove zločeste navade trēba se jako ćuvati; jest bo nedvorna, uvrēdna, nepametna, a takovi ljudi jesu u družbi veoma neprijatni: o govoru i mnjenju iskērnjega valja vazda poštovanjem zboriti; osobito mladim ljudem to nek bude dosta.

P. Može li se medju ljudmi mir uzdēržati, ako jesu nepomirivi, i neznaju zaboraviti i oprostiti?

O. Nemože, jerbo nepomirivi ljube raspru, i nose svagda u sērcu prižizak, da užgu prokletu vastru; a pomirivi čiste svoje sērece od kvasa nepriateljskih ćutjenjah, znaju zaboraviti, i podaju ruku na pomirenje.

P. Koje dužnosti ima ovdē kērstjanin?

O. Kērstjanin mora drage volje opraštati, kakono i on želi, i Boga moli, da mu oprostí njegove grēhe; ovo obećava svaki dan u oćenašu gdino rekne: „Odpusti nam duge naše, kako i mi oduštjamo dužnikom našim.“ Mat. VI. 12. Tko ovako moli, a neće da se utāži, ćini kao oni sluga, kojemu gospodar vas dug oprostí, a koi svoga iskērnjega davljaše za

stvarcu od ništa, i toga radi bi osudjen na isplatićenje duga svegakolikoga. Isus priloži: „Tako će i otac moj ćiniti vama, ako neodпустite svaki bratu svomu od sērdacah vaših.“ Mat. XVIII. 35. Isus nas zato svētuje: „Budi pripravan, protivniku svomu bez zatezanja podati ruku na pomirenje, kada si još s njim na putu idući k sūcu, da te može bit nepridade protivnik sūcu, a sudac ustavniku, i u tamnicu se metneš. U istinu velim tebi, nećeš izajti odonud, dok nevratiš do posljednjega beća.“ Mat. V. 25. 26.

P. Koje koristi donese utāživost ljudskomu življenju?

O. Utāživost ćini poštenje onomu, koi pruži ruku na ponudu mira; jer i poslovice veli: „Pametnii popušta.“ Ona uvede opet veselje od mira u kuću, u susēdstvo, u mēsto, bez kogā nemože se ćestito življenje niti zamisliti; ona odalēci više putih veliku nesrēću, koja ne redko protegne se na dēcu i unućad; neutaživi pogrubi svoje sērece, i omrazi se Bogu i ljudem.

P. Što je utāživosti protivno?

O. Pohlepa za osvetom, ili bēсноća da osvetiš se, i drugomu vratiš zlo za zlo, škodu za škodu, potvorenje za potvorenje.

P. U ćem stoji gērdoba i krivina pohlepe za osvetom?

O. Pohlepni za osvetom najde toliko malo milosērdja kod Boga, koliko svomu iskērnjemu ukažuje milosērdja i blagosti; on se paća u prava božja; jer Bog je sudac, koi će pedepsati zlo, a mi jesmo ljudi, koji trēbujemo božjega milosērdja, i ćića toga moramo jedan drugomu ljubav, blagost i milosērdje iskaživati, za da nam se Bog smiluje na sudu; osveteželjni odmetnuo se je vērozakona, jerbo odrice se duha njegovoga; on prevratja ljudske družbe red, po komu samo poglavarstvo ima pravo mać nositi; više putih želja osvete navede na strastna dēla, koja vode za sobom posljedice veoma zločeste, ćesto hudje, nego što isti za osvetom pohlepni traži, i jur mnogi osveteželjni, svoje hudobno zadovoljenje s poštanjem, blagom, slobodom i s istim svojim životom isplatiće.

Zato veli s. Paval: „Neosvetljivajte vas iste, pre-
dragi, nego pustite da projde sèrèba; pisano bo je:
meni ide osveta, i ja èu naknaditi.“ K. Rimlj. XII. 19.

§. 28.

Pravica, poštenje i iskrenost.

P. U èem stoji pravica i poštenje?

O. U tom, da se svakomu pusti, želi i daje,
što je njegovo, a nijednomu neuzme, nenavidi i krati,
što je njegovo; da se stoji na besèdi, nijednoga ne-
prevari, s nijednim lukavo neobèi, nijednomu him-
bom i prevarem neuzme što je njegovo. „Dajte sva-
komu što ste dužni: komu ide danak, danak, komu
ide carina, carinu, komu ide bojazan, bojazan; èast,
komu ide èast.“ K. Rimlj. XIII. 7.

P. Što se protivi pravici i poštenju?

O. Nepravica i nepoštenje, tatbina, prevara,
nenavidost, laž, lukavština, himba, hitrost, nevèrnost
u reèi, nevèrnost u ispunjenju dužnostih svoga sta-
liša, gdi se drugi vidi prevaren.

P. Zašto je dužnost biti praviènu?

O. Jer Bog je pravièan, a mi kao božji sino-
vi i prilike moramo Boga naslèdovati. Druga zapo-
vèd poglavita naredjuje, da ljubimo našega iskèr-
njega, kao sami sebe, da svakomu činimo, što je
nam istim drago, a da ostavimo, što nam istim drago
nije; nu sada drago nam je, ako drugi pravièno i
pošteno s nami obèi, nam nezavidni, nevara nas. Mat.
VII. 12. XXII. 39.

P. Po èem može se osobito poznati poštenje
èovèka?

O. Po tom, ako stoji na reèi, ili nestoji, ako
uzme na vèru pènezih, a nepovrati jih, paèe još u-
klanja se od zajamnika. „Zaimlje opaki, a pak ne-
plati.“ Psal. XXXVI. 21.

P. Kako zapovèdi Bog još u starom zakonu
da budemo pravièni i poštèni?

O. „Neka neprenoci platja nadničara tvoga kod
tebe.“ Knj. Levit. XIX. 13. „Nemojte èiniti šta
nepravédnoga, ni na sudu vèrhu drugih, ni laktom,

ni vagom, ni mèrom. Kantar prav, i praviène da budu
vage, pravi spud, i pravièni osmàk.“ Levit. XIX.
35. 36. „Kantar himbeni mèrzota je Gospodinu, a
vaga prava radost njegova.“ Priè. Solom. XXI. 1.

P. Koje dobre poslèdice ima pravica i poštenje?

O. Pravièni i poštèni èovèk èasti Boga, jer se
ponaša kao Bog; ukazuje da ima vèrozakon, koji za-
branjiva svaku vèrstu nepravice i prevare; podpira
svojim izgledom naèela i èast vèrozakonu; podpo-
maže obèenito èovèkoljubje, i èini, da se rado po-
može potrebnomu; poštèni je svuda ljubljen i pošto-
van; u potrebi najde mnoge priatelje, jerbo o njemu
mogu reèi, kao što Isus reèe o Natanaelu: „Evo pravi
Israelita, u komu himbe nije.“ Iv. I. 47. Poštèni èini
življenje medju ljudmi ugodno; jer ondè je dobro
živèti, gde se veli: „Muž, besèda.“

P. Koja druga krèpost je s poštenjem svagda
sadrùžena?

O. Iskrenost s mudrostju i prostotom. Krèpost
kèrstjanske iskrenosti nezahtèva, da sve reèemo, što
mislimo, jer bi odtuda više putih mnogo zla nastalo;
ali da negovorimo ono, za što sèrce naše neznade.
Sèrce i usta moraju medju sobom slagat se; drugi
ljudi to bèrzo opaze, i ljube poštèna, iskrena èovèka;
a ljudi, koji vazda, kao što se veli, imaju nešto za
ušima, od kojih nemože se nikad znati što hoèe, i
od kojih nigdar nezna se, kako trèba š njimi obèiti,
neomile nijednomu.

§. 29.

Nemitopohlepa i veledušje.

P. Tko je nemitopohlepan?

O. Koi svomu iskèrnjemu nosi ljubav, èast i
pomoè, radi pobožnosti, radi prave ljubavi, radi
pomnje na iskèrnjega, a ne svoje vlastite koristi radi,
da steèe pènezih, nadarja ili pohlave. Za neèiste,
tašte i samoljubne svèrhe drugotne moljahu Farisei,
i druga èela èiniše! oni biahu mitopohlepni, a Isus o
njih veli: „da jurve primiše platju svoju.“ Mat. VI. 2. Mi-
losèrdni Samaritanin nebiaše mito pohlepan. Luk. X. 35.

P. Zašto noseć drugim ljubav i poštenje nevalja bit mitopohlepnu?

O. Jer ljubav, kao što veli s. Paval, „netraži koja su svoja,“ nego onomu se raduje, što je iskernjemu do koristi, i učini mu ljubav i diku. 1. knj. h Korint. XIII. 5. Ljubav pak jest sadržaj svih zapovjeh; a i nam nije drago, kada nam daju dobre reči, pomoć i diku, samo, da njim to bude do koristi. Nije li Isus od veledušne ljubavi za nas umro?

P. Kako obezpošteni mitopohlepa sebe i drugih ljudih?

O. Mitopohlepni onepošteni sam sebe; jest bo gerdo, dobro samo iz svērhe drugotne činiti, i nemari čovjek za takova samoljubca i lakomca, što u svemu samo svoju korist traži. Mitopohlepni onepošteni svoga iskernjega; ukazuje bo, da ga nečasti i neljubi, nego samo novce drugoga da traži; a to je grubo uvrđjenje. Mitopohlepni pogjrdjuje bogoštovje, kojega izvjestnost jest prava ljubav; pogjrdjuje Boga, što je njegova slika i prilika, a Bog nosi nam ljubav, pomoć i poštenje, jer nas ljubi. Mitopohlepni nečini polag izgleda Isukerstova, koi dojde iskati nas.

P. Što je s nemitopohlepom svagda sadruženo?

O. Veledušje, što u tom stoji, da se nadvladaju sve tamne strasti i drugotne svērhe samoljubne, i s tajenjem samoga sebe samo iz viših uzroka postupa. Veledušni je uznosita i velika serca; to je za njega odveć malo, bit samoljubnu, samo svoju vlastitu korist tražiti, tvoriti osvetu, i puštat se od poštenih strastih vladati. On nahodi svoju veličinu u tome, da u djelu nasljeđuje Boga, što je on njegova slika i prilika, sin i baštinik. Toga radi velikodušni je vazda pravičan, blagodaran, pomiriv, udvoran, miloserdan, pošten, i daje rado one priloge, koje hrišćanska dobrota od njega zahtiva.

§. 30.

Serdacno udioničtvo u sreći iskernjega.

P. Biva li Bog dionik naše vremenite i vekovite sreće, i kako Bog ukaza, da s nami brine se?

O. Dobri Bog hoće, da nijedan se nepogubi; on udioničtvuje u našoj vremenitoj i vekovitoj sreći; toga radi brine se očinski s nami, i da idemo na nebo odpravi na ovi svet svoga sina Isusa. „Bog je ljubav; a ljubav je udionstvena.“ 1. knj. Ivan IV. 16.

P. Što veli Isus o Angjeli, kad se grešnik obrati?

O. Isus veli, da Angjeli vesele se, kad se grešnik obrati, i dobije za nebo. Luk. XV. 7. 10.

P. Kako treba da se jedan s drugim podnašamo?

O. Treba da budemo serdačni dionici sreće našega iskernjega, da se pošteno veselimo kada stoji dobro, da pošteno želimo da mu bude dobro, da ga pomazemo neka stoji dobro, a serdačno da ga pomilujemo, ako, budi u telu ili u duši, nestoji dobro. Kada stoji naš iskernji u zlu bitju, ili da mu se sgodi kakova nevolja; tada je dužnost biti miloserdnu, i njemu po mogućstvu hrišćanskom ljubavlju dobra činiti, za da mili Bog i nam se smiluje u potrebi.

P. Zašto je dužnost biti dionikom sreće iskernjega?

O. Kako sinovi božji moramo činiti kao Bog; a Bog očinski s nami misli, i jest miloserdan. Kao krestjani moramo činiti kao Isukerst: a Isukerst za naše spasenje sa svim žertvovao se je, i njega našitimo u gladujućih, njega obućemo u nagih. Kao uda cerkve i ljudske družbe valja da unapredimo dobro svakoga; svi smo bratja u Isukerstu, jedan čovjek žive s drugim kao što i u telu jedno udo s drugim. Božja je zapovjed, da ljubimo iskernjega, kao sami sebe. Nu sada nam je jako drago, kad se ini našoj sreći vesele, i nju podpomagaju, udioničtvuju u naših nevoljah, i skoće nam na pomoć u potrebi. Toga radi veli s. Paval: „Radujte se s veselimi, a plaćite s plaćućimi.“ K Rimlj. XII. 15.

P. Što je krestjanskomu dioničtvu protivno?

O. Nemar, nenavidost, radost verhu tudjega zla, pakost, lakomost i nemilost.

P. Koje dobre posledice izlaze iz krestjanskoga dioničtva?

O. Kada su kèrstjani sèrdačni dionici srèce svoga iskèrnjega, i pomagaju jedan drugoga u potrebi, tada učine mnogo dobra, što bi drugačie ostavili; za to hvale i slave Boga u stvorenjih njegovih, raduju se hristjanskomu vèrozakonu, što uči da se ljudi tako vladaju, i što odgaja prave priatelje čovèčanstva; ovaj život postane nam lakši i ugodnii; radujemo se dobru i svojoj srèci dvostruko, jere drugi s nami raduju se; zlo podnašamo lakše, drugi bo pomogu nam ga nositi, a naše sèrce uzigra u dioničtvu iskèrnjega. Čovèkoljubac diči sebe istoga, jest obèeno ljubljen, i čini diku svomu iskèrnjemu. Kèrstjanski poštena ljubav jest jedan dèl priprave k nebu, gdi ljubav u vèke pribiva, a Gospodin svako dobro dèlo nadariva.

P. U èem stoji krivina i gèrdoba radosti vèrhu tudjega zla, nenavidosti i nemilosèrdja?

O. Nenavidni, zloradi, i nemilosèrdni odvratja se sa svim od Boga i od onoga duha, što mora sinove božje krèpiti, prisvoji si duh zloradoga i nenavistnoga hudobe; odreèe se svakoga vèrozakona, jer bez ljubavi neima pravoga vèrozakona; ogorèi svoje i drugih ljudih življenje; potlačiva tèrpeèega sve više, otimlje veselomu milu utèhu; obruži sebe istoga, i obèeno na njega mèrze; nije dostojan ulèsti u kraljestvo vèčne ljubavi, gdi neima priatelja, jer na ovom svètu nije si steko za vèènost priatelja nijednoga. „Sud bo bez milosèrdja iziti će protiva onomu, koji neuèini milosèrdja; a milosèrdje nadvisuje sud.“ Knj. Jakov. II. 13. Više putih navede nenavidost i zloradost na najstrahovitia zloèinstva, koja mnoge nesrèce za sobom potegnu.

§. 31.

Blagost i dvornost.

P. Tko zove se blagostiv i dvoran?

O. Onaj, koji rado učini ljubav drugim ljudem, i je vazda gotov i pripravan, da svakoga posluži, koji njegove pomoći trèbuje.

P. Tko nam dàde najlèpši izgled od dvornosti, koga imamo naslèdovati?

O. Isukèrst, koji se za nas sa svim u žèrtvu prikaza i reèe, „da nije došao da mu se dvori, nego da dvori; i koigod uzhoèe medju drugimi bit veèi, da bude svakoga dvoritelj.“ Mat. XX. 26.—28.

P. Je li dužnost biti blagostivu sa svakim?

O. Jest; druga bo zapovèd poglavita naredjuje, 1) da ljubimo iskèrnjega kao nas iste, i da mu èinimo ono, što je nam istim drago; 2) kao kèrstjani jesmo dužni naslèdovat izgled Isukèrstov. Neima li sluga svojemu drugu èiniti ono, što Gospodin učini slugam? Sluga nije nad gospodarom.

P. Koje pobožno nakanjenje mora kèrstjanin imati, kad je blagostiv prama svomu iskèrnjemu?

O. To nakanjenje, da čini tako, kao što je Bogu ugodno, kao što naredjuje druga zapovèd poglavita, kao što uči Isus svojim vlastitim izgledom, kao zahtèva èast kèrstjanskoga bogoštovja, i naše sadruženje s našimi iskèrnjimi, pravica, ljubav i zahvalnost; jerbo jedan èovèk ima potrebu od drugoga, kakono i u tèlu nijedno udo bez drugoga stati nemore.

P. Smie li se bit blagostivu i u zlu?

O. Nesmie; budući da valja Boga više ljubiti i bojat se nego li ljudih; blagost u zlu nije ljubav, veè mèrzota.

P. Kada trèba svoju blagost podvostruèiti?

O. U vrème osobite ili obèenite potrebe, u nemoci, u nezgodah, u vrème rata i nedaèe.

P. Koje koristi nastanu, ako su ljudi blagostivi medju sobom?

O. Hvale Boga, uznose diku bogoštovja, ovaj život si oblakšaju, jer jedan pomože brème drugoga nositi; učine mnogo dobra, što drugačie izostalo bi; a mnogo zla zaprèèe, što drugačie pripetilo bi se; to je do poštenja obiteli i obèini pred Bogom i ljudmi, gdi jesu ljudi jedan s drugim blagostivi, kao što pristoji kèrstjanom, koji su svi bratja medju sobom, buduè da svi imaju jednoga oca na nebesih, i jesu zvani, da se ljube na nebesih po sve vèke. S blagostju

omilimo, i blagostivi jesu rado dvoreni; stećemo si prijateljah ne samo za ovi svēt, nego, što je perva stvar, i za drugi svēt, gdi jih trećujemo, da nas lępo primu.

§. 32.

Koju ćast je dućan kęrstjanin svomu staliću, dobi i spolu, kao takodjer drugih ljudih staliću, spolu i dobi nositi.

P. Cigovo je nebo i zemlja, i sve što je totu?

O. Nebo i zemlja jest gospodinova.

P. Komu moće se zemlja i narod ćovęćanski prispodobiti?

O. Jednomu velikomu kraljestvu ili obiteli, od koje Bog je Gospodin, Kralj i Otac.

P. Što ućini Bog, da u njegovom kraljestvu i obiteli sve redom po njemu odredjenim bude ućinjeno?

O. Bog odredi svakomu ćovęku njegovo područje; to će reći, Bog ućini razliku medju ljudmi i staliću, za da sve po volji boćjoj kako valja bude ućinjeno; budući da ako svaki stalić ispuni vęrno svoje dućnosti, tako se sve ućini, i idu dobro stvari ovoga svęta; ljudi jesu zadovoljni, i bit će naplatjeni na nebesih, a kraljestvo boćje rasprostrani se.

P. Što je stalić ili zvanje?

O. Nęko područje, što Bog odredi ćovęku s dęržanstvi s tim sadrućenimi.

P. Mogu li svi staliću biti isti ili jednaki?

O. Nemogu, već kolikovęrstnih posalah ima u boćjemu gospodarstvu, tolikovęrstnih stalićah treća da bude; i zato ima velikih i malih stalićah, budući da ima velikih i malih posalah, koje sve treća opraviti. Isus veli, da ovdę ide kao s ćovękom, koji hoći u inostranu zemlju, sazva prije slugę svoje, i svakomu pokaza svoj opredęljeni posao; zato dade jednomu više, drugomu manje da opravlja, kakono jih vęrdnih najde. Mat. XXV. 14.—30. „Ima razlićitih slućbah, ali je samo jedan Gospodin.“ 1 kuj. Korint. XII. 5. „Kakono jedno tęlo više udah ima,

i sva uda imaju različna obavljjenja, uprav tako jesmo jedno tęlo u Kęrstu; a svaki jest udo drugoga.“ K Rimlj. XII. 4. 5.

P. Je li svaki stalić štovanja vęrdan? I što treća u svakomu staliću ćastiti?

O. Svaki stalić jest štovanja vęrdan, jer je narućak gospodinov. I treća u svakomu staliću Boga i volju boćju ćastiti, akoprem imaju ljudi pogręsakah, i neispunjuju dućnosti svoje.

P. U ćem stoji prava jednakost svih stalićah?

O. U tom, da svi staliću jesu narućci gospodinovi, i u svakome staliću slućimo Boga, samo da s tim sadrućena dęržanstva ispunimo s poboćnim nakanjenjem, da Boga slućimo.

P. Zašto se neima nijedan stalić pogrędjivati, sramotiti ili nenavidęti?

O. Jerbo svi staliću jesu od Gospodina, jer u svakome staliću slave Boga, a Bog će na sudu svakoga polag svojih dęlah naknaditi, i od onoga, komu je mnogo povęrio, mnogo će i pitati. Ovo je ućęha niskih stalićah, a za ljude vićih stalićah opomena. Napokon tećko uvrędi ćovęk onoga, kojega stalić pogręrdi.

P. U ćem stoji poboćnost stalića?

O. U tome, da svaki ispuni dućnosti svojega stalića s dobrim nakanjenjem, da pristaje volji boćjoj; budući da je jedan Gospodin, koga slućimo, a nitko nemoće dva gospodara slućiti, kao veli Isus kod Mat. VI. 24.

P. Komu iskaćemo ćast, kad poćtujemo svoj i drugih ljudih staliće?

O. Bogu, on bo stvori ljude razlićnih stalićah, i „nije razlike osobah kod njega,“ kao što veli s. Paval. K. Rimlj. II. 11.

P. Koga uvrędi ćovęk i pogręrdi, kad svoj i drugih ljudih staliće osramoti?

O. Boga, što njegovo uredjenje s tim kudi, i njegovoj volji protivi se.

P. Kad poćtuje ćovęk svoj vlastiti stalić?

O. Kad je s njim zadovoljan, i u tudje posle nepęrti se; jer s. Pismo govori: „Sinko! nepaćaj se

u različite posle, koji se tebe nedotiču.“ Cerkv. XI. 10. „Da pače uzdaj se u Boga, i ostani pri zvanju tvomu.“ Cerkv. XI. 22. „Ostani pri stališu, na koga jesi zvan.“ 1. knj. h Korint. VII. 20. Suviše poštuje čovek svoj stališ, kada pobožnim i dobrim sèrcem ispuni dužnosti njegove, žive na diku svojega stališa, i na svoje zvanje mirnim sèrcem sa svimi moćjama stavi se, za da toliko dobra učini, i na svètu toliko zla odvрати, koliko mu je polag svoga stališa moguće. Odići čovek svoj zanat, gad ga tera.

P. Koje koristi steče čovek, kad svoj stališ na taj način časti?

O. Biva mu sèrce na mèstu; opošteni se na svètu, napreduje u dobru, i primit će platju na nebesih. „Onomu, koi mnogo ima, dat će se,“ to će reći, tko se s talenti od Boga prijetimi dobro služi, rasti će u dobru, a Bog će mu večna dobra povèriti. Mat. XXV. 29.

P. Kako uvrèdi čovek i onepošteni svoj vlastiti stališ.

O. Ako je svojim stališem nezadovoljan, i sramoti ga; ako zapusti posle svoga stališa, i pača se u stvari tudje; ako ono što čini, čini bez dobra nakanjenja, i samo na silu; ako svojim podnašanjem onepošteni sebe i druge, koji su istoga stališa, i daje uzrok, da drugi ljudi gerde naš stališ; ako stoji u dangubi, i zakopa svoje talente, kao što učini sluga nekorisni. Mat. XXV. 18.

P. Koju štetu ima čovek, ako svoj stališ tim načinom onepošteni?

O. Postane pred Bogom pedepse dostojan, i jedan takov neće biti dionik večnoga blaženstva pomnijih božjih slugah. Mat. XXV. 30. Neima još na ovome svètu ni veselja ni poštenja; upade u smutnju, potrebu i nevolju; veselje da žive, talenti, hrabrost i poštenje od dana do dana mu pomanjkiva. „Onomu, koi neima, i što se vidi imat, uzet će mu se,“ to će reći: tko ima malo talentah, i s njimi se vèrh toga dobro nesluži, taj će sasma sve izgubiti, a na svèrhi neće ništa imati. Mat. XXV. 29.

P. Zašto je zlo učinjeno, ako se jedan stališ digne ili uzbuni proti drugomu?

O. Kroz takove bune i odstupljenja stališah od zvanja svakomu odlučnoga, prevèrnu na svètu božje razredjenje; „a Bog nije smutnje Bog, nego mira.“ 1. knj. h Korint. XIV. 33. Ljudi i posli smute se; dobro neide naprèd; pakostni ljudi raspuste se; nijedan nenosi drugomu pristojne časti; sèrca se razljute; nastanu progonstva, nepriateljstva, nesrèće. Mi jesmo pred Gospodinom jedno tèlo; a s. Paval veli: „U tèlu trèba da nebude razdruženja, nego da jedno udo skèrbi se za drugo; i ako što tèrpi jedno udo, tèrpe s njim sva uda; ili ako jedno udo dobro uzdèrži se, dobivaju s njim sva uda.“ 1. knj. Korint. XII. 25. 26.

P. Nalàže li na čovèka i razlika spola osobite dužnosti dobrogojenja?

O. Nalàže; Bog bo učini razliku medju spolima, i naredi svakomu njegovo osobito odredjenje. Knj. Por. II. 19.—25. III. 13.—26.

P. Kad poštuje kèrstjanin svoj i drugi spol?

O. Kada svaki spol ima pred očima svoje zvanje, i čini polag dèržanstvah istoga; kada nečini ništa, što je za svoj stališ nepošteno; što bo mužkomu spolu nepristoji se, jest za spol ženski još nepristojnie, n. p. opit se, proklinjati, noćom skitati se, pohadjati gostionice itd. Vèrh toga kada jedan spol pomaže drugoga, kao što je Bog naredio; kada nijedan spol nenavede drugoga na zlo, nego rèčju i dèlom jedan drugomu daje dobar izgled; kada jedan spol s drugim kèrstjanski postupa, pristojno poštenje mu nosi, uzdèrži se od bezobraznostih, koje uvrède čutjenje poštenja; kada u nošnji na poštenje i pristojnost duševno nastoji se; kada se traži da se ugodi više Bogu, nego li ljudem, i svoja lèpota nepostavi se u stvari od ispraznosti, već u strah božji i krèpost.

P. Je li dužnost dobrogojenja, da u svih naših činjenjih gledamo na dobu svoju, i na dobu onih, s kojimi obćimo?

O. Jest; jer dužnosti i prava jesu vazda dobi primerna; što mladomu čovjeku pristoji, ili njemu barem nezaméri se, jest za starijega čovjeka više putih veoma nepristojno; što se mladostju opravda, pri većoj dobi jedva još koje opravdanje najde. Treba sa svakom dobom nekim poštovanjem obhoditi; što mlada čovjeka neima uvréditi, n. p. pedepse, ukori, pokaranja itd., uvrédi teško starce; uvrédjenja mladih ljudih nisu tako teška kao što su starih uvredjenja; nije treba, da mladi ljudi u obćenju medju sobom paze na sve ono, što u obćenju sa starimi ljudimoraju pred očima imati.

§. 33.

Měra od častiskaživanja.

P. Što treba poštovati?

O. Što je poštovanja vrédno; jer pismo sveto govori: „Čast komu ide čast.“ K Rimlj. XIII. 7.

P. Je li sve časti vrédno, što svét časti?

O. Nije; ono bo samo jest častii hvale vrédno, što je Bogu drago, i što Bog slavi: „Tko bo sebe istoga slavi, i koga svét slavi, nije s toga iskušen: nego koga Bog hvali.“ 2 knj. h Korint. X. 18.

P. Što je pred Bogom poštovanja vrédno, i dostojno svagda da se časti?

O. 1. Dostojanstvo čovjeka i kèrstjanina; jere čovjek je božji sin, stvorenje i prilika: a kèrstjanin je s neprocjenjenom kèrvlju Isukèrstvom za život večni odkupljen; 2. svaki čovječanski stališ, jer različni stališi jesu od Boga; 3. krèpost, zasluge, korist občinska; 4. čeljade starie i starogodišno.

P. Ostane li dostojanstvo čovjeka i kèrstjanina, služba, stališ i doba časti vrédna, ako samo pojedini ljudi nečověčno i nekèrstjanski misle i čine, i neispune dužnosti svoga stališa i dobe?

O. Ostane; budući da u dostojanstvu i službi čovječanskoj poštujuemo volju i uredjenje božje, što svakoga čovjeka potegne na račun.

P. Kojim ljudem jesmo dužni osobita častiskaživanja?

O. Onim, koji višu službu obavljaju, i koji u svojem blagotvornom zvanju, budi ovo visoko ili nisko, za dobro svoga iskèrnjega nastojanjem i trudom steku zasluge osobite. Tako veli n. p. s. Paval: „Da sveštenik, što svojom obćinom dobro upravlja, rećju i naukom vèrno posluje, jest dvostruke časti i pomaganja vrédan!“ 1. knj. k Timoteu V. 17.“ Velikim, poglavarom, mogućim nose čast i poštenje; a neima većega i štovanja vrédnijega od onoga, koi se Boga boji.“ Cerkv. X. 27.

P. Zašto je dužnost, one osobito častiti, koji jesu bogabojeći, blagotvorno trude se, i u dobru osèdiše?

O. Dužnost je častiti, što Bog časti; gorljivost vrédnoga uzdržava se i podžiže; želja, da blagotvorno se trudi, uzdrža se; dobro na srěću ljudsku unaprèdi, prem da dobro nevalja nikad časti radi činiti. Tko nečasti, što je časti vrédno, stališ i prave zasluge, uvrédjuje Boga, dostojanstvo čovjeka i krèpost njegovu; ukazuje mlaćna, neharna i neljudska čutjenja; nemari ni za Boga ni za ljude.

P. Što je mersko?

O. Ono, na što mèrže nebesa: načela i dèla nevèrnosti, nebogoštovja, opaćine, dangube, nemilosti i nemilosèrdja.

P. Što se mora misliti o čovjeku, koi hvali i časti ono, na što bilo bi prilićnie mèrziti, i koi ne poštuje vrédnost čovjeka, njegov stališ i zasluge, već njegovo bogatstvo i oděću?

O. Takov čovjek jest potišteni prilizalac; protivni se Bogu; uvrédjuje krèpost i pravu zaslugu; promiče zlo, jer malovrédne budale blazni u njihovoj oholosti i zabludu. S. pismo govori: „Nemoj pohuliti siromaha, ako je pošten; nemoj slaviti bogatoga, ako je opak.“ Cerkv. X. 26.

P. Slèdi li odovuda, da se smie malovrédne ljude uvréditi?

O. Neslèdi; nu ipak, da jih se neima u njihovoj zabludu još više utvèrditi; više putih je dobro i moguće njim reći, da na njih pogèrdjivamo ono, što je pogèrdjenja dostojno.

Poglavje četrto.

O podnašanju onih ljudih, koji moraju jedan s drugim živeti.

§. 34.

Zašto ljudi, koji pod jednim krovom pribivaju, imaju osobito uzrok, jedan drugoga poštovati.

P. Koji ljudi imaju svagdanju i najbližnju priliku, jedan drugomu nositi ljubav i čast, i ispuniti drugu poglavitu zapovēd?

O. Oni, koji jedan s drugim u istoj kući pribivaju, i na istu obitel ili gospodarstvo spadaju, kao što su: dēca i roditelji, bratja i sestre, sluge i gospodari ili majstori.

P. Zašto imaju oni, koji jedan s drugim moraju živiti i pribivati, osobitu dužnost, jedan drugoga ljubiti i poštovati?

O. Jerbo 1. zapovēd božja govori: „Ljubi iskernjega svoga, kako sebe istoga,“ a ljudi, koji jedan s drugim moraju živeti, jesu medju sobom slovno iskernji iliti bližnji; 2. jer takovi ljudi imaju osobite dužnosti jedan prama drugomu, i jedan s drugim savezima od naravi i bogoštovja jesu bliže zavezani; 3. jer ljubavlju i dvornostju ovaj život i brige od stališa jedan drugomu mnogo oblakšaju, i svaki dan mogu iskusiti, koliko je dobro, ako ljudi ljube, poštuju i gledaju jedan drugoga; ali i koliko je težak

ovi život, ako ljudi zlovoljnostjama i strastmi muče se medju sobom; 4. jer ljubavlju i dvornostju ukloni se od sjaset svagdanjih prepiranja, od raspre i svadje; 5. jer to hoće dobar izgled i čast bogoštovja; 6. jer ovo je naročita volja božja, a nečaste i nemole rado Boga, gdje su raspre i svadje, gdje se čuju samo gruba proklinjanja i ružna imena, s kojimi ljudi obruže jedan drugoga; 7. jer oni, koji imaju jedan prama drugomu držanstvah, i sa svim tim jedan drugoga neljube, još manje ljubiti će one, prama kojim neimaju držanstva nikakova; 8. jer neima čovēka bez mane, a od nasernutih razdraženih strastih samo ljubavlju, vėrozakonom, strahom božjim i smėrnostju obrani se.

P. Kako izražuje sveto pismo ovu dužnost?

O. „Ako tko sa svojimi, a najvećma s domaćimi nebrine se, vėru zataji, i jest od nevěrnoga gori.“ 1. knj. k Timot. V. 8. „Jedan drugoga bremena nosite, i tako ćete ispuniti zakon Kersta.“ K Galat. VI. 2.

P. Kojih pogrėšakah trēba da se čuvaju osobito oni, kojim je skupa živeti?

O. Traženja kavge, zlovoljnosti, sėrditosti, zavedenja, oholosti, upornosti, jezićenja i ogovaranja itd.; jer iz toga izleže se vele mnogo zla; svagdanji se mir smuti; nastanu pregovaranja, neuzdanja, sumnje, mėrznja, nepriateljstva, opačina, sramota, mlačina prama Bogu, molitvi i službi božjoj; zamėre se drugim; posli neidu jim ni radostno ni dobro napėrvo.

P. Zašto je zlo učinjeno, ako ono, što se u kući dogadja, drugde se povēda, a sve, što se je drugde vidėlo ili čulo pravi se doma?

O. Jerbo od ovoga jezićenja mnogo zla nastane: sumnja, ogovori, nepriateljstva, nesloge. Ovakov jezičnik nije prijatelj u kući, nego uhodnik i izdajica po svuda, što se od njega bėži, i mėrzi na njega; on neima ni razuma ni vėrozakona.

§. 35.

Koju čast jesu dužni křestjanski zaručnici nositi svomu stališu, sebi i jedan drugomu.

P. Zašto zastavi Bog ženitbu?

O. Za da medju ljudmi uzdržzi se čudorednost; za da obadva spola jedan drugoga pomagaju, a děca steku dobro odgojenje.

P. Čim osobito posveti Isukřest ovi stališ?

O. Isukřest uzvisi ženitbeni savez na sakramenat, i nazva ga prilikom svoga saveza s cěrkvom. „Svetotajstvo je ovo veliko; ja pak velim u Křestu i u cěrkvi.“ K Efes. V. 32.

P. Jesu li zaručnici dužni nositi čast svomu stališu?

O. Jesu; jer njihov savez od Boga zastavljen, od Isukřesta posvetjen, je svet u svomu znamenovanju, a u svomu cilju znamenit.

P. Kada jesu křestjanski zaručnici do časti svojemu stališu?

O. Ako svoj stališ za svet děže, i ako ga istinom uzděže sveta; ako se u njem podnašaju křestjanski i pravedno; ako svojim podnašanjem časte Boga, i obsluživaju zapovědi njegove; ako se ljube medju sobom, jedan drugoga nikad nezapuste, nego jedan drugomu věrně pomagaju; ako směrnostju, tihoćom, dobrim gojenjem děce, pošćenim gospodarstvom, i dobrim redom u kući jesu svoj občini do dıke, radosti i dobra izgleda. „Častna budi ženitba medju svimi vami.“ K Ebr. XIII. 4.

P. Koju čast ima žena nositi mužu?

O. Žena ima svoga muža děržati za svoga pomoćnicu, kao takovoga častiti ga, biti mu prava poslušati ga, kao što s. Paval Apustol zapověda. Kolos. III. 18. „Jer muž glava je žene, kakono Křest glava jest cěrkve i těla njezina.“ K Efes. V. 22. 23. „Žena nek poštuje muža svoga.“ K Efes. V. 33.

P. Koju čast je děržan muž nositi svojoj ženi?

O. Mužu trěba svoju ženu smatrati za od Boga danu mu pomoćnicu, š njom kao takovom ljubežljivo, razložno i pošćovanjem občiti, pomagat ju, hranit ju, za njezino uzděržanje skěrbit se, njezino imanje nerasipati, davati njoj u svakom dobru lěp izgled, ništa negovoriti i nećiniti, što bi odalo, da ju děrži u malojoj cěni. „Muži ljubite žene vaše, i nemojte neuljudni biti prama njima.“ Kolos. III. 19. „Pošćujte je kao slabii spol, kao subašćinice žīvota, da se nesmetaju molitve vaše.“ 1 knj. s. Petra III. 7. Osobito mužu govori s. Paval, da, „tko svojimi domaćimi nebrine se, odmetnuo se je svakoga věrozakona, i da je od nevěrnika krivii.“ 1. knj. k Timot. V. 8.

P. Kroza što onepošćene zaručnici sebe i svoj stališ?

O. Ako zaborave, da njima je svoj stališ za svet děržati; ako raspušćenostju, neskladom, razasipanjem i zapušćenjem svoje děce daju zloćest izgled; ako žena sa svojim mužem pogěrdno i samovoljno obhodi; nebiva njegova pomoćnica, nego nesrěća od kuće; ako muž sa svojom ženom postupa grubo i nerazložno; ako pogěrdnih rěćih napěrtě jedan drugoga.

P. U čem stoji krivina takova podnašanja jednoga proti drugomu?

O. Zloćesti zaručnici uvrěđuju Boga; jesu nehari prama božjemu odredjenju; smute red od Boga postavljen; pogěrdě věrozakon; oskverne svetost sakramenta; jesu nesrěćni na ovom světu, učine jedan drugoga nesrěćna; dostignu občěnitu sramotu; bivaju sablazan u svoj občini; jesu zavoditelji od děce, koju njim Bog pouzda, da ju za ovi i oni svět odhrane; napokon mnogim teškim grěhom krivi postanu pred Bogom, što će jim oštar sud pripraviti.

§. 36.

O časti, koju smo děržani děci nositi, a děca sebi istim.

P. Sto trěba častiti u dětetu?

O. Njegovo dostojanstvo, što je božje děte, i

i ovca od Isukërsta drago odkupljena; njegovo određenje, da na ovom svètu učini nègda mnogo dobra, i njegovo zvanje na život vèčni na nebesih. Radi toga sakupljaše Isus rado dècu okolo sebe; i reče, „da takovih je kraljestvo nebesko.“ Mat. XIX. 14.

P. Koju èast iskažuju dètetu nebesnici?

O. Otac nebeski je dècu po Isukèrstu posinovio, i njima život vèčni pripravio; Isus, Sin Božji, izvèštiva, da „tko prime jedno dète, njega istoga prima;“ on nam jih predstavi kao izgled od poniznosti. Mat. XVIII. 3. 5. A „tko smuti jedno dète, da je dostojan, da se žèrvanj obisi na vrat njegov, i utopi u dubinu morsku.“ Mat. XVIII. 6. Angjeli ljube dècu, i jesu od Boga poslani da jih èuvaju. Mat. XVIII. 10.

P. Ima li uboga dète manje èasti pred Bogom nego li bogato?

O. Neima; jerbo i uboga dèca jesu dèca božja, ovèice Isukèrstove, baštinici života vècnoga, mogu i moraju na svètu biti od koristi, i Angjeli jesu i njima na zaštitu dani; da paèe, koliko je više zapušteno jedno dète na ovom svètu, toliko ima više uzroka dèržat se svoga oca nebeskoga; a otac nebeski prime ga pod svoju zaštitu.

P. Kada nosi dète èast i poštenje sebi istomu?

O. Dète nosi èast i poštenje sebi istomu, ne kad se ponosi stališem, s novci i odècama, niti kada sbog uboštva odustavi mnogo dobra nauèiti, a pak do ne vele vrèmena nenajde ni kruha ni èasti na svètu; nego kada svoje dostojanstvo kao èovèk, kèrstjarin i dète božje, svoje određenje za ovi i za drugi svèt ima pred očima, kad se tako vlada, da je Bogu i ljudem do èasti i radosti; ako se da za svèt i nebo rado odgojiti i učiti; ako ide rado u èerkvu i učilište, i od dètinstva navadi se svoj kruh dobiti; ako poštuje svoje roditelje i poglavare: ovo bo jest dètetu prava èast i poštenje pred Bogom i ljudmi. „Od podnašanja dèteta može se suditi, ako su i budu nègda èista i vrèdna dèla njegova.“ Priè. Solom. XX. 11. Solomun govori, da još za njegova

vrèmena postade posloviom: „mladiè od navadnoga puta svoga i kad ostari neće odstupiti.“ Priè. XXII. 6.

P. Je li to dužnost dèteta, da pomnji na svoju èast i poštenje?

O. Jest; budući da Bog nadopoštenu dècu, posinovivši jih. Dète, koje ovo neuzme k sèrcu, zapusti sebe istoga, nemari za nauk, pogèrdjuje Boga i ljude, uvrèdjuje ljubav, koju mu Bog i ljudi iskažuju.

P. Kako onepoštene uboga dèca sebe iste?

O. Ako zaborave, koje dostojanstvo i određenje imaju za ovi i drugi svèt, i koju èast ista nebesa njim nose; ako ljube dangubu, i vole prosjaèiti nego dèlati; ako zapuste èerkvu i učionicu, nemare za dobre opomene, i grubim navadam nauèe se.

P. Koju èast i poštenje je dužno jedno dète drugomu nositi?

O. Jedno dète trèba da èasti i ljubi drugo kao dète božje, kao iskèrnjega i subaštinika života vècnoga; dèca moraju jedan drugomu dati dobar izgled; a dèca, koja jedan drugoga pogèrdjuju, dosadjivaju, proganjaju, navedu na dangubu i na grèhe, onepoštene jedan drugoga, i pogèrde Boga, oca sve dèce, Isukèrsta svoga obèenitoga Odkupitelja, i Angjele svoje priatelje nebeske.

P. Smiu li dèca štogod prodati ili promèniti?

O. Nesmiu; jer dèca nisu pravi vlasnici od onoga, što imaju i nepoznaju vrèdnost od stvarih, i mogu lahko prevarit se, ili druge, koji su jednako nevěsti, prevariti. Dèci treba dièiti se s onim, što jim se dade.

P. Šta je grèh proti èasti i poštenju, što se ima dèci nositi?

O. Grèh je proti èasti i poštenju prama dèci, ako se želi da umru, i veseli njihovom preminutju; ako jih goje više za svèt nego za nebo; ako uzrokuju, da se ponose stališem, pènezi i svitami; ako jih nenauèe strahu božjemu, nego jih goje u naèelih od lasti, opaèine, i nevěnosti; ako jih rèèju i dèlom navedu na zlo; ako zapuste njihovo zdravje i dobro odhranjenje, nepotaknu jih, da idu u èerkvu i učionicu, puste jih u objèstnoj dangubi skitat se po

putih i ulicah; ako jih pogèrdjuju, grubo š njimi obhode, na nje svoju strastnu sèrèbu otresu; ako š njimi neimaju ustèrpljenja, sve kazne, na sve nahripe, što može se dètetu lahko oprostiti; ako jim, premda su božja dèca, gruba i s divja imena nadèvaju, njih pred drugimi bez potrebe zasrame, uvrède, ožaloste, na nje grubo navale, osramote jih, i njihovu dèèinsku hrabrost potlaèivaju; ako roditelji svojim zloèestim vladanjem i gospodarstvom onepoštene se; ovo bo i na dècu projde.

P. Zašto je grèh ovakovo podnašanje s dècom?

O. Jerbo se pogèrdjuje i zapusti one, koje nam otac nebeski preporučuje kao svoje sinove, koje Isus ljubi kao svoje ovèice, i koji imaju za stražare duhove nebeske; tko jedno dète pogèrdi i zapusti, razmeće sve ono dobro, što bi bilo ovo dète pri boljem odgojenju na svètu učinilo; on je morda uzrok vèkovitoga izgubljenja njegovoga.

P. Što veli o tom pismo sveto?

O. Isus veli, da „tko primi jedno dète u ime njegovo, njega prima.“ Mat. XVIII. 5. Tko dakle pogèrdi jedno dète, pogèrdi obèenitoga oca na nebesih, i Isusa, što nam se preporučuje u svakom kèrstjanskome dètetu; pogèrdi ljubav Angjelah stražaninah; potlaèi sve ono dobro, što bi dèca nègda na slavu božju, na ljudsku radost, i na svoju vlastitu srècu učinila; od baštinikah nebeskih postanu dècom vremenitoga i vèkovitoga izgubljenja. Cèca toga veli Isus, da „tko smuti jedno dète, jest dostojan bit u more bacen; a s. Paval govori roditeljima: „Nemojte na gnjèv poticati sinove vaše neuljudnim postupanjem, da nebudu malodušni,“ h Kolos. III. 21. „nego jih odgojite u vèzbanju i nauku gospodnjem.“ K Efes. VI. 4.

§. 37.

Koju èast jesu dužna dèca svojim roditeljima, dèdu i babi.

P. Što zapovèda ètvèrta zapovèd božja?

O. „Poštuj oca tvoga i mater tvoju, da budeš

dugovèèan, i da ti bude dobro na zemlji.“ Knj. Izhoda XX. 12.

P. Zašto obeća Bog dèci, koja poštuju svoje roditelje, svoj osobiti blagoslov, srècu i dugo življenje?

O. Za da dèci pokaže, koliko je Bogu do obsluženja ove zapovèdi; i da dècu gane na pomnjivo štovanje roditeljah njihovih. „Poštuj oca svoga i mater svoju; ovo je zapovèd pèrva, kojom je sdruženo obećanje: da ti bude dobro, i da budeš dugodoban vèrhu zemlje.“ K Efes. VI. 2. 3. „Blagodarstvo, što učiniš ocu svomu, neće se zaboraviti.“ Cerkvèn. III. 16.

P. Čim grozi se Bog u svetomu pismu onoj dèci, što nepoštuju svoje roditelje, ili po sve grubo osramote jih?

O. Takovoj dèci grozi se Bog nesrècom. „Tko proklinja oca svoga i mater svoju, svèca njegova pomraèit će se i ugasit; baština, kojoj se nadaše bit će bez blagoslova.“ Priè. Solom. XX. 20. 21. „Oko onoga, ko se ruga ocu, i huli bolesti matere svoje, iskopali ga gavrani od potokah, i pojili ga orlièi.“ Priè. Solom. XXX. 17. „Jer oca i mater proklè, kèrv njegova budi vèrhu njega.“ Lev. XX. 9.

P. Kako moraju dèca obhoditi sa svojim roditeljima, da jim polag volje božje iskažu pristojnu èast i poštenje?

O. Dèca moraju poslušati svoje roditelje u svemu, što nije grèh, i doduše veselim sèrcem. „Sinovi, slušajte roditelje vaše u svemu; to bo je ugodno Gospodinu.“ Kolos. III. 20. Dèci valja svoje poštovanje prama roditeljima u sèrcu gojiti, i očitovat ga rèèju, licem i dèlom; njima se je svega pomnjivo èuvati, što uvrèdi poštovanje roditeljah u èutjenjih, naèinih i dèlih; trèba da se raduju življenju svojih roditeljah, da oblakšaju njihov život, i skèrbno da se èuvaju opake želje, da bi jim umèrli; trèba da njima dobro za dobro vratite, i mole Boga, da jim èuva zdravlje, i naplati ljubav dèci učinjenu; moraju se èuvati, da jih neopsuju kojom kletvom, budući da Bog to èuje, i mèrzi na dète tako nezahvalno; trèba da š njima obèe vazda milom ljubavlju, i da se èuvaju

svake grube besède i gèrda odgovora; da se nebi roditelji razžalostili, i dète u tugi od sèrca pred Bogom obtužili: moraju o svojih roditeljih vazda smèrnostju besèditi; jerbo tko o ocu i materi govori ružno ili samo sumnjivo, uvrèdi èast njima dužnu, i obruži sebe istoga; njima se je tako vladati, da budu roditeljima do radosti i poštenja; jer dobro dète je do poštenja roditeljima, kakonoti u suprot zloèesto dète jest roditeljima do sramote, tuge i peèali; nevalja se nikad svojih roditeljah stiditi, ako sin u svètu na više dostojanstvo dojde; to bo razcvili roditelje, a tko ovo èini, je napuhnjen proklete oholosti, što mu je pred Bogom i ljudmi do vele sramote; nevalja nikad svoje roditelje zapustiti, ako stari ili ubogi postaaše, nego trèba ljubeznivo i dragovoljno sve do njihova preminutja pomagati jih, neka budu od njih na smèrti blagoslovljeni; trèba da njihovu najzadnju naredbu duševno ispune, i tako njima i po njihovom preminutju štovanje i posluš iskazu. Ovako postupaše pobožni egipatski Josip sa svojim starim ocem Jakovom, a Bog blagoslovi njega i dècu njegovu. Isus i na križu brinuo se je za svoju milu majku. Ivan XVI. 25—27.

P. Što govori o tom pismo sveto?

O. „Prijatno je pri Bogu, ako dèca svojim roditeljima dobro za dobro vrate.“ I. knj. k Timot. V. 4. „U dèlu, govorenju i svakom usterpljenju poštuju oca svoga, da dojde vèrhu tebe njegov blagoslov, i blagoslov njegov kod tebe ostane. Blagoslov oca utvèrdi kuèe sinovah, a proklestvo matere razori je do temelja. Neveseli se o nepoštenju oca švoga, nepoštenje njegovo jest i tvoja sramota. Dodaj ruku ocu svomu u njegovoj starosti, i nemoj ga razžalostiti u životu njegovom; ako bi i oslabio pametju, imaj š njim usterpljenje, i nemoj ga pohuliti, što si krèpèii, bogatii, ili sada plemenitii; jer blagodarstvo, što učinis ocu svomu neèe bit stavljeno u zabitje.“ Cerkv. III. 9—15. „Kad ostari mati tvoja, nemoj ju pogèrditi.“ Priè. Solom. XXIII. 22. „Tko poštuje mater svoju sakuplja si veliko blago.“ Cerkv. III. 5.

P. Kako se najteže uvrèdi èast prama roditeljima?

O. Ako se ruka ili noga proti njima podigne, ili što više jih udari. Takov nečovèèan sin bio bi u starom zakonu smèrtno pedepsan.

P. Dotièe li se sve ovo babe i dèda?

O. Dotièe, i osobitim naèinom, oni bo jesu starii, slabii i roditelji naših roditeljah.

P. Kojom bogoljubnom mišlju i sèrcem moraju dèca iskazivati svojim roditeljima, dèdu i babi èast, ljubav i posluš?

O. Dèca moraju pri tom imati tu bogoljubnu misal i sèrce, da èine polag volje božje; ovo bo jest naroèita božja zapovèd; a sv. Paval veli, da „to je ugodno Gospodinu.“ h Kolos. III. 20. „Tko se boji Boga, poštuje oca i mater.“ Cerkv. III. 8. Dakle tko nepuštjuje oca i mater, neima straha božjeg, neima bogoštovja, i neèe ni u svojem življenju, ni u svojem imanju, ni u svojih potomcih blagoslova imati; i svèt isti pogèrdjivat èe ga.

§. 38.

Koju èast imaju bratja i sestre i drugi rodjaci jedan drugomu nositi.

P. Što je bratji i sestram i drugim rođjakom pred Bogom i ljudmi do poštenja?

O. Ako jedan drugoga iskreno ljube, u miru i jedinstvu medju sobom živu, pošteno jedan o drugomu misle, jedan s drugim pousterpe se, jedan o drugomu dobro govore, i jedan drugoga podpomažu. „Bratja pomogu jedan drugoga u vrèeme potrebe.“ Cerkv. XI. 24. „Eto! kako je dobro i ugodno bratji skupa živèti u miru.“ Ps. CXXXII. 1. „Trima stvarma veselim se, koje se dopadaju i Bogu i ljudem. Jedna od ovih jest sloga bratje.“ Cerkv. XXV. 1. 2.

P. Zašto je do poštenja, ako bratja i sestre i drugi rođjaci živu jedan s drugim u ljubavi i jedinstvu?

O. Bratja i sestre i ini rođjaci, koji u ljubavi i slogi jedan s drugim živu, ukazuju da imaju raz-

uma, dobra odgojenja, bogoštovja i milodarnosti, što jim je pred Bogom i ljudmi do poštenja.

P. Što je bratji i sestram i inim rodjakom u sramotu?

O. Ako jedan drugoga mërze, proganjaju, potvaraju, žaloste, nenavide, varaju, jedan s drugim karaju se, neimaju ustërpljenja, jedan proti drugomu vode pravdu, zapuste jedan drugoga u vrëme potrebe itd.

P. Zašto je to sramota?

O. Bratja i sestre i rodjaci takovi ukazuju bezumnost, zlo odhranjenje, pomanjkanje pravoga bogoštovja, lakomost, nemilost itd.; njihove nesloge jesu sablazan i izvor mnogoj domaćoj tugi i pečali. Bog to žali, ako brat brata vara i tlači, jedan drugoga ruži, i ako bratja negovore jedan s drugim dobre besëde. Jerem. IX. 1—5. Kain, što svoga brata Abela nenavidjaše, proganjaše i životom ga rastavi, napuni dreselja kuću svojih roditeljah, i upade u proklestvo i sramotu; još i sada mërzostju govori se o njemu.

P. Zašto je osobita dužnost bogoštovja, da bratja i sestre i drugi rodjaci ljube i poštuju jedan drugoga?

O. Ljubav je zapovëd poglavita bogoštovja: a što su ljudi savezi od naravi i domaćimi razlogi jedan s drugim bliže svezani; to imaju više dužnosti, da jedan drugoga ljube i poštuju; i ako takovi ljudi neljube jedan drugoga, koga će ljubiti?

P. Tko dade nam najlëpsi izgled bratinske ljubavi?

O. Isukërst, koji dade za nas svoj život, i ljubio nas je tja do smërti, koji nas zove svojim sinovi i bratjom, i s tim učini ljudem diku najveću. Kako se može onaj, koji neljubi svoga brata na zemlji, svomu svemogućemu bratu na nebesih razložno veseliti? To je volja njegova, da svakoga čovëka kao njegova brata ljubimo i poštuju. Mat. XXV. 31.—46.

§. 39.

Vladanje sa slugami, i slugah sa sobom, kao takojer s gospodarom, gospodaricom i sa svojim sosluzbenici.

P. Ima li se i prama slugam dëržanstvah od dvornosti?

O. Ima; jerbo i sluge jesu ljudi, kao i mi, naša bratja i sestre u Isukërstu, naši subaštinici života vëcnoga; jesu nam na pomoć; nisu toliko na našoj službi, koliko na službi gospodinovoj, komu svaki služi po stališu svomu; sluge bit će s nami pred sudom božjim, koji svakoga polag njegova vladanja naplati. „Nije li isti Bog i moga slugu stvorio?“ veli Job XXXI. 15. „Möje su sluge,“ govori Bog u Levit. XXV. 42. „Vi sluge služite Kërstu gospodinu,“ govori slugam sveti Paval h Kolos. III. 24.

P. Kako moraju radi toga gospodar, gospodarica, meštri i meštrinje sa svojim slugami postupati?

O. Kao to vërozakon naredjuje; a ovaj uči: „Neuvrëdi slugu, koji ti pošteno služi . . . neodpravi ga uboga.“ Čerkv. VII. 22. 23. „Projdite se pretnjah . . . jer Bog nerazlikuje osobe.“ K Efes. VI. 9. „Nebudi kano lav u kući tvojoj, i netlači domaće i podložne svoje.“ Čerkv. IV. 35. „Gospodari, podnašajte se sa slugami, kao što je pravo i razložno, i promislite, da i vi Gospodina imate na nebesih,“ h Kolos. IV. 1. „Ako tko sa svojim, a najvećma s domaćimi neskerbi se, vëru zataji, i jest od nevërnoga göri,“ veli sv. Paval, u 1. knj. k Timot. V. 8.

P. Koja dëržanstva ima se prama slugam, budući da su kërstjani, Boga služe, i imaju doći na nebo?

O. Trëba nastojati na čudorednost od slugah, davati jim dobar izgled, nagovarati jih da idu u čerkvu, na molitvu i na službu božju, i dati jim vrëmena, da mogu se za svoju dušu i blaženstvo skërbiti. To smo njihovom dostojanstvu i vëcnomu odredjenju dužni.

P. Kad uvrëdi čovëk poštenje, koje ima slugam nositi?

O. Ako jih nederži toliko za sinove i sluge božje, koliko za suznje svoje volje; ako jih pogèrdjuje, neuljudno, grubo i ponosito s njimi obhodi, pogèrdna imena njim nadèva, žalosti jih, nepusti jim vrèmena za molitvu i službu božju, za njihovu èudorednost nebrine se, ili jih što više na opaèinu i nevèrnost navede. Tko onepošteni slugu, pogèrdi Boga Gospodina, na koga službi on se nalazi.

P. Kada poštuju sluge sebe iste, i svoj stališ?

O. Kada živu na svoje vlastito i na poštenje svoga stališa; kada posluju bogoljubnim nakanjenjem, da Bogu služe, što jesu na službi njegovoj; kada su vèrni i pošteni; kada sve, što èine i terpe, neèine da se vidi i da dobiu pènezih, niti samo da ljudem zadovolje, nego dapaèe da ugone Bogu; kada Bogu i svojoj duši daju, što je božje i duševno; kad se èuvaju nevèrnosti, mlaèine, zavedenja, nevère, proklinjanja, nezadovoljnosti i opaèine, da se života vèènoga neliše; u kratko, kad živu tako, da se po njih Bog slavi, i dika kèrstjanskoga bogoštovja promièe, ili, kao što veli sv. Paval, „da nauk božji i našega Spasitelja proslave po svuda.“ 1. knj. k Timot. VI. 1. k Tit. II. 10. Dobar i pobožan sluga omili Bogu, i postat èe blažen; on je do dike kèrstjanskomu vèrozakomu, a ljudem do veselja. „Svaki, na koje se zvanje pozva, pri onom nek ostane; sluga si pozvan? nebudi ti zato brige, nego ispuni svoje dužnosti pošteno, pobožno i zadovoljno; tim dièiš sebe i svoj stališ.“ 1. knj. h Korint. VI. 20. 21.

P. Kad ispune sluge dužnosti, koje imaju prama gospodaru, gospodarici, meštru i meštrinji?

O. Kada u onih, od kojih imaju hranu i mito, èaste Boga, kojemu u ljudih služimo; dragevolje jih poslušaju, jer svaki pobožni posluh Bogu se prikloni; kada korist svojih gospodarih pošteno unaprède, nevère pomnjivo èuvaju, i sami za pravu ili namišljenu štetu kradoma nenaplate se; kad sa svojimi gospodari, i s osornimi, poštovanjem postupaju; ako se èuvaju grubih odgovorih; ako o njih vazda s èastju govore; to bo ukazuje pamet i pobožnost, što nas Bogu i ljudem omili i diku nam doneše.

tomu s. pismo govori ovako: „Sluge poslušne budete gospodarom tèlesnim, sa strahom i trepetom, s iskrenostju sèrca vašega, kako Kèrstu; ne samo na njihove oèi, da se kod ljudih prilastite, nego kano sluge Kèrstove, èineèe volju božju svedušno; i dragovoljnostju služite, kako Gospodinu, a ne ljudem; i znajte, da èe svaki za kojegod učini dobro, biti nadaren od Gospodina, budi on sluga ili gospodar.“ K Efes. VI. 5.—8. „Sluge, kojegod su pod jarmom, trèba da svoga gospodara svakoga poštenja vrèdna scène, neka se ime božje i nauk Isukèrstov nepsuje,“ i nekà nemogu nepriatelji vèrozakona reèi, da sluge, akoprem kèrstjani, jesu ljudi izopaèeni. I. knj. k Timot. VI. 1. „Sluge, podložne budite svakim strahom gospodarom, ne samo dobrim, nego i krutin.“ 1. knj. b. Petra II. 18. „Sluge nek gospodarom svojim podložne budu, u svemu jim ugadjajući; neka neprigovaraju, ništa neprehine, nego u svemu neka budu poštene, da nauku spasitelja našega Boga po svuda èine diku.“ Knj. k Tit. II. 9. 10.

P. Kada učine sluge jedan drugomu diku kèrstjansku?

O. Kada jedan drugoga ljube i poštuju kao èastitelji istoga Boga, kao ovce istoga odkupitelja, i kao baštinièi istih nebesah; kada jedan drugoga nezavedu, nego jedan drugomu daju dobar izgled, i jedan drugoga na dobro podbadaju, podnašaju se kao dobre hristjanske sluge, da hristjanskomu bogoštovju èine diku, i vèènu platju dostignu na nebesih; kad jesu blagi i ljubeznivi jedan prama drugomu, èuvaju se kara i jada, i svoj stališ kèrstjanskim podnašanjem jedan drugomu oblakšaju; „Sluga bo gospodnji neka se nepravda, nego neka bude krotak, vèžbiv i ustèrpljiv prama svakomu.“ 2. knj. k Timot. II. 24.

§. 40.

O ljubavi i časti, koju imaju susēdi jedan drugomu nositi.

P. Koji ljudi jesu nam najbližnji, za onimi, koji živu s nami u istoj kući?

O. Susēdi; ovi bo pribivaju s nami u istoj o-kolici, u istoj ulici. Obćine, koje su jedna drugoj najbližnje zovu se susēdne obćine.

P. Koji ljudi jesu u stanju, jedan od drugoga imati osobitu potrebu, jedan drugoga moć pomoći i ošteti?

O. Susēdi, jesu bo jedan drugomu najbližnji.

P. Kada poštuju i ljube susēdni ljudi i obćine jedan drugoga?

O. Kada jedan drugomu čine ono, što žele, da bi se njima učinilo; kad projdu se onoga, što žele, da nebi se njima učinilo; kada jedan drugomu od pèrve skoče na pomoć, osobito u vrème od potrebe, pri vatri, potopu, bolesti itd.; kada štetu ili nezgodu jedan od drugoga odvrte, medju sobom mirno živu, klone se pravde; pravični i razložni jedan prama drugomu bivaju, nesramote, nežaloste, neoštete jedan drugoga.

P. Zašto imaju susēdni ljudi i obćine ovako jedan s drugim postupati?

O. Jer je to volja božja, jer to hoće čast vě-rozakona, oblakša život, jest izvor mnogih radostih, i nitko nezna, kada i kadi imat će potrebu od drugoga. Po bogoštovju postase svi ljudi, obćine i pu-ći jednim tēlom, jednim kraljestvom i jednim pukom. To je uvrēdjenje ljubavi božjoj, pogērda věrozako-nu i prava sablazan, ako ljudi, susēdi i obćine, koji su zvani, da jedan drugoga pomažu, jedan drugoga muče, merze, proganjaju, nenavide, oštete, potva-raju, u vrème od potrebe zapuste, potežu tamo amo po sudih itd. Neprijateljstvo prelazi više putih na dēcu i na unučad, rasprostrani mnogo tuge i nevolje, i ima ti vele često tužnih poslēdicah.

Poglavje peto.

O podnašanju izvan kuće.

§. 41.

Podnašanje u cèrkvi.

Vidj §. 3. stran 14.

§. 42.

Podnašanje u učilištu.

P. Što je učilište?

O. Město, gdě se dēte ima učiti, što mu valja znati, da nēgda na svētu dobro provede život, kruh si steče tim prije, na ovom svētu koristan, a na drugom blažen postane.

P. Kako trēba pripraviti se k učionici?

O. Trēba samo ono imati na vrème pripravno, što se ima uzeti sobom u učilište, a doma učiti se ono, što nam je zadano. Tko ovo nečini, upade u smeću, pokazuje nemar i raspěšanu pamet. Nadasve trēba Boga moliti, da nam prosvětli pamet, a sěrece otvori, da dobro prima, ljubi ga i děrži.

P. Kako valja podnašati se putem idući u učilište?

O. Nevalja bez potrebe zabavljati se na putu.

P. Kako trēba ulěsti u učilište?

O. Dětici gologlavi, a svi koliko je moguće s očistjenim postolima, tiho, pristojno i dvorno prama pritomnim.

P. Kako valja vladat se u učilištu, za da se čini dika mjestu, učitelju, vremenu, predmetu i součenikom?

O. Valja ukazati učitelju na došastju, i drugda u svemu, svoje poštovanje; treba odgovoriti mu dvorno; treba pominjati na njegove besjede i opomene; treba misliti na ono, što se uči, ili ima se naučiti; nevalja zabavljati se igrani; treba paziti, da se neognjuse i nepokvare knjige, klupe, oděće; treba bit dvornu i ljubezivu prama součenikom; treba čuvat se, da jim se što neuzme, bilo to i samo odirak hartie, da jih se nedraži, neočerni, š njimi nečini ruga, radost vèrhu njihovih pedepsah nepokaže, svadje nazametne, nezanoveta, za da se jedno dète na drugo razdraži; pače valja takove nesklade umiriti; nevalja htěti, da se zna sve bolje, da se ima sve bolje i lěpše nego li drugi; valja dopustiti, da su i drugi štogod vèrdni, i priznati njihove dobre vlastitosti. To uvrědi, i ukazuje sèrce zlorado, ako bez potrebe izbèrblija se, što se u učilištu dogodi, koji směšni odgovor daje jedno dète, koju pedepsu zasluži itd.

P. Zašto valja čuvat se u učilištu takovih nepristojnostih?

O. Jer se uvrědi ljubav, čast i poštenje, što treba učitelju, dèci i učilištu nositi.

P. Može li se od podnašanja dèteta u učilištu o budućem njegovom udesu suditi?

O. Može, jerbo u učilištu i u družbi da dète poznati, kakove je čudi; vidi se, daje li se rado ravnati, a odtuda more se zaključiti, koje čudi bit će za života, i kako će něgda život svoj provesti. „Ako u mladosti nesakupljate i neučite se, što ćete u starosti najti?“ Cerkv. XXV. 5. „Od vladanja dèteta more se suditi, jesu li čista i poštena dèla njegova.“ Prič. Solom. XX. 11. Iстина, koja je neizbrojnim izgledi potvrđjena, i koja je najveće pominje duhovnih pastirah, roditeljah i učiteljah dostojna.

P. Kako se ima dète odděliti od učionice?

O. Harno prama Bogu i učitelju, bez buke i vike, mirno i tiho nek ide dète svojim putem doma.

P. Komu mora dète nastojati da bude prilično?

O. Dètetu Isusu, o kome sveto pismo veli: „da naprědovaše u dobi, mudrosti i milosti pred Bogom i ljudmi.“ Luk. II. 52.

§. 43.

Vladanje u igri i zabavah.

P. Čim nevalja nikad igrati se, šaliti i zabavljati?

O. S onim, što Boga i ljude uvrědi, u nemir i u rugu metne, ožalosti, stavi nas u pogibel, što je zabranjeno; sve ovo neima nikad postati igrom, šalom ni zabavom; jerbo nije i neima nikad biti veselje zlo činiti, ljudem štetu uzročiti, ikoga u nemir ili u smeću metnuti.

P. Ima li se paziti pri dopuštenih igrani i zabavah na vreme i mjesto?

O. Ima; ono bo što je u jedno drugo vreme, u jedan drugi dan, u jedan drugi čas, u jednom drugom mjestu dopušteno i pristojno, nije svaki dan, n. p. na dan svetačni, u vreme službe božje, u vreme žalosti, sprovoda itd., nije ni u svakome mjestu, n. p. pred cerkvom ili blizu cerkve, pred kućom odlične osobe, ili gdje mèrtvaci leži, a ljudi žaluju itd.

P. Koji cilj mogu imati igre i zabave?

O. Veselje, odmor, raskošu, protresenje, unapredjenje zdravlja.

P. Što slědi odtuda?

O. Da dopuštene igre i zabave treba razborom i měrom uživati, a pogibelne nikad, i dopuštene samo u toliko i dotle, u koliko i dokle to dopuste posli, zvanje, pristojnost i zdravlje.

P. Što se da u igri po najviše poznati?

O. Svoj značaj: to jest je li čověk miran ili svadljiv, razlozan ili uporan, lakom ili darovit, dvoran ili neuljudan, milostiv ili nemiloserdan.

P. Kako valja u igri vladati se, da se i tu učini drugomu někoja dika?

O. I u igri valja biti dvornu, i bez potrebe i samovoljno needmicat se od onoga što čine drugi; a nevalja u igru zabadat se, neka sija tobože naša vè-

ština; nevalja dječinske radosti kazati, što se je do-
bilo, niti nezadovoljnosti nad gubitkom očitovati; ne-
valja prije vremena dignut se, da se ide s dobitimi
novci doma, ili ukloni od gubitka, budi i da nismo
u takovoj družbi o to vezani, i da jesmo po sve go-
spodari svoje vlastite volje; nevalja na tuđe novce
hlepit, a inoga po njegovom gubitku u neugodno
stanje više putih u nevolju i pogibel postaviti; koi
bo ovo čini jest malo da ne lupežu priličan, i odaje
lakomo i nemilo sèrce. Igrajućemu trèba imati du-
ševni obzir na svoje vlastite domaće okolnosti, na
svoje dužnosti prama drugim, kao takodjer na okol-
nosti iskèrnjega svoga.

P. Kako uvrèdi čovèk u igri i zabavah dužnost,
ljubav, čast i poštenje?

O. Ako igra na dèrzovite i zdravju pogibelne
igre; ako uvrèdi dobre navade i čudorednost, riga
grube, Boga i ljude uvrèdjujuće besède; ako je u-
poran i svadljiv; ako laže, vara, odaje lakomost, i
nemari za to, smućiva li drugoga podnešeni zgubi-
tak; ako kruh svojih, morda i pèneze zajamacah u
vinu i igri razmetne, a vrème i brez toga kratko i
dragocèno igrom provodi; u obèe jest igra grèšna,
kada igra se proti diki stališa, mnokrat bez obzira
na inoga i strastno, pri čem prestane biti igrom; ini
to vide i sablazne se. „Veseli se, mladiću, u mla-
dosti svojoj, i radostno nek bude sèrce tvoje — ali
znaj, da će te za sva ova privedi Bog na sud.“
Pripovid. Solom XI. 9. Toliko više stariim osobam
ta opomena nek bude dosta.

§. 44.

Kako valja podnašat se po putih i ulicah.

P. Imamo li pravilah dvornosti i dobrogojenja,
koja trèba takodjer po putih i ulicah ovèršavati?

O. Da kako; budući da na putih i ulicah jesmo
kao u očitj družbi; sve što se tu čini, mnogi na to
paze, i to ima upliv u naše poštenje, kakono i u
pokoju, sigurnost, imanje i raskošu mnogih ljudih.

P. Što se ima na ulici činiti, a što ostaviti?

O. Na ulici trèba tako dèržat se, da ini mogu
suditi o našem dobrom odgojenju; trèba to činiti,
što čini diku občinstvu, a svega se proći, što bi nam
bilo do nepoštenja, što odaje nescènu naših iskèr-
njih, a ine smeta u miru, sigurnosti, blagu i veselju.

P. Kako valja po ulici hoditi?

O. Kao što je dobi, stališu i poslu pristojno:
To bi nenaravno bilo, ako bi mlad čovèk u hodu
dostojanstvom stara i velika muža sokolio se, ili star
u hodu mlada čovèka pričinjati hotio itd.

P. Kako bi se s očima pristojnost i narav u-
vrèdila?

O. Ako bi se bezobrazno u višinu gledalo,
svuda očima kružilo, ili oči protinaravno u tle upi-
rali.

P. Što valja ovèršivati prama mimohodećim?

O. Ove valja pristojno pozdraviti, i iskazat jim
običajno, okolnostim pristojno štovanje; osobito ako
nam ovi prije dadu znak svoje smèrnosti. To je dèr-
žanstvo dobrogojenja, da se dvornosti zajam vrati,
budi da nam je ini i podložan.

P. Šta misle ljudi o onomu, što ga vazda vide
po ulici, ako to njegovo zvanje sobom nedonaša?

O. Takova čovèka dèrže za dangubu, koi nezna
uhititi se posla; ili za tašta, što se daje rado vidèti;
ili za dèčinskoga ljubovnika novinah, što nezna ništa
znamenitièga.

P. Česa moraju se mladi ljudi čuvati osobito
na ulici?

O. Svega, što drugih ljudih uvrèdi, ošteti,
razjadi, smuti, što odaje raspustenost i odhranjenje
u zapusti, n. p. razbjenje prozorah, kvarenje stva-
rih na prodaju stavljenih, bacanje s kamenjem ili
s drugim stvarmi, nadèvanje ružnih imenah, odve-
denje mirno stojećih konjih, tatbine itd.

P. Česa se trèba čuvati večerom i noćju na
ulici.

O. Noćne talabuke, vikanja, halekanja, bèsno-
vanja na ljude i kuće itd., tim bo stari, nemoćni i
trudni ljudi u potrebnom jim pokoju smetaju se; tko

što takova čini, ukazuje nepamet, zlo odhranjenje, i nenosi drugim ni ljubavi ni časti ni poštenja; a i sebe istoga onepošteni ovakov ludjak, i da više putih uzrok od nesrće. Osobito nepristoji se štogod ovakova ocu od obiteli i stariim ljudem, a najgore ženskim glavam.

P. Ima li se tu imati pred očima takodjer diku od mesta i svoga stališa i svetost dana?

O. Da kako; budući da o občini, gdi se smi obnoć ludovati, osobito na dan svetačni, nemisli se dobro; a toliko manje o stališu, na koga spadaju ovi ludjaci noćni; inostranac sablazni se, i k njemu se pridruži zlo mnjenje o ljudih i poglavarih takova sela ili grada takova.

P. Ima ljudih, koji, kad se na koga namere, po sve dragevolje ponude se, sprovođit ga. Što se ima o tom misliti?

O. Tu se hoće mudrosti; budući da inomu nije vazda ugodno, imati pratioca, jer ima morda koi posal, koga neće da očituje drugomu; ili želi sam pojti svojim pätem. Nerazborni je više putih svojom dvornostju do neprilike.

§. 45.

Kako valja ravnat se u tudjih komorah.

P. Na što trëba paziti, prije neg se ide u tudju sobu?

O. Nevalja zaboraviti, da se nije doma, nego u tudjoj kući; brez dopuštenja, nejavivši se, ili pristojno nepokucavši nevalja u tudju sobu stupiti; osobito ako u njoj pribiva koi od višega kolëna, ili ako s onim, koga gremo pohoditi, nismo dobro poznati.

P. Smie li se u sobu ulësti, odmah kako se je pokucalo?

O. Nesmie; nego samo onda, pokli jesmo čuli glas pribivaoca, da nam to dopusti.

P. Je li dvorno preveć gusto i naglo kucati, jer nećujemo glasa pribivaoca?

O. Nije; jerbo ili neima nijednoga u sobi, ili se neće pravo nijednoga pustit nutar.

P. Što ima se ovëršivati u pogled vrëmena?

O. Trëba promotriti, je li pribivaocu zgodno ono doba, u koje hoćemo u njegovu sobu da idemo; nu i tu gleda se na osobe i okolnosti, na cilj našega pohoda, i na težinu i silu od posla.

P. Što valja uzeti sobom u tudju sobu, a što vani ostaviti?

O. Pristojno je, bit dobro obučenu, i klobuk ili kapu sobom uzeti, i u ruci držati; a psa, štap i plašt vani pustiti; postoli imaju se što je bolje moguće očistiti; ali i tu trëba gledati na to, koji smo mi, od kuda dolazimo, a tko je drugi.

P. Je li dvorno, uši k sobi prikloniti, ili kroz ključanicu viriti?

O. Nije; to bo ukazuje nepristojnu ljubopitnost, „To je bezumnost čovëka slušati kroz vrata; a pametan držat će to za teško uvrëdjenje.“ Cerkv. XXI. 27.

P. Što trëba činiti, pokli se stupi u tudju komoru?

O. Nevalja lupiti vratima, nego jih što se više može polagahno zatvoriti, i pristojno približit se k osobi poglavitoj, s kojom želi se govoriti, ali ne jako blizu, jer je to neuljudno, i drugoga prisili dat se nazad, da se ukloni od tudjega daha.

P. Prama komu valja obratiti svoje lice?

O. Prama osobi, s kojom se hoće besëditi.

P. Što trëba činiti, kad se dojde u stanište, u komu neima nijednoga?

O. Nevalja u tom staništu bavit se, a još manje u njem tamo amo hoditi, za da se vide ili taknu stvari, koje se tu nahode, što ni onda nevalja činiti, kada je koji totu.

P. Što trëba činiti, ako se je ravno s dopuštenjem u komoru stupilo, nu da je pribivalac zabavljen, i svoje lice neokrene udilj prama nami?

O. Pri takoj zgodi trëba mirno u nekoj daljini čekati, dokle se ini prama nam okrene, da nas poslušaju.

P. Kad može se u tudjem staništu sěsti?

O. Kada to gospodar dopusti, gdje tako dvornost hoće, da se služimo njegovom dobrotom.

P. Što trěba učiniti, kad se veći digne?

O. Tada valja i nam dignut se.

P. Što trěba učiniti, ako koi veći dojde?

O. Trěba tomu hotit odličnie město pustiti, ali svagda ono činiti, što gospodar zapovidi ili dopusti; jer neimamo u tudjoj komori ništa, da naredimo.

P. Dokle imamo u tudjoj sobi boraviti?

O. Doklegod to posal dopusti, a veći nam neda znamenje, da možemo sada otići.

P. Na što valja paziti na odlasku?

O. Da se dvoran poklon učini, što je često i kod vratih pristojno, a vrata zatvore bez roštanja.

P. Kada valja kod došastja i odlaska ruke poljubiti?

O. To visi o tom, ki smo mi, a tko je ini; nevalja tu ni ostaviti što je pristojno, ni činiti više, nego je pristojno.

P. Ako gospodar ulazi skupa s nami u stanište, što valja učiniti?

O. Trěba pustit ga da ide napěrho, ako nas neponudi, da mi pěrho ulězemo.

P. Što valja učiniti, kad gospodar skupa s nami iz staništa izlazi?

O. Pri takoj zgodi nam je pěrho izići; jest bo gospodarov posal, svoje stanište zatvoriti.

P. Šta hoće dvornost ako gremo do koga večega budi i znanca ne zbog posla, nego da mu idemo samo u pohode?

O. Trěba biti pristojno opravnu, gledat na dan i dobu, dat mu poznati, da hoćemo si diku učiniti, ili dužnost ispuniti, imajući to za čast i veselje, da mu možemo u pohode doći ili poklon učiniti. To bi grubo bilo, da bi se dalo poznati, da neimamo pravo nikakova drugoga posla, ili da nam dug čas biae, što i dobri znanci lahko uzmu na zlo. Tko se na pohodu preveć dugo zabavi, stavi se na pogibel biti dosadan, ili više ili manje lepim načinom odpravljen, imajući ini više putih znamenitih posalah, nego da

nam posveti svoje dragocěno vrěme bez cilja i potrebe. Nevalja licem činit se, kao da trěbujemo ljudih samo da nam projde vrěme, što je věrsta samoljubja.

§. 46.

O načinu kim trěba děržat se za tudjim stolom.

P. Što trěba odgovoriti, kada smo od koga, osobito večega čověka, na gozbu pozvani?

O. Nevalja ovoga poziva bez uzroka odreći se, jer bi to drugi primio u zlo; trěba ga harno prijěti, i doći na vrěme uročno; izvan da smo već od koga drugoga pozvani, ili da nemožemo zbog nelagodnosti ili neprodujljiva posla pozivom služiti se; pri kojoj zgodi trěba dvorno zahvaliti, i zadovoljni razlog prikazati; ali nevalja priložiti, da se za tu čast za jedan drugi put priporučujemo; ini bo je gospodar svoga stola, i bismo se na pogibel stavili, da nas zasrami.

P. Neima li nijedne zgrade, gdi može se takov poziv primiti, prem da smo već pozvani?

O. Ima; ako n. p. onaj, koi nas poziva je čověk velika kolěna, a onaj, koi nas prije pozva, to dopusti i neuzme na zlo; toga radi valja ovoga dopuštenje pitati; ali i to trěba dobro promisliti, može li se prositi ovo dopuštenje, bez drugoga uvrěditi; samo priatelji i dobri znanci neprimu za zlo štogod takova, osobito ako se nemože izostat; neprekěršivši kojegod děržanstvo dužne pristojnosti.

P. Tko može pozvat u goste, i česa se je tu děržati?

O. Malokada je pristojno veliko čeljade u goste pozvati; čověk stavi se na pogibel, da mu to bude odbaceno, i od drugih da bude u sram natěran.

P. U kojoj oděći ima se priti k tudjemu stolu?

O. Valja gledati na to, tko je gostom i u oděsmo mi; vazda pak trěba gostitelju i gostoli, obraz, či pristojnu diku učiniti. Haljine, postoli, obraz, či ruke itd. moraju biti čiste; i nevalja, što se oděće

dotiče, lahko oslanjat se na blagost večega gostitelja; jer ti se nepohudi sve ono, što se muče nehvali.

P. Što se ima činiti, kada se moli stolna molitva?

O. Isukerst pred i za blagovanjem moljaše se svomu ocu nebeskomu. Mark. XIV. 26., i zato je sada toliko više naša dužnost, uzeti nauk od njega. Neukazuje čovjek ni pameti ni časti ni prama Bogu ni prama ljudem, ako nije dionik stolne molitve, i to pače pokaže podnašanjem izvanjskim.

P. Na što valja pomnjiti kad se ide za stol?

O. Nevalja napervo gnjesti se; to bo odaje bezobraznost i taštinu. Luk. XIV. 8.—11. Nije zlo učinjeno, ako se tu slēdi mignutje i napatjenje gostitelja. Razbor gleda na sve, on čini diku sebi i drugim, i svakomu omili.

P. Kako valja za stolom sēditi?

O. Mirno, preveć ni daleko ni blizu; ruke nevalja držat pod stolom, ni lakte na stolu.

P. Zašto imaju domaćin i gosti čistu radost iskaživati?

O. Jerbo obima stranama ima biti do časti i radosti, jedan drugoga vidēti; protivno uvrēdi a neugodi. Trēba medjutim pomnjiti, da se u ničem nevrēdi dostojanstvo svoga čina i kolēna, što najviše govorom učini se.

P. Smie li domaćin besēditi o dražini, o dragocēnosti donesenih jēstvinah, koliko je teško dan današnji imat sa svojimi odkuda živēti?

O. Nesmie; jer bi to bilo za okolostojeće neki ukor i nēka vērsta opomene akoprem nemišljene, da mnogo neblaguju.

P. Ima li domaćin goste siliti, da mnogo jēdu, nukati jih, da, kao što se reče, jēdu masno?

O. Neima; tim bo bi se gostom dalo poznati, da nestoje tako dobro doma. U šali može projti što-god takova medju dobrimi znanci, akoprem i ovi mogli bi to lahko uzeti na zlo.

P. Na koga ima se za stolom osobito pomnjiti?

O. Gosti na gostenika, a ovaj na one; u o-

stalom valja na svakoga okolostojećega, koliko je moguće obzir imati. To je n.p. uvrēdno i nedvorno, ako tko samo svu svoju pomnju na koju mladju osobu stavi, a na starije čini se kao da nebi ni pazio.

P. Kako ima se na tudjem stolu u govoru vladati?

O. Tko ništa ili vele malo govori, osobito sa svojim susēdima, čini se, da je nezadovoljan, ili da ništa neznade; a tko jeziči, je od neprilike, i čini o sebi posumjiti, da je hvastav i bezobrazan. A nikad nevalja se služiti grubimi, pristojnost uvrēdjujućimi besēdami. S tim se sva družba uvrēdi, i one-pošteni sebe istoga.

P. Kako se može otiranjem plitica nedvornim postati?

O. Tko plitice, što pada u oči, jošte bolje čisti, osvadiiva gostitelja i njegovu čeljad o nečistoći.

P. Na što valja paziti pri uzetju jēstvinah?

O. To valja učiniti žlicom za to odredjenom ili odlučnim vilicama, a nipošto žlicom i vilicama, koje se je već u ustih imalo; jer to je gnjusno; nevalja jēstvine istežati, da se neopērlja stolnjak: jēst također nedvorno zdēlu okretati, dokle što ti se ljubi najdeš. Veliku žlicu trēba, bez čistit ju, sa zdēlom povratiti.

P. Kako se ima čistiti žlica, vilice i nož?

O. Ne lizanjem, ne na kraju od plitice, ne na stolnjaku, nego na kruhu, u koliko je to vazda uzmožno. Stolnjak i rućinčić ima se držat čist koliko je moguće. Pērste nevalja nožem čistiti, ni stolnjakom, nego rućinčićem.

P. Kako valja ravnat se pri jēdenju i pitju?

O. Nevalja biti ni proždērljivu ni zlohranu, trēba s mērom jēsti i piti, da nam se želudac neprepuni, a um nepriuzme; nevalja pri ugodnoj jēstvini očitju radost pokazati. „Neprejēdaj se na gostenju, uživaj trēznostju ona, koja se preda te stavljaju.“ Cerkv. XXXI. 17. 19.

P. Ima ljudih, koji se tim zabavljaju, susēdu svaki čas vina nalivati; što se ima o tom suditi?

O. To se ima rēdkokrat činiti; jer to je rēdko ugodno; mi neznamo, hoće li drugi, što i koliko piti.

P. Ima li za stolom pustit se od drugih gostih poslužiti, n. p. dēržati zdělu?

O. Trěba više o tom misliti, da druge služimo, nego da smo mi služeni; a ako od toga nije moguće uklonit se, valja drugomu lěpo zahvaliti.

P. Što se ima učiniti, ako se u kojoj jěstvinci najde štogod gnjusna, muhu, dlaku itd.?

O. Brez da se o tom što reče, ili da to drugi opaze, trěba gnjusoću skrovito na stran staviti ili sakriti, iliti, ako nam se diže želudac, pliticu na vrěme, nerekavši zašto, izručiti.

P. Ako nam domaćin štogod poda, smie li se to drugomu dati?

O. Nesmie; nego valja pomniji gostitelja zahvalnu biti, i njegov dar uzdēržati, i š njim dičit se.

P. Ako jěstvine po redu od gostih dēle, je li potrebno, da se drugomu pērvinstvo dade?

O. Nije; budući da uprav jer dēle jěstvine polak reda od sēdecih, neprisvoji si čověk u primanju ili izimanju pērvinstvo nikakovo.

P. Česa valja na stolu u ostalom još čuvat se?

O. To je nedvorno i gnjusno, ako ti čověk na stol hraće, na tla pljuva, svoju slinu u rubcu gleda, jězbine razžvatane na pliticu stavi, zube pred drugimi čisti, kao pas kost glodje, štogod na pod vērže, jer mu se toga neće ili neda jěsti, iliti opet u zdělu stavi; na cělom kusu kruha odgrize, kruh kvari, iz njega oblice čini, i ove na druge baca; sol s pērsti izvadi, jězbine nožem v usta meće, dotaknuvši plěšivost s pērsti ide u pliticu, ili ovu, ako je kērška, na kraju dērži, i stavi se na pogibel, skupa s jělom pustit ju da pade. Hoće li nezgoda, da štogod pokvarimo, razbijemo; trěba radi ove nesmotrenosti proštenjē pitati, i to tim načinom, kao što se pristojni našem i drugoga stališu.

P. Na što valja paziti, gdě se zdravice napijaju?

O. Trěba tu ravnat se po navadi i običaju; i ako to ima biti, trěba, onomu komu ide, pustiti da prične.

P. Na što valja pomnjiti, kad se diže s tērpeze?

O. Nevalja dignut se s tērpeze kad je komu drago, nego onda, kada gospodar i š njim drugi počnu; trěba paziti, da drugih jěduć i pijuć nezadēržimo, i da u svemu zadnji nismo. U gostionich pako nismo tomu podvezani; tu bo jimo i pijemo svojimi pēnezi u ruci.

P. Što valja nakon blagovanja činiti?

O. Domaćinu pristojnim načinom zahvaliti, a družbu ni odmah ni prekasno ostaviti. Činimo dobro, da se tu po drugih vladamo. Tko se mahom odaleči, izvan zadnje potrebe, taj da poznati, da jesamo za dobro jěsti došó; a tko preveć zabavlja se, stavi se na pogibel, postati dosadnim.

§. 47.

O podnašanju u gostionici.

P. Ima li i u gostionici pravilah dvornosti i dobrogojenja, kojih se valja dēržati?

O. Ima; jer temelj hristjanske dvornosti jest ljubav; a ljubavi nevalja nigdē uvrēditi; u gostionici nevalja misliti, da je čověku više nego li drugdē prosto, što je totu na svoje novce, i na volju svoju.

P. Zašto ima čověk paziti osobito u gostionici, da se uljudno vlada?

O. Jerbo vino i raskošē više putih zavedu čověka, i navedu ga na govorenja i dēla bezumna; tu ima čeljadi mnogoobrazne, od koje nēkoji jesu kadgod netrězni, i tako uslobode se proti drugim više, nego li je pristojno, a od drugih malo hotje da podnesu.

P. Od česa valja uklanjat se u gostionici?

O. Od svakoga govora, pėvanja i čina, što je proti kojoj zapovēdi i časti božjoj; od onoga što druge uvrēdi i sablazni; od svega, što druge na zlo navede, i daje zao izgled dēci i mladeži; od svega, što inih draži, jer sērčba ima svagda štetnih, često jako štetnih poslēdicah; od svega, što nam istim je

do štete i nepoštenja. Vèrh toga nevalja preveć zabavit se u gostionici, tim bo žena, dèca, sluge zapuste i raspuste se, neda jim se dobar izgled, nego jih se često sablazni i razcvili; nevalja se zadužiti, opiti, raspušteno besèditi, vikati, talabućiti u kući i po ulicah. Tko ova čini, niti ima časti prama Bogu, niti gleda na svoje poštenje, niti poštuje ni krèposti ni drugih ljudih; osobito, ako su to starci, koji vole biti u gostionici, neg u kući. Mnogi najdoše smèrt u vinu, i dèla učiniše, od kojih imadoše uzrok, vas svoj vèk kajat se, i koja više putih nemogoše već zateći.

P. Što govori o tom pismo sveto?

O. Isus opominje sve ljude: „Pazite se, da neotegote sèrca vaša proždèrlostju i pianstvom i brigami ovoga svèta, i nedojde vèrhu vas iznenada dan od nesrèće.“ Luk. XXI. 34. Mudri Solomun govori: „Vino uzrokuje bludnost, a pianstvo uzbudi svadje i uzbunjenja: koigod se u tom nasladjuje, neće nikad mudar biti.“ Prič. XX. 1. „Negledaj vino, kad sine u čaši žuta boja njegova; ulazi do duše ljubko, ali zatim gristi će kao zmija, i kao basilisk otrove će razlivat; oči tvoje ljubiti će nečistocu, a iz tvoga sèrca izlazit će besède bezumne; i bit ćeš u svomu pomamjenju kao čovèk spavajući u srèd mora, i kao zaspan kormnik, ispustivši kormilo.“ Priš. XXIII. 31.—34. „Dobro odhranjen čovèk zadovoljit će se s malo vina; od njega u snu neće biti tegotan, i neće čutiti bolesti.“ Cerkv. XXXI. 22.

P. Koje dužnosti dobrogojenja ima gostionik isti?

O. Gostionik mora Bogu, svojoj duši i poglavarstvu razlog o onom dati, što se u njegovoj kući dogadja; on neima na stan primiti sumnjiva i nepoštena čovèka; njemu se je u svojoj kući od svega uklanjati, što Boga uvrèdi, što pristojnost i krèpost oskvrerne; što inih smuti; što ljudih opije, čini jim štetu i sramotu; što da uzrok neskladom; što prekèrši koju političnu naredbu. Gostionik, što se vlada drugako, udioničtvuje u mnogih tudjih grèsih, izgubi

poštenje i božji blagoslov, on hoće da dobije, a izgubi žali bože! mnogo, morebit sve; što bo prudi čovèku, ako vas svèt dobije, a s tim izgubi poštenje i dušu?

P. Što se ima suditi o gustom pohadjanju gostionical, i o netrèznoj ljubavi k vinu?

O. Ljudi, što su jim preveć drage kèrčme i vino, čine sebi, svomu razumu, sèrcu i stališu malo dike. Oni postanu pogèrdni, koji kao nabiguzice jesu posvuda, gdè ufaju se naći čašu vina, i često mnoga podnose, samo da njim se vina dade.

P. Što veli pismo sveto o prekorednom pohadjanju gostionical?

O. „Bolje je ići u kuću plača, nego u gostionicu; u onoj bo se svèrha svih ljudih spominja, a tko još žive, misli na ono, što ima doći.“ Pripov. VII. 3.

Poglavje šesto.

O podnašanju u različitim položajih i s različnimi ljudmi.

§. 48.

Koju čast jesmo dužni nositi našem rodnomu městu i otačbini.

P. Zašto je cvilio Isus, kad ugleda Jerusolim, i zašto vodjen na propetje reče ženam, da plaču vèrhu sebe, i vèrhu dèce svoje? Luk. XIX. 41. XXIII. 28.

O. Isus bi dionik nesreće svoje otačbine; ovu bo previdè i prorèe.

P. Što učini Isus, da odvrati nesreću od svoje otačbine?

O. Opomenu svoje domorodce, da se poboljšaju, povrate k Bogu, i uteku pod zaštitu njegove ljubavi, kakono i pilići pod krila od kvočke sakupe se. Mat. XXIII. 37. Luk. XIII. 1.—9.

P. Koju dužnost uči nas ovdè Isus svojim izgledom?

O. Tu dužnost, da živemo na veselje, diku i na čestitost našega rodnoga města i otačbine, i udioničtvujemo u sreći i diki njihovoj.

P. Koje dužnosti prama rodnomu městu i domovini daje nam naše vlastito sèrce?

O. To je u čudi ljudskoga sèrca, da udioničtuje u sreći i diki svoga rodnoga města i domovine; da se raduje, kad je našim dobro, a rodno nam se město i otačbina odići; da mu je toga milo, ako stoji u tuzi i jadu, i ako jih preziru i poruže. Toga radi nepusti nijedan rado rodno si město i domovinu obružiti.

P. Odkuda dolazi to dioničtvo?

O. U rodnome městu i domovini najdosmo, i moramo morebit ostaviti naše pèrve i najbolje dobročince, roditelje, bratju, sestre, rodjake i prijatelje; tu sinu nam svètlost dana; tu stekosmo naše pèrvo odhranjenje; tu provedosmo mlada svoja lèta, pèrve i najveselie danke našega življenja; tu počivaju kosti onih, kojih uspomena je nam mila, štovanja vrèdna i sèrce uzdižuća; město isto, što nam spominja naše dèčinske igre, je nam drago i milo; moć bo, prošastoga spominjat se, je za dobro sèrce izvor slatkih i neizrečenih veseljah. Tko se zaboravi užitih dobročinstvah, tko se već nespomina svojih prijateljah od više godinah, sèrce njegovo dobro nije.

P. Što slèdi odtuda?

O. Dužnost jest čovèka, rodnomu městu i otačbini diku učiniti; tko bo té zemlje, té pokrajine, tih ljudih neljubi i nescèni, za kojimi stranami i za kojimi ljudmi letèt će mu sèrce?

Što trèba činiti, za da čovèk svojemu rodnomu městu i domovini učini diku?

O. Za da čovèk svojemu rodnomu městu i domovini učini diku, trèba mu se „pèrvo“ tako vladat, da sam sebe odići; budući da koliko putih je slavan čovèk svoju domovinu od vèka do vèka proslavio, jer se je pitalo o njegovoj domovini, rodnome městu, roditeljih itd. Opak čovèk u suprot može ti uprav do toliko vrèmena rodno město i domovinu ozloglasiti, i u ogovaranja metnuti; njega se srame u domovini njegovoj. Trèba „drugo“ svojim podnašanjem promicati bogoštovje i dobre navade, dobrogojenje i red; jerbo zla načela i pokvarene navade razvežu u rodnome městu i domovini redu sve saveze, napune nevolje sèrca i kuće, razčine svako pra-

vo veselje, i potegnu za sobom sramotu, nesreću i pedepsu nebesku, a Gospodin morao bi reći: „Poginutje tvoje dolazi od tebe, Israelu! a od mene pomoć tvoja.“ Osea XIII. 9. Treba, „tretje“ dužnosti svoga stališa duševno ispuniti; tako bo postanemo obćekoristni, i ako svaki toliko dobra čini, koliko polag svoga stališa može, a polag svoga zvanja mora učiniti, tako se sve učini, i skèrbi za sve; sreća i radost bit će tako obćenita, kako može biti na svētu, gdi kao veli Isus, neima dana bez tèrpjenja. Treba „čtvèrto“ obćinska brèmena duševno nositi, koja se rodnoga mèsta i domovine dotiču; to hoće pravica, a tegoća je manje mučna, ako ju svi pomogu nositi. Treba se „peto“ vazda k poštenim, red ljubećim i razumnim ljudem pridružiti, a nikad nezadovoljnih vikaćah dèržati; ovi bo netraže dobro svojih sugradjanah, nego svoju vlastitu korist. Tko svoju otaćbinu ljubi i poštuje, njemu je red i zakone svojim dobrovoljnim posluhom promicati, a svega se čuvati, što zovu raspuštenost, lupeštinu, opaćinu i smutnju; trèba čuvat se zle navade sve sramotiti i kuditi. Pošteni čovèk je čovèk zadovoljan, a tko s poglavicom, kraljestvom i otaćbinom tako postupa, taj jest pravi domorodac. Putnik raduje se onoj zemlji, gdi najde narod red ljubeći i zadovoljan. Koliko je milo živèti medju i s zadovoljnim ljudmi! Pribivanje medju onimi, koji zubmi škriplju, paklu ti je prilika.

P. Što se ima o onih misliti, koji nenose časti i poštenja rodnomu mèstu i domovini, ili ju što više izdaju?

O. Takovi ljudi onepoštene sami sebe, njihova bo imena jesu žigom bilèžena: ozloglase svoje roditelje i rodjake, jesu nezahvalni, izdajice, budući uzrok kèrvi i suzah mnogih ljudih, ljudi bez ljubavi, dakle brez bogoštovja i bez pravoga razuma.

O vladanju u obćenju s velikimi ljudmi.

P. Zašto mora biti na svētu ljudih višega i nižega kolèna?

O. Jerbo ima viših i nižih posalah i činah.

P. Koga valja u ljudih višega kolèna častiti?

O. Boga, od koga dolazi razlićnost činah i stališah.

P. Koga pogèrdi čovèk, ako nenosi velim ljudem pristojne časti i poštenja?

O. Boga istoga, jer se suprotivi njegovu naredjenju. „Čast, komu ide čast,“ reče sveti Paval u knj. k Rimlj. XIII. 7.

P. Kako valja o velikih ljudih govoriti?

O. S onim poštovanjem, što pristoji stališu i činu njihovu; a to i onda kada ljudi velikoga kolèna imaju manah; jer dèržanstva, čin, stališ i božje uređenje je vazda poštenja dostojno; i ako bi nam mane ljudske dale pravo, da njim nenosimo pristojne časti i poštenja, tko na svētu imao bi još časti i poštenja, budući da čovèka bez pogrèšakah neima.

P. Odkuda dohode ogovaranja i sramotjenja?

O. Od pomanjkanja bogoštovja; gdi bo neima bogoštovja, tu se nevidi ljudih i stališah u pravoj jasnosti. „Neogovaraj poglavicu ni u mišljenju čovèka mu, ni u najskrovitijoj sobi svojoj nesramoti čovèka velikoga kolèna; jerbo će i ptice nebeske raznesit reći tvoje, i oni, koji imaju krila, javit će govor tvoj.“ Pripov. X. 20. S. Paval Apustol pitao je proštenje, da je pogèrdio poglavicu sveštenikah, što ga nebiaše poznao. Dèla Apostol. XXIII. 5.

P. Kako valja s velikimi ljudmi govoriti?

O. Dvorno, priklonito, pristojno, kao što njihov i naš stališ zahtiva. To je bezobrazno i neuljudno, ako se s velimi ljudmi zbori i obći, kao da bi nam najbolji znanci i jednaki bili.

P. Ako ikoi većega kolèna zove nas n. p. prijateljem, ili se tako u kojem listu podpiše, smiemo

li ga i mi tako zvati, i uprav tako priateljski š njim občiti?

O. Nesmiemo; to je blagost, poniznost i dvornost od strane čověka višega kolěna, radi česa moramo njemu zahvalni biti; ali nikad nevalja postupit se, da toga radi načinom manje podložnim i manje priklonitim občimo s velim čověkom.

P. Koi naslov valja dati veliku čověku?

O. Oni, koi mu ide, a ako veli čověk ima više naslovah, valja mu dati viši. Tko toga nezna, učini dobro da pita ljudih, koji to znaju; a nikad nevalja zato pitati istoga čověka velikoga kolěna.

P. Je li dvorno, velim ljudem samo dà ili ne odgovoriti, samo š njihovim obiėnim imenom ili samo s vi (ili oni) nazivat jih?

O. Nije, nego je dvornie, ako se kad ter kad pristojni naslov priloži, i njima besědi š njihovim pristojnim naslovom, što izrazi njihov značaj.

P. Ako veliku čověku mora se protiviti, je li pristojno, samo ne reći?

O. Trěba pristojnim načinom dopuštenje pitati, smie li se svoje mnjenje reći; ama je grubo odgovoriti, da „nije istina, to se nemože vėrovati, da ga se hoće štogod boljega naučiti.“ itd.

P. Kako valja vladat se, ako nam velik čověk govori štogod blazniva ili nas uvėrava o svojoj dobrohotnosti?

O. Valja nada tim svoje veselje pristojnim načinom pokazati, i obećati, da ćemo tražiti, milostivoga dobrohotjenja sve to dostojni biti; ali nevalja usudit se, velikoga čověka takojer o našem dobrohotjenju uvėriti; jer bismo se tim načinom vėrhu njega uzvisili.

P. Komu valja ponajviše pustiti, da zametne predmet razgovoru, i zaglavi govorenje?

O. Pokli je čověk reko, što imadiše priobćiti, ima većemu čověku priklonito pustiti, da zametne razgovor, i zaglavi ga; nam je za diku dėržati, da s velikim čověkom govorimo, dokle to on dopušta.

P. Ako se ima o sebi i o drugih zajedno govoriti, čije ime valja prie imenovati?

O. Ime drugoga, osobito ako ovi je višega stališa, ili ako ovomu jesmo dužni osobitu čast nositi. Nereće se n. p. ja i moj otac; nego moj otac i ja.

P. Smie li se višoj osobi naloge, naklone itd. poručiti.

O. Nesmie; ili pak rėdko, i razbornim načinom.

P. Je li dvorno, većemu čověku duhana ponuditi?

O. Nije; to će reći s većim čověkom preveć udomaćit se; stavi se na pogibel, viděti svoju ponuda odbacenu; a i nije vazda ugodno, tudjim duhanom služit se.

P. Ako nam veći čověk dopusti, da stavimo klobuk na glavu, ili da sedemo, smiemo li nukati ga, da i on to učini?

O. Nesmiemo; jer dali bismo tim načinom viděti kao da je veći čověk poradi nas odkriven, ili stojeć.

P. Ako veći pita o našem ili o zdravju naših, što nam je učiniti?

O. Valja za tu blagu pomnju zahvalnu biti; ali nedopušta vazda pristojnost, da se pita i o zdravju velikoga čověka ili njegovih; i ako se to smie učiniti, valja da se učini načinom pristojnim. Čedno iskazanje svoje ljubavi, i prignutja sėrca neuzmu nikad na zlo, da i veliki ljudi to čuju rado.

P. Ako nas koi veći uljudno pozdravi, što trěba učiniti?

O. Trěba priklonito zahvaliti, i u pristojno položenje stavit se. Nesmiemo prama velikomu čověku uslobodit se učiniti, što ovaj nam učini, n. p. mahnuti glavom ili rukom.

P. Ako nas koi veliki čověk susretne, što valja učiniti?

O. Valja da njemu licem i načinom onu diku učinimo, koju njegov i naš stališ pita.

P. Ako s većim čověkom hodimo ili vozimo se, koju stranu valja mu dati?

O. Onu ob našu desnu.

P. Ako dva hode s većim čověkom, koje město valja ovomu pustiti?

O. Ono u srědi, ili ipak put bolji.

P. Kada nas koi veći doma sprovodi, što nam je učiniti?

O. To nam je za milost primiti, pak onda pred kućom dotle zaděržat se, dokle veći čověk sam neotide. Drugačie hoće pristojnost, da se večega do njegova pribivališta sprovodi; a nije nikad zlo učinjeno, ako se učini, što želi ili dopusti veći.

P. Što nam je učiniti, kad nas koi veći pohodi?

O. Valja, ako je moguće, ići mu dvorno u susrět, u bolju komoru uvesti ga, na pohodu svoju radost pokazat mu, a na odhodu sprovodit ga; a dokle, to stoji u okolnostih i u volji čověka večega kolena.

P. Smie li se večega pustiti, za druge iz komore sprovoditi?

O. Nesmie; nego pristojnost hoće, da se svoj osobiti obzir na veću osobu stavi.

P. Što valja u obće učiniti, kada nas koi pohodi?

O. Valja iskrenu radost pakazati videći ga; valja pristojno zabavljat ga, neprilicne posle metnuti na stran, neostavit ga samoga stati ili siděti; niti nevalja pred njim kakova posla primit se, ili drugo štogod činiti, od česa mogao bi gost suditi, da nam je do teška, n. p. štogod štiti itd. I onda kad nam se je utišiva posla primiti, trěba gosta proštenje pitati, a kogagod prizvati, da se medjuto š njim razgovara.

P. Kako trěba s onimi vladat se, koji s bogatstvom i veličinom stališa oholost sadružuju?

O. Nevalja pred takovimi ljudmi niti preveć snižit se, niti oholost s oholostju vratiti; trěba š njimi, kao što njihov i naš stališ hoće, naravnom dvornostju obćiti, kako da nebismo opazili njihovu ponositost, da se niti uvrěde, niti u njihovoj oholosti utvërde.

P. Kako imaju bogati i veli ljudi vladat se, za da njim se na světu nosi čast?

O. Bogati i veli ljudi, koji hoće da budu na světu častjeni, imaju i oni rado čast iskaživati, a

ljubav svojih iskěrnjih procěnjivati; njima je směрно, ustěrpljivo, tiho, čověčno i razložno sa svakim obćiti; vrědno i hlagodarno vladat se, a čuvat dělrah opakih, za kojimi pride vazda pogěrda; njima nije sokolit se s pèenzi i velikim stališem, ni svoje vrěme u dangubi provoditi; jer dangubnik u svakom stališu pogěrđjiva se. „Nepogěrđi siromaha pravedna, i neslavi bezbožna bogatca.“ Cerk. X. 26. „Grišečega proti sebi istomu tko će opravdat? i tko će poštovat onepoštenecęega samoga sebe?“ Cerkv. X. 32. Tko sam sebe uzvisi, taj će se poniziti; jer ljubav i poštovanje ne samo neće da bude siljeno, nego se hotomice uzkrati čast onomu, koi ju zahtěva, brez da je očitoga poštovanja dostojan. A tko se sam ponizi, snižen i blag je, častno se vlada, nepotežuc se za slavam ovoga světa, taj uzvisit će se; ljudi bo budu se veselili, da mogu mu diku učiniti. Luk. XIV. 11. To uči sve iskustvo.

§. 50.

Koju čast je dužan kěrstjanin nositi poglavicom i poglavarom, i koju čast njima moraju njihovi podložnici iskaživati.

P. Koga ima kěrstjanin u svomu poglavici častiti?

O. Boga, kojega naměstnik jest poglavica; „jerbo u ruci božjoj jest vėrhovno vladanje zemlje, koristna vladara daje njoj na vrěme.“ Cerkv. X. 4. Prič. XIX. 12. „Neima oblasti nego od Boga.“ K Rimlj. XIII. 1.

P. Koju nutěrnju i izvanjsku čast jesmo dužni poglavici nositi?

O. Dužni smo, poglavicu za slugu i naměstnika božjega děržati, njega kao takova u našem sěrcu častiti; njegove zapovědi iz straha božjega, a ne samo licem ili pedepse radi ověršivati; Boga moliti, da ga uzděrži, prosvětli i š njim da vlada; trěba o

njem i o njegovih naredbah svagda poštovanjem i pokornostju govoriti. „Jest naredba vërozakona, da se čine prošnje, molitve, prosbe, blagodarenja za sve ljude, za kralje i za sve velike častnike, da miran i pokojan život provodimo u svakoj pobožnosti i poštenju; ovo bo je u sebi dobro i prijatno pri Bogu, Spasitelju našem.“ 1. knj. k Timot. II. 1—3.

P. Što je proti časti, koju smo dužni poglavici nositi?

O. Jest proti časti, koju smo dužni poglavici nositi, ako ga nedëržimo za namëstnika božjega, nego samo za slugu naroda; ako prekëršimo naredbe njegove, ili ove samo pedepse radi ovëršimo; ako o njem pogërdno govorimo, i pobunimo se proti njemu.

P. Što govori vërozakon o ovom nauku?

O. „Svaka duša budi poglavarstvu podložna; nije bo od vlasti nego od Boga; a poglavarstva, koja istinom jesu, od Boga su naredjena. Dakle koi se protivi poglavarstvu, božjemu odredjenju se protivi; koji se pak protive, isti si osudjenje steku; poglavice bo nisu dobroćinećim, nego zloćestim strahoviti. Hoćeš pak da se nebojiš oblasti, dobro čini, i imat ćeš pohvalu pred njom; ona bo je božja službenica, tebi na dobro. Ako pak zlo učiniš, boj se; nenosi bo mač bez uzroka, božja bo je službenica, i osveticnica za pedepsu zloćinca. Zato je potrebno poslušati, ne samo radi straha od pedepse, nego i duševnosti radi. Zato bo i daće dajete; budući poglavice božji dvornici, na to isto služeći. Dajte dakle svakomu, što jeste dužni: namet, komu ide namet; carinu, komu ide carina; bojazan, komu ide bojazan; čast komu ide čast.“ K Rimlj. XIII. 1.—7. „Neogovaraj poglavicu puka.“ Knj. Izhoda XXII. 28.

P. Po komu vlada poglavica svojimi podložnici, jer nemože svuda biti i sam sve opraviti?

O. Po poglavarih, kojim trëba uprav zato dati čast i posluš, i njima na sudu odgovoriti pristojno, priklonito i dvorno, to bo jest božji sud na ovomu svëtu.

P. Jesu li poglavice i poglavari takodjer dužni poštovati podložnike?

O. Jesu; jerbo podložnici jesu sinovi božji, koje je Bog na poglavice i poglavare naslonio; oni jesu njihovi iskërnji, subaštinici života vëčnoga, i bit će s velikimi ovoga svëta pred sudom božjim, pred kojim neima nikakova obzira na osobe. „Vaš sud, o poglavice i poglavari, jest sud božji.“ Deuter. I. 17. „Vi jeste dvornici kraljestva njegova.“ Knj. Mudr. Solom. VI. 5. Bog nepogërdjiva nijednoga čovëka; a Isus zapovëda, da u najmanjemu kërštjaninu obćenitoga spasitelja i pastira imamo ljubiti i častiti.

P. Gleda li se ovdë na različnost vërozakona?

O. Negleda; poglavice bo përvih kërštjanah biše pogani, i sa svim tim biahu jim kërštjani na posluš; ali gdë poglavice poganski štogod narediše proti Bogu, vërozakonu i duševnosti, tu dadoše hristjani kërvi i život za Boga i vërozakon; ma nikad se nesuprotiviše poglavicom na drugi način.

§. 51.

Koju čast je dëržan kërštjanin nositi poglavarom cërkovnim, i koju diku imaju redovnici učiniti svomu stališu i stadu svomu.

P. Komu povëri Isukërst vladanje cërkeve?

O. Apustolom i njihovim zakonitim naslëdnikom.

P. Koi od Apustolah biaše përv i najpoglaviti.

O. Petar; njemu bo reče Isus: „Ti jesi Petar, to jest stëna, i vërhu ove stëne sagradit ću cërkvu moju, i vrata paklena neće ju premoći.“ Mat. XVI. 18. Ovomu Apustolu naruči Isus; „Pasi janjce moje... pasi janjce moje... pasi ovce moje.“ Iv. XXI. 15. 16. 17.

P. Gdi je Petar umro, i tko je u njegovom činu naslëdnik njegov?

O. Petar je biskupom Rimske crkve umro, i još od početka častili su svakoga biskupa Rimskoga kao nasljednika Petra Apustola.

P. Koji su nasljednici apustolski?

O. Biskupi prvobitne, to jest katoličanske crkve.

P. Kroz koga jesu Apustoli vodili i pasli obćine hristjanske po svetu rasterkane?

O. Kroz podložne redovnike.

P. Kako zove se stališ onih ljudih, kroz koje Isus pase svoje stado?

O. Duhovni stališ.

P. Je li to volja Isusova, da se časte sveštenici i njihov stališ?

O. Jest; Isus ho reće Apustolom: „Tko vas sluša, mene sluša; a tko vas pogerdjiva, mene pogerdjiva; tko pak mene pogerdjuje, pogerdjuje onoga, koji me posla, t. j. Oca nebeskoga.“ Luk. X. 16.

P. Koju čast je krestjanin dužan nositi sveštenikom?

O. Krestjanin je dužan sveštenike za ono držati, što su istinito: za od Isusa odredjene pastire njegovih ovacah drago kupjenih, za delitelje svetotajstvah od njega zastavljenih, za punovlastnike onih pravah i vlastih, koje je Isus svojim Apustolom ostavio. Krestjanin je držan u poglavarih crkvenih svoga spasitelja častiti, poslušat jih, držat jih se kao ovce držže se svoga pastira, njima u poslih duševnih posluh prikloniti. **S.** Paval piše: „Slušajte poglavare vaše, i podložite se njima; oni ho bdiju, kao koji će razlog od dušah vaših dati, da s radošću to čine, a ne uzdisanjem; jer to nebi vam pružilo, i bi vas pred Gospodinom na teški razlog pozvalo.“ K Evr. XIII. 17. „Sveštenici, koji su dobri nastojnici, jesu dvostruke časti dostojni, osobito oni koji rade rećju i naukom.“ 1. knj. k Timot. V. 17. Apustol hoće reći: oni jesu štovanja vrédni 1. svoga stališa radi, a 2. radi marljiva svoga truda.

P. Koga nam je u vidivom crkvenom poglavici častiti?

O. Isukèrsta, koji je nevidivi poglavica, i koji je svoju crkvu u Apustolu Petru i u njegovom nasljedniku kao središtu jedinstva i sjedinjenja svih pravovèrnih kèrstjanah ustanovio?

P. Koga trèba u biskupu častiti?

O. Apustole; ma ovi jesu poglavari crkveni od Isusa naredjeni; dakle Isukèrsta istoga, koji u osobi nasljednika apustolskoga kèrstjanskom obćinom upravlja.

P. Koga mora kèrstjanin častiti u svojemu župniku i pastiru duhovnome?

O. Pastira svoje duše sebi od biskupa podanoga.

P. Koju čast jesu sveštenici dužni nositi svomu stališu i stadu?

O. Sveštenici trèba, i od toga dat će teški razlog Gospodinu, da dobro i marljivo s ovcami sebi povèrenimi upravljaju, da njima podaju nepokvareni kruh čista nauka; da traže priè svega kraljestvo božje i spasenje ljudsko; da nijednu od svojih ovacah nepogèrde i nezapuste; da sa svakim obće oćinskom ljubavju, poniznostju, blagostju i poštenjem; da nijednoga stališa ili čovèka nepogèrde; da nezavedu nikakove nesklade, da paće nastoje dokončati je; da s crkvom Isukèrstvom u pravom sjedinjenju živu; da ovcam daju dobar izgled, i da se sami nepridruže k lavom i vukom, koji obhode tražeći, koga bi progutnuli.

P. Odkuda pride čovèku bèsnoća, da pogèrdi stališ crkveni, papu, biskupe, pastire duhovne?

O. Najviše od nevèrnosti i mèrzenja na bogostovje; koji ho neljubi Gospodina, mèržit će na njegove sluge; zato takodjer, da svi misnici neživu poglag svoga stališa; ali stališ ostane svet, kao što je svagdi, ako ravno ljudi više putih odstupe od dužnostih stališa svoga. Takovu nesreću valja žaliti, a neružiti stališ i red, koga je Bog zastavio, i kojemu kèrstjani imaju zahvaliti na svojem izobraženju i odgojenju za nebo. U kojem stališu neima tih ljudih, koji nisu ono, što bi morali biti?

P. Što se ima od onih ljudih misliti, kojim nije

do toga, jesu li š njimi zadovoljni ali ne njihovi duhovni i svjetovni poglavari?

O. Takovi ljudi nisu dobrim duhom nadahnjeni; tko bo poglavare pogèrdjuje, taj ni Boga ti nepoštuje; a tko nemari zadovoljiti poglavarom od Boga mu podanim, tomu nije takodjer koliko bi valjalo do božjega dobrohotjenja. To isto valja reći o deci, slugah itd.

§. 52.

Vladanje s ljudmi od drugoga vèrozakona.

P. Kako treba postupati s ljudmi, koji su druge vère, i varaju se u pogled vèrozakona?

O. S takovimi ljudmi treba ponašat se, kako no ti se milosèrdni Samaritanin s ranjenim Èvrejom ponese; ova dva biše različna vèrozakona, a Isus hoće, da i mi tako se podnašamo. Luk. X. 25.—37. Dužnost je i prama nevèrnikom i krivovèrcem sva dèržanstva kèrstjanske ljubavi i dvornosti ovèršivati, želit jim dobro, pošteno š njimi postupati, biti poštèni dionici njihove srèce i nesrèce, zlo i nesrècu od njih odvratiti, i kad trebujù naše pomoći, marljivo i ljubeznivo pomagat jim.

P. Kako valja s takovimi ljudmi u pogled načelâh vèrozakonskih vladat se, da ispunimo prama njima dèržanstva kèrstjanske ljubavi?

O. Jest dužnost od ljubavi, zahodeće uputiti; a rugom i pogèrdom ljudi se razdraže, i dèrže još tvèrdje svoga zabludjenja. "Mudro obhodite s onimi, koji su vani." h Kolos. IV. 5.

P. Kad učini èovèk tim ljudem diku, koja nije dužnost, nego da pače pedepse dostojna?

O. Kada, da drugim ugodi, postane izdajicom pravoga vèrozakona, gèrdi svoj vèrozakon, a krivi slavi, i udioniètvuje u èerkovnih skupštinah ljudih takovih.

P. Zašto je to zlo učinjeno?

O. Jer èast, koju je èovèk dužan Bogu i istini nositi, nosi ljudem i laži; postane nevoljnim ljud-

skim lastivcem; drugih u zabludjenju krèpi, a u oèiuh pametnih ljudih obruži se. Nam je više Boga nego ljude poslušati. Dèla Apustol. X. 19.

§. 53.

Kako valja ponašat se s grèšèicimi.

P. Jesmo li dužni i onomu, koi sâgrèši i zlo učini, èast i poštenje nositi?

O. Jesmo; grèšnik bo nepristaje, biti èovèk i kèrstjanin, koi ima poboljšat se i pojtì na nebo. I oni koi sâgrèši ima jošte nèko èutjenje poštenja, koga nevalja mu zadusiti, nego uzjaèiti, i kroz koje može se do njegova sèrca doći. Jeda li neuèini Bog isti narodu èovèèanskomu u grèhe upadnutomu tu èastnu milost, da svoga jedinorodjenoga sina na svèt odpravi, nèka ište, što je izgubljeno? Jeda li se neprispodobì Isus dobromu pastiru, koi ovci bludeçoj tu diku èini, da ju ište i na svojih pleèih k stadu natrag prinese? Neuèini li nebo grèšniku, što se poboljša, tu diku, da se njegovoj srèci raduje? Ako nemoèniku iskažujemo ljubav, pomnju i nastojanje, nismo li to dužni grèšniku iskaživati, što je pogibelnim naèinom nemoèan, koja nemoè može mu ne samo smèrt tèlesnu, da i duševnu uzrokovati. Radi toga prispodoblja Isus slaba èovèka stinju slabo tinjajuèemu, što ga valja poticati a ne posve zadusiti. Mat. XII. 20.

P. Kako valja vladat se s grèšèicim èovèkom?

O. Kakono ti Isus zapovèda; a on veli: „Ako učini koje pomanjkanje suprot tebi brat tvoj, pojdì, i pokaraj ga meè sobom i njim samim. Ako te posluša, dobìo si brata svoga; ako te pak neposluša, uzmi sa sobom još jednoga ili dva, da v ustih od dva ili tri svidoka stane sva pravda. Ako li i njih neposluša, kaži to èèrkvi; ako pak i èèrkvu neposluša, nek ti bude kao neznabožac i oèitnik.“ Mat. XVIII. 15.—17. „Nepostupajte š njim grubo kao s nepriateljem, nego pokarajte ga kano brata, ljubavljù i milostju, piše s. Paval.“ 2 knj. k Tesalon III. 15.

Nevalja svaku manu i svako pomanjkanje oštro pedepsati; jesmo bo svi ljudi, i svaki dan grješimo. Ustérpljenje s grješecimj je dèlo od milosèrdja, što neostane pred Bogom nenadareno.

P. Kako uvrèdi èovèk èast, koju je dužan grješèemu nositi?

O. Ako 1. nehaje zato, budi koja mu drago èudorednost i srèca svoga iskèrnjega, i ako reèe s nemilim Kainom: Šta je mene briga za moga brata? 2. Ako drugomu da poznati, da neima pouzdanja u dobru volju njegovu. 3. Ako ga nepotakne na dobro, nego ožalosti, uvrèdi, u sram natèra, pred drugimi bez potrebe osramoti, njega prekorednih ukorah napèrti. 4. Ako negovori iz kèrštjanske ljubavi, nego iz èsnoèe, nepameti, jada i strastih. 5. Ako na nevrème govori, gdi bi mu bolje bilo muèati, kakono ti u vrème zèstoèine i sèrditosti. 6. Ako se s takovimi besèdami služi, koje uvrède ljubav i poštenje. 7. Ako preveè gusto ponavlja svoje ukore, i s tim da razumèti, da samo svoju sèrèbu otresa, èim se sèrce grješèemu nekrene, nego da paèe razdraži. 8. Ako stare mane istraživa, i bez pristanka ponavlja ukore, što inoga vazda iz nova razdraži, i neukazuje ljubav, nego radost vèrh tudjega zla, strast i sèrditost. 9. Ako svaku manu oštro pedepsa, od dlake èini gredu, pogrèšku uzveličiva, što drugomu èini izgubiti sèrce, jer vidi se stavljen na pogibel nepristanih ukorah, i sèrce nemore mu nikad mirno i veselo uzigrati. 10. Ako pogrèške nedaje na èovèèansku slabost i zaboravljenje, nego na opaèinu i pakost, što poštenje drugoga teško uvrèdi.

P. Zašto je ovi nauk osobito znamenit?

O. Jerbo u njemu stoji više putih vrèmenita i vèkovita èestitost našega iskèrnjega, domaèa sloga, zadovoljnost naša i drugih, radost i ljubav k životu i k dèlu, a i naprèdak domaèe srèèe. Mi smo svi grèšnici, nam je zajedno živèti, jedan drugoga podnašati, jedan drugomu koliko je moguèe život oblakšati. „Jeden drugoga brèmena, mane i slaboèe, nosite, i tako èete ispuniti zakon Isukèrstov.“ K Galat. VI. 2. Mi isti želimo, da se drugi èine da nevide

naše mane; a Isus veli: „Sve što god hoèete, da vam èine ljudi, i vi èinite njima; ovo bo je zakon i proci.“ Met. VI. 12.

§. 54.

Kako nam se je ravnati s otajnimi stvarmi drugih ljudih.

P. Kako valja vladat se s otajnimi stvarmi drugih ljudih?

O. Valja èuvat se, neiziskivati tajnu drugih ljudih; nevalja htèt sve znati, i trèba èuvat se od èestoga Što? i Kako?; drugi bo neèe vazda da zadovolje našoj znatiželjnosti. Kada ini otajno skupa govore, nevalja približat se, osluhivati, iliti, kao što se reèe, uši naprezati; nevalja pitati, o èemu govore, da paèe nam se je tiho odaleèiti, kada drugi hoèe da otajno skupa govore, a mi možemo sitit se, da neimamo znati, o èemu je govor.

P. Kako valja ponašat se u pogled tudjih poslanicah?

O. Tudjih poslanicah nevalja si nikad prisvojiti, niti, ako na koji mu drago naèin dojd u naše ruke, dati jih drugim štiti; tudje listove možemo samo onda štiti, kad to gospodar listovah dopusti, ili naroèito pita; valja takodjer u tudjih poslanicah samo ono štiti, što ovaj dopusti da se štije.

P. Zašto imamo tako vladat se?

O. Jer je nedvorno, nerazborno, i nismo ovlaštjeni u tudje tajne paèat se, i prisvojiti ono, što ini neèe da nam pouzda; toliko manje imamo pravo, prisvojiti si koje drugo tudje dobro; a tajne stvari jesu drugomu èesto draže, i dostojno jest pomnjinje zahranit je, nego li srebro i zlato. Tko se u tudja otajna paèa, stavi se na pogibel, bit zasramljen, nelèpo odpravljen, i zapleten u neprilike.

P. Što nam je èiniti, ako doznamo na koji mu drago naèin otajna drugih ljudih, ili ako nam ova povère?

O. Što ima bit otajno, jer razglašenje toga bilo bi do nepoštenja i škode koga drugoga, trèba

tajno držati; to bo jest tudje dobro nam pověřeno. Nam se je čuvat jezičcnjah, koja u ljudskoj družbi uzrokuju svagda mnogo nesreće; a i božja zapovėd naredjuje, da drugomu činimo, što je nam istim drago. Očituje li nam ikoi svoju tajnu, to nas počasti svojim pouzdanjem, i je dužnost toga pouzdanja dostojnimi se pokazati; a grėh je i pravo izdajstvo, zlo služit se tudjim uzdanjem, kao što učini Juda, koi Žudijem ukaza męsto, gdi Isus imaše običaj u molitvi prenoćiti. Izdajica je vazda pogėrdjen, i onepošten i sebe istoga.

§. 55.

Podnašanje s dobroćincima.

P. Komu tręba najprije zahvaliti, ako su nam ljudi dobra učinili?

O. Bogu, od koga svako dobro dojde, koi gane ljudska sęrcu; i brez koga nemogu nam ljudi dobra učiniti. Radi toga poziva s. Paval Apustol kęrstjane od Korinta, da pomogu uboge kęrstjane u žudijskoj zemlji, neka ovi uzdadu hvale Bogu. 2. knj. h. Korint. IX. 12.

P. Kako imamo našim dobroćincem čast i harnost iskazati?

O. Jesmo dužni onomu, koi nam učini koje dobroćinstvo, našu zahvalnu radost iskazati; njemu takodjer drage volje ljubav učiniti; govoriti s poštovanjem o dobroćincu, i zahvalnostju o dobroćinstvu, ljubavi i čovękoljubju njegovome; Boga moliti, da ga zato blagoslovi; darom ili dobroćinstvom zlo neslužiti se; njegovim naslędnikom, ako je moguće i potrebno, dobra učiniti.

P. Zašto je dužnost, s dobroćinci tako ponašati se?

O. Jer se tim načinom Bog proslavi, koi se veseli čovęčnim i zahvalnim sęrcima; zahvalni ispuni dužnost kęrstjanske ljubavi, daje dobar izgled, čini, da se dobro rado čini, i opoštenu sebe istoga.

P. Što je grėh proti časti prama dobroćincem?

O. Jest grėh, ako se čovęk primljenoga dobroćinstva bęrzo zaboravi; vrėdnost njegovu sniži; od dobroćinca i njegove kuće uklanja, da se nespomenene svoje dužnosti; ako himbeno obęrne na zlo tudje pouzdanje; pogėrdno o dobroćincu govori, njegovu dobroćinstvo za dužnost dęrži, neodvręne mu ljubavi; za njega nemoli, neblagodari Bogu, zlo služiti se s darom i dobroćinstvom, a naslędnikom dobroćinca uzkrati pomoć, koju mogo bi jim dati itd.

P. Zašto je grėh, bit nezahvalnu prama dobroćincem?

O. Nezahvalni nenosi Bogu časti, neovęršuje dužnosti ljubavi kęrstjanske; razžalosti dobroćinca; daje zločest izgled, i jest uzrok, da je čovęk napastovan, s manje drage volje dobro činiti. Nezahvalni onepoštenu sebe istoga: tko bo neljubi svoga dobroćinca, koga vidi, će li ljubiti Boga, koga nevidi? Iv. 1. knj. IV. 20. Kako će jedan takov ljubiti svoje neprijatelje, što je ipak dužnost kęrstjanska, ili one, od kojih nije nijednoga dobroćinstva primio.

P. Što valja činiti, kada nam drugi štogod poklone, i misle nam ljubav s tim učiniti? I kako valja vladati se, kad se drugomu dar prikaže?

O. Bilo bi uvrėdno, štogod takova nazad poslati, toga nepogledati, to odmah drugomu dati, odgovoriti, da nam ta ljubav nije k sęrcu: ljubav je rado blagostiva, i zahvalna tudjoj dobroti. I nevalja pitati, koliko dar valja, tim bo činilo bi se, kao da bi se hotęlo bit drugomu toliko manje dužnu, koliko manje valja dar; i činimo, da daritelj dvoji, bi li uzvisio ili snižio cęnu svoga dara. Uprav tako onaj, koi dar prikaže neima reći onomu, komu ga prikaže, koliko valja, neka neda poznati, da hoće, da mu drugi puno dęržan bude. Ali i ovdę valja na to gledati, u kojem druževnom savezu jest daritelj s nadarenim.

P. Ima li čovęk manje dobra činiti, jer mu se rėdko harnost iskažuje?

O. Neima; Isus bo veli, da je blaženie dati nego li uzeti; Dĕla Apustol. XX. 35. Koliko manje imamo zahvalnosti na svĕtu; toliko je plemenitie dobro pred Bogom, toliko ĉistia radost ĉovĕkoljubca, i toliko veća plaća na nebesih. Mat. V. 11. 12.

P. Ćigov izgled valja tu pred očima imati?

O. Izgled oca nebeskoga, koi sunce svoje isteći ĉini vĕrhu dobrih i zlih. Mat. V. 45.

§. 56.

Vladanje s druzi i prijatelji.

P. S kimi ljudmi može se ulĕsti u družbu, poznanstvo i prijateljstvo?

O. Samo s poštenimi ljudmi; budući da prijatelj, drug i znanac mora nam biti do ĉasti, radosti i srĕće; od onoga, s kojim obćimo sudi se s razlogom o naših vlastitih ĉutjenjih; tim učinimo si diku ili nepoštenje. „Tko se Boga boji, najde i dobre prijatelje; jerbo kakov je on, bude i prijatelj njegov.“ Ćerkv. VI. 17. Ljudi, koji se sadruže za opaćinu, nisu dostojni bit nazvani prijatelji.

P. Jesmo li dužni takodjer drugu i prijatelju dvornost iskaživati?

O. Jesmo; jer i najbolji prijatelj hoće da š njim pristojno obćimo, i njegovo srće nikad neodreće se dvorna i dićna obćenja, osobito pred tudjinom. Dvornost jest dužnost ĉovĕkoljubja, koje smo dužni prijatelju većom mĕrom nositi. Nu prijatelj nezahtĕva, da š njim obhodimo onim naćinom, kojim s tudjinom postupamo, što bilo bi dapaće uvrĕđenje prijateljstva.

P. Što valja prama drugom, znanцем i prijateljem svagda ovĕršivati?

O. Š njima valja iskreno i pošteno drugovati; valja da njim iskaživamo pouzdanje, i budemo blagi i dvorni, a ne oholi, ne uporni, ne svadljivi, ne lakomi; valja da nebudemo nerazložni, da što nerazbornoga jih nepitamo, da njim pĕnezah neizmamimo, što smo dužni nezadĕržimo, mneći, da nam nesmiu

ništa uzkratiti; trĕba da budemo marljivi i poštieni dionici svega, što jih se dotiće, za da se nebi ĉinilo, da ištemo samo korist nas istih. Što se oćite pristojnosti dotiće, trĕba prijateljem i pred drugimi diku učiniti, a nemisliti, da toga prijatelj neuzme na zlo, ako se neima na njega obzira; nikad nevalja si dopustiti, prijatelja predmetom svoje šale ili hitrine učiniti, jerbo štogod takova nepodnosi ti ni najbolji prijatelj; valja mu dat poznati, da pošujemo njegovo prijateljstvo. Trĕba bit vĕrnu, otajnu, i nepostati izdajicom, da neobezpoštenimo sebe i prijatelja, i nedamo zloĉesta izgleda, koi je dostojan bit nazvan smutnjom. „Nepuštjaj staroga prijatelja, novi bo neće biti prilićan njemu; nov prijatelj jest kao vino novo; kad ostari, željom pit ĉeš ga.“ Ćerkv. IX. 14. 15. „Nije li to žalost; ako znanci i prijatelji medju sobom neprijatelji postanu?“ Ćerkv. XXXVII. 1. 2.

P. Zašto valja prijateljem nositi ĉast i poštenje?

O. „Vĕran prijatelj jest zaštitjenje jako; tko takova prijatelja najde, najde blago. Prijatelju vĕrnomu ništa na svĕtu nemože se prispodobiti; zlato i srebro nije vĕrdno, da se primĕri dobroti i vĕrnosti njegovoj: vĕran prijatelj jest lĕk životu i neumĕrlosti; koji se boje Boga, najti će ga takova.“ Ćerkv. VI. 14.—16.

P. Je li to pametno, nĕgdašnjega znanca, nakon mnogo lĕtah pĕrvi put opet vidivši ga, odmah s Ti nazvati ga, i osobito pred drugimi pravo tako š njim obćiti, kao što se š njim pred mnogimi lĕti obćiti mogaše?

O. To nije ili ipak malokada pametno; jerbo neznamo, hoće li se i drugi još tako prijateljski od nas spomenuti. Nije nikad zlo učinjeno, da se svoje iskreno veselje, opet videći nĕgdašnjega znanca, ĉedno i dvorno oćituje.

Podnašanje u obćenju s neprijatelji, uvrēditelji, s neotesanimi, neuljudnima, svadljivima i karljivima ljudmi.

P. Kako trēba obćiti s neprijatelji, uvrēditelji, s porugljivci, s neotesanimi, neuljudnima i svadljivima ljudmi?

O. Od takovih ljudih trēba uklanjat se koliko je moguće, i koliko to moć bude brez njihova uvrēdjenja; ako pak moramo š njimi obćiti, trēba š njimi toliko opaznie i dvornie obhoditi, koliko pogibelni oni jesu. Nevalja poticat jih, o ničemu zametnut govora, što bi jim neugodno bilo, neiskazat jim nikakove pogērde, trēba jim vazda dvorno odgovoriti, rēči neotesane i uvrēdljive besēde istim naćinom neodvērnuti, nego uvrēdjenja zaboraviti, mir svoga sērca skērbno uzdēržati, svoje unutērnje od svake gorćine saćuvati, zlo s dobrim, neuljudnost s dvornostju predobiti.

P. Što učini Abram, kad paše radi upade u nesklad sa svojim rodjakom Lotom?

O. Abram, akoprem biaše starij, popusti i reće Lotu: „Prosim, da nebude svadje meda mnom i tobom, medju pastiri mojim i pastiri tvojimi, bratja bo jesmo. Evo svakolika zemlja pred tobom; . . . češ li na lēvu pojti, ja ću desnu dēržati, ako li ti desnu izabereš, ja idem na lēvu.“ Knj. Poroda XIII. 8. 9.

P. Zašto imamo s neprijateljskima, neuljudnima i zavadnima ljudmi dvorno obćiti?

O. Jerbo s tim se obranimo od mnogo zla, od mnogo božjih uvrēdjenjah, i često od mnogo nesrēće i neprijateljstva; jerbo neprijatelji od naše ljubavi, blagosti i dvornosti zasramljeni, više putih postanu nam prijatelji. „Odgovor blagi umiri sērćbu; a gruba besēda probudi gnjev.“ Prić. Solom XV. 1. 18. „Ako ogladni neprijatelj tvoj, nahrani ga, ako je žedan napoji ga; žeravicu stavljaš tako na glavu njegovu, neće moć dalje protivit se tvojoj ljubavi, a Gospo-

din će ti to naplatiti.“ Prić. Solom XXV. 21. 22. S. Paval k Rimlj. XII. 20.

P. Je li takovo podnašanje takodjer dužnost prama družbi?

O. Jest; tko bo uzbudi karbe, je svim okolostojećim do teška, do smutnje i sramote.

P. Koju diku učinimo sami sebi, ako sa zloćestimi ljudmi dvorno obćimo?

O. Pokažujemo da imamo razuma, dobra odhranjenja i bogoštovja; postanemo drugim ugodni. „Mahnit udilj da poznati sērćbu svoju; a pametan ćini se da nevidi nepravde.“ Prić. Solom XII. 16. „Slava onomu, koji nepravedna mimoide.“ Prić. XIX. 11. „Ćast je ćovēku, što se od prepiranjah uzdērži; svi pak ludjaci mešaju se u ogovaranja.“ Prić. XX. 3.

P. Što naredjuje o tome vērzakon?

O. Dobro ćinite onim, koji na vas mērze.“ Mat. V. 44. „Blagoslavlajte proklinjajuće vas, i molite se za potvarajuće vas.“ Luk. VI. 28. „Ja pak velim vama, da se neprotivite zlu, nego razložno popustite: ako te tko udari po desnom licu, pruži mu i drugo; a ako tko hoće s tobom pred sudom da se pravda, i haljinu da ti otme, tomu pusti i kaban; i ako te koi prisili na milju puta, pojdi š njim i druge dvē.“ Mat. V. 39—41. To će reć biti popustljivu, nevratjaj zlo za zlo, neosvetjaj se, nego zasrami tvoga protivnika dobroćinstvom i blagostju. Ako je moguće, što je od vas, sa svimi ljudmi mir imajte. K Rimlj. XII. 18. „Blagoslovite progonećim vas, i neproklinjajte jih.“ K Rimlj. XII. 14. „Nepusti se nikad premoći od zla, nego premozi zlo s dobrim.“ K Rimljanom XII. 21.

Vladanje s veselima, s neveselima i s tugujućima.

P. Kako valja vladat se, kad obćimo s ljudmi, koji su dobre volje, i dobru se nādaju?

O. S takovimi ljudmi treba ljubeznivo obćiti; jest bo naredba vėrozakona: „veselit se s veselimi.“ **K Rimlj. XII. 15.** Bezgrėšno veselje našega iskėrnjega ima nam biti sveto, a to je proti ljubavi, bez potrebe smetat ga; valja ćuvat se, da veselomu u vrėme veselja nedonesemo neugodan koi glas. Nenadni prelaz od radosti na žalost ćinio bi ga pucati sėrcem od bolesti, i na nas mislio bi vazda nezadovoljnostju. Ima li se takovu ćovėku tezak, ma potreban koi nauk dati, to valja u drugo vrėme ćiniti; jer njegovo sėrce u vrėme od veselja nezgodnoj opomeni protivilo bi se. Nego ako se da na grėšna i pogibelna veselja, onda možeme i moramo smetati ludu radost njegovu.

P. Zašto ima se tako postupati s veselimi?

O. Koi tako postupa pokazuje da ima razuma, ćovėkoznanstva, ćovėkoljubja, mudrosti; a koi drugaćie ćini, odaje zlo sėrce, što rado smeta bezgrėšna veselja, nerazum i pomanjkanje mudrosti, a drugim postane netećnim. Ima ljudih, što jim se ljubi, ili imaju zloćesti obićaj, drugim uvek štogod neprijatnoga reći: od takovih ljudih biži se.

P. Koje dužnosti ima ćovėk prama svojoj vlastitoj zabavi u obćenju s drugimi?

O. Nek se ćuva, da sve nećerni, da nebude vazda nezadovoljan i neustėrpljiv, nagal i zlovoljan; jer takovi ljudi nikad neomile, neželji jih se nikad ili rėdko vidėti, njihova nezadovoljnost dėrži se za zloćudnost, strast, nezahvalnost, neuzdanje u Boga i ljude. Tko živi medju ljudmi, njemu je imati blagosti i ustėrpljenja, i boljemu se nādati; nezadovoljni ogorći svoje i drugih življenje, nepozna dobra, neućiva ga veselo, i od dlake ćini gredu.

P. Kako valja obćiti s ljudmi, koji uprav sada jesu razdraženi i nezadovoljni?

O. I s takovimi ljudmi valja blago i mudro postupati, i treba paziti, šta i kako s njima govori se. Tko bi njihovu ćudnovatu nezadovoljnost htio nerazložnom prikazati, stavio bi se na pogibel grubu odgovoru; tko jim neugodan glas donese, izlije ulje na vatru, i u dobar ćas dojdeš, da ti neizbiju

oći; tko bi u tom bitju htio dat jim koju opomenu, bio bi sa svim svojim naukom nelėpo odpravljen. Nevalja nijednoga, niti dėteta, dražiti, kad je sėrdit i nezadovoljan; nezadovoljni razdražen je u pogibeli, zaboraviti se svakoga poštenja, koga je inomu drugaćie dužan nositi, i drugda rado mu ga nosi. Mudri govori i mući, kad je vrėme da govori i vrėme da mući.

P. Kako treba obhoditi s ljudmi, koji štogod izgubiše, i s pravoga uzroka jesu tužni?

O. To je uvredno i grubo, ako u obćenju s razcevljenimi ljudmi jesmo veseli, nismo dionici njihovih žalosti, njihov gubitak snižimo, ili kao što se reće, hoćemo da jih od toga odgovaramo, što je malokada mudro ćinjeno. Udionićtvo i utėha primu se vazda harnostju. **S. Paval veli:** „Žalostite se s žalostnima.“ **K Rimlj. XII. 15.** U sėrce ćovėćansko treba vazda nekome milinom dirnuti. „Jezićenje na nevrėme jest kakono muzika u vrėme žalosti.“ **Ćerkv. XXII. 6.**

P. Je li to pametno, da se komu samo napol neugodan glas priobći, i kao navėsti?

O. Nije; drugi bo tim naćinom stavi se prie vrėmena u neki nemir, i nezna, što će s toga biti; više putih misli, da je to velika ili vėndar veća nesreća, nego li je u istinu. Ili valja mućati, ili govoriti ćisto i na vrėme. Odajemo nekome radost vėrhu tudjega zla, ako drugomu navėstimo, da mu ćemo nešto objaviti, što mu nebude drago.

§. 59.

Vladanje u sreći i nesreći; osobito s ljudmi nesrećnima i propadnuvšima.

P. Kolikovėrstnih ima nesrećnikah?

O. Takovih, koji jesu sami krivi, da svojim ukornim podnašanjem stekoše nevolju, siromaštvo, nepoštenje i pedepsu; i takovih, koji nebivši krivi

božjim dopuštenjem i iskušenjem upadoše u potrebu, smeću, nezgodu i uboštvu, n. p. Job, Tobia itd.

P. Jesmo li dužni takodjer zločincem i onim, koji su sami krivi svoje nesreće, poštenje nositi?

O. Na samo zlo valja mierziti; a čovjeku, što bi tako bezuman, zlo učiniti, nevalja uzkratiti ljubav, poštovanje i pomoć; njegova nesreća budi nam do nauka, a nesrećnika nevalja ogovarati, koriti ni osuditi, budući da ga Bog sudi. Nevalja veselit se tuđoj nesreći, a izgled od pedepse hladnim srcem smatrati, dapače treba Boga moliti, da grješniku oprosti, a nas očuva od opacine. „Tko stoji, nek gleda, da nepade.“ 1. knj. k Korint. X. 12.

P. Koju ljubav i poštenje jesmo dužni onim nesrećnikom nositi, koji nesakrivivši postadoše nesrećni?

O. Takovim nesrećnikom valja iskaživati svoje sërdačno udioničtvo, tēšiti i pomagati ih; i do duše milodarno, iz čiste ljubavi, kao što učini milosèrdni Samaritanin nesrećnomu Žudii. Luk. X. 30.—37.

P. Zašto ima se tako vladati s nesrećnicima?

O. Kad nesrećnikom nosimo čast i ljubav, oblakšamo tugu sërca njihov. Treba misliti, što bismo u sërцу čutili, da bismo u njihovom stanju bili, zapovēd kërstjanske ljubavi na to nas obvezuje. Tim dajemo dobar izgled, unaprēdujemo plode bogoštovja, postanemo dostojni božjega blagoslova, stećemo si čovjekoljubacah za dane od nesreće, a prijateljah i zaslugah za vječnost. Bog nastoji nesrećnomu, a Isus nas uvërava, da niti napitak vodenebude bez plaće ostati.

P. Što je grēh proti ljubavi i časti prama nesrećnikom?

O. Je grēh, da čovjek nehaje za tuđu nevolju, nesrećnoga niti požali, niti ga pomože; da se raduje vèrhu njegove nesreće, zlorado o njoj govori, njegovu nezgodu za pravičnu božju pedepsu razglasuje, a njega gèrdi.

P. U čem stoji krivina takova podnašanja?

O. Koi s nesrećnicima tako postupa, neima ljubavi, dakle ni bogoštovja; dnī nesrećni dojtī će vèrhu njega, i ostat će bez čovjekoljubca: on još više

potlaćuje sniženoga, rastuži njegovo tužno sërce još više; da pače on hoće da mu otme diku i utēhu dobre duševnosti, i da ga s ukori žalosti; daje zločest izgled, promiće kraljestvo neprijatelja paklenskoga, potlaćiva vèrozakon, što uči ljubav, pèrti se smiono u sude božje; a vèrhu nemilosèrdnoga dojde sud bez milosèrdja. Mat. XXV. Luk. XIII. 1.—5. Jakov. II. 13.

P. Kako se čovjek opošteni u srēci i čestitosti?

O. Ako nežive raskošno kakono ti bogati rasipnik, i nepouzda se više u novce i blago, nego li u Boga; već ako je Bogu zahvalan, i nikad nezaboravi, da njemu jesmo podložni; ako svoje dobro uzdèrži čisto od svakoga dobra nepravičnoga, jer ovo neima blagoslova, ako je dobar kućnovladatelj, i svoga nerasiplje, nego troši polag mogućnosti; ako je razuman, krotak a ne ponosit; ako se sačuva od ružne lakomosti, i smiluje se ubozim, čija molitva božjim blagoslovom nas proslavi.

P. Kako se čovjek odići u nesreći?

O. Ako u *zasluženj* nesreći podnaša posljedice svojih pomanjkanjah ili nesmotrenostih u tihom poniženstvu i pokori, poboljša se, štetu iste koliko je moguće da popravi, a čuva se bezufana čina; i ako u *nezasluženj* nesreći pusti se na volju božju, svoje providjenje časti u poniženstvu, čuva se rećih i dèlah, koja uvrèdila bi Boga i ljude, i naprēduje bit pobožan, marljiv i pošten: kakono ti Job postavio sve svoje ufanje u Boga, i bogoljubno svoje sërce zahrani i u nesreći.

§. 60.

Vladanje s ubozimi i s ljudmi niska kolēna; kao takodjer vladanje ubozih sa sobom.

P. Jesmo li dužni takodjer ubozim i prostim ljudem poštenje nositi?

O. Jesmo; oni bo jesu naši iskèrnji, božji sinovi i odkupjenici Isukèrstovi; ako smo jim dužni ljubav nositi, tako je i dužnost da dvorni prama

njima budemo; ljubav bo nije ohola, nego uvijek čovjekoljubna i blaga. „Bogat i siromah susretnu se; a Gospodin je obadva stvorio.“ Prič. Solom. XXII. 2.

P. Zašto treba osobito brinut se, da budemo čovjekoljubni i dvorni prama ubozim i prostim ljudem?

O. Jerbo Bog brine se osobito s ubozimi i zapuštenimi, nadari ljubav njima učinjenu, i jer ubozi ljudi jesu svakojako moreni, imaju sërce našem takmeno, i dvornost toliko više procinjaju, koliko manje časti njim se na svētu nosi; molitva razveseljenoga sërca njihova digne se prama nebu, i donese blagoslov vèrhu čovjekoljubca; a neuljudnoga pogèrditelja obtuže pred Bogom. „Tko uvrèdjuje siromaha, ruži stvoritelja njegova; a tko se ubogomu smiluje, poštuje ga.“ Prič. Solom. XIV. 31.

P. Koju dvornost jesmo dužni ljudem ubozim i priprostim iskaživati?

O. Nismo dužni, njima uprav one naklone činiti, koje hoće pristojnost u obćenju s ljudmi većega kolèna, ubozi i prosti ljudi toga i nepitaju; ali jesmo dužni, ustèrpljivo poslušat jih, oprostiti jim gdèkoje nepristojne besède, iskaživat jim dobrostivo i ljubeznivo sërce, tèsiti, učiti jih, milo š njimi obćiti, i što jim dobra činimo, dobrim načinom učiniti; jerbo mila besèda je ubogomu draža, nego li milostinja.

P. Kada uvrèdi čovèk dvornost prama ubozim i prostim ljudem?

O. Kada š njima osorno, grubo i sèrdito obhodi, samo u neustèrpljenju jih posluša, svaku rěč nepristojnu kori, pogèrdnimi rěčmi jih razevili, baca jim u oči njihovo uboštvo, prostotu ili krivinu, i nikad jim štogod dobra neučini, neožalostivši jih grubimi rěčmi i ukori; kroza što dobru istomu pred Bogom i ljudmi cèna pada. „Kada činiš komu dobro, nekaraj ga, i u svakome daru nežalosti nijednoga osornimi rěčmi. Neohladi li vrućinu rosa? Tako i dobra rěč bolja je nego milostinja. Nije li mila besèda bolja, nego li bogati dar? Oboje jest kod čovèka pravednoga. „A budala kara ostrimi besèdami, i dar neuljudnoga tužne ti čini oči.“ Cèrkv. XVIII. 15.—18.

P. Koje dužnosti imaju totu ubozi i prosti ljudi jedni prama drugim?

O. Kakono i njima je drago, kad se š njima pošteno, uljudno i dvorno obći, uprav tako valja da se i oni jedan s drugim ponašaju, neka i oni teško svoje življenje sami neotegote još više.

P. Kada opoštèni siromah sebe istoga?

O. Kada kao čovèk, kèrštjanin i baštinik nebeski ima pred očima svoje dostojanstvo; kada čini kao što hoće svoje dostojanstvo; kada nezapusti se, kao da pometne i necèni sam sebe: a necèni sebe istoga, ako zaboravi Boga i vèrozakon, odkuda ima sve svoje poštenje; ako se da na opačine i dangube, ako je nezadovoljan sa svojim stališem, zločestih ljudih se dèrži, ako svoje odgojenje zapusti, i zaboravi, da pobožnomu siromahu je pripravljen bolji život na nebesih. „Siromah opoštèni se odgojenjem, dobrožitjem, i svojom priklonostju k Bogu i k ljudem.“ Cèrkven. X. 33. „Slava bogatih, velikih kano ubogih i prostih ljudih strah budi božji.“ Cèrkv. X. 25.

P. Tko učini najveću diku ubozim i prostim ljudem?

O. Isukèrst, koi, akoprem bi Gospodin neba i zemlje, sa svim tim na ovom svētu pridruži se k siromahom, i sve do pripovidanja svoga nauka hoti kao da je prosti čovèk dèlati u dèrvodèlarnici svoga hranitelja Osipa. „Neljubi li Bog osobito siromahe ovoga svèta, koji jesu bogati u vèri i baštinici kraljestva nebeskoga, koje obeća ljubećim sebe?“ Jakov II. 5.

§. 61.

Kako treba podnašat se s inostranci, s putnici i medju inostrancima.

P. Što nam je drago, kad se nahodimo medju inostranimi ljudmi, na putu ili inostranovanju?

O. Drago nam je, da nas u ničem neuvrède, da

nas neoštetite i nepokradu; nego da nam nose ljubav, pomoć, utěhu i dvornost.

P. Što je drago tudjincu ili putniku mimo nas prohodećemu?

O. Uprav ono, što je drago nam istim.

P. Je li dužnost, tudjincem uprav onu ljubav i dvornost nositi, koju želimo, da bi nam oni nosili?

O. Jest; to bo je zapověd božja: „Ljubi iskèrnjega svoga, kako sebe istoga.“ Mat. XXII. 39.

P. Koga nam je štovati u svakom tudjincu ili putniku?

O. Našega gospodina i odkupitelja Isukèrsta istoga, koi će nam jednom na sudu reći: „Inostranac biah, i na stan primiste me . . . Što učiniste jednomu od ove bratje moje najmanje, to meni učiniste.“ Mat. XXV. 35. 40.

P. Proti komu sagrašuje čověk, kada uvrědi tudjinca, i odpravi ga, pusti ga pogibati, ili još grubo i mitopohlepno š njim obhodi?

O. Tú sagrašuje proti našem gospodinu i odkupitelju Isukèrstu istomu, koi će nam jedan put na sudu reći; „Tudjinac biah, i na stan neprimiste me. . . U istinu velim vama, što nečiniste jednomu od ove bratje moje najmanje, to meni nečiniste.“ Mat. XXV. 43. 45.

P. Kako se ponašase Abram s inostrancima?

O. Iskaza jim čast i poštenje, i sam jih pozva vele sërdačno, da se k njemu svrate, i u njegovoj kući pokrèpe. Knjiga Poroda XVIII.

P. Što zapovidi Bog po Mojsii u starom zakonu u pogled inostranacah?

O. U starom zakonu biaše dužnost bogoštovna, da inostranca nerazcvile, da ga nemuče, da mu nikakova prikora neučine, da mu nebudu na nijedan način dosadni, da ga čine biti dionikom domaćega pokoja, njegovu pravičnu pravdu neizvrate, da mu nebrane jěsti ploda od zemlje, da pače o žetvi i těr-gatbi njega radi štogod ostave itd. Knj. Izhoda XXII. 21. XXIII. 9. Knj. Levit. XIX. 33. 34. XXIII. 22. Deutor. X. 18. 19. XXIV. 17. 19. 21. XXVI. 14.

P. Zašto se Bog zaštititeljem inostranacah ocitova?

O. Da svomu puku stavi pravo na sèrce ljubav k inostrancem; tudjin bo u inostranoj zemlji je zapušten, i trěbuje ljubavi drugih ljudih osobitim načinom. „Bog ljubi inostrance; i vi jih dakle ljubite; jerbo i vi biste inostranci u Egiptu.“ Deutor X. 18. 19. Proroci dërže to za čudoredno pokvarenje puka, gdě potlačivaju tudjinu, udovice i sirote. Ezekiel XXII. 29. Zakaria VII. 10.

P. Česa imao se je spomenuti puk božji u starom zakonu na pogled inostranca?

O. Da i oni biše dugo vrěmena inostranci u Egiptu, i šta im se je onda činilo. „Vi sami znate, kako je tudjincu pri duši, jerbo i vi isti biste inostranci u Egiptu.“ Knj. Izhoda XXIII. 9.

P. Imamo li uzrok, ovo načelo uzeti na sèrce?

O. Da kako; naše bo sèrce veli nam šta bi nam se činilo, da bismo morali med inostranimi ljudmi pribivati. Mi smo svi na ovom světu putnici, i imamo potrebu od ljubavi naših iskèrnjih u istoj otačbini. Udes mnogih ljudih hoće, da moraju više kod tudjinah, nego li kod svojih živěti, i velé mnogi najdu kruh i providjenje kod inostranacah. „Onom měrom, kojom uzmèrite, odmèrit će se vama.“ Luk. VI. 38.

P. Koju dobru misal i sèrce valja da ima čověk, kada putniku učini štogod dobra i ugodna?

O. Valja da pri tom ima tu dobru misal i sèrce, da čini volju božju, da ispunjiva dëržanstvo ljubavi kèrstjanske, da časti Isukèrsta, koi bi takodjer tudjinac na ovom světu, i da si pripravi božji blagoslov, kada bude něgda medju tudjimi živio, i mor-da kod ovih svojih kruh tražio.

P. Zašto nečini dobro onaj, koi inostrancem neděla ništa dobra, brez da bude platjen?

O. Tko děla dobro pènezah radi, i hoće da bude za sve platjen, taj već primi platju svoju, a Isus neće mu reći, da ga je na stan primio; takov čověk nečasti Boga u tudjini, svoje sèrce kori ga, i nepripravlja si božjega blagoslova za inostranovanje

svoga življenja; napokon putnik je više putih ubog, i mučno mu je, da mu se ono malo što ima novaca uzme.

P. Kada može se od putnika štogod primiti?

O. Kada mi isti jesmo ubozi; a drugi je bogat, i hoće dobrovoljno da plati naš trud: pri ovoj zgodi može se od njega štogod harno primiti; ali je dobro, da mu se i reče, da samo radi toga to primamo, budući mi isti ubogi; a da činimo rado dobro ne penežah radi, nego iz ljubavi, dèržanstva i straha božjega.

P. Što se ima misliti o navaljivanju prošnjom na inostranca?

O. Valja čuvat se da se nenavali prošnjom na inostranca, jer to je često putniku do teška; to nije ni mjestu ni dèci do poštenja; pri mnogih to je samo zločesta navada. Nu pravi siromah može bogatoga putnika razborno milostinju pitati; ako ništa nedobije, njemu se je tiho odalečiti.

P. Što ćemo činiti, ako trudan putnik sède pred našom kućom, ili ako je nedaj Bog bolestan?

O. Treba trudnu putniku rado dopustiti da počine, hranom i pitjem polag mogućnosti pokrepi ga, uljudno svoju pomoć ponudit mu, bolnoga svakim mogućim načinom pomoći, kao što učini i milosèrdni Samaritanin i doduše nemitopohlepno. Luk. X. 29.—37. Isus veli, da i mi moramo tako činiti. Valja imati na pameti Isusa, koi u vruću dobu poludnevnu počinu kod vrèla Jakovova, i pita vode. Ivan IV. Isus uvèrava, da koi najmanjemu čovèku dade popiti i samo čašu hladne vode, nebude brez platje. Mat. X. 42. I našemu sèrcu je do časti i utèhe, da smo pokrepi potèrbnoga.

P. Što treba učiniti, kada nas tudjinac što pita, za put, za ime od mèsta, za kugod kuću itd.?

O. Treba da mu dvorno odgovorimo, i da mu pokažemo, što želi znati; treba, ako li je potèrbno i moguće, drage volje sprovodit ga, i dat mu poznanje, da ga rado dvorimo.

P. Kako valja pednašat se, kada putnik je čovèk većega kolèna?

O. Takovu putniku valja osobitu diku učiniti i toliko više svega se proći što je nepristojno, neotesano i neuljudno.

P. Što treba učiniti, kada se drugi ponaša nepristojno, grubo i raspušteno?

O. Treba takovu dati izgled od dvornosti, a nedati mu štogod nepristojnoga učiniti.

P. Šta treba učiniti, ako li nas putnik pozdravi?

O. Treba na njegov pozdrav dvorno odgovoriti, i ako to pripušta pristojnost, s njim priatan razgovor zametnuti, njemu svoju službu ponuditi, itd.

P. Što valja učiniti, kada se namèrimo na putnika osobito odlična vozena u kočii?

O. Dvornost hoće, da se od njega na putu ako je moguće ugne; putnik scèni da je s tim počastjen.

P. Što valja učiniti, kada došastje putnika je nešto novoga u mjestu, budući da se nije još nikad vidèlo takove kočie, takova čovèka itd.?

O. Nije zlo učinjeno, da se novo željno gleda; ali valja čuvat se od buke, smèha, bezočna buljenja, doticanja kočie itd., jer sve ovo odaje ne toliko znatizeljstvo, koliko zlo odgojenje, i je odličnomu putniku do neprilike.

P. Kojih nepristojnostih prama putnikom valja se osobito čuvati?

O. Tèrcanja za njimi, smèha, buke, ruganja, perstopokazanja, bacanja za njimi blatom ili kamenjem, oštetovanja kočie, uzitja na kočiu, odprezanja konjih, u obće svega, što grubostju i raspuštenostju zovu.

P. Je li ovdè do razlike bogoštovja ili naroda?

O. Nije; moramo bo u svakom čovèku svoga Stvoritelja častiti, a Isus to hvali, da Samaritanin, čovèk drugoga vèrozakona, skoči na pomoć Židii u potèrbi. Luk. X. 29.—37.

P. Zašto je veći grèh, ako uvrèdimo putnika, slèpa, hroma, gèrbava, jeckava, plèsiva itd.?

O. Jerbo Bog brine se osobito s nesrèćnima, a nevolju takova čovèka tim načinom samovoljno povekšamo, njega duboko razcvilimo, a on u svojemu sèrcu Bogu se potuži rad svoje nevolje, koi objèst

takovu nepusti bez pedepse, dà, koi pripusti, da od objèstne dèce, što rugahu se plšivomu proroku E-liscu, 42 biše proždrena od dva medvéda. 4 knj. kraljah II. 23.—25.

P. Što trèba učiniti, kad gone živinu preko koga mèsta?

O. Valja čuvat se, da živina bukom, tèrčanjem naganjenjem pasah, bacanjem kamenja itd. nepodivljači i nepoplasi se; to bo potegne za sobom više putih nesrècu i štetu, i jest gospodaru velè neugodno; po tom postane se uzrokom mnogih grèhovah, kletavah itd.

P. Koi upliv ima sve ovo u diku od mèsta i otačbine?

P. Putnik hvali dècu, roditelje, duhovno i svètovno poglavarstvo, mèsto i dèržavu, gdè š njim ljubeznivo i dvorno obèiše; on će se toga dugo vrèmena spominjati, u tih mèstih rado zabaviti, i tu svoje novce potrošiti; dà, mnogi putnici sve zapišu, i tu pohvalu očito objave. U suprot oni, koji u jednom mèstu, biše na kojimudrago naèin zloèastjeni, sramote dècu, roditelje, duhovno i svètovno poglavarstvo, mèsto i dèržavu; toga se spominjaju nezadovoljnostju, bèže od tih stranah, uklanjaju se od gostionicah, i kadgod javno proglase raspuštenje od dèce, zlo odhranjenje itd. Toga radi dvornost jest dèržanstvo prama mèstu i dèržavi; a raspuštenost jest pogrèška proti mèstu i dèržavi.

P. Kako valja ravnat se medju nepoznatimi ljudmi, na putu i stranovanju?

O. Put i stranovanje dovede čovèka na veće pogibeli, nego li dom; tu je dužnost zaštititi božjoj priporuèit se, što se brine s inostranci. Valja takodjer s nepoznatimi ljudmi opazno obèiti, nevèrovati svakomu, da neupademo u ruke neprijateljah i izdajnikah; trèba biti dvornu, tu bo više nego li drugdè trèbujemo tudje pomoći. Valja čuvat se, da negèrdimo dèržave, mèsta, zakonah, navadah i ljudih, neka nenavuèemo na se nijedne neprijatnosti: budimo opazni u govorenju, da sumnje na nas nesteru; ravnajmo se u svemu polag naredbah sastojèjih za inostrance, da neupademo u smutnju; nezaboravimo, da

nismo doma, nego medju ljudmi, koji imaju nad nami, a ne mi nad njima gospodovati; budimo razložni i dvorni u svojih pitanjih; budimo štedljivi u svojih tratnjah, jer medju inostranci imamo potrebu od svojih pènezah, i neznamo, u koju nevolju mogli bismo upasti. Trèba si prisvojiti ono, što se drugdè vidi da je dobro, a čuvat se, da se nepriviknemo pokvarenim navadam i naèelom, neka se vèštii, razumnii i izobraženii k svojim povratimo. To je velika mana, da čovèk hvastavcem i lažcem doma dojde, i navadi se pogèrdjivati oca, mater i domovinu, bogoštovje i dobre navade, i dade tu ispraznost vidèti, kao da bi ti već domorodni jezik komaj razumio. Više putih navade se u tudjoj zemlji svoju otačbinu pogèrdjivati, kojoj imaju ipak mnogo zahvaliti, kojoj jesu dužni služiti, i u kojoj njim je svèršiti življenje svoje.

§. 62.

Vladanje prama neprisutnim.

P. Kako moremo i moramo neprisutnim diku i ljubav učiniti?

O. Kada jim u poslanicah iskažujemo, da nam je do njihova prijateljstva, do njihove srèce i zdravja; da nam je drago, pismeno š njimi besèditi; kada njim damo na znanje svoje stanje, i o njihovome jih pitamo, na njihova pisma bèrzo i prijateljski odgovorimo, njihove želje gdè je moguće ispunimo, njima i u daljini činimo ljubavi, osobito ako imamo prama neprisutnim dèržanstvah od ljubavi, prijateljstva i zahvalnosti, ili smo jim dužni èast i poštenje nositi.

P. U èemu stoji što je čovèèno i dužno u tome ponašanju prama nenazoènim?

O. Sve, što drugè razveseli, što dèrže za ljubav, zahvalnost i diku, jest dužnost vèrozakona; a s poslanicami učini se èesto više ljubavi i veselja, uzroèi više utèhe, udèla više dobra, nego li se vèruje. Još i sada sjaju nam krèpostima knjige Apustolske, i mnogih ljudih pobožnih.

P. Koju dobru misal i sèrce valja totu imati?

O. Misal i sèrce, da ispunjujemo dužnost kèrstjanske ljubavi.

P. Na što valja pomnjivo paziti u pisanju poslanicah?

O. Nevalja ništa spomenuti, što bi drugoga u sumnju i žalost stavilo; što more bitizlo tumačeno; što probudi sumnju proti drugim, i može dat uzrok nèslogi; listovi bo ostanu, i nemože se tako lahko tumačiti, kako se je ovo ili ono razumilo. I nevalja u listu spomenuti, što bi onoga, koi piše, ili onoga, komu se piše, u kojugod pogibel ili sumnju stavilo. Jurve mnogi po tom postadoše nesrèčni, ili ipak upadoše u smutnju i pogibel.

P. Što nam je u pogled naslovalah i napisah o-
vèršivati?

O. Trèba da budu pristojni časti onoga, komu se piše, ni previše uzvišeni, ni preveć sniženi: tko to neznade, učini dobro, da pita, neka se s njim niti nesmiju, niti da neuvrèdi poštovanja drugim dužnoga.

P. Kako prekèrši čovèk dužnosti kèrstjanske dvornosti prama neprisutnim?

O. Ako nikad ili jako rèdko piše onim, kojim je dužan pisati; ako pusti bez odgovora njihove poslanice, pogèrdjiva je, ruga se s njihovim pismom, zlo služi pouzdanjem njihovim, njihove tajne očituje itd.

P. Zašto nevalja toga činiti?

O. Jerbo to uvrèdi duh od ljubavi, ine ožalosti, odaje nedvornost, neljubezljivost, nemar, više putih nezahvalnost, druge pusti u skèrbnom izčekivanju; i jer pustimo nemarno mimoići priliku, za što-god dobra učiniti.

P. Je li to dvorno, da se odašavšemu na njegovu povratjenju reče, da nam se čini kratko vrème njegove nepritomnosti?

O. Nije; tim bo dali bismo mu poznati, da naše sèrce nije željno za njim letilo, i da mogosmo posve lahko i brez njega biti.

§. 63.

O časti, koju ima vojničstvo sebi, i ku imaju drugi ovomu stališu nositi.

P. Zašto je vojničstvo?

O. Za obranu otačbine, poglavice, imanja, sigurnosti, mira, reda i sastojećih zakonah; pod vladanjem poglavice, i poglavarstva od njega naredjenoga.

P. Što čini ovaj stališ mučnim i poštenim?

O. Vojnik ima zvanje, da brani poglavicu, otačbinu, imanje, sigurnost, mir, red i zakone; i to, kada je potrebna, s aldovanjem svoga života. Blagotvorno to odredjenje ovoga stališa čini ga poštenja vrèdnim. „U tom poznasmo ljubav božju, da svoj život za nas dade; uprav tako i nam je svoj život za bratju dati.“ 1 knj. Ivan. III. 16.

P. Koju diku je dužan vojnuk sebi i svojemu stališu učiniti?

O. Vojnik mora svoj stališ kèrstjanskim očima smatrati, svoje lèpo zvanje pred očima imati, i polag njega se ponašati.

P. Kako i čim onepošteni vojnuk sebe i svoj stališ?

O. Vojnik onepošteni sebe i svoj stališ, ako dèla proti zvanju svomu; ako gèrdi svoj stališ, neovèršuje svoje dužnosti, i postane izdajicom; ako je u boju više nemil nego li hrabrenit; ako pograbi tuđe imanje; ako daje zločest izgled od neposluha i bune proti poglavici sve vladajućemu; ako pogèrdjuje Boga, kojemu u ljudih služi; ako si prisvoji načela od nevrènosti i opačine, ova bo smute red od Boga sastavljen; ako se više slavi stališem, imenom i oružjem nego li pravim poštenjem, a druge ljude i stališe pogèrdjuje, uvrèdjuje inazlo obratja; ako zapovèdi građanske i cèrkvene družbe pogèrdjiva; ako je s drugimi ljudmi i stališi nemiran i nerazložan; ako onomu, komu ide čast, nedaje časti; ako je drugim ljudem svojom raspuštenostju do teška, i nezadovolji

se s onim, što mu ide ili što je moguće; ako stavi svoje poštenje u ono, što nije poštenje, nego dapače sramota. Vojnici upitase propovjediča od pokore Ivana: „Što ćemo činiti? A on njim odgovori: Nečinite nijednomu sile i nepravice, i zadovoljni budete platjom svojim.“ Luk. III. 14.

P. Kako treba vladat se s vojnicima, da njim se učini dika pristojna?

O. Treba častiti uznosito odredjenje vojničko, i o njihovu zvanju poštovanjem govoriti; dužnosti prama njima křšćjanskimi čutjenji ispuniti; a u ostalom od svega se uzdržati, što vojnike razljuti i uvređi; to bo ima više putih zlih posljedica, jerbo vojnik neda rado da se njegov stališ obruži, i hoće da osveti nepravicu sebi učinjenu.

§. 64.

Podnašanje sa starci, i staracah sa sobom.

P. Kojim ljudem je najviše potrebna naša pomoć, i kojim smo osobito poštovanja dužni?

O. Starci i nemoćnici trebaju naše pomoći više nego drugi, i njima jesmo osobito poštovanja dužni.

P. Zašto?

O. Jerbo stari i nemoćni ljudi nemogu sami sebe lahko pomoći; imaju više zasluge i iskustva, kao dublje čute; jer Bog ljubi osobito one, koji su bez pomoći, i otac nebeski brine se toliko više s čovjekom, koliko je zapuštenii. Napokon mi takodjer svi želimo da postanemo stari i da u bēdnom našem stanju ni nas nezapuste, nego da nam nose poštenje, ljubav, milost i pomoć. Tko se smiluje staru i nemoćnu čovjeku, toga će Bog, otac ubogih i nevoljnih, blagoslovom proslaviti.

P. Koju ljubav, pomoć i čast moramo starcem i nemoćnikom nositi?

O. Mi se moramo nada sve u govorenju, načinu i djelu pomnjivo okaniti svega, što jih ožalosti, ili u rugu metne; moramo dapače ljubav i čast jim

nositi, š njima uljudno občiti, pomoći jih, gdje možemo, da njihovo stanje oblaksamo; za nje Boga moliti, ustěrpljenje š njima imati, kadano teško njihovo stanje kad ter kad čini jih neustěrpljivih; pomnjiti na nauke njihove.

P. Kako uvrēdi čovjek ljubav i poštovanje prama starcem i nemoćnikom?

O. Ako njim smert želi, i to jim može bit daje i razumēti; ako jest u besēdah, načinih i dēlih š njima neuljudan; ako učini jih predmetom objēstne svoje šale, pričinja njihove tēlesne neizvērstnosti, oštro na nje navaljiva, š njima se smije i ruga, u svemu jim prigovara, pogērdjuje nauke njihove, zapusti jih u bēdnom njihovu bitju, i samo razsērčnostju jih služi.

P. Zašto imamo se čuvati takovih grēhovah?

O. Jerbo jesu proti svakoj křšćjanskoj ljubavi, odaju serce neharno, neuljudno, nemilo i opak: toga radi takov čovjek tim teže steče u svojoj starosti božji blagoslov i ljubav; nevoljni i zapušteni ljudi obtuže pred Bogom svoje okrutnike, a ta tužba probija nebesa, Bog oštro pedepsa onu dēcu, što se rugaše starim prorokom Elisejom. 4. knj. Kralj. II. 23. 24. Šale, koje imaju nesrēcu našega iskērnjega za predmet, jesu Bogu jako neugodne, i teško da ostanu brez pedepse.

P. Imamo li u tom prama svim starim i nemoćnim ljudem jednako teških dužnostih?

O. Što više harnosti i ljubavi jesmo dužni takovim ljudem nositi, n. p. roditeljima, što više dužnosti u obće prama njima imamo, što više poštovanja jesmo jim polag njihova stališa dužni, n. p. pastērom duhovnim; to teži jesu grēsi takovi.

P. Što govori o tem pismo sveto?

O. Nepogērdjivaj nijednoga u njegovoj starosti, i mi bo postanemo stari.“ Čerkv. VIII. 7. „Nedostupi od opomenah stariih; i oni bo učise se od otacah svojih.“ Čerkv. VIII. 11. „Nenavali oštro na starca, nego opomeni ga kano oca.“ 1. knj. k Timot. V. 1.

P. Što jest dika starim ljudem?

O. „Kruna starih mnogoiskustvo, a slava jim strah božji.“ Cerkv. XXV. 8. Lud i bezuman starac, što zločestu ćud u mislih, rečih i delih i u svojoj starosti pridèrži, je Bogu i ljudem mèrzota. Ako starci hoće da se poštuje njihova starost, tako je njihova dužnost, to poštovanje svojim podnašanjem steći. Što se mladomu čovèku lasno oprostí, to će se staromu ludjaku teško oprostí.

§. 65.

Vladanje s bolestnici, i bolestnikah sa sobom.

P. Koga moramo u svakome bolestniku častiti?

O. Boga, kojega sin i prilika je bolestnik; Isusa njegova Odkupitelja a našega suca, koi će nam jednom reći, da što jesmo ili nismo najmanjemu čovèku učinili, da jesmo ili nismo njemu učinili. Mat. XXV. 36. 40. 43. 45. Jest takojer svaki bolestni čovèk naš iskèrnji.

P. Imamo li prama svim bolestnikom jednako teških dužnostih?

O. Moramo pomoći, gdi pomoći moremo, budi bolestnik kojimudrago, da bi on i naš neprijatelj bio: ali što više dèržanstvah imamo u ustalom prama nemoćniku, i što više poštovanja, ljubavi i harnosti jesmo mu dužni, to teže jesu naše dužnosti prama njemu, kada postane nemoćan. Amo idu muž i žena, roditelji, dèca, bratja i sestre, sluge, rodjaci, prijatelji, susèdi, jednovèrci.

P. Kako se bolni pokrèpe, i kada scène, da su častjeni i štovani?

O. Bolni se pokrèpe i scène da jesu častjeni i štovani, kada pošujemo njihova Stvoritelja i Odkupitelja, njihovu čast čovèčansku i kèršćjansku; kad jih pohadjamo; kada jim ustanemo na pomoć, i njim damo poznati, da to dèlamo rado; kada jim iskažemo sèrdačno udioničtvo, i čuvamo se, da jim neželimo smèrt; i mi bo rado živemo; kada š njimi dvorno i milo obćimo; ustèrpljenje š njimi imamo, jer bolestni je malokada dobre volje; kada tiho š njimi

obhodimo, tiho jih se dotičemo; kada se brinemo s dušom njihovom, u koliko je to moguće i dužnost. Tko drugačie čini, taj razevili, uvrèdi i pogèrdi nemoćnika, a u njemu Isusa svoga budućega suca; po-dire mu iz sèrca uzdahe, koje nečovèka pred Bogom obtuže; pokazuje sèrce nekèrstjanko, daje zločest izgled; ako jednom on isti postane nemoćnim, teško da najde čovèkoljubacah, i vèrhu nemilosèrdnoga izajde sud nemilosèrdan.

P. Koju dobru svèrhu trèba imati, kada se nemoćnika miluje i pomaga?

O. Trèba tu svèrhu imati, da dvorimo našega miloga Odkupitelja, da ispunjavamo dužnost bogoštovnu, da dajemo dobar izgled, da slavimo Boga, komu će utèšeni nemoćnik u svomu sèrcu hvale uzdavati; da sakupljamo prijateljah za vrème od potrebe, i zaslugah za vèčnost, neka, kada nas bude svèt zapustio, nebeski prijatelji nas primu, kao što veli Isus kod Luk. XVI. 9. Tko nastoji nemoćnika za svoju korist, ili samo za novce, ili da bude od ljudih pohvaljen, o tomu govori Isus, da nebude imao platje na nebesih, jer da je svoju platju jurve primio. Mat. VI. 1.

P. Koju diku je dèržan bolestnik činiti sebi istomu? I kada odići bolestnik sebe istoga?

O. Bolestnik odići sebe istoga, kada daje dokazah od bogoštovja. A daje jih, kada se podloži volji božjoj; kada gleda smèrt kèršćjanskima očima, i smatra ju za prelaz na bolji život, jer Bog nije Bog mèrtvih, nego živućih, a smèrt našega Spasitelja Isusa uništi strah naše smèrti; kada se kèršćjanski pripravi k prelazu u kraljestvo od vèčnosti, i k sv. sakramentom od pokore, od presvetoga pričestjenja i najposlèdnjega pomazanja na vrème uteče se; kada prie nego pride pred sud božji pomiri se svojim neprijatelji i uvrèditelji, i ako ima što dobra nepraviečna povrati ga; kada daje svojim dobar izgled, nagovara jih kao Isus na ljubav i slogu, a i svètovne svoje posle stavi na takov red, kao što hoće pravica, neka mu slave ime i po smèrti. Tko toga nećini, i u grobu pokrije se nepoštenjem.

Ponašanje prama pokojnim.

P. Prestanu li naša držanstva prama iskernjemu smertju njegovom?

O. Neprestanu; on bo žive, akoprem na drugom svētu; a kërstjani ovdè i tamo imaju obćenje medju sobom, što zovu svetih obćinom; Bog nije Bog mèrtvih, nego živućih, to će reći, da pokojni živu u kraljestvu večnoma. Mat. XXII. 32.

P. Prama kojim pokojnim imamo osobito držanstvah?

O. Prama onim, pramo kojim imasmo na ovom svētu držanstvah osobitih, prama roditeljima, dèci, bratji i sestram, dobroćincem, prijateljem, neprijateljem, rodjakom itd.

P. Jesmo li od pokojnih za uvèk oddèljeni?

O. Nismo; Isus bo veli, da u kući njegova oca jesu mnoga pribivališta; i izvèstiva, da dobri kërstjani budu kod oca nebeskoga u vèke pribivali. Ivan XIV. 2.

P. Kako možemo pokojnim jošte ljubav i čast nositi?

O. Nosimo pokojnim ljubav i čast, ako hrištjanski udioničtvujemo u njihovih udesih jurve vèkovitih, ako sprovodimo njihova mèrtva tèsela, za nje se molimo, samo dobro o njih govorimo, njima za dobro nam učinjeno hvale uzdajemo, a zlo nam morda učinjeno iz sèrca opraštamo, u sèrcu i molitvi pitamo jih proštenje za uvrédjenja njim morebit učinjena, njihov grob i uspomenu blagoslavljam, s ostavljenimi pošteno i polag dužnosti brinemo se itd. „Sveta i spasonosna jest misal, za preminute moliti, da se od savezah grèšnih odrèše.“ 2 knj. Makab. XII. 46.

P. Kojom dobrom svèrhom imamo pokojnim ljubav i diku učiniti?

O. Tom dobrom svèrhom, da činimo tako, kako je Bogu, kojemu svi živemo i umremo, ugodno, i u duhu kërštjanske ljubavi utemeljeno; jer ljubav ne-

prestane s ovim životom. 1. knj. h Korint. XIII. 14. Bog blagoslovi starog' pobožnoga Tobiu, što se mèrtvimi tèseli brinu, i često jèlo i pilo pusti, da jih pokopa. Tobia XII. 12. Ivan ućenik hoti najzadnju naredbu svoga Gospodina ispuniti, primivši k sebi njegovu sv. majku Mariu, i brinuvši se s njom sve do smèrti. Ivan XIX. 25.—27.

P. Kako pogèrdi čovèk pokojnih?

O. Ako se veseli njihovoj smèrti; njima zadnju čast bez uzroka uzkrati; neudioničtvuje u njihovom preminutju; prestane za nje moliti; zlo, sumnjivo i o njihovih manah govori; ako njihova dobroćinstva i dobre vlastitosti zlo poznaje; njima za ljubav učinjenu mu hvale neuzdaje; i u grobu proklinja jih; ako nepriateljskimi čutjenji i po smèrti jih proganja; grobja, rake i kosti samovoljice oskvèrne; njihovu operuku neovèrši, i može bit prèprèci; ako nebrine se srèćom ostavljenih, nego jih morebit i proganja, što su uhiljeni svojim podporom itd. „Neradu se o smèrti nepriatelja; znaj bo da umremo svi, i na radost nećemo da to nijednomu dojde.“ Cèrkv. VIII. 8.

P. Zašto je grèšno takovo vladanje prama pokojnim?

O. Jerbo to teško uvrèdi duh kërštjanske ljubavi, i odaje sèrce neuljudno, nezahvalno, nekërštjansko i nepomirivo. Milost i ljubav onim, koje je Bog jurve sudio, i s kojimi na dan poslèdnji bit ćemo na sudu.

Poglavje sedmo.

Vladanje s živinami nerazumnimi.

§. 67.

Vladanje s živinom.

P. Zašto dade Bog ljudem živinu?

O. Za hranu, pomoć i zabavu, a ne da ju muče, more, i š njom se zlo služe.

P. Kako se je Bog još u starom zakonu za živinu skèrbio?

O. Bog zapovèdi, da sedmi dan od sedmice puste počinuti i živinu, da živo po polju bludeće privedu k gospodaru, da magarca pod brèmenom padnutoga uzdignu, da nevezu rila volu vèršećemu žita njihova, da neoštete ptičjega gnjèzda, gdi mati nad ptići ili jaji sidi, da stare puste odletèti, a mlade samo na vrème zadèrže. Knj. Izhoda XXIII. 12. Deutor. XXII. 1. 2. 4. 6. 7. XXV. 4.

P. Što obeća Bog onomu, koi se smiluje živini, mladim ptičjem pusti stare toliko vrèmena, koliko jih trebaju?

O. Svoj blagoslov, „da i tebi bude dobro, i dugo živeš vrème.“ Deutor. XXII. 6. 7.

P. Što iskažuje, koi stavi pristojnu pomnju na živinu, i š njom zlo neobhodi?

O. Dobro sèrce, jer i nerazborite živine imaju svoja tèrpljenja i oćutjenja, bez da mogu tužit se, Bog nadariva i ljubav živini učinjenu.

P. Što odaje, koi živinu zapusti, i š njom zlo postupa?

O. Sèrce neuljudno, koje neima milosèrdja prama ljudem, kakono ti je tužnim živinam bez milosèrdja. Zato veli pismo sveto: „Pravedni smiluje se životu svoje živine; a sèrce opakih nemilo.“ Prič. Solom. XII. 10. Nemilosèrdja opakoga prama živini neostanu bez pedepse.

P. Koju dobru misal i sèrce valja skèrbećemu se živinom imati?

O. Tu dobru misal i sèrce, da tako čini, kao što Bog zapovèda, i njemu kao stvoritelju ljudih i živine jest ugodno, neka se Bog i nam smiluje.

P. Može li skerb s živinom i prèko načina biti?

O. Može; to čini on i ona, koji vole kruha dati psu nego siromahu, i radie puste uvrèditi siromaha i sluge nego li psetašce. Psi evangjelskoga bogatca stahu bolje nego li ubogi Lazar, što mu nedade niti mèrvicah, koje padahu s tèrpeze bogatca; ali kako dovršise obadva? Lazar bi donesen od Angjelah u krilo Abramovo, a nečovèk ukopan u paklu. Luk. XVI. 19.—22.

§. 68.

Zaglavak.

Poslednja prošnja knjigočinea jest ova: Kèrstjani! Činiti si priateljah Za dan sudnji, da, kada vas budu svèt i ljudi zapustili, oni mole se za vas, a Gospodin, što je milostiv milostivim, i sebe istoga nam priporuči u svakome čovèku, da prime vas tako u ono blaženno kraljestvo, gde svako čovèčno dèlo za u vèk bit će nadareno. Luk. XVI. 9.

Preveo iz nèmačkoga jezika

FRANE VOLARIĆ

kanonik stolne cèrkve i c. k. glavni nadzornik pučkih učionica
u Kèrku.

N a u k
o umnomu i izkusnomu poljodělstvu
sa pozorom
na
Deržave
primorsko-ilirsko-austrijsku i dalmatinsku ,

složen po

Bartulu Radizza ,

učitelju gospodarstva u Terstu, i dopisujućemu sućlanu c. k. go-
spodarskoga Društva u Gorici.

U v o d.

Poljodělstvo je nauk i znanje za težati zemlju i gojiti stabla. Ovaj se nauk uzderži u umnomu poznivanju svega, što spada na težive zemlje i na gojiva stabla, i u izkusnomu izveršivanju onoga, što je potrebno za dobiti proizvode, i za iz njih izvaditi veću i dugotrajnu korist. — Mora dakle dobri poljodělac podpuno uviděti i spoznati ovaj nauk u umnomu i izkusnomu smislu: ali se ipak najpervo mora upoznati sa seoskom gradjom.

Poglavje I.

O seoskoj gradji.

§. 1. Gradja seoska je znanstvo, koje uči način za sagraditi seosku kuću, redovito i pravo podijeliti jednu baštinu ili imetak i ograditi ga. Ove tri stvari se moraju osobito znati, budući da po prvoj imetak ili posjedovanje postaje napredno i koristno, jer pribitnost ili nazočnost gospodara čini plodonosne zemlje i polja; po drugoj mogu se odrediti različite vrste zemljišta za takova tezanja, koja su prikladnija njihovoj naravi; a po trećoj se oslobadja posjedovanje od nasertanja ili naskakanja ljudih i živinah, i ovim se načinom ustanovitjuje zakonito pravo vlastitosti ili svojstva.

§. 2. Baština može se ograditi zidom, obrovom i plotom. Gdje je dosta kamenja ogradi se zidom; gdje pako leži ali protiče voda, obrovom; a u ostalih slučajih plotom.

§. 3. Oplotiti se može na dva načina, t. j. suhim ali pak živim plotom.

§. 4. Za živi plot najbolja je svaka vrsta dračja; jer ima na sebi ternje; ali se ipak imaju dračju predpostaviti drva plodonosna, kakono: murve, mogranji, leskovina, kruške i ostala, koja navernuta na luk, i medposadivši loze, učine jaki, stanoviti i ne proderivi plot, iz koga se vade plodovi.

§. 5. Posjedovanje zemaljah može se razdijeliti na dva načina. Pervi je, kad se razdijeli stadna ber-

dovita od ravnice; drugi, kad se razdéli jedna i druga polag različne verstí zemljišta i polag njegove naravi i položaja.

Veliko pak posédovanje mora imati oddéleno gòlo polje, koje je osobita i poglavita stranka, maslinište, vinograd, voćnjak, sèdbište ili njivu, ràstilo ili rastionicu, šumu, livadu stanovitu, i blizu kuće vertao: svaki iz medju ovih dèlah ili strankah mora zaderžati sámo jednovrstna stábla. Ona úredba je herdjava i ne valjana, kad se zajedno i bez razlike posade skupa pomésana dréva i stabla različne verstí u jednu istu zemlju, jer svaka verst stabalah potrebuje osobitu félu i narav zemljišta; budući da ne mogu se sva stabla težati u jedno isto doba, niti dobro živu sva u društvu. Zato vinograd ne smi drugo úzderžati nego same lòze. A koji želi imati voća, neka zametne i uvede voćnjak.

§. 6. Kuća seoska mora biti tako sagrađena, da svaki seljak može sa svojom obitelom ili družinom slobod uživati, i da bude obskerbljena sa svimi stvarmi potrebnimi za seoske i težačke posle, i za sahranjenje ili sačuvanje proizvodah ili plodovah zemaljskih. Radi toga mora kuća seoska imati svoju žitnicu, mlèčnicu, posudnicu, pivnicu ili konobu, štrim ili pojatu i sènik; ali najprije se mora skerbiti za dobro mèsto, gdè se imaju nastaniti živine, koje čine jezgru dobrog težactva, t. j. mora se misliti i skerbiti za štálu govedsku, konjsku i za vunaste živine ili ovce.

§. 7. Kuća seoska mora biti sagrađena na najvišjoj strani posédovanja, i gdè se može imati dobre vode i uživati zdravoga zraka. Najbolje pako namèštjenje jest od istoka k podnevu.

§. 8. Štála govedska ili govedarnica mora se sagrađiti sa strane sèverno-zapadne, i mora biti učinjena na svod ili na voltu, popločena i višja od vanjskoga zemljišta, i mora se iza strane ali još bolje odzgor volte sagrađiti sènik i slamište ili slamara. Potrebno je suviše, da se prozori ne namèste ravno prama jaslim, jer velika svètlina uvrèdjuje vid živinah. Trèbuje se pako, da se učine

mnogi prozori, za da može zrak prosto igrati. Govedske živine potrebuju i ljube zrak hladan, zato moraju biti prozori i vrata okrenuta pram sèvera. — Napokon štála mora imati blizu gnojnu jamu i jedan primnik ili posudu, o koju će se po osobitih žlibovih točiti burež ili pišaka živinska.

§. 9. Ako se dogodi, da se kojagod štála okuži, najprikladnii način za očistiti ju stoji u opranju njezinih stènah ili zidovah tri noge u visinu, i u izmetanju volte i poda; i mora se u nju donèti jedan sud žeravke, vèrh ove metne se druga posuda bakrena i u njoj četiri unče vlažne soli, i tri unče ulja galice ili vitriola, za okuženu štálu prokuriti. Dokle se kadi moraju biti zatvorena vrata i prozori. Pokle se pak okadi mora se štála pobèliti.

§. 10. Dvorište je mèsto otkriveno, ali s pridvori okruženo. Dvorište služi za dèržati u njemu živine u ono doba, kad jim se ne daje jèsti, i zato se u stènama pridvorah namèste gvozdeni kotači ili kolobari, za da se za nje mogu živine privezati.

§. 11. Mora se u štalah dèržati privelika čistoća, i nastojati o ponovljenju zraka; mora se također paziti, da nebi živinam pomanjkalo postelje, koja se mora često promèniti ili ponoviti; postelja se napravi s onim sènom i slamom, koja ostaje u jaslih, ali drèvenim listjem, koje se nakupi u šumah. Postelja ne samo obrani živine od studeni, nego još i mnogo umnaža gnoj, koji donáša bogatu létinu.

§. 12. Gnojište je mèsto, u koje se sakupljaju sve nečistoće kućne, štale i dvorišta, smetlišta putovah i sva ostala koja su podobna za uzkvasiti se i sagnjiti. Gnojište sastoji iz jedne prostrane i duboke jame, na dnu i na stranama ilovačom omazane. Mora biti sagrađjen tvèrdi zid na okolo, dno pako mora biti potaracano oblim kamenjem i malo nagnuto. Gnojnica mora biti nadkrivena, zaradi da ne dolazi u nju daždná voda, i da sunce preveć ne izsuši stvari, koje se u nju metnu na sagnjiljenje.

§. 13. Gnoj mora stati u gnojnici najmanje godinu danah. Medjuto se mora kad kad gromila preokrenuti i polèti pišakom živinskom, koja se sakup-

lja u jedno osobojno spraviste. Kada pak uzrie nosi se na njive, koje se imaju otušiti ili nagnojiti, i udilj se ima zaorati ali zakopati, zaradi da ne izgubi one plemenite početke, koje potegnu stabla u se.

§. 14. Konjušica ili konjska štala mora biti sagradjena istim načinom kako i govedarnica, ovom samo razlikom, da vrata i prozori moraju gledati pram podnevu, budući da konji ljube štalu toplu.

Zato mora biti napravna od strane poludnevne, i namēste se u njoj lēse ili lēstvice, jer moraju ova-ko jēsti konji glavom na visoko, i zaprēčuje im se jēsti prošinu i odevētine sēna, koje jim mnogo škode.

Poglavje II.

O poznanju zemlje.

§. 15. Poznavanje zemlje je znanstvo razliĉnih vērstih zemljišta.

§. 16. Zemlja je sastavak strankah ili dēlah pērvostvornih, stalnih, izkopivih, tvērdih i medjuse razstavnih, ne raztopivih u vodi, kojih strankah svaka je ne promēnjiva i nemoguća sastavit se.

§. 17. Zemlje izvorne ili pērvostvorne pristojeće poljodēlstvu, iz kojih sastoji zemljište teživo nisu nego tri: 1) ilovaĉa, 2) kremen ili pēsak, 3) japno, t. j. zemlja japnena ili japniva, koje su neplodne po svojoj naravi. Po njihovu smēšanju zemljište postaje više ali manje plodno, polak veće ali manje množine svake iz med njih, i polak razmēra staroga sagnjiloga i sa zemljom smēšanoga gnoja ili gnojevine, koja takodjer ulazi u sastavljenje ili smēsanje zemljišta.

§. 18. Po rēči plodnost razumē se podobnost

zemljišta za dati stablom takovu hranu, koja jim je prikladna i koristna.

§. 19. Gnojovina je dio zemlje, koji ostaje i pokle se razstave skladna tēla toliko rastiva, koliko živinska, koja se drugaĉie zove, *humus*, i zemlja rastiva.

§. 20. Ilovaĉa je ona zavezana, prilēpiva i bizgasta zemlja, koja namočena prilēpljuje se pērstima na naĉin pakline, a kad se osuši stisne se i utvērdne.

§. 21. Pēsak je zemlja sastojēća iz maljušnih ili sitnih zērncah, koja se medju se ne prilēpljuju. I ova je zemlja najtežja.

§. 22. Zemlja japnena zove se, koja postoji iz takovih strankah, koje postavne na oganj okrenu se u japno, a zatim se obrate u prah.

§. 23. Ono je zemljište plodno ili rodno koje uzdērži u sebi:

6 dēlah ilovaĉe.

2 dēla pēska.

1 dio japna.

1 „ gnojevine.

§. 24. Ono zemljište je dobro, koje ima:

4 dēla ilovaĉe.

3 „ pēska.

2 $\frac{1}{2}$ „ zemlje japnene.

1 $\frac{1}{2}$ „ gnojevine.

§. 25. Ono je zemljište nevaljano, koje ne uzdērži skoro ništa gnojevine, nego:

1 dio ilovaĉe,

2 dēla pēska.

5 dēlah japna.

§. 26. Za moći razstaviti jednu zemlju od druge, evo ti najlakšega naĉina postupanja: Razvij i izkusi njivu, koju želiš razlagati, za vidēti ako je sva jedne iste naravi. Uzmi jedan dio zemlje n. p. deset unaĉah, osuši ju, i otrēbivši ju prie od kamenĉiĉah i od ostalih inovērstnih strankah, koje bi mogla u sebi imati, i koje se takodjer moraju raĉunati. Kad se zemlja dobro izsuši metni ju u jednu staklenu posudu, u koju ĉeš ulijati tri puta toliko vode,

t. j. trideset unáčah, i mēšat ćeš sve skupa s jednom lopaticom. Ako je u njoj gnojevine, izplivat će na vèrh, jer je nedvojbeno lakša od vode; tad ćeš ju izvaditi odzgora, i pokle voda malo počine i očisti se, hoćeš ju izlijati. Zatim naopet dolij toliko vode, i kad se razmēša zajedno, pusti malko počinuti, dokle pēsak kako najtežji leže na dno. Udilj izlij, i s vodom će izaći i ilovača i japnena zemlja, koje nakon mnogo vrēmena pasti će takodjer na dno, i tada bez jako mēšati izlijat ćeš naopet vodu. Za da pako možeš razstaviti japno od ilovače, ulij dobra octa ali kiseline solne, koja je još bolja, jer je krēpcia. Ocat ali kiselina povući će na se svu japnenu zemlju tako, da izostat će samo ilovača. Poslie pusti sve stranke osušiti, izmēri svaku napose, i lasno ćeš upaziti iz koliko dēlah pojedine zemlje sastoji zemljište, o komu se traži, i tad ćeš moći saznati i odlučiti o njegovoj dobroti i plodnosti.

§. 27. Opisana trovērstna zemlja svaka je sama po sebi neplodna; ali kad se skupa pomēša, promēni svoju narav i postane prikladna za raštjenje. Potrēbno je još znati, da zemlja ne pomaže raštjenju u drugoj stvari, nego što je samo mati stabalah. Stabla se hrane iz kiselika, vodenika, a navlastito iz kiseline ugljevite i iz ostalih kiselikah, prostih načelah obstojećih u naravi; i zaradi da dobro rastu trebujru vrućine, svētlosti i električnosti, jer ova poslēdnja uskoriva i potiče oblazak ili obtok sokah. Zemlja ne čini drugo izvan što prima vodu i zrak, koja su vozila kiselika, vodenika i kiseline ugljevite. Troja opisana zemlja ne može u svomu naravskomu stanju ustaviti vodu niti ju uzdržati, jer ilovača budući preveć sedena ili stisnuta, ne pušta je proteći: pēsak i japnena zemlja puštaju ju lasno i skoro prolaziti. Od ovuda zaključuju poljodēlci, da poglavite neizvērstnosti zemljišta nisu nego dvi, t. j. ali da je mnogo zbieno ili svezano, i zbog toga mērzlo, ali pak jako razpušteno ili pēhko i zato preveć toplo.

§. 28. Ova dva nedostatka ne mogu se popraviti ako ne po gnojenju, i mi ovom rēčju razumēmo poboljšanje, koje se čini zemljištu, popravljajući

razmēr zemaljah pērvobitnih ili izvornih, što se može učiniti, kad mu se pridade zemlja koja mu manjka, ali se služeći laporom ili margom. Pod imenom pak pretiline ili tuštila razumē se sve ono, što može zemljištu povratiti stranke rastive, izgubljene po svakolētnih plōdovih ili proizvodih. Najpērvi, najpoglavitii i najsigurnii naćin za učiniti zemlju plodnosnu jest gnojenje, jer njoj ovo proskērbbljuje jedan stanoviti temelj plodnosti, i ovo se ne dobiva po tuštilu, koje njoj daje samo vrēmenitu hranu. Poradi toga se popravi zemlja s gnojenjem po nauku slogogradje ili mehanike, a tuštilom po nauku lućbe ili kemie.

§. 29. Marga ili lapor jest jedna vērst pećenoga ili ugljevita japna, glinasta, koja uzkipi s kiselinama, i postavna na oganj utvērдне; ako je pak oganj mnogo žestok, onda se raztopi i ustakleni. Marga se većim dēlom nalazi udilj pod skorupom zemlje. Netom izvadjena i na zrak metnuta utvērдне a zatim se razpe posve na sitni prah. Njezin uspēh je još bolji, koliko je više japna u zemljištu.

§. 30. Kako se marga u prah obrati, nosi se na zemlju, koja se misli pomargati, i mora se razrediti na male hērpice ili kupce, jednako oddaljene jedan od drugoga. Zatim se razastre s opazkom, da se marga ilovaćna upotrēbi u zemljah pēskovitih, a pēskovita marga u zemljah ilovaćnih.

§. 31. Više dviuh napomenutih nedostatkah poglavitih, ima takodjer i drugih, t. j. onih, koji proizlaze iz položaja zemljištah. Izmedju kojih nēkoja su glibava, mlakovita ili kalovita, zato se moraju oprostiti ili osloboditi od vodah, napravljajući odtok; druga pako položena na brēžuljih potrebuju da se uravnaju, budući da što je zemljište ravnije, to je prikladnije za plodnost, jer zemljište na ravnici ne gubi ništa kiše ili dažda, kako se dogadja na bregovih, iz kojih se izapira i odnaša najbolja zemlja.

§. 32. Najprikladnii naćin za osušiti takova zemljišta uzdržati se u izkopanju dubokih jamah, nalagajući u jedno polovice kamenja, a zatim drēvenih granah, i poslie se razastre po njima izkopana zemlja, a napokon se ondē posade dreva, koja ljube

zemlju glibavu i vlažnu, kakono topoli, vèrbe i prilična.

§. 33. Može se uravnati bréžak s nanosi zemlje ili s nasipi, koji su kano mali zidovi, i moraju se osobito napraviti s travnimi busi, za moći ondè kašnje sèno kositi; to se pak nikad ne čini kamenjem, kako se običajno postupa u okolici Tèrsta, jer zidovi trèbuju mnogo potroška, i služe za utocište gadelinam, mišom i červom, u vrème pako suše škode naprèdku stabalah po uzbijanju ili odboju zrakah sunčanih.

§. 34. Zemlja se još može poboljšati, ako se skupa sastavi više ležajah, iz kojih sastoji zemljište, i ovo se dostigne težanjem, koje takodjer služi za povratiti zemlji izgublenu plodnost po uplivu zraka, koji može lakše i dublje u zemlju ulèzti, budući da se često krat upazi, da akoprem kojegod zemljište i ima izkano razmèrje medju pèrvobitnima zemljama, iz kojih sastoji; ništanemanje ali po nepretèrgnutih plodovih, ali po kakvoj drugoj okolnosti postane neplodno, jer nije dobro težano bilo.

Poglavje III.

O radnji ili o poslu i težanju.

§. 35. Po imenu radnje ne razumè se drugo, nego raztući zemljište, razdèlit ga i razmèrvit, kako takodjer nadignut ga i učinit ga pèrhka, prevratjajući dolè ono što je bilo odzgora. Ovim se načinom proskèrbbljuje ulazak vodi, zraku i toplini, da mogu u njega ulèzti i učinit ga plodonosna, i daje se mèsta žilama, za da se mogu lasno razprostraniti ili razširiti.

§. 36. Zemlja se može težati na različne načine, t. j. ralom, motikom i lopatom, polak njezine različne naravi i položaja, i polak različne vèrsti stabalah; koja se imaju gojiti. Ralo vuku ili potežu živine, a motikom ili lopatom se služe ljudi. Ralo dakle je prikladno za velika posèdovanja ili za prostrane zemlje, jer jedan dan oranja vrèdi običajno toliko, koliko dvadeset i četiri čovèka; motika pako i lopata pristoje se za male baštine.

§. 37. Živine koristne za potezanje rala ili za oranje jesu volovi, konji i mazge; ali su ipak volovi najbolji, jer su najustèrpljivii, manje podložni bolestjam, i ne trèbuju mnogo potroška za svoju hranu i nastojanje, i kad čovèk ima ikakvu potrebu ali kad volovi ostaraju, mogu se prodati mesarom, pokle se odebele ili otušte.

§. 38. Poglavitè uprave o oranju jesu slèdeće:

Pervo. Činiti brazde dublje ali plitkie polak različnih vèrstih zemaljah i polak različne naravi stabalah, jer ova ne pružaju žile jednako u dublinu; zemlje studene ili ilovačne trèbuju brazde dublje i širje od toplih, t. j. pèskovitih zemaljah. Kad je pak zemljište novo, t. j. koje još nije nikada težano bilo, ali koje je više godinah počivalo, ne smè se ralo kod pèrvih oranjah preveć duboko spuštati, za da se ne digne na jednom sva dolnja još prazna i od uplivah zraka tašta i zato ne plodna zemlja.

Drugo. Upravljeti brazde uzpored ravno, i ne preveć dugačke, za da se ne utrude živine, jer je nepametno uztavit se na polovici brazde, kad se ore.

Tretje. Po drugi, tretji i četvèrti put orati, ali svaki put uzimati upravljenje protivno od jednoga oranja do drugoga, t. j. mora se križati. Ovim se načinom postigne podpuno razmèrvljenje zemljištah, koja se ovako jednako obdèlavaju ili težaju.

Četvèrto. Ravnati oranje ne po svojoj volji, nego polak naravi zemljištah; u studenih zemljištah mora se orati od sèvera k poludnevu, u toplih od istoka k zapadu. Ovako se u pèrvih, t. j. studenih postigne lakše i veće izvètrenje ili odušivanje, koje

se protivnim razlogom u drugih, t. j. u toplih zemljištih mora zapréciti. U zemljištih ležecih po bréžuljcih mora se oranje svagda upravljati ravnostrano uz podnožje bréžka, i tako se zaprécí prodéranje vodah, i ne sustanu ili se ne utruđe živine, što bi se inače dogodilo, ako bi se odzdol k vérhu oralo.

Peto. Služeci se dèrljačom ili zubačom, koja satare i u prah samelje obradjenu zemlju, očisti ju od pirike i od žilah ondè rastucih travinah, dignutih i izčupanih ralom.

Šesto. Ne smè se prepustiti, da se nebi valjkom ili valjem zbito i potisnulo sème posiano u lagahnu zemlju, budući da zèrnje ovako zataknuo lakše iznikne.

Sedmo. Razdèliti zemljište na lèhe ili grede, za občuvati, da se ne pogaze stabla, kad se plèvu ali okopavaju.

§. 39. Najbolje je ralo priprosto, i koje je prikladnie naravi zemljišta, jer svako ralo nije podobno za svako zemljište; zato se mora služiti takvim ralom, koje se bolje pristoji naravi i položaju istoga zemljišta.

§. 40. O radnji s motikom i lopatom jedna je samo uredba, koja se uzdèrži u ovomu, da se kopa duboko, i da se izkorene sve škodljive travine. U zemljištih jakih i osušnih bolja je motika, a u lagahnih i vlažnih lopata.

Poglavje IV.

O pretilini ili tuštini.

§. 41. Po imenu pretiline razumèju se sva ona složiva ili organička bitja, s kojima se povratja

zemljištu plodnost izgubljena po naprèdovanih godišnjih proizvodih.

§. 42. Zemlje se mogu opreteliti različnim načinom, t. j. razstirući pretiline pèrvo usève, ali metjući je u jamice kad se sadi, ali razbacajući je po malenih jošter stablih, ali postavljajući je okolo žilah ili noguh drèvah.

§. 43. Razmèr kolikoće pojedine pretiline sa zemljom, koja se ima otušiti, zavèsi:

1. Od većega ali manjega bogatstva, koga uzdèrži tuštilo u načelih nekajucih.
2. Od vèrsti stabalah, za koja je tuštilo odredjeno.
3. Od naravi zemljišta, koje se ima opreteliti.

§. 44. Pojedino zemljište može se otušiti na različne načine:

- a) Upotrèbljujući japno, žes, pepeo, morski pèsak, meltaču, prašinu putovah, izvadjenje iz jamah ili blato i. o.
- b) Sijanjem sočiva i povèrtja, i zaorivajući zelene trave.
- c) Razbacajući gnoj, ili gn-jeci.
- d) Toreći.
- e) Upotrèbljujući sadje ili čadje dimnjakah.

§. 45. Japno netom izvadjeno iz japnenice mora se odnèti na njivu. Ovdè se razdèli na toliko male hèrpice ili kupce, koji se moraju pokriti zemljom iste njive, ali kojom drugom vèrstom zemlje, ako više pretiline bilo bi takodjer potrebno i gnjenje. Ovako se postigne, da se japno obrati u prašinu, da izgubi svoje goruće načelo, i da ne utvèrdne slučajnom kišom. Pokle se japno upraši, razhitata se po njivi skupa sa zemljom, koja ga pokrivaše, njiva pako mora se udilj podèrljati ili pozubatiti.

§. 46. Više vlastitosti, koju ima japno za potegnuti u se iz zraka kiselinu ugljevitu, koja rastju daje bitje, ima takodjer vlastitost za raztaviti početke rudarske, i za u prah okrenuti i smèrviti zemljišta više nego nijedno drugo bitje. Ovo dakle tuštilo nije prikladno za svaku vèrst zemlje. Japno se pristoji zemljištem ilovačnim i glibivim ili mokrim,

osobito pako novim i svim onim, koja u sebi uzdržer strankah rudnih. Podobno je takodjer i za staro zemljište, ali se u ovomu ne upotrebljuje za drugu svèrhu, nego za razstavljenje strankah živinskih i rudnih; ne pako za potezanje kiseline ugljevite iz zraka. Što se više trèbuje pretiline mora se pomoći s gnojem, s kojim se ima služiti nakon mnogo vrèmena, pokle se je posipalo japno, a navlastito ako bi bila suša, za zaprèciti, da njegovo goruće načelo nebi uništilo stranke rastive, koje se uzdržer u gnoju.

§. 47. Zes je koristan zemljam jakim, ukornim i pèskovitim. Upotrebljuje se u prahu, sipajući ga po livadah, kojim hasni mnogo, a osobito dètelini i lèkarskoj travi. Ako bi se s njim hotèlo služiti u zemljah ilovačnih, morao bi se smèšati sa suhim pèskom.

§. 48. Ako bi se hotèo upotrèbiti pepeo ugljevitog kamenja ili rudarskoga ugljevja, budući ovaj takodjer dobar i može biti još bolji nego japno za smèrviti ilovačna zemljišta. mora se s njim postupati kako i s japnom. Toliko ugljevarski koliko sapunarski pepeo upotrebljuje se pomèšan u gnoju. Mnogo je dobar svaki drugi pepeo za svakojako zemljište i za svako težanje, jer u sebi uzdržer mnogo zemlje gutajuće ili proždiruće. Zato je mnogo koristno izgoriti žitnu stèrniku ili stèrnište.

§. 49. Za izgoriti stèrniku, druge ogranke i suhu gèrmljad na njivi, sagrađe se pèćice, čineći više rupah ili jamah dubokih jedan, a širokih dva lakta, u koje se metne stèrnište, suhi ogranci i ostala takovim načinom, da se može odzgor postaviti busenje na način svoda ili volte, ali se ima paziti, da se ostavi na srèdi jedna šupljina, kroz koju mora dim izlaziti, a druga šupljina mora biti iza strane, po kojoj će se nutar oganj metnuti za užgati.

§. 50. Morski se pèsak upotrèbi prosipajuć ga po zemlji. Ovaj pèsak je plemenito tuštilo za svako zemljište. Još je bolji onaj pèsak, koga svaki dan more pere, i to zbog mnogih gnjiloćah, koje

ostavlja po njemu more, i zbog slanosti, koja uzdržer u zemlji vlagu.

§. 51. Prašina putovah, izvadak iz jamah, blato, grez ili glib jesu tolke stvari, koje u sebi uzdržer stranke ili dèlke živinske i rastive, sležene od vodah, i kad su vlažne kolikoćom vodenika, ili upaljiva zraka, daju plemenitu pretelinu, bile one upotrèbljene same po sebi, ali pak smèšane s japnom, pepelom ali gnojem.

§. 52. Način za opretiliti zemlju sa sočivom i povèrtjem obстоji u ovomu, da se posije zèrnje povèrtno i drugih sočivnih stabalah; koja sva terajući iz žilah mnogu sopolinu ili slinu, na mèsto omèršaviti, otušte zemljište. Najbolji je vućak ili vućji bob.

§. 53. Zaoranje zelenih travah ovèrši se po zagrebenju ne samo samoraslih travah po njivi, nego i povèrtja i vućjega boba baš na ovu svèrhu posijanoga, i ovo se mora učiniti, kad rećena stabla bićo zemljištem oddaljenim od grada i u položajah jako bèrdovitih, gde se iziskuje veliki trošak, ako bi se hotèo gnoj dovesti.

§. 54. Gnoj je sastavljenje i smèsa strankah živinskih i rastivih, podložnih gnjilomu uzksisanju, po komu se razlažu. Mèsto, u komu se ove stranke uzksisuju, zove se gnojnica ili gnojšte, o čemu smo u poglavju pèrvomu govorili.

§. 55. Više napomenutih bivstvah, može se još gnoj učiniti iz drugih stvari, kakono iz svih stabalah morskih, iz pepela, iz smetlištah kućnih i putnih, iz nesnagah mesarničnih, iz krojaćkih i potolarskih odstrižakah, iz koma ili iz dropah, iz šiškah ili šišaricah, i iz svega onoga što lasno sa gnjije. I ako se ovima strankama pridade zemlje iz gnjive, koja se namèrava otuštiti, ova povuće u se načela rastiva, i cèrni sok, koji izlazi iz gnoja, ovaćko se povekša hèrpa tuštila, koje je toliko bolje, koliko je zreliè, jer u sebi ne uzdržer uzksisanju, gadelinah i cèrvah, koja se zametnu po uzksisanju, niti se iz njega mogu poroditi škodljive trave na njivi.

§. 56. Za zemlju otušiti jest takodjer posve dobar burež ili pišaka, ali je ipak najbolja čovčanska. Pišaka uskoriva gnjiľoću, i jako je dobra, kad se dobro uzkisa, ako se upotrebi i sama po sebi. Mora se navlastito upotrebiti za otušiti drěva, jer dohodi do žilah, i ne sadërzi u sebi jajacah gadelinah i červah, kako gnoj dokle nije podpuno sazorio.

§. 57. Torenje zove se, kad se pusti prenoćiti na njivi stado vunasto ili ovčje. Ovim načinom zemljište prima u se ne samo pišaku i brabonjke ovčje, nego se još napuni i kiselika, koga živine iz sebe izdihavaju. Dvi stotine ovacah jest dovoljno za opretiliti jedan veliki prostor zemljišta, ako se męsto svaku noć proměnjuje. Ali se pak mora udilj slędeći dan zaorati ono, što je prošaste noći nato-reno bilo.

§. 58. Čadje dimnjakah jesu mnogo hasnovite za tuštinu, jer zataru sve červe i gadeline, i rastje vęrlo dobro nagnoje. Kad će se ove upotrebiti, razbitaju se po izniknutoj jurve usęvi, i to kad je vręme vlažno.

Poglavje V.

O travoznanju poljskomu.

§. 59. Travoznanje jest poznavanje travah. Ovo ima razlićnih ogledah. Nam je zadosta znati one, koji spadaju na rastje.

§. 60. Rastje je onaj čudnoviti tvor naravi, po komu klica uzdržana u zęrnu, pokle se razvije, malo po malo zadobie nękoju odredjenu velićinu, dokle postane podobna za plod učiniti.

§. 61. Stvari obćenite, koje spadaju na rastje, jesu izpravljenje stabla, t. j. red i razredjenje

sviuh njegovih strankah, i umnoženje, ali sve ono što dęluje narav za plodnost.

§. 62. Poljodělci razděljuju stabla na svako-letna i na postojana. Pęrva se zovu trave, i jesu one, koje nimaju u sebi zadržaja dęrvenoga, takove jesu: pšenica, blitva i prilićna. Nękoja izmedju ovih živu i do dva godišta, t. j. ne donose ploda nego druge godine, i zato zovu se dvolętna. Postojana su ona, koja živu mnogo godinah. Nękoja izmedju ovih se osuše, kako plod prinesu, ali živu u žilama, kakono sparoga i prilićna. Ova se razděljuju na drěva i na gęrme ili buse. Drěva jesu ona, koja imaju samo jedan panj ili steblo, koje se dęli na kite i na grane. Takova je maslina, murva, čręsnja i ostala. Gęrmi su ona stabla, koja su bu-sasta, kakono rusmarin, trišlja i podobna.

§. 63. Izvanjski dęli ili stranke stabalah jesu: plod, kite, grane ili hvoje, listje i vije, listići pod cvętjem, stęrnište, škarice, kako na lozi i. o., vlasi, ostani, tęrnje ili draćje, cvętje, plodovi i žile.

§. 64. Dęli nutarnji jesu: sęrce, dęrvo i kora. U svih ovih dęlcih jesu naredjeni sudi, po kojih obtiću soci. Pod imenom kore mora se razumęti onaj zavijać, koji pokriva sve nutarnie stranke stabla, t. j. bęlo ili bęlance, koje je onaj dio, koji se ima okrenuti u dęrvo, i lik ili liko, ali nutarnja bęla ko-žica, u komu se uzdërzi življenje stabla. Lik je za-risto ono, što se svakojako proměnjuje, što se pro-duljuje u stabalcu, što tvara kličicu i pęrvi pupak, što čini uzrasti stablo, lik čini bęlo, pupke, grane i listje. Ako dopade stablo kakova rana ali razpara-nje, lik tęrći onamo, dojde k rani, i nju pokrie. On je napokon, od koga zavęsi važno izvęršenje čępa, koga se vas naćin uzdërzi u pazki, da lik piska ili čępa sadruži se s likom podmeta ili drěva, u koje se čęp umetje.

§. 65. Sok je bitje, koje može prieti veće raztopljenje i veće razširenje, i ovaj uzdërzi u sebi načela, koja tvore stablo. Sok je dvoje vęrsti; je-dan se zove voda, vlaga ili mokrina (linfa), i sudi

po kojih običe zovu se vodnasti; drugi se zove sok vlastiti, i tvaru se u listju, i posude, koje ga uzdrže zovu se vlastite, i ov je različan, kako su različna i stabla, i od njega zavěsi ukus ili tek trava i plodovah, i ova razlika proizhodi ili se poradja od vrućine, koja čini sok po danu uzlaziti u stabla, i uzrokuje njima veliko izdušivanje, s kojim se stablo izbavlja od kiselika, koji se izdušiva u zraku, i zadržuje vodenik, koji tvaru ulja, duhe opojne ili spirite, smole i bitja upaljiva, što se ne može dogoditi osim po danu zbog světlosti; nedostatak ili pomanjkanje světlosti i noćni hlad uzrokuju posve protivni uspěh, i męsto da sok uzlaži, nizhodi, ali vęndar zato listje ne čezne. Ovo se dogadja, jer listje noćom nategne iz zadnjega okrajka vlagu spuštenu u zraku zajedno s kiselinom ugljevitom, i zato je živje noćom nego danom. Osnova listja je jednaka s osnovom stabla ili panja, i ova se osnova vidi u svih dęlih stabla tja do cvęta: vanjska tanka kožica se baš zavęršuje u kaležiću, a bęlo dręva u vęnčiću, red sudovah u medenom sudiću, dręvo u žicah, rızı cunjasti u zadržaju, a sęrdce ili jezgra u klici i u sęmenu.

§. 66. Stabla se umnažaju kakogod i živine. Cvętja su spolne stranke rastja. Zato ima cvętja mužkoga spola, koje se još zove prahonosno, i cvętja ženskoga rečenoga sęmeno - ili pupkonosnoga; jest takodjer cvętja, koje ima u sebi prašinicu i sęmenaste pupke, i zato se zove cvętje dvospolno. Zaradi da klica postane plodna, potrebno je, da ponahodi bitja uljenoga i upaljiva u dręvu, koje se nahodi u mošnjici prašinice, bude potegnuto od vęrha iste klice ili od kraja pupka.

§. 67. Nękoja stabla imaju na sebi cvętje sęmenonosno i praškonosno u bitju iste naravi. Ova stabla zovu se jednobitna. Druga imaju cvętje prahonosno u bitjih razlučenih od onih stabalah, koja uzdrže cvętje sęmenonosno. Ova se imenuju različne naravi. Nękoja imaju u istomu bitju cvętje prahonosno, sęmenasto i dvospolno, i zovu se mno-

goženstvena. Ostala, t. j. koja izdaju cvętje obadvuih spolovah, zovu se dvospolna.

§. 68. Nijedan sejan ili zemljodęlac, ako se ne upozna s ovima stvarma, neće nikada znati dobro upravljati težanje, koje iziskuje svaka vęrst stabalah; neće znati popraviti i činiti ploditi stabla divja; neće znati dobro rızati niti cępati ili umetjati, još manje pako lęčiti stabla u njihovoj bolesti.

Poznanje načelah, iz kojih sastoje stabla, čini spoznati i hranu pristojnu njihovom rastju, i u ovom uzderži se naćin izvęrstnoga poljodęlstva.

§. 69. Poboljšanje neplodnih stabalah je posao, s kojim se pripomaže k plodnosti stabalah različne naravi u slućaju, gđę stablo, koje ima cvętje sęmenasto stoji oddaljeno od onoga, koje ima cvętje prahovito, tako, da prah ovoga ne može doseći do pęrvoga i činiti ga naravno ploditi. Ov posao je poglaviti i osobiti u nękojih različnih vęrstih smokavah.

§. 70. Stabla su podložna mnogim bolestjam. Nękoje naskoće svaku vęrst stabalah brez ikakve razlike, i ove bolesti zovu se obćenite. Druge se pristoje pojedinoj vęrsti stabalah osobito. Ove se imenuju osobite. Sve pako izlaze iz istoga uzroka, iz koga se poradjaju bolesti živinah. Najpogibelnie su one, koje dohode iz zraka. Najbolji je lęk proti ovim bolestjam, ako se predusręte, nastojeći, da stabla budu imala krępko i jako rastje, težajući je i gojeći polak upravah, koje prepisuje nauk, i koje su odredili učeni ljudi, i koje ući izkustvo, koje je najbolji naućitelj, samo ako je izkustvo postupalo polak pravila. Bolesti imaju jakost toliko veću, koliko je slabie bitje, koga se popadu. Ovo se svaki dan vidi kod živinah, i dogadja se isto s rastjem.

Poglavje VI.

O umnoženju stabalah.

§. 71. Stabla se umnažaju po sēmenu i po pupu.

§. 72. Sēme je ona stranka ploda, koja uzdēri u sebi začetak ili zametak mladoga stabla prilična onomu iz koga je izašlo. Sēme je u rastju isto, što je jaje u živinah, koje nesu jaja.

§. 73. Kad sēme ili zērno ulēze u zemlju, jer u njoj najde vlage; zato se nadme. Mūka, koja stoji oko sērdca, t. j. oko onoga vretenastoga tēla, koje nahodi se u zērnu, u komu stoji kličica i žilica, koja mūka, kako i bēlo u jaju, zove se bēlance ili bēlanak, raztopi se i uzkipi, i tako daje klici pērvu hranu. Kad se zametak napie ovoga mlēka i potaknut od vrućine, jest, tako rekuć, stisnut i usilovan da se razvije. Pērvo izajde žilica zvana kljunić, zatim stabalce rečeno kličica, koja vekšinom ima sad jedan, sada dva listića, koja se zovu klice. Polak razmēra kako se produlji žilica, tako stabalce zadobie snagu ili jakost, uzdigne se i raztvori, zguštujući svako lēto srēdnje sude oko vretena i činćci nove. — Kada pak dojde stablo na svoju izvērstnost, izdaje cvētje, iz koga izajde plod, a iz ploda zernje.

§. 74. Pupci jesu tolika mala izvērstna stabla, kojih dēlci jesu omotani jedni u drugih, i ne raztvore se nego malo po malo jedan za drugim. Potrēbno je pak znati, da se ovdē govori o pupcih koji daju iz sebe grane, i koji su šiljastii ili oštrii i tanji od oćih, koji daju iz sebe cvētje. Zato se može slobodno potvērditi i reći, da su pupci tolika izpravna stabla. Najbolji su oni pupci, koji se poradjaju kod noguh drēvah, zvani mladice, osobito pak onda, ako imaju na sebi žile, što se postigne, kad se oko panja drēvenoga nakopa zemlje, i tada se ove mladice zovu bradaši.

§. 75. U pomanjkanju bradašah učine se naložci ali položci ili povaljenice.

§. 76. Naložak (margotto) je posao, kad se jednoj grani rastućoj na stablu čine umitno naresti žile. Ovo se postigne, ako se grana na njezinom debelom kraju obveže ūzom ili špagom ali žicom tako čvērsto, da se po tomu zaprēči nizlazak soka. Tada se metne na stran zavezanu dobro nagnojene zemlje pridēržane od jednoga suda iz pleha, lima ili lote ali zemljenoga ili kakva mu drago drugoga, i naći će se nakon godine danah, da su onde izašle žile, i tad se ista grana odsēče od drēva ili stabla izpod učinjenih žilah, i može se presaditi.

§. 77. Položak ili povaljenica jest isto što naložak, s ovom samora zlikom, da se grana ne metne u sud, nego u istu zemlju u kojoj raste stablo. Valjanje dakle pristoji se stablom rozgatim, kakono lozi, i gērmatim ili busastim drēvcem, a naložak drēvom i drēvcem.

§. 78. Više naložka i valjanja ima još i drugih načinah za umnoženje stabalah, t. j. zavoj ili prignutje, rzasad i odsēcak.

§. 79. Zavoj ili prignutje zove se, kad se zakopa u zemlju sami vēršak kojegod grane tako, da iz vana vidi se kako jedan luk. Pokle zakopani vēršak pruži žile, presēče se grana po polovici, i tada se zadobie drugo stablo.

§. 80. Rzasad je jedno oko, koje se zametne ili učini kod korena ili kod noguh nēkojih drēvah. Ovoga ima skoro svaka maslina. Kad se ove oći odcēpe od drēva i metnu se u rastionicu, izbace van mladice ili klice. To isto se dobiva i iz odsēcakah, t. j. iz granah odsēčenih od nēkojih drēvah i posadjenih u rastionici. Po ovih odsēckih se umnažaju masline, vērbe topoli i ostala.

§. 81. Kada jedna grana zakopana u zemlji izbaci žile mēsto mladica ili klicah, uzrok je toga, da sok slazi dolē. Ovaj iz grane čini izaći žile, kako uzlazeći čini poradjati granćice ili klice; n. p. Ako se iz vērbe odsēče jedna grana, i debelim krajem usadi se u zemlju, ova će stran pružiti žile; postat

će prilična svojoj materi, i izbacit će grane i listje iz gornje ili iz vanjske strane.

§. 82. Način umnažanja stabaloh po sēmenu spada na sva jednolētna i dvolētna stabla, jer ova nimaju pupakah; naložci pako, valjanja i odsēcki pristojē se drēvom i drēvcem, jer je njihov uspēh skorii od sēmena.

Poglavje VII.

O poboljšanju ili popravku stabaloh.

§. 83. Stablo se može popraviti trostrukim načinom, t. j. presadjenjem, obrēzanjem, i cēpanjem.

§. 84. Presaditi hoće reći izčupati ili izkopati stablo sa svom zemljom ili hlēbom, koji je okolo njega, i posadit ga na drugomu mēstu, gdē je bolje, prie dobro utežano i nagnojeno zemljište. Ovim načinom stari ljudi popravljahu drēva plodonosna, izkapanjući takova u šumah i sadeći u težanih zemljah.

§. 85. Dobro iskustvo uči, da se u presadivanju drēvah mora pomnjiti na slēdeće uprave:

- a) Zabilēžiti stablo od jedne strane n. p. od iztoka, zaradi da kad se presadi na novo mēsto, može se okrenuti pram istim vētrom, kako je i prie bilo, i da može isti zrak uživati.
- b) Izkorenut ga, koliko je moguće, sa svim hlēbom ili zemljom, koja ga se dērži.
- c) Prerēzati poglavitu srēdnju kalamiranu ili u zemlju ravno upravnu žilu, za da prie dade plod iz sebe; ako je pak stablo veliko, potrebno je onda, da se skupa s reče-

nom žilom uzkrate i druge poglavite žile, a navlastito one, koje se prekidaju u izkapanju; u ovoj prilici moraju se takodjer okāstriti i sve ogranke.

- d) Godinu danah prie jamu pripraviti, koja mora biti široka najmanje tri □ noge, i toliko duboka, za da se zemljište od zrakka i od sunca uplodi, ali se ipak mora u izkapanju jame svagda razlučiti gornja zemlja od dolnje, da se može s gornjom zemljom početi napunjivati ili nasipavati jama.
- e) Kad se drēvo sadi, metne se uz njega u jamu jedan jaki kolac, za da štiti isto drēvo; da ga nebi vētar uzkolēbao, žile moraju biti lēpo na okrug razredjene, da se ne tiče jedna druge, ove se pokriju sa zemljom prosijanom, a zatim se okolo drēva napravi plot iz prutja. Ovako će drēva uzrasti ravna, niti će jih vētar u njihovoj pērvoj dobi s mēsta ganuti. Za drēvce privezati ka kolcu najbolja je sveza lanena ali kostretna ili upletena iz kozjih dlakah, budući ovakova sveza vitka ili mekalna, zato pripomaže k debljini stabla, niti zaprēčuje uzlazak niti nizlazak soka.

§. 86. Kresanje, rēzanje ili kaštrenje nije drugo, nego odsēcati jednomu po jednomu stablu nekoje grane i ogranke. Kresanje jest potrebnii posao, po komu se usiluje višta ili materia, koja pita ili hrani stabla, pristupiti k mozgu ili sērdcu, grane, koje će narasti, izprave se za izvesti pupke cvētonosne, stabla se oslobode od izpijajućih i izsisajućih granah, daje jim se krēpćie življenje, sačuvaju se od mnogih bolestih, i dadu jim se one slike, koje se više pristojē prijatnosti i lēpoti jednoga perivoja.

§. 87. Kada kresaoc okrešiva grane i ogranke, ne smē zasēka nikad činiti ravna prēko, nego na krivac i stērmna, za da se voda ne ustavlja na odsēku, nego da oteče; mora se sēći čisto, ne pa-

ko drvo kidati tako, da na odsjeku ostanu brazde i zacépotine.

§. 88. Grane su trovèrstne, t. j. dèrvene, plodonosne i izsisavke. Grane dèrvene jesu, koje izlaze iz oka bližnjega odsjeku učinjenomu u posljednjoj kreševini. Ove su grane običajno čvèrstje i duglje od plodonosnih, koje su drugačie namèštene polak različne naravi drèvah. Izzisavke jesu one, koje restu medju dvima granama, i vazda su pune soka, jer ga krađu drugim granam.

§. 89. Za moći dobro izvèršiti krešivo, daju se slèdeće uprave:

Dèrvene grane imaju se odsèci s velikom pomnjom, i ne smèdu se puštati niti jako kratke niti preveć dugačke. Plodonosne se stede, kad jih ima malo; ali kad jih ima mnogo, mora jih se odsèci, jer bi njihova množina preveć oslabila drvo. Izzisavke pako moraju se svakako odsèci, ako se drugačie ne mogu učiniti plodonosne; ovo se postigne, ako se na stran ravno ali na luk okrenu ili prignu. A ostale uprave uzdrže se u ovomu, da se imaju upotřebiti dobra i oštra rèzala ili noži u razredjenju granah tako, da se ne zaprèči provètrenje, da se grane rukama ne čupaju, nego se moraju rèzati nožem ali kosirom; a napokom da se rane pokriju voskom ali mastju, s kojom se služi u cèpanju.

§. 90. Vosak za cèpanje napravi se, uzimljući 6 unáčah čistoga voska, toliko pakla, a 2 unče ulja terpentine. Ova se skupa raztope na ognju, i pazi se, da se dobro sastave. Ovo se pusti ohladiti, a zatim se s jednom lopaticom na rane metne.

§. 91. Mast za cèpanje se napravi, kad se uzmu 4 unče smoli, toliko gèrčkoga pakla ili kalafonie, i 2 unče čistoga voska, pusti se variti dokle četvèrti dío ne izvapi ili se ne izdimi. Zatim se prilože 4 unče orèhova ulja, ali ako ovoga nije, ko-ga mu drago drugoga ulja, odmakne se sudić od ognja, malo po malo metne se u ovu raztopljenju hèrpu 5 unáčah dobro presijanoga pepela.

§. 92. Ova se mast upotřebuje mlačna, mažući metlicom po mèstu cèpa tako, da se zakriu sve

rane, i sve ostalo, kuda bi sok mogao izvapiti. Ova mast zatvara soku izlazak, ne prima k sebi iz zraka vlage, po toplini se razširiva a po studeni stiska, i ovo slèdi brez da bi se soku zaprèčio slobodni ob-lazak; jest pako bolja nego cèpni vosak ali gnoj govedji pomèšan s ilovačom, s kojim se nèkoji služe, i koji se pozniva pod imenom masti S. Fiakra.

§. 93. Cèpanje jest posao, u komu se prilèpi komadić kore s okom ili pupčićem, ali se umetne jedna mala grančica iz onoga stabla, koje se želi umnožiti u drvo koje se ima popraviti ili poboljšati. Komadić kore s okom zove se *štit*; a grančica *pišak* ali *cèp*, stablo pak, koje se cèpa, imenuje se *podmet* ili *podložak*.

§. 94. Cèpanje ne učini uspèha u svakoj vèrsti drèvah brez razlike. Zaradi da cèpanje učini stalni i lasni uspèh, potrebno je, da medju dvama stablima bude jednakost ili skladnost, koja se pozniva po sèmenu, i trèbujè se, da se razvijanje dogodja u isto doba. Ako se cèpa hruška rana u divju kasnu, prem da je medju ovima dvama stablima velika skladnost, neče ipak imati pravoga uspèha.

§. 95. Najbolji su cèpi iz grančicah prošaste godine, koje grančice jesu rasle od strane poludnevne, ali isti cèpi ne smèdu biti jako debeli. Ovi se uzmu iz srèdine, jer stran bližja panju, ako i daje jakše i krèpčie mladice, ali ipak zakašnjuje ploditi; protivnim pako načinom stran bližja kraju ili vèrhu rodi zaisto skorie, ali izajdu slabie mladice.

§. 96. Cèpat se može na različne načine. Običajna pako cèpanja jesu: na kalanje, na vènac, na zarèz ili rovaš, na štit, na pupak i na luk.

§. 97. Cèpati na kalanje razumè se, kad se odpili podmet i razcèpi se po srèdi, ali malo dalje od sèrdca, što je bolje. Zatim se u cèpotinu umetne pisak odzdol naoštren na način zubočistke s opazkom; da se piskova kora podpuno složi i sljubi s korom podmeta. Poslie se zaveže i pokrie se cèpotina prepisanom mastju. Ova se vèrst cèpanja pristoji drèvcem, kojih je panj debeo ne više nego je palac ruke.

§. 98. Čěpanje na vėnac jest isto kako i na kalanje, ovom samo razlikom, da se piski već ne mětju u děrvo, nego medju děrvo i medju koru; zato nije potrebno kalati drěva, nego samo učiniti zarěz u koru, razstavljajući ju s jednim plosnatim koštenim s obadviuh stranah ostrim šiljkom na način lopatice, i umetjući pisak tako, da se njegova kora uprav sljubi skorom podmeta.

§. 99. U ovima dvama načinim čěpanja moraju se imati slėdeće opazke. Odsěce se podmetak na odcėdivi način, ali svagda ostrim gvozdjem, za da rěz ostane ugladjen, paziti na lik piska, da se ov čėlovito sastavi s likom podmetka; podpuno pokriti město umetnutja mastjom čěpovom; pokle se podmetak zaveže, ali ne žukvom niti konopnim užem, kako někoji čine, nego užem vunenim, zbog njegove mehkoće i vitkosti.

§. 100. Čěpanje na kalanje čini se po zimi, a na vėnac u prolětju.

§. 101. Čěpanje na rovaš je ono, kad se pisak i podmetak zarėžu kako i dva komada rovaša, t. j. ona dva děrveca, na kojima seljari ubilėžuju svoje nadnice. Ovo čěpanje, koje se mora vazda u prolětju činiti, jest bolje od onoga, koje se čini po kalanju ali na vėnac; toliko zato, jer se može učiniti na velikih i na malih drėvih, koliko zbog njegova vazda stalniega i sigurniega uspěha.

§. 102. Čěpanje se čini na štit uzimajući komadić kore, koja se izvadi iz čěpa na način štita, na kojoj mora biti jedno krėpko oko, s opazkom, da iznutra pod okom ostane komadićak bělanca, umetjući ovaj štit u koru podmetka, koja se izrěže na način r , pazeci da gornja uštnica štita podpuno se sastavi s korom podmetka, veže se poslie na križ, ali se pusti prosto oko čěpa. Ako ovo čěpanje se učini u prolětju ali u vrėme pasjih danah, zove se na oko otvoreno; ako se pak učini u jeseni zove se na oko spavajuće.

§. 103. Čěpanje na pupak napravi se, dižući iz čěpa jedan pėrsten ili kotačić sa dva oka, i iz-

vadivši koru podmetka, nametne se čěpov pėrsten tako, da nebi pukao.

§. 104. Ova se čěpanja pristojе drėvom, koja imaju koru gladku, kakono murvam, maslinam i narančam.

§. 105. Čěpanje na luk je ono, kad se dvė grane iz dvajuh bližnjih stabalah, ali pak i jednoga istoga stabla skupa sastave, vadeći jim koru ondė, gdė se imaju sastaviti. Ovo se čěpanje može učiniti u jeseni i u prolětju, jer su u ovo doba drěva u soku.

§. 106. Mora se čěpati prie podneva i kad je vedrina, budući da sunce pripomaže obhodu soka u stablih.

§. 107. Za sačuvati piske ili čěpe i poslati je u daleka města, zadosta je, ako se metnu u jedan sud iz pleha ili late napunjen meda, i tako se mogu uzdėržati za mnogo mėsecah.

Poglavje VIII.

O polju ili o njrvi.

§. 108. Polje ili njiva je jedan prostor zemljišta, koje nima na sebi nikakova drěva, i koje služi za težanje toliko jednolėtnih koliko dvolėtnih travnih stabalah. Dobro izkustvo uči, da se zemljište razdėli na tolike dělke, koliko će biti vėrstih stabalah, koja će se ondė težati jer kako je rečeno u poglavju I., moraju se stabla priviknuti zemljištu, a ne zemljište stablom.

§. 109. Stabla koja se težaju na poljih ili na njivah jesu: žitna, sočivna, žilasta ili žicasta, uljena, tikvasta i podobna.

§. 110. Svako se rastje pita ili hrani od svojih vlastitih načelah, a izkustvo je dokazalo, da zemljište oslabi i omēršavi, ako kroz više naslédnih godina teža se na njemu ista vèrst rastja. Za moći se ukloniti ovoj nepogodi, potrebno je paziti na redovito proměnjivanje; pod kojim imenom ne razumě se drugo, nego iztečaj odredjenoga broja godinah, u kojih je bilo na svakomu dělu njive različno težanje od predhodnoga lěta. Mora se dakle težanje svake godine proměniti, t. j. da na onomu dělu, na komu je bilo usijano sočivo, ima se težati drugo rastje.

§. 111. Težačko proměnjivanje mora se ravnati polak većega ali majnega prostora, ali polak vèrsti zemljišta. Polje jako prostrano može se razděliti na 8 dělach, kako slědi:

Pervi će dio služiti za pšenicu.

Drugi za bob i grašak ili bižu.

Tretji za drugo troskotno rastje, t. j. ječam, ovas i raž.

Četvrti za pošanj ili fažol i drugo pověrtje.

Peti za žicasto rastje, t. j. za lan i konoplju.

Šesti za rěpu, korabu, měrlin, pastěrnjak čěr-ljenu rěpu i ostalo rastje, koje se ima težati na otvorenom polju.

Sedmi za livadno sočivno godišnje rastje, koje služi za hranu živinam.

Osmi za livadu umětnu zbog trave likarske.

Izmedju svih ovih dělích sama livada umětna obstati će za 7 godinah, a ostali děli hoće se proměnjivati slědecim načinom, t. j.:

§. 112. Dio posijani pšenicom služiti će za bob i grašak. Onaj dio, na komu je rasao bob i grašak za drugo troskotno rastje, t. j. ječam, ovas i raž. Dio ječmeni, ovasni i ražovni za drugo pověrtje, kakono fažol i prilična. Dio pověrtni za rastje žicasto ili končeno, t. j. za lan i za konoplju. Laneni i konopni za rěpu, korabu, měrlin, pastěrnjak, ciklu i krompir. Rěpni i ostalih gomoljastih ili kapulastih za godišnje livadsko rastje; dio pak godišnjega livadskoga rastja za pšenicu. Dio umětne livade pro-

měnit će se nakon sedam godinah, gdě će se usijati pšenicu; a dio lětnjega livadskoga rastja obratit će se u umětnu livadu.

§. 113. Mora se izvěršivati ova proměnjiva uprava, da se može imati slobod i prilika za obděliti zemlju prije nego nastupe pristojne usěve. Ovako se postigne korist pretiline, koja se dobiva po težanju sočivnoga rastja. Toga radi potrebno je, da se medju jedno i drugo težanje uvede obdělavanje inověrstnoga ili drugoga rastja, koje koristi za pretilinu, i da dopusti vrěmena dovoljnoga za izvěrsenje pristojnih uranjenih posalah, koje trěbuje rano i žicasto ili končeno rastje.

§. 114. Malene bašče ili posėdovanja razděle se na 5 ali 4 ali 3 dělka, dobro pazeći; da poglavito težanje mora se svagda uzděržati u rastju žitnomu, pověrtnomu i livadskomu, budući da rastje žitno i pověrtno hrani ljude, a livadno živine, u kojima se saděrži bogatstvo seosko.

§. 115. Iz do sada rečenih slědi, da zemljišta ne uzděrži u dobromu stanju priložina ili priležanje, nego dobro upravljeno proměnjivanje, dobro uradjeni posli i prikladna pretilina.

§. 116. Najbolje rastje za sedmolětnu livadu jest svaka vèrst dėteline, grahor, lěkarska trava i dėtelina španjolska, polak razlike zemljišta, podnebjja i položaja; jer dėtelina ljubi zemljište vlažno, grahor izajde dobro na zemljištu osušnomu, a trava lěkarska na lagahnom i pěrhhom, ali ipak tustom i dubokom zemljištu; Dėtelina pako španjolska, koja se ima svako tretje lěto sijati, izajde dobro u svakakvoj zemlji. Mora se pak s travami ove vèrsti paziti, da niti suhe, niti sirove ili zelene ne dadu se živini jěsti same po sebi, nego sa slamom směšane, inačie živine mnogo těrpe i pogibelno se po njima razbole.

Poglavje IX.

O rastju žitnomu.

§. 117. Rastje žitno zove se ono, koga zèrnje služi za napravljenje kruha. Takovo jest: pšenica, raž ili hèrž, ječam, ovas ili zob, pir i ostala. Najplemenitija je pšenica, koje ima mnogovèrstne.

§. 118. Pšenica, polak njezine naravi, nije nego dvoje vèrsti. Jedna se zove rumena ili jara, a druga ozimna. Pèrva se pozniva pod imenom tvèrdoga zèrna (*triticum turgidum*), a druga zèrna prijatna i mehka (*triticum hibernum*). Ove dvè vèrsti naopet se razdèljaju na mnoge razlike, koje u Istrii i u Dalmaciji imaju različna nadimena polak različnih mèstah i kotarah.

§. 119. Razlika medju zèrnom tvèrdim i mehkim je ova, da tvèrda zèrna jesu težka, tanja i prozračna, tvèrdja i mučnija za samlit se; ali kad se prekinu, vide se iznutra stakleno-cèrnkasta; kad se pak razgrizu, čine se pèržinasta ili melasta i ne razidu se u mehkomu tèstu, kako zèrna mehka, koja su lakša boje cèrvenozutaste više ali manje škure, na vèrhu malo runjava ili dlakava, ne prozračna, iznutra bèla i mučna, lahka za prekinut se medju zubima, i za izgristi se. Zèrna tvèrda jesu posve dobra za graditi tèsto, a mehka za kruh.

§. 120. Zemljište, koje služi za sijanje pšenicice mora biti dobro obdèlano i utežano, ali i tusto; mora se pako pred svim drugim pomnjiti na izbor sèmena. U svemu i svakomu žitnomu rastju ono je sème najbolje, koje se iste godine sakupi. Mora se ipak predpostaviti zèrnje, koje je dobro zrèlo, koje je veće i težje, i ono koje je sazorilo na polju. Izabrano sème mora se namočiti u jappjenoj vodi, u kojoj mora dvanaest satih ili urah stati, i ovako će se razstaviti dobro zèrnje, koje tone u dno, od nevaljanoga koje pliva. Ovako omekša kožica i saču-

va se zèrnje od cèrvah i mušicah, i občuva se rastje od betega snèti ili glavnice i medene rose.

§. 121. Mèseci Rujan i Listopad jesu najprikladnija doba za sijanje pšenice, jer po zimi rastje malo izvapljuje, i zato imaju žile vrèmena za uzjačit se i ukrepiti. Ja ti dajem svèta, da što više možeš uraniš sijanje, budući da rastje ranie usijano, skorie se uzdigne, iznikne prie od ostaloga, boji se manje studeni po zimi i u prolètju mraza, i mnogo pèrvlje uzrie.

§. 122. Vèrst zemljišta mora odrediti, koliko ima sèmena biti. Dobro zemljište trèbuje sèmena manje, nego zemljište neplodno. U Austrijskomu Primorju i u Dalmaciji običajno se sije jako gusto. Ovo je jedna zabluda; budući da je žitno rastje pirikasto, i zato u žilama kolèncato, koliko dakle bude imalo više prostora za protezati žile, toliko će više iz sebe klicah dati. Mora se još upaziti i opomenuti, da se sème jednako posije, jer drugačie će na njivi ostati prazninah ili zemlje ne posijane, po čemu se daje žitu uzrok, da se skorie osuši. Na jedno Austrijsko jutro ili ral zemlje od 1600 [] fatah ili klaftarah navadno se posije jedan vagan ili mèrov (Metzen), t. j. dvi primorske kvarte sèmena.

§. 123. Pokle se posije mora se njiva podèrljati, a gdè je zemljište preveć lagko mora se povaljati, jer ovo služi za utaknutje i potisnutje sèmena. Ako bi pak njiva prèko zime jako i previše bujala, kada bude prikladni i tihi dan, pokosi se pšenična trava, koja daje dobru kèrmu, i njiva postane u prolètju lèpša.

§. 124. Pšenica se mora dva puta plèti. Plèvel ne samo izkorenjuje škodne trave, nego još i koristi, da se žile bolje pokriju, i ovako se zadobie veći broj klicah. Mora se ipak opomenuti, da se posljednji put ne plève, kad je već rastje u cvètu, za ne smučivati važno uplodjenje klicah. Zbog istoga uzroka potèrbno je paziti, da nebi seljari u ovo vrème došli brati trave na njivu, kako se to navadno dogadja. Plèti se mora onda, kad nije zemlja niti jako vlažna ili mokra niti preveć suha. Ako se

plëve poslie dažda, dokle je zemlja jako mokra, prem da se izčupaju žile travinah, ali se pak zemlja zagazi, i tako terpe struci pšenični. Ako se naprotiv plëve po suhu, tada ona trava, koja se ima izkoreniti, prekinut će se, a kad se posve ne izkoreniti, naopet će prokljati.

§. 125. Doba žetve je onda, kada klasje zadobie zlatnu boju, i osine se počmu razširivati. Ova doba je za vlasnike ili gospodare najdragocënia. Moralo bi se želiti, da žetva traje, koliko je moguće, najkratje, za moći žito sakupiti baš onda, kad je podpuno zreło. Ali budući ovo teško, zato je bolje uraniti nego zakasnuti žetvu.

§. 126. Žanje se pako režući žitna stabalca iza strane protivne nagnutju klasovah. Kad se nježanju 2—3 rukoveta, svezat će je žeteoc ali žetelica u jedan snop, i nastavit će ga na zemlji. Medju tim će drugi seljanin činiti sastavke ili brëmena, a tretji će sadružiti skupa sastavke i složit će konjiće, koji sastoje iz mnogih sastavkah, i koji se razrede po njivi. Ov mora u složenju konjićah paziti, da metne sastavke s klasjem okrenutim prama zraku, za da noćna vlaga omekša košuljice ili plëvu, i da se ovim načinom u prenašanju na guvno ne gubi zërnje.

§. 127. Guvno se mora napraviti na strani najbližjoj kuće, i gdje se ne zaprečuje vijanje. Guvno mora imati dva razdělka, t. j. pravo rečeno guvno, koje mora biti poškrëlano, i spremište t. j. mësto, gdje se metju snopovi na hërpe ili kupe. Kad se snopje donese na guvno, i ovo se ima činiti jutrom a ne po suncu, da se zërnje ne gubi, razastre se, da se osuši. Pokle je to gotovo učine se kupi ili uredi snopovah na okrug, metjući snopje s klasjem na nutar, za da se sačuva od kiše. Kad se čine ove hërpe, mora se pomnjiti, da nijedna ne bude veća nego se može jedan dan omlatiti ali ovrëci, i da budu sve jednake.

§. 128. Mlatnja se čini na tri načina, s mlatima ili čëpima, drugačie zvanima mlatačama; s konjima, i kamenjem vučenim od volovah. S čëpima

je dobro mlatiti, kad je mlatnja malena, i kad se želi imati čëla ne pako satarvena slama. Najbolji je način, kad volovi potežu veliko kamenje, tad se dobie sitna ili satarvena slama. Pokle se omlati jedna hërpa, izvadi se slama, i razstavi se zërnje od plëve. Ovo učinivši, prorešeta se žito i spravi se u žitnicu.

§. 129. Zaradi da se žito ne pokvari, mora se paziti, da žitnica bude suha. Vlaga uzrokuje žitnu najveću škodu. Ali niti ovo nije dovoljno. Mora se još svake sedmice preko sve jeseni jednom žito prebacivati, za da se provëtri, a po zimi jednom na mësec; mora se suviše još jednom prorešetati. Za učuvati pako žito od žizakah ali grizicah najpriklađnii je način, ako se medju žito ali na isto žito metne poljske metvice, kad je ova u cvëtü, budući da njezin miris odrene žizke.

§. 130. Jara pšenica se teža kako i jesenska, ovom samom razlikom, da se jara mora sijati guštja, jer ova nima dovoljnoga vrëmena za učiniti mnogo strukovah ili kličah.

§. 131. Raž ili hërž se obdëlava kako i pšenica. Raž je mnogo koristna, jer vazda bolje plodi od pšenice, i jer raste i plodi na onih zemljah, iz kojih se ne može izvaditi koristi u drugomu žitu.

§. 132. Ječam i ovas moraju se sijati u jeseni, i težati kano pšenica; moraju se pak požeti ova žita prie, nego je zërnje posve zreło, zašto ječam ne imajući baš ništa plëve, a ovas ju ima malo zrtvorenu, zbog toga se gubi zërnje, ako se puste posve uzriati na njivi.

Poglavje X.

O sočivu.

§. 133. Pod imenom sočiva razumē se ono rastje, koga se zernje većim dēlom jide kuhano. Takovo rastje jest: *Bob*, *grašak* ili *biža*, *pasulj* ili *fažol*, *čičak* ili *slani grah*, *grah jarić* ili *cicerica*, *leća*, *grahor* i *vučjak* ili *vučji bob*. Sva ova stabla ne samo daju korist, što se njihovo zernje jide zeleno i suho, i zato se težaju u vrtlovih; nego još služe i za pretilinu zemljišta.

§. 134. Ako se sije sočivo zbog tuštila ili pretiline zemljišta, za zaorat ga ali zakopati, ovo se mora učiniti onda, kad je sočivo u cvētku.

§. 135. Bob ljubi zemlju ravnu, jaku, dobro tešanu i tustu. Sije se u Listopadu i u prolētku, polak podnebja, na jariće zerno po zerno na duljinu jednoga pednja, a dva pēsta u dubljinu. Kad stalca izniknu oplēvu se i okopaju, a tretji put se nagernu, i ovako nedvojbeno dadu obilnu bērbu, ako njim ne naudi lavski rep, koji je jedna vērst trave rastuće na način sparogve, bez listja kano jedan snopić cvēlja. Ova travina metne svoje žile medju žile bobove, stisne je i uduši tako, da mora bch poginuti. Za moći bob sačuvati od lavskoga repa, jedini i najbolji način jest, ako se udilj, kako pronikne, izkoreni i izčupa.

§. 136. Grašak ili biža teža se kako i bob. Sije se u jeseni i u prolētku, i ljubi, kano bob, zemlju ravnu, dobru, dobro utešanu i tustu.

§. 137. Pasulj ili fažol (grah) potrebuje zemlju sipku ili pēhku, dosta vlažnu i ravnu, dobro obdēlanu i tustu. Sije se takodjer na rede zerno po zerno na duljinu jednoga pednja, a dva pēsta duboko. Izniknuta stalca ili struci se plēvu i okopaju dva puta. Ima još pasulja, koji se plete kano i grašak, i ovaj iziskuje da se nakoli sa granama

nasadjenima, za da se može plesti i uzdržati, da se ne valja po zemlji.

§. 138. Čičak sije se u prolētku zerno po zerno na daljinu jednoga pednja, a tri pēsta u dubljinu, u zemlju jaku, osušnu, ravnu, dobro utešanu i pretilu. Prije nego se usije mora se za 24 sata (ure) močiti u vodi, za sačuvat ga od suhe bolesti, kojoj je podložno ovo rastje. Iz medju svega sočiva sami čičak ne koristi za pretilinu i za preoranje ili podoranje, pače mēsto zemlju opretiliti još ju većma omēršavi i omledni. Zato hotijući ga sijati, mora mu se odrediti zemljište, koje se ne promēnjuje sa drugima usēvi. Mora se pak još napomēnuti, da se čičak niti plēve niti okapa kad je na njemu rosa; i tako se izbavi od bolesti zvane bēs (arrabbiatura).

§. 139. Grah jarić više se sije za hraniti golube nego ljude. Sije se u prolētku u zemlju pičnu i dva puta se znači.

§. 140. Leća ljubi zemlju mēršavu i osušnu, sije se u Ožujku ili Marēu tako, da struk od struka bude oddaljen jedan pedanj. Pokle iznikne oplēve se i dva puta nagernu ili nakopa.

§. 141. Vučjak, ako se sije za iz njega zadobiti zernje, sije se u Listopadu u lahku, dobro utešanu i tustu zemlju; ako se pak sije zbog pretiline, sije se gusto u svako doba i u zemlju svakoline, jaku. Budući njegovo zernje žuhko i gorko, zato se osladi močēci ga u slanoj vodi; vučjakovo zernje je dobro za hranu konjem, govedom i ljudem.

§. 141. Grahor se sije sa šakom u jeseni i u prolētku u zemlju ilovato-pēskovitu, ali ne mokrastu, dobro utešanu i tustu. Plodi takodjer dobro na zemlji osušnoj i pēskovitoj i po brēžuljcima. Ako se dva puta oplēve, dade obilati rod. Njegovo je težanje za podoranje bolje od svakoga drugoga sočiva.

Poglavje XI.

O krompiru, rěpi, korabi, mèrlinu, pastèrnjaku i o blitvi.

§. 143. Sva ova rastja uzdržèze se u jednomu samomu poglavju, jer bi se imalo želiti, da se težaju u Istrii i u Dalmaciji ne samo za hranu ljudsku, kako se obćeno čini, i zato se težaju samo u gdèkojemu vèrtlu, nego još i za hranu velikih i malih živinah, kojima su mnogo koristna. Zaradi toga morala bi se ova rastja težati na otvorenih i pram suncu položenih njivah, saditi i sijati na jednomu dèlu zemlje, koja se svako lèto proměnjuje.

§. 144. Krompir (*solanum tuberosum*), poznat zbog njegove koristi u gospodarstvu, ljubi zemljište pèskovito, duboko težano i prošaste godine nagnojeno. Sadi se u prolètju, metjući u zemlju cèle gomolje na daljinu dviuh pedanjah, a u dublinu triuh palacah ili unacah. Kada struci izniknu oplèvu se i okopaju, a nakon mèsèca danah zatim se nagèrnu zemljom, i ovo se nagèrnenje ponovi još jednom poslie drugoga mèsèca danah. Kada struci počmu zutiti tada se pokose razi zemlje i dadu se živini. Osam danah poslie ove košnje izvade se gomolji dvozubkom ali drugim vilastim orudjem, za da se ne presècaju u izkapanju. Gomolji ovako izvadjeni i sakupljeni metnu se na sunce da se osuše, zatim se unesu u jame mèsajući medju gomolje slame ali listja divjih drèvah, i pokrivajući jamu odzgor zažženom zemljom.

§. 145. Rèpa (*Brassica rapa*) je dvovèrstna. Jedna ima gomolj dugačak: ova je jako dobra za živinu. Druga je gomolja obloga, i ova se teža u vèrtlovima, i dobra je za kuhinju. Obodvoja ljubi zemlju pèskovitu, ali ponèšto vlažnu, i tada gomolji bivaju mehki, a sije se za pèrvom kišom Sèrpnja

mèsèca i po žitnoj stèrni. Nakon mèsèca danah se oplève i okopa i prorèdi, puštajuçi struke, na daleko jednog od drugoga za jedan i pol pednja. Rèpne prokulice ili listiçi dobri su za jèsti kako i broskveni. Listje je dobro, kako i broskveno, za živine, ako se posèče osam danah prie nego se rèpa počupa, što se obićajno čini nakon pèrve studeni, po kojoj postaju gomolji mekši i sladji.

§. 146. Koraba je dvoje vèrsti. Pèrva se baš zove koraba, koja se teža zbog gomoljah. Druga se zove rèpica. Ova se sije zbog ulja. Koraba ljubi isto zemljište koje i rèpa. Sije se u prolètju, kad je dan oblačan a još bolje ako je kišovit. Dva funta sèmena jesu dovoljna za jedno jutro ili ral zemlje. Kada koraba iznikne oplève se nakon mèsèca danah i okopa, i prorèdi se na daljinu jednoga pednja. Ova plèvel, okapanje i prorèdjenje ponovi se poslie drugoga mèsèca danah, puštajuçi struke jedan i pol pednja na daleko. Gomolji uzriu u Listopadu, ali se mogu dèržati u zemlji dokle god se nije bojati leda.

§. 147. Mèrlin ili mèrkva i pastèrnjak jest dvoje medju se skoro jednako rastje. Medju njima neima druge razlike, nego u samomu listju. Mèrlin ima listje dvostruko sastavno, a pastèrnjak prosto sastavno, a sème ima na naćin jaja i plosnasto. Toliko mèrlin koliko pastèrnjak ljube zemljište koje i rèpa, težaju se pako kako i koraba, ali ne toliko rèdko.

§. 148. Blitva je dvoje vèrsti. Jedna je blitva prosta ili obćena (*Beta vulgaris*), i jest veća od blitve cikla (*Beta cicla*). Obedvè imaju koren gomoljat, debeo i mesnat, i ima jih bèlih, cèrvenih i žutih, iz kojih iztišteni sok služi za gradjenje sèćera ili cukra. Daju takodjer plemenitu hranu za govedsku živinu. Blitva se teža kako i koraba, puštajuçi ju jednu od druge na daleko dvè noge.

§. 149. Gomolji svega ovoga rastja sprave se u konobu. Ali je još bolje kad se izkopaju jame, i u nje se metnu, postavljajuçi jedan red njih a drugi pèska ili mela, a napokon zatvori se jama

s istom zemljom, koja je bila iz jame izvadjena, i pokriu se slamom za sačuvat jih od kiše.

§. 150. U težanju svega ovoga rastja mora se paziti, da se svako napose sije, i svaka vrst po sebi teža. Ovako će se ukloniti izrodjenje ili pokvarenje, koje se poradja po směšanju različenoga sěmena, t. j. po onomu *prašku*, koji pada iz cvětja mužkoga i naplodi inověrstno rastje.

§. 151. Sěme, koje se mora predpostaviti u težanju svega ovoga rastja, mora biti najlěpše i najkrěpćie.

§. 152. Gomolji ovoga rastja upotrěbljuju se takodjer i služe za žganje rakte, koja se još vadi i iz krompira.

Poglavje XII.

O rastju kapulnomu.

§. 153. Rastje kapulno jest: kapula, česan, porluk ili porjak, i sva ona gomoljata stabilca, koja imaju ukus ili tek ljut i oštar.

§. 154. Kapula ljubi zemljište pěskovito, jako, dobro utežano i tušto. Posije se u prolětju na gredice. Pokle iznikne, nakon mēseca danah se presadi na daleko jedan pedanj. Gomolji uzriu na svěrhi lěta. Dokle rešte dva puta se okopa.

§. 155. Česan ljubi takodjer zemlju pěskovitu, jaku, dobro utežanu i tustu. Ovo se rastje umnaža na dva načina, t. j. po sěmenu i po sadjenju gomoljićah ili zěrnjah iz gomolja izvadjenih. U pěrvom se slućaju sije u prolětju na gredice, a nakon mēseca danah po izniknutju, presadi se na daljinu pol pednja. Gomoljići se sade u prolětju. Posadjen jednim ali drugim načinom okopa se dva puta.

§. 156. Porluk ili porjak se teža kano i kapula, ali se na guštje presadi. Ovo rastje nije drugo nego jedna vrst česna, ali manje vrědnosti, od koga se razlučuje po gomolju, koji je cělokupan, t. j. vas u jednomu komada bez gomoljićah il zěrnjah; zato se vekšinom jěde u travi poměšan s drugom jistbinom. On se teža u vèrtlih.

§. 157. Za moći imati deblju ili krupniu kapulu i česan, pogaze se vanjski struci mēsec danah prie nego se izvade iz zemlje gomolji, koji su onda krupnii i lěpši. Kad se poberu, metnu se susiti na sunce, i tada se naprave i upletu iz njih venci ili kose, koji se u hladnomu mēstu uzdrže za cělu godinu.

Poglavje XIII.

O rastju žilavomu ili žicastomu.

§. 158. Rastje žilavo ili žicasto zove se ono, koje okolo stabla od jednoga kraja do drugoga ima žice, i ovih žicah množina zove se povesmo. Stabla, koja imaju najviše takovih žicah, jesu: vućjak (*Lupinus albus*), kopriiva, hmelj i ostala. Ona pako stabla, koja se baš zato sijati moraju, za povesmo ili predivo zadobiti, jesu lan i konoplja.

§. 159. Lan ljubi zemlju jaku, bolje vlažnu, dobro utežanu, i dobro zrělim gnojem nagnojenu; sije se na grede ili lěhe. Mora se jako gusto sijati, za da se može izvaditi iz njega tanjko povesmo, jer su tada žice duglje i tanje. Sije se pak tako gusto, da na jedan četverouglasti (*quadrato*) palac zemlje dojde 25 do 30 stabilcah.

§. 160. Lan ozimni se sije u jeseni, a Ožujkov ili Marčeni u prolětju. Iz medju ovih dviuh vèr-

stih lana bolji je Ožujkov ili jari, jer ima lepšu i tanju žicu.

§. 161. Ono seme laneno je bolje, koje jest težje, oblie, krēpcie, kratje, tamno-svētle boje, i koje je punie ulja, i ovo se pozniva, ako ga se malo vērže u oganj. Ako seme netom se dotaknuvši žeravke pukne i užge se, dokažuje, da u sebi uzdržži mnogo ulja. Prebrano dakle seme laneno, i razlučeno od inovērstnih semenjah, i na svoje vrēme posijano, mora se udilj podērljati ili pobranati i zemlja povaljati, za da se dobro u nju seme utisne.

§. 162. Lan se ne okapa, nego se oplēve, čupajući van rukama škodljive travine. Ovo se mora učiniti po suhu vrēmenu, jer ako bi bilo mokro, lan bi se zagazio i k zemlji prilēpio, niti bi ga već moglo sunce uzravnati.

§. 163. Lan se sakupi, pokle već iz stabalcah odpade listje, kad imaju vērhe žute i zrēlo seme. Nēkoji ne čekaju dokle seme posve uzrie, ali se varaju, budući da lan, kad je zrēlo, ne samo daje lepše i tanje žice, nego još i obilniu bērbu. Kad je ljuska ili korica pravo zrēla, daje u češljanju manje kućine, a više vlasa. Kada dakle prispie ovo vrēme, lan se mora izčupati sa žilama, a ne žeti, i složivši ga na snopove, ovi se razrede po istoj zemlji, ali se nose na guvno, i ovo je još bolje, za da se lan osuši. Pokle se pak osuši odnese se doma, gdē se dērži najmanje dvadeset danah na hērpi, za da se uzkisne, zatim se otuče s čēpima za izvaditi iz njega seme. Ovo dokle se svērši, razrēše se snopovi, i razluče se zrēla stabalca od nezrēlih, kratja od dugljih, i svaka vērst se poveže na osobojne snopove. Ovako razdēljeni metnu se u vodu moćiti.

§. 164. Moćilo je mēsto s vodom napunjeno, za ondē lan dēržati dokle omekša, i razluči se od strankah lēpljivih i sopoljastih ili uljenih, koje dērže žice prilēpljene k stablima. Bolja je zato i prikladnia ona voda, koja ne protiče; jer je voda tekuća mērzlia; niti ne smē biti voda posve mirna, jer se preveć ugrije. Najbolje je dakle moćilo u

jednoj posudi, u koju dojde toliko vode, koliko je može izaći, budući da kad se voda za nēkoje vrēme ustavi, izgubi svoju mērzlinu i oštroću, a naprotiv zadobie onu pravu mēru topline, koja je potrebna za dobro moćilo.

§. 165. Moći se pako lan metjući snopove dva po dva u vodu, i pokriju se slamom, ali vēr-bom, ali pak tērstikom, postavljajući odzgor pritisk, za da stoje podpuno u vodi. Dosta je, da se moče četiri a najviše pet danah u vodi; a za vidēti jeli lan dovoljno gotov, malo ga se izvadi i izkusi, jedali se ljuska od stabalca lasno odpušta, i ako stabalce, kad se prekine, puca i zveči. Snopovi iz močenja izvadjeni metnu se u hērpu, zaradi da kisaju još druga četiri dana, ali se mora paziti, da se preveć ne ugriju; zato se nakon tretjega dneva metne ruka, u srēd kupa, i ako se opazi da je jako vruć, odmakne se jedan dio snopovah. Pokle se uzkvase, razastru se, za da se celovito osuše, a zatim se taru, da se razluče žice od stranke dērvne ili od stabla.

§. 166. Seme laneno se proročeta, i prebere bolje za sijanje, a ostalo služi za iztištenje ulja, koje, dokle ne ostari, dobro je i za kuhinju.

§. 167. Konoplja reste dobro na zemljištu lahkomu, duboko težanomu, dobro nagnojenu i na lēhe razdēljenu. Najbolje je tuštilo za konoplju podoranje hoba, i zaoranje govedjih rogovah i papkah, starih kožinah, perja, cunjah ili starih vunenih kērpetinah i podobnih, koja se razbacaju po njivi i koja se oranjem ali kopanjem zagrebu. Jest takodjer vērlo dobra torovina.

§. 168. Konoplja se sije šakom o koncu Ožujka ali o početku Travnja. Ono seme je najbolje, koje prorēbano medju dlanima rukuh ništa ne gubi od svoje boje ali bitja, i koje uzdržži u sebi sladak ukus ili tek, kad se dērži u ustima bez lupinjice. Prava doba njezinog sijanja jest, pokle već mimoide pogibel žestokih slanah ili mrazovah, i mora se odabrati dan, kad vrēme naklanja na kišu. Sije se rēdko ako se misle žice odrediti za uža ili za ko-

nope; ako se pak misli platno tkati, sije se guštje, ali ipak ne tako gusto kano lan.

§. 169. Konoplja se samo jedan put oplëve i okopa, i ovo se mora činiti, kad su stabalca šest pèrstah visoko uzrasla. Okapanje služi ne samo za zemlju osnažiti od travinah, nego još i zato, da se sa zemljom utvrde i ukrèpe stabalca, i da se proređe, ako su preveć gusta.

§. 170. Budući pak stabla konopna dèlom prahonosna, a dèlom sèmenata, ali konoplja bëla bez sèmena i cèrna ili sèmenjača, zato se pèrva izčupa, kad joj odpadne cvètje, a druga se pusti rasti do zrélosti sèmena. Metnuvši oboju u tolike sno-piće, i osušivši sèmenjaču za iz nje s čèpom otući sème, i razlučivši duglja stabalca od kratkih, postave se u močilo, kako je rečeno o lanu.

§. 171. Za konoplju je dobra tiha, mirna i poživajuća voda, bila ova kakva mu drago: ali ipak močilo bolje izajde, ako se pripravi voda ili močilo s japnom, ilovačom ali rastivom solju, gdè se pusti stati za tri sedmice. Pokle se konoplja izvadi iz močila, mora se oprati u vodi tekućoj, zatim osušiti, otući i češljati.

§. 172. Za konoplju urediti tako, da može služiti mèsto lana, uzme se pet funtah konoplje, razdèli se na toliko ručicah, svaka se sveže po sebi, i metne se jedna na drugu u jedno cèdilo. Zatim se postavi u jedan kotao 40 funtah vode, dva funta iztučene sode ili pepelne soli i pol funta japna. Nakon četirih satah, pokle se soda i japno raztopi u vodi, i ovo se mora kad kad promèšati, pusti se sve skupa za četvèrt sata variti, i ovako vruće izlije se u cèdilo ili lužnicu (lužnjak) s opomènom, da se mora pokriti konoplja platnenim zastorom, za da talog mutež skroz ne projde. Kad se lušia ohladi iztoči se po čèpu, i izvadjene ručice operu se do toliko putah, dokle ne ostane voda čista i bistra. Zatim se rečene ručice osapunaju jedna po jedna, i metnu se u lužnicu ili parenicu, u koju se ulije toliko varene vode, koliko je dosta za pokriti ručice da plovu. Poslie četirih satah ovoga parenja, dignu

se van ručice, dobro operu, i postave se na sušilo, Pokle se osuše, izčešlju se, i ovako se dobiu plemenite žice i tanje od lanenih i svètle kano svila.

Poglavje XIV.

O rastju bojadisnomu.

§. 173. Rastje za bojadisanje zove se ono, koje u sebi uzdèrži višt za boju. Skoro svako rastje ima u sebi nèkoji početak boje; ona vèndar stabla, koja se zbog boje težaju na otvorenom zemljištu, jesu slèdeća: Broć, farbovnik ili šitina, reseda, žafran ili šafran, i šafranjika ili šafran turski.

§. 174. Broć, iz koga se vadi cèrljena boja, koja se nahodi u žilama, raste sam po sebi i po naravi na planinah i po stèrnih zemljištih, zato i ljubi zemlju pèskovitu, dobro utežanu i tustu. Meltačina je takodjer za broć dobro tuštilo. On se sije u prolètju, i pokle se njiva podèrlja, sème se valjem povalja.

§. 175. Ako se iz broća ne želi sèmena zadobiti, mogu se prèko lèta tri puta kositi stabalca, i podati jih živini, jer košnja ništa ne škodi, pače još jako koristi umnoženju i narastaju žilah. Toliko pèrve, koliko druge i tretje godine ne bere se drugo, nego samo listje: četvèrte pak godine, budući da se žile podosta umnože, nesmidu se struci posve pokositi, nego se mora čekati jesen, t. j. doba u kojoj se sakuplja sème, za moći pak žile izguliti ali izkopati iz zemlje, koja se može zatim odrediti za drugo rastje, navlastito pak za grahorku, koja je korisna za kèrmu.

§. 176. Kroz tek četirih godina mora se broć okopati svaki put pokle se pokosi, za očistiti ga od škodnih travah.

§. 177. Farbovnik je rastje, koje daje modru boju, koja se uzdrža u listju, i jest dvogodišnje. Ljubi zemlju jaku i dobru, hladnu, dobro težanu i tustu, i razdělenu na lèhe. U prebranju sèmena mora se paziti na zèrnje, koje je cèrno, jer je najbolje, a ima se sijati pokle već prejdu ledi i slane ili mrazi, posije se na rèdko, jer se struci jako razgranaju.

§. 178. Budući da se vlastitost boje uzdrža u listju, za to se čini njegova bërba o košnji. Doba se pak košnje pozniva po listju, koje se prikloni k zemlji i počme žutiti. Svaki put, kad se pokosi, i ovo se može učiniti četiri puta prèko lèta, ako je vrème povoljno, moraju se struci okopati i dobro nagèrnuti.

§. 179. Kad se listje pokosi, odnese se u mlin. Pokle se ukrene u tèsto, ovo se podèli na tolike oblice ili kugle, i ove se metnu u hladno osušno i provètreno mèsto osušiti. Poslie petnaest danah rastave se oblice i naopet se sastave skupa, za da se podpuno osuše. Ovako pripravne i uredjene prodadu se.

§. 180. Reseda uzdrža u sebi žutu boju, koja se nahodi u svima njezinima strankama. Ljubi zemlju napol tvrdu, dobro utežanu, opretiljenu i na lèhe razdělenu. Sije se početkom prolètja i u jeseni. U ovomu drugomu sijanju trèbuje dvoje okopanje. Kupitba se čini, kad je sème zrèlo.

Šafran ili žafran ljubi zemlju pèrhku i lagahnu, dobro utežanu i konjskim gnojem nagnojenu i na lèhe razdělenu. Gomolji se sade u Lipnju i u Sèrpnju. Kupljenje žicah, koje uzdrže žutu boju, čini se u Rujnu i Listopadu; svako jutro, prije nego se od sunca osuši rosa, pokupe se žute žice. Gomolji se ne vade van nego nakon tretje godine. Zemljište se teža kroz trolètje lagahnim okopavanjem i plèvelom.

§. 182. Šafranjika se teža i goji za istu svèrhu. Ovo se rastje sije prolètjem, u zemlju mnogo

prije sijanja nagnojenu. Pokle struci izniknu obrède se na daljinu pol noge. Cvètje se pokupi kad postane žuto. Sème može služiti za ulje iz njega izvaditi.

Poglavje XV.

O rastju tikvenomu.

§. 183. Rastje tikveno je ono, koje izvodi plod na način tikve. Ove pravim imenom zvane tikve jesu dvoje vèrsti, t. j. tikve misirače (cucurbita pepo), koje se jidu, i tikve pitne, u kojima se pitje nosi (cucurbita lagenaria), dinja ili melun, lubenica ili anguria, i krstavac ili ugorak t. j. kumar. Ovo se rastje običajno goji u vèrtlovih, ali je mnogo koristno gojit ga i na prostoj njivi.

§. 184. Tikveno rastje ljubi zemlju tuštu, motikom ali lopatom kopanu i vèrlo nagnojenu. Dobro je, da se zemlja uteža u Sèčnju a nagnoji u Ožujku, rupice pako ili jamice jedna od druge tri noge na daleko, da se priprave u Travnju.

§. 185. Doba sadjenja jest onda, kad već nije pogibeli od mraza ili od slane. U svaku se jamicu metnu po tri koštice dva pèrsta duboko i vèrhom dolè okrenutim. Ono je najbolje sème, koje se izvadi iz ploda najbližje dèržka ili ručice. Pokle izniknu struci, prorède se, puštajući do dva a najviše do tri po svakoj jamicu. Kad već imaju četiri do šest listah, ustave se, t. j. odvèrše se na kraju, i kako praće rastu zagrebu se zemljom, puštajuć vani same vrèhe ili kraje, koji kako se produglje, odrèžu se blizu ploda. Ovako se dobie plod krupnii i plemenitii. Nijedna praća ne smi na sebi imati nego jedan

sami plod, drugi se pak svi izvade; i ako se dogodi, da budu dva ploda na jednomu oku skupa, jedan se odkine.

§. 186. Za rastje tikveno je najbolji ovčji gnoj, a dobar je i svaki drugi, samo da je do mjere gotov ili zreo.

Poglavje XVI.

O pretilini ili tuštini.

§. 187. Rastje uljonosno je ono, iz koga se može izvaditi kakovo mastno ili tusto ulje. Najpo-
glavnije jest maslina ili uljika. Ne samo se vadi ulje iz masline, koja ga uzdržuje u plodu, kako i javorika ili lovorika, klokočika ili trišlja, i borovina, nego se još dobiva iz mendulah, oréhah, bukviceh ili iz bukovoga žira, iz picah, iz jedrike ili koštice praskvene, kajsie ili natiperke, iz slivah, črešanjah i. t. d. Rastje pako, koje se baš zato gojiti mora, za iz njegova sjemena ulje izvaditi, zvano zato rastje uljonosno jest: repica, konopljika, mak, sunčnica ili suncokret, sesam ili beli mak, kako također i tikve.

§. 188. Repica ima rado zemlju perhku, dobro utežanu i tustu. Sije se pako rđdko u Kolovozu i u Rujnu. Nđkogi ju još siju u Travnju, a poslije ju presadjuju u Listopadu. Dokle se ne pokupi, t. j. u Srpnju druge godine, zadosta ju je dva puta okopati.

§. 189. Konopljika ljubi zemlju plodnu, ali se zadovolji i sa srđdnjom, samo da je vlažna. Sije se u proljetju u zemlju dobro utežanu, tri noge na daleko, a tri persta duboko. Pokle iznikne ne trđ-

buje drugoga težanja nego samo jedno okopanje i jedno polđvanje, ako bi se pripetila suša. Doba za pokupiti sjeme jest, kad se otvore njegove čašice (capsule). Koristno je sijati konopljiku za kućnu potrebu naokolo njivah, kako također i mak i sunčenicu ili sunčenic, ali trđba paziti, da se ovo dvoje rastje ne posije tako na daleko kano konopljika, jer nije toliko veliko, koliko konopljika.

§. 190. Sesam ili beli mak više ljubi zemlju vlažnu, dobro utežanu i tustu. Sije se u Travnju na rede jako rđdko. Pokle iznikne ne trđbuje druge skrđbi, nego da se osnaži od zlih travah, i da bude struk od struka nogu daleko. Nakon mđseca danah se okopa, a kad sjeme uzrie, vadi se iz njega ulje kano iz drugoga sjemena, t. j. po iztištenju ali po vrđnju.

Poglavje XVII.

O kukuruzu i o sđrku.

§. 191. Kukuruz (Zea, Mais) zvan drugđie tursko žito, ljubi zemlju jaku, stipsenu, dobro utežanu i tustu. To se razumđe o pravo rećenomu kukuruzu, a ne o petdesetdnevnomu ili cinquantinu. Ova razlika se napomđnje zato, jer posljednji kukuruz za petdeset danah iznikne i uzrie, sijati se mođe u svako zemljište, ulazi u promđnu gdje je bila pšenica ali kojegod druge žito.

§. 192. Kukuruz se sije početkom Travnja, ne hitajuć ga po običaju smeteno, nego sijuć ga na rede, za da se mođe okopati i nakopati s ralom, a ne struk za strukom s motikom.

§. 193. Pđrvi put se okopa, kad su struci nogu visoki; četernaest danah zatim se nakopaju ili

nagernu, puštajući struke dvě noge na daleko. Varraju se oni, koji kukuruz preveć gust puštaju, misleći da će ga više imati.

§. 194. Kad već posve uzrie, i to se događja čim počmu stabla žutiti, odvërše se ista stabla, za da se zèrnje klipovah bolje utovi ili da izvèrstnie postane.

§. 195. Sèrak se teža kako i kukuruz. Iz medju svih mnogobrojnih vèrstih sèrka, najbolji je tako zvani Kafrianski (Holicus Cafer), jer porodi višebrojno i bolje zèrnje, koje je ipak podobnie za hranu živine nego ljudih. Njegove tèrstike ili stabla služe noćom po zimi za plemenitu kèrmu živine govedske, jer imaju u sebi mnogo sećernoga ili cukrenoga soka.

Poglavje XVIII.

O vèrtlu.

§. 196. Vèrtao je jedan prostor zemljišta, u komu biti mora obilno rastive zemlje. Vèrtao služi za gojenje onoga rastja i onih plodovah, koji se upotrèbljuju za hranu i za začimbu, poznanih već pod imenom vèrtnih i mirisnih travah. Vèrtao mora biti čuvan od vètarah sèvernih, mora biti okrenut k pođnevu, mora imati blizu vode, i jednu posudu, u kojoj se ima puštati voda, za da opočine, i da se ugrije polak mère topline okolišnoga zraka, prije nego se idje s njom vèrtao zalèvati. Mora takodjer vèrtao biti ogradjen zidom ali jakim živim plotom, i ne smè u njemu biti ikakova drèva, jer povèrtje ne izajde dobro ako ne na otvorenoj, zračnoj i svètloj zemlji.

§. 197. Vèrtao se mora razdèliti na četiri dèla, jer su četiri lètnje dobe. Svaki od ovih dèlah, koji se zovu četverokutja (quadri), mora se podèliti na tolike gređice ili lèšice, i na tolike stezice ili putice.

§. 198. Ove lèhe moraju po lètu ležati ravno, a po zimi malo biti nagnute k poludnevu, za da u ovo doba budu više okrenute k sunćenim zrakom, i da se zaprèči, da se nebi ustajala voda na njima.

§. 199. Nèkoje povèrtje se umnaža po gomoljima, a nèkoje po klicama, veći pako dio po sèmenu. Zato se vèrtlar mora vèrlo tèrsiti za bolje sème proskèrbiti. Za moći ovo postignuti, mora se predpostaviti sème iz pokrajnih granah, jer u ove sok ne uzlazi tako bèrzo kako u stablo, zbog toga je sème čistje i zato izvèrstnie. Ovo se mora saćuvati skupa s košuljicama u suhих tikvah, u mèstu osušnomu i provètrenomu. Mora se imati pomnja na ovu upravu za duglje uzdèržanje klicovite krèposti sèmenja.

§. 200. Sèmeništa moraju biti namèštjena na onoj strani vèrtla, gđe se mogu lasnie zalèvati. Kad se grade sèmeništa, mora se tèrsiti, da zemljište bude kopano duboko, i zrèlim gnojem dobro nagnjeno. Isto se mora činiti i u četverokutjih, u koja se ima presadjivati. Gnoj odredjen za pretilinu vèrtlovah mora biti najmanje dvogodišnjji, za da ne bi zadèržao u sebi jajacah čèrvah. Gnoj ili balega čovèčanska jest najbolje i najkoristnie tuštilo za povèrtje. Mnoga povèrtja, a navlastito obitel broskvena, za dobro rasti, potrebuju ne samo vode nika, kiselika i kiseline ugljevite, nego još i kiseline gušèće, koje daje množinu iz sebe čovèčja balega.

§. 201. Doba za presadjivati povèrtje jest onda, kad malena stabalca već imaju šest listiçah. Može se po zimi presadjivati svakoga sata preko dana; u drugih dobah godišta pred večer, i poslie presadjenja mora se presad dobro i obilno zalèti. Kod presadjivanja mora se imati pomnja, da se metnu na pristojnu dugljinu različne vèrsti broskve

i drugoga istovrštnoga povértja, iz koga se ima sème izvaditi, za ukloniti smésanje cvétnoga praška, koji bi naplodio i pokvario inovérstno povértje.

§. 202. Doba prikladna zalévanju je u prolétju jutro, a po létu večer.

§. 203. Sve težanje, koje povértje zaslužuje, uzdržži se:

1. Da se držži zemljište čisto od svake škodne travine, i ovo se postigne okopavanjem.
2. Da se često krat nakapaju ili nagèrnjuju stalbalca. Ali za da nakapanje ne bude zapréčno zalévanju, neka grede ili léhe ne budu uravnane nego na brazde ili na jarka napravne.

§. 204. Marljivi vértlar nikad ne dopušta, da njegova zemlja vréme gubi, vadeći iz nje četiri godišnje kupitbe, nadoméstjujući polak dobe jedno povértje drugoma. U tomu moža opazan biti, da svako povértje ne stoji skupa dobro. Mnogo povértje ne čini naprédka, ako ne raste samo po sebi, brez biti s drugim smésano. Takova su sočiva, rastje tikveno, jagodice, rastje gomoljato, blitve, i špinača. Svako pak drugo rastje žive dobro zajedno, i zato se može prie kupitbe jedno od drugoga nadoméstiti.

§. 205. Dobar ali hèrdjav naprédak zajedno rastućih stalalah zavési od privèrženosti ili nagnutja (simpatia), ali od protivnosti ili mèrzosti (antipatia), koju medju se imaju skupa rastuća stabla. Potrébno je znati, da žile ne služe samo za sasnuti iz zemlje hraniteljni sok, nego još služe i za razlučenje soka. Stabla daju iz žilah nekakovu sopolinu ili slinu, koja je nekojima stablima korisna i hasnovita, nek kojima pako škodna. Po prikladnosti dakle ali neprikladnosti razlučenja soka poradja se privèrženost ali mèrzost medju stablima; zato nekoja dobro rastu u društvu, nekoja pak ne, pače i poginu, ako se nahode na blizu.

§. 206. Opazni vértlar mora suviše nastojati, da odredi i napravi grede ili léhe na takov način, da mogu svedjer zadèržati i imati vlage, gradeći

steze ili putiće, koji razdéljuju gredice, po zimi nižje, a po létu višje od gredicah, zaradi da se zadèrži u létnoj dobi, koliko je moguće, vlaga.

§. 207. Nepriatelji vértla jesu sve gadeline i cèrvi. Ako se želi vértao od njih izbaviti, mora se po četverokutjih sadjah iz dimnjaka posipati.

§. 208. Vértao se može svakog doba kopati motikom ali lopatom s opazkom, da se kopa po zimi i gnojti onaj dió, koji ima služiti za prolétje; u prolétju pako ona stran, koja mora služiti za létu, i tako napèrvo.

Poglavje XIX.

O voćnjaku.

§. 209. Voćnjak ili voćar jest jedan prostor zemlje, odredjen za gojenje plodonosnih drévah. Voćnjak mora biti ogradjen, ali ne plotom, nego visokim zidom, za da može dréva štítiti i braniti od studeni, i da se dostigne skoria i cèlovita zrélost voća ili ploda. Zid pomaže da voće podpuno uzrie, jer uzdržži u sebi vrućinu. Zato se mora skèrbiti, da bude zid dosta visok, ugladjen i pomazan cèrnóm bojom; za da duglje vrémena uzdržži vrućinu.

§. 210. Dréva plodonosna jesu četverovèrstna: Košticonosna, jabukonosna, jagodonosna i orèhonosna.

Košticonosna jesu ona, koja rode plodove, u kojima se nahodi jedna koštica, kakono praskva, črèšnja, a kad kad i više košticah, kano ti nacavola.

Jabukonosna jesu ona, kojih voće mèsto košticah ima okolo sèrdca ili srédine hèrstavo, sputno i složno uredjeno sème, kano kruška, jabuka i prilična.

Jagodonosna zovu se ona, koja imaju plod u sebi uzdržeci zernje dervenasto i košteno, kakono loza.

Orëhonosna jesu napokon ona, koja imaju košuljicu kožnatu, kano mendula i podobna.

§. 211. Drëva plodonosna mogu se umožiti na pet načinah, t. j. po sëmenu, po naložku, položku ili povaljenici, po bradaših i po razsadu (Vij Pogl. VI.). Ali je ipak najbolji način po sëmenu. Za ovu svërhu mora se u voćnjaku odrediti jedno mÛsto, koje će služiti za sëmenište ili razsadnik, a drugo za presadnik. Përvo služi za metnuti u njega sème; kad se pak to čini, ja, polak moga vlastitoga izkustva, svëtujem, da se metne sème u zemlju sa svom mekćinom (polpa), ljuskom ili košuljicom, jer je ovu narav odredila za izvërstnost sëmena, za probavljenje hraniteljnih sokah prie zrëllosti, za pripomaganje klicanju i za razvitje sëmena pokle uzrie.

Presadnik služi za presadjivanje malih stabalacah izniknuvših i rastućih u sëmeništu. Toliko presadnik koliko sëmenište potrebuju, da bude zemlja duboko težana i dosta tusta.

§. 212. Mora se svagda prepostaviti ona vërst plodovah, koji su prikladnii vërsti i položaju zemljišta, kako takodjer podnebu mÛsta.

§. 213. Moraju se stabla u sëmeništu i u presadniku malako okopavati, za da se očiste od zlobnih travah, i nagribat je; moraju se takodjer kad i kad zalëvati po lëtu ona stabalca, koja se nahode u sëmeništu.

§. 214. Toliko koštice koliko drugo sëmjenje bolje je da se metnu u zemlju u jeseni, jer se malo po malo pripravlja za slëdećega prolëtja klicati i rasti.

§. 215. Stabalca moraju dvë godine stati u sëmeništu, a zatim se presade u presadnik na daljinu dvëh noguh jedno od drugoga, i to ne sa šiljastim sadionikom, kako nëkoji čine, nego u izkopane jamice, za da se mogu žile dobro urediti i namëstiti. Moraju se pak presadjivati u jeseni s opazkom, da se stabalcu odsëce ona najduglja dolnja upravna

stablu odgovarajuća žila, tada bo skorije plodi. Nakon jedne godine poslie presadjjenja, čëpaju se stabla u presadniku, u komu obstoje dokle do mÛre odebele, a zatim se malo po malo naopet presadjuju, u čëmu se ima vladati, kako pravi Poglavlje VII.

§. 216. Red, koji se ima držati u presadjivanju, mora biti četverouglast (romboidale), t. j. kada presadjjenih pet stabalah dokažuju priliku pet piknjah na kocki ili birki: . . : (dado). Ovo razredjenje ne samo predstavlja lëpotu, nego još čini korist za provëtrenje, koje je svakovërstnim drëvom posve potrebno.

§. 217. Sve težanje i gojenje voćnjaka uzdržti se u ovomu, da se svake godine dva puta kopa, t. j. u jeseni i u prolëtju. Po poslu jesenskomu zakapa se gnoj, a po prolëtjnomu sve trave izniknute početkom ove dobe, i to služi za prevrtjenje i pretilinu. Rëzanje ili kresanje čini se u Veljači, budući da je u ovom mÛsecu najprikladnija doba za sëćenje drëvah.

§. 218. Za činiti ploditi kakovo drëvo, koje već ne plodi, učine se na njegovom panju dva zarëzaja na okrug, vadeći van jedan përst kore. Ovako se zaprëci nizlazak soka, koji izdihajući gubi svoju vodenost, vratja se na gornju stranu, i pripomaže plodnosti, koja nije drugo nego tvor izvërstnoga soka. Ovo zarëzanje koristi jošter da voće prie uzrie.

§. 219. Još se nahodi jedan način, za sve više i bolje oplemeniti voće, t. j. ne samo jedan, nego više putah čëpajuć ga, i metjući za čëp istu vërst, a razlićnost ploda.

§. 220. Za moći košlice sačuvati za sème, ove se izaberu iz voća do mÛre zrëloga, sprave se u jamu za jednu nogu duboku, i pokriu se sa zemljom ilovaćom. Ovim se načinom sačuvaju bez straha da će se sème osušiti ali sagnjiti.

§. 221. Doba za brati lëtnje voće jest onda, kad je isto voće podpuno zrëlo. Pravu pak dobu za kupiti ozimsko voće dokažuje listje. Dokle je ovo zeleno, i ne požuti, niti pocërljeni, jest zlamenje o-

čito, da još sok uzlazi u grane i da ga dobiva i voće;

§. 222. Voće se kupi rukama, pokle se već digne rosa, i svagda po osušnomu vremenu. Poslie pobranja pregleda se i prebere jedno po jedno, za razlučiti veće i lepše od ne valjanoga i od ružnoga, otučenoga od grada i pokvarenoga od červah, koje se udilj proda. Ovako prebrano i dobro osušeno unese se u jedno baš zbog njega napravljeno mjesto, voćnica zvano, oddaljeno od gnoja, od štalah i od inih smérdećih mjestah. Pače mora biti voćnica u mjestu podzemljenomu, i osušna, i u komu se uzdržži zrak ne promjenjiv medju deset do dvanaest stepenah toplomera, Reaumurova.

Voće tako uređjeno i ne podnašajuće promjene u toplini niti u studeni, u suhoći niti u vlazi, uzdržži se vrlo dobro, jer se ne mogu rastaviti njegova sastavljajuća načela, niti se uskoriva njegovo razpadnutje. Ali ni ovo nije zadosta. Ako se voće želi dobro uzdržžati, ne smé jedno drugoga ticati, i mora se čuvati, da nebi k njemu zrak ulézao. Jošter će se voće bolje i duglje uzdržžati, ako se metne u tolike po voćnici razredjene škrinjice, u koje se poredi s držkom ili štutićem dolé, a sa cvétnom stranom goré, i red za redom pokrit će se sa izsécenom slamom, ali tanjkim i suhim sénom, ali pak kakovom drugom stvarom, kakono plévom, izrežanim papirom, mahom i. t. d. što bi ga moglo držžati u pristojnoj méri i stepenu topline i hlada, i u živahnosti.

Poglavje XX.

O maslini.

§. 223. Najprikladnia zemlja za maslinu jest pškovito-japnena, bolja je pako ona, koja je položena na berdašcu, prav istoku i poludnevu okrenuta. Vlaga je najgorji nepriatelj masline.

§. 224. Maslina se može umnožiti po sèmenu, po mladicama, po razsadu, po divjih maslinah i po odsécenih ograncih. Najbolje su pak divje masline, to jest ona stabla, koja se nahode po šumah i po otocih dolnje Istrie i Dalmacie, izniknuvša iz sèmena, koga donesoše ptice, jer mnogo skorije plode. U nestatku divjih maslinah najbolji su presadi, t. j. stabalca izniknuta iz sèmena, jer su ova dugotrajnia i plodnia od razsadah i mladica. Ali je potrebno, da se toliko divje masline koliko presadi cépaju, i moraju se u tomu slučaju predpostaviti one vèrste cépovah, koji su prikladnii podnebjju i zemljištu.

§. 225. Pokle se divje masline izkopaju iz mješta, gdé naravno izniknuše, i pokle se u prolétju presade u četverouglastomu romboidalskomu redu (Vidi §. 216) na daleko tri fata ili klafta jedna od druge u jamah godinu danah prije pripravnih, mora se pomnjiti, da se po létu obilno zalévaju. Pèrve godine se zalévaju tri puta kroz sedmicu, druge godine dva puta, a tretje jedan put. Druge godine moraju se navèrci ili cépati.

§. 226. Maslinište se teža oruči ga tri puta na godinu, i gnojeći ga svako godište u jeseni. Najbolje je tuštilo za masline stara kožina, krojački odstrežci, rašpanje rogovah, kosti živinske, torenje, i sva ona bitja, koja se sporo skončavaju. Najprikladnie pako i najhasnovitie gojenje masline stoji u kaštrenju ili kresanju, koje se ima činiti svake godine i svake tretje. Pèrvo kresanje služi za očistiti dréva od suhora i izvèržakah (seciume e ba-

stardoni), drugo pako za odsěci zališne grane. Ni jedno drěvo ili stablo ne smě imati na sebi više triuh do četirih poglavitih kitah (branche), koje moraju biti naredjene po načinu pěrstah ruke čovječanske, ne posve otvorenih.

§. 227. Kupljenje ili branje maslinkah ili uljika počima mēsecom Studenim i traje do Ožujka. Ako se pak želi imati bolje ulje, moraju se brati maslinke u Studenom i Prosincu, vadeći je iz stabla rukama, a ne tukući je prutom i štapom.

§. 228. Veća obilnost ulja se dobiva iz posve zrelih maslinkah. Maslinke, koje počimaju stopěrv čěrniti, daju baš manje ulja, ali je ipak bolje.

§. 229. Premda maslinke napuno zrele daju više ulja, ali se i tako imaju kupiti u Prosincu, jer běrba ovoga mēseca osigurava dohodak: ako se maslinke puste na stablih do Ožujka, biti će izvērzene kvaru, koga pouzrokuju ptice, miši i ime škodne živine, koje maslinke pohlepno žderu, niti će se moći one sačuvati, koje unište i pokvare ozimne kiše.

§. 230. Maslinke se toliko ne kvare, ako se dērže u kući na kupu, koliko ako se metnu u na to odredjene shrane, koje se zovu dimnjaci. Istina je, da maslinke metnute u dimnjake, zbog njihova uzkisanja, daju krěpćie ulje, ali zato nije stalo. Ne služi sve ulje za stol ili za tērpezu i za kuhinjn. Veći dio ga potroše sapunarnice ili fabrike sapuna, kako takodjer dělarnice vune, i svēće, aliza za ove porabe ne gleda se na njegovukus.

§. 231. Izvadak ili iztiskanje ulja jest posao velike važnosti. Ja obsvědočen, da je zabluda vērovati, kako da bi bilo potrebno mnogo vručine za ulje iz maslinkah iztistiti, zato světujem, da se těsk ili toš ne gradi u špiljama, nego razi zemlje i po daleko od štale. Těsk se mora dēržati u velikoj snagi i čistoci. Zato těskaoci ili tošari ne smědu u těsku blagovati niti spavati. Ulje je sok, koji se može dobiti i na se potegnuti svakojaki duh ili miris.

§. 232. Těsk mora imati dva žěrvna. Jedan služi za izvaditi ulje pěrve, a drugi druge věrsti.

§. 233. Blato, koje ostaje poslie těskanja, ako se poměša s gnojem, ali sa drugimi priličnimi stvarmi, čini plemenito tuštilo za masline.

§. 234. Jedino rastje, koje se može, bez svakoga kvara maslinah, gojiti i težati u masliništu, jest pověrtje i sočivo.

Poglavje XXI.

O vinogradu.

§. 235. Za vinograd je najbolje zemljište pěskovito-japneno. Ali je ipak za njega prikladna svaka druga zemlja. Ništa ne manje od različne věrsti zemljišta i njegova položaja zavěsi kakvoća grozdja, i različno težanje, koje se ima paziti.

§. 236. Loze se goje dvostrukim načinom, někoje nizko a někoje visoko. Nizko na zemljištu pěskovito-japnennomu i po brěžuljcih, a visoko po zemljištu močvarnomu i blatnomu.

§. 237. Loze se umnažaju po sěmenu u sěmeništih, ali pak sadjenjem rozakah ili rozgvah. Věndar je bolje sadjenje rozakah, jer se mnogo priplod zadobie.

§. 238. Za veću sigurnost, da se rozge ulove, jest koristnie, da se sade rozge bradate ili sa žilicama. Za moći pak ovo postignuti, dvě godine napěrho, nego se misli nasaditi vinograd, pripravi se jedan komad zemljišta, koji ima služiti za presadnik, u koje zemljište se posade rozge odrězane od bolje věrsti lozah, pokle već odpade listje. U istomu presadniku se izkopaju jamice Studenoga mēseca, i ostave se otvorene do Ožujka, koga se mēseca usade rozge nogu na daleko jedna od druge. Ovaj

presadnik ne trèbuje ništa drugo, izvan da se često krat okopa, za da se skončaju škodne travine. O koncu druge godine, t. j. pokle već rozgam narastu žilice, nasadi se vinograd, kopajući redom jame, tri noge duboke a tri široke.

§. 239. Loze se posade ali na brajde ali na baras. Loze na brajde moraju se saditi četverouglasto, devet nogah na daljinu; a na baras tri noge na daleko.

§. 240. Budući da se loze okoriste po gnojenu i težanju, koje se čini okolo drugoga rastja, posadjenoga i posijanoga u zemlju, gdje su posadjenе loze, samo da isto raste bude s jedne i druge strane oddaljeno tri noge od lozah, zbog toga loze ne trèbaju drugoga težanja, nego samo da se obrèžu i okopaju; one pak loze, koje se ne penju po drèvu, moraju se nakoliti i vezati. Visoke loze moraju se obrèzati prije nego se maknu, za da se oblaškaju od mezgre (linfa), koje množinu imaju, a zatim se u Svibnju naopet očiste, puštajući lozam pèrvoga sada jednu samu rozgu, za da ju vas sok pripomože hraniti.

§. 241. Gojenje lozah na brajde uzdrèži se u rèzanju, u prigibanju ili valjanju, u snaženju i odkidanju listja i zalisnih mladica. Ali se ima paziti, da se ovo čini stopèrv poslie tretje godine pokle su bile usadjene. Kroz pèrvo trolètje neima se okolo lozah činiti ništa drugoga, nego je dva puta na godinu okopati, t. j. u prolètju i u jeseni. Ja pak svètujem, da se kroz ovaj rok od triuh godinah izvadi kakovog korist iz one zemlje, koja je baš odredjena za samo nasadjenje vinograda, sijući po njoj rastje sočivno, koje lozam ne samo ništa ne škodi, pače je opretili, ako se podore. Zato se mogu odmah pèrve godine po usadjenju lozah ondè sijati ili posaditi dimje, lubenice i ino tikveno rastje, a druge dvè slèdeće godine povèrtje i prilična. Za svèšenim trolètjem loze se pèrvi put obrèžu, podsecajući je, t. j. odrèžujući je više oka ili pupka zemlji najbližjega, i odsècajuć jim sve one žilice, koje su pod zemaljski skorup izbacile.

§. 242. Nizki vinograd se sadi slèdećim načinom. Pokle se prokopa zemlja, i to što se najdublje može, za oslobodit ju i očistit od škodnih žilah, a osobito od pirike, otvore se jame, i puste se tako odpèrte do dobe sadjenja. Zatim u Ožujku, ako će se saditi proste rozge bez žilah, zatvore se i zasiplju jame, i rozge se sade sa svidrom (trivellone), ali rozge moraju biti dobroga para, i svaka vèrst mora se napose posaditi, i u red metnuti, jer sve vèrsti grozdja ne uzriu u isto i jedno doba. One rozge jesu bolje, koje su deblje, i koje su prednje godine dale više grozdja, i ovo se pozniva po većemu broju odrèzanih dèržakah ili sčuta. Pèrvo nego se rozge posade moraju se namočiti u vodi, u koju se ima pomèšati ovčjega gnoja, i ako je suša moraju se odmah, kako se posade, zalèti. Kad se sade rozge bradate ili žilaste, tad se zasiplju jame do polovice onom zemljom, koja je prije bila odzgor, jer je ova plodnia, a zatim, pokle se rozge sa žilicama dobro uredе, zasiplje se jama sa zemljom, koja je pèrvo bila dolè, jer će ova imati vrèmena za uplodit se po uplèvu zraka.

§. 243. Najprikladnie doba za loze rèzati je svèršetak tèrgatbe ili bèrbe grozdja. Ovako se zaprèči suzenje, koje je koristno visokim, ali je ipak škodljivo niskim lozam. Jest takodjer koristno, da se loze odmah okopaju, zaradi da jim mogu prudit jeseenske kiše.

§. 244. Vinograd se mora tri puta prèko lèta kopati. Pèrvi put se kopa udilj po rèzanju u Studenom, drugi put u Sèčnju ali Veljaći, a tretji put u Svibnju. Pèrvo i drugo kopanje mora se činiti na brazde. Jesensko mora biti upravno od Juga k Sèveru za povekšati izdušivanje prèkomèrne zemaljske vlage. Kopanje u Sèčnju ali u Veljaći mora biti protivno pèrvomu, za moći izdušivanje zaprèčiti. Mora se kod pèrvoga kopanja paziti, da se lozam odsèku sve gornje žilice, koje kako jur dokazah, ne samo nisu koristne, pače veoma škodne. Loza, koja neima dubokih žilah, na skoro pogine. Kopanjem mèsеca Svibnja mora se zemlja iz brazdah izvaditi i na žile

i panje nagèrnuti. Ovako se učini preokrenutje zemlje, jer se zaspu sve trave u prolétju izniknuvše, i pokrivajući ovako žile i panje lozne, sačuvaju se ovi od oštirih létnjih sunčelih zrakah.

§. 245. Valjanja ili povaljenice mogu se činiti u jeseni ali preko zime. Najprikkladnia zato doba jesu mēseci Veljača i Ožujak, doba u kojoj počimaju stabla biti u soku.

§. 246. Loze se moraju poslie tretjega kopanja naopet osnažiti, odvèršujući rozge, koje bacaju iz sebe grozdje, dva članka višje grozda, odsècajući takodjer sve ženske rozge. Ovo dèlo je jako potrebno, i zato je još bolje, ako se ponovi u Šerpnju.

§. 247. Odsècanje zališnih rozakah ili njihovo odvèršivanje ne smē se činiti svake godine, nego samo onda, kad je létlo preveć kišovito, i kad se loze prenapune zališnih rozakah. U ovom dvostrukom slučaju potreban je takov posao, za da grozdje dojde na vidilo sunca. Grozdje, koje ne vidi svètlosti niti zrakah sunčelih, ne može se izbaviti od kiselika, i zato se u njemu ne tvara stranka sećerna ili cukrena, od koje zavēsi dobrotu i vrēdnost vina. Zbog toga uzroka ne smē se saditi u vinogradu nikakva drēva. U vinogradu ne može biti ništa drugo, ako ne same loze. Tko želi imati voća, neka zaimetne osobojni voćnjak.

§. 248. Koristno je vinograd tuštiti, ali se vendar ne tušti običajnim i prostim načinom, niti se zato upotrebljuje gnoj, nego podoranje i preokrenutje samorastnih travah ali sočiva; budući da služeći se sa rastivo-živinskim gnojem, bio bi baš proizvod grozdja obilnii, ali bi mnogo izgubio od svoje vrēdnosti i dobrote.

Poglavje XXII.

O v i n o s l o v j u .

§. 249. Vinoslovje je nauk o gradjenju vina. Ovaj se nauk uzdèrži u poznivanju dobe, kad se ima tèrgati grozdje, i u znanju upravah, po kojih se mora grozdje obratiti u vino.

§. 250. Tèrgatba ili jematva jest branje grozdja iz lozah, za iz njega vino napraviti. Za moći imati dobro vino, mora se bërba činiti onda, kad je već grozdje posve zrèlo.

§. 251. Zrèlost grozdja se pozniva po dèržku, t. j. ako je ovaj taman ili cèrnkast, ako se grozd odvèsi dolè, i kad se lasno odtèrgne od rozge; ako su jagode ili zèrnja omehčala, i ako na svako malo tresanje odpadaju; kad kožica jagodična postane mehka prozračna, kad je sok sladak i ukusan, i ako je sēme ili koštica već savèršena i posve gotova. Kako je grozdje zrèlo, mora se udilj tèrgati, ako je samo dan osušan, i pokle već nestane rose po grozdju. Pokle se grozdje potèrga, ima se razlučiti zrèlo od nezrèla i zdravo od gnjiloga, ako bi ovakova bilo, i nosi se u vèdrama ili brentama u gnječilište ili badnjaricu.

§. 252. Nesmē se po danu višje grozdja na tèrgati, nego možeš na večer izmastiti.

§. 253. Jagode ili zèrnje se vadi ili odkida iz grozdja onda, kad se misli graditi vino izabrano, ugodno, sladko, ukusno i mirisno; itada mora grozdje biti posve zrèlo; na grozdje pako sèvernih okružjah okoliša Goričkoga mora priè pasti mraz. Ali kad se želi imati vino jako, bistro i čisto, za da se duglje uzdèrži dobro i zdravo, i da vrēnje ili kuhanje bude krèpčie i urednie, ne smē se zèrnje odkidati. Ako grozdje ne daje mnogo soka, čini bolji kvas za vrēnje, jer sadèrži u sebi stranke stiskaju-

će. Ako Istrianci i Dalmatini, koji naravno imaju jako vino, žele odkidati iz grozdja zèrnje ili jagode, to mogu slobodno činiti; ali moraju svakojako paziti, da odmah na večer tèrgatbe dobro izažmu grozdje, zaradi da ovo idje skorije u vrènje, koje razstavlja načela masti, i uzrokuje podpuno sagnječenje mekači ili kožice jagodne. Koji grozdja dobro ne izmaste, prije nego mast počme kipiti ili kuhati, dobiu vino takovo, da neima u sebi sve stranke onih bitjah, koja mu je udělila narav, za da postane dobro i izvrstno, i to zbog uzroka, da nije bila kožica sagnječena na grozdju, i zato nije moglo pravo kuhati, niti se u vino okrenuti kako ono, koje je bilo izmastijeno i koje je kuhalo. Nèkoji napune badnje grozdjem i gnječe ga svaki večer s jednom toljagom (manubrio), brež da bi mastili grozdje udilj na večer tèrgatbe, ali ovakovi zlo čine, jer po tomu ustavljaju i zaprèčuju vrènje, koje jur biaše započelo. Ti dakle moraš mastiti i gnječiti isti dan kad se tèrga grozdje, i zato jesam ti kazao, da grozdja više ne smiš brati preko dana, nego ti je za potrebu, za napuniti pripravna jednoga, dva ali tri badnja i t. d. Pokle izmastiš moraš, paziti da dojde drop jednako s juhom ili sokom. Zatim pokrij badanj pokrovom obèšenim na užici ili konopcu za pod badnjarice, i nameći na njega kamenja, za da bude kvas svedjer pokriven mastom, i da se ovim načinom drop ne zaosti ili ne zaljuti.

§. 254. Načela iz kojih se mast sastavlja jesu: voda, lèpljivost, sećer ili cukar, birsa, kiselina jabučna, višt ili materia izvadiva, višt bojadisajuci i miris.

Voda jest onakova, kakova je daždna, ali iz reke ali iz vrèla, kad se precèdi; i jest ono načelo, koje raztaplja sva druga načela.

Lèpljivost je onaj pićni ili hranivi početak, koji se pristoji svim ostalim hranivim bitjem toliko rastivim koliko živinskim.

Sećer ili cukar, takodjer hranivi, ne spada akone na nèkoja bitja. Grozdje ga sadèrži i ima ga

dosta, i jest hranivo, dokle se mast ne obrati u duh ili špirit vinski (alcohol).

Birsa nije drugo nego bivstvena sol, koja se razluči, pokle se učini vino, i ustakli se, ali je ipak potrebna za vrènje.

Kiselina jabučna zove se tako, jerbo je podobna kiseloci jabukah.

Višt ili materia izvadiva je ona, koja gradi sok, skladko vino (carveno), i prokuhano (defritto), kad se čini voda po ognju izdahati iz masti. Ovo se načelo pristoji samo nèkojemu rastju.

Višt bojadisajuci ili farbajuci stoji u kožici, prem da je ova i bèla, i ne izvede se nego pomoćom i pristupanjem špirita u vrènju tako, da što vino duglje kuha, to je bolje bojadisano.

§. 255. Pravu dobu za vino pretočiti iz badnja dokazuje vinomèr (Gleuco-enometro), kad se ovaj spusti u žitkost, ter se utopi do 0° (zero). Ovo je zlamenje, da se je cukar okrenuo u špirit. Tada se udilj pretoči sa opazkom, da metneš po sebi u bačvu ono vino, koje toči samo po sebi, ne pak skupa s onim, koje se kašnje izvadi po gnječenju ali iztiskanju. Metni jedno i drugo vino u bačve velike, jerbo se vrènje umnaža, kad je više vina, i onda će po drugi put vino u bačvama vrèti, i ovo se vrènje zove sporno, a vino po njemu postaje izvrstnie. Po ovom se vrènju podpunie slože načela, iz kojih sastoji vino; cukar se posve okrene u špirit, birsa se razluči, a sve protivne stranke na dno legnu. Ovo se navadno dogodi za mēsec danah, u koje ćeš vrēme paziti, da metneš u bačvu svaki dan ono vino, koje izkipi, i da tapuna podpuno ne zatvaraš. Bačva mora svedjer biti puna. Pokle se vino ovako razbistri, tapun se zatvori posve, za zaprèčiti, da se težina zraka ne vèrti u vinu, i da dolje ne izvètri.

§. 256. Mora se u Sèčnju vino pretočiti. Ali je kod toga trēba paziti na slēdeća:

a) Pretakat ga iz velikih bačavah u male, zaradi da se zbog kogagod pomanjkanja od strane bačve, ali zbog koje druge nēsre-

će ne dogodi velika šteta od vina.

b) Svaki put pretakati po dnevih vedrih i hladnih, a napokon

c) Pretakati takovim načinom, da, što se najviše može, ne dopusti se ulazak zraku, za da vino ne izvetri, i da ga ne pokvari zračni kiselik, ovo se pak postigne služeći se sa zatvorenimi brentami.

§. 257. Vino se mora više krat pretakati, a navlastito dokle se posve ne očisti od muteža i blata.

§. 258. Pokle je vino okuhalo metne se u konobu u bačve. Ove moraju na sebi imati obruče železne, duge pako kostanjeve a ne hrastove, jer ove sadërže kiselinu šiškavah (acido gallico), koja pokvari vino. Bačve moraju imati na dnu jednu šupljinu ili otvor, za moći je onuda čistiti.

§. 259. Përvo nego se grozdje metne u badnje, a vino u bačve, ove se moraju oprati s vrućom, a zatim mërzлом vodom, u koju se razmuti malo japna. Vruća voda služi za očistiti sudje od svake nečistoće, mlëko pak japneno iztegne iz grozdja kiselinu jabučnu. I ako bi je i tako još imalo u sebi vino onda, kad ga daješ u bačve, što se pozniva po ukusu, metni u bačve malo praha mramornoga, ali iz drugoga japnenoga kamenja, ali praha iz raztučenih korah oštrigah.

§. 260. Mnogo je koristno i štedno nabijati bačve sa gvozdenimi obruči. Železni obruči traju mnogo godina, a navlastito ako je pivnica osušna, i nije podveržana vlagi. Bačve ovako nabijene, i sa otvorom na dnu, kako sam kazao, nikad ne trëbuju popravka, i to zbog uzroka, da je nije potrebno razadnivati.

§. 261. Pivnica mora biti pod zemljom, ne jako topla, ali niti preveć mërzla. Zrak ili mëra toplina mora biti u njoj od 10 do 15 stupajah toplomëra Reaumurova. Dobra konoba ne smë biti blizu puta zaradi trešnje, koju uzrokuju mimo prolazeća kola, koja trešnja čini vino uzljuljati, i tako izlazi van zrak kiselo-ugljeviti, koji je poglaviti uzao vina; čini takodjer mutež ganuti s mësta, umnožiti ne-

ćutljivo vrënje, i tada se vino pokvari. Mora još pivnica biti nadvoltana, i imati od sëvera male prozore. Zemlja mora biti potaracana i uravnana. Mora se suviše paziti, da bude čista od paučine, i da se po tlëh voda ne prolëva. Ako se pivnica ne dërži u čistoci i u redu, vino će se pokvariti. To se dogadja, ako se dopusti, da težaci u njoj blaguju. Na ova se mora takodjer pomnjiti i u gnječilištu ili badnjarici, dokle onde mast kuha.

Poglavje XXIII.

O murvi.

§. 262. Murva se umnaža po sëmenu, po brađasih ili žilastih mladica i po položnicah. Ali je i tako najbolje sëme, jer se po njemu dobiu stabla krëpka i dugotrajna. Za moći ova postići, mora se brati plod iz onih murvenih stabalah, koja su dobro okrenuta prama suncu, koja nisu boležljiva, suhorrava, gnjila, niti preveć stara.

§. 263. Pobrane murve ne metju se na hërp, za da se ne uzkisnu, što bi mnogo škodilo sëmenu, koje bi se tako pokvarilo, nego se stave u jedan sud, u komu ima čiste vode, u kojoj se dobro izaperu s rukama, zaradi da se razpere mekač i trop ili blato, a sëme legne na dno. Zatim se voda promëni i primetne još više, dokle se sëme posve ne izčisti i ne pade na dno. Pokle je sëme očišteno, izvadi se iz onoga suda, i postavi se sušiti u hlad, u mësto provëtrivo i osušno, a poslie se spravi, za moći ga u podobno vrëme i u pristojnoj dobi sijati.

§. 264. Nëkoji poljodëlci tudje sëme posiju, kako se ovo pokupi i osuši, za da mogu imati mur-

venih presadah, i presadit je dojučega prolétja, i ovako zaštede vrémena. Ovo uranjenje nesmé biti obćeno, valja bo se prikloniti na narav zemljišta, ako je ovo jako ali pak lagahno; na podnebjé, ako je toplo ali studeno, jer u ovomu posljednjemu slučaju bilo bi takovo uranjenje posve ne koristno.

§. 265. Običajno, prikladno i sigurno vréme, za da se ne baci brez koristi sème u zemlju, jest prolétje, t. j. početak ali polovina mēseca Ožujka, ali još i kasnije, samo da već nije pogibeli miraza i leda, a da je već zemlja poněšto ugrišana. U ovo doba imaju stabalca vrémena za postati krēpka (razumě se vendar, da budu dobro nastojana i gojena), koja će se moći slēdeće godine presaditi, ali pak prorēdjena na svomu mēstu ostaviti, čistēći je od travine, i okapajući je po létu.

§. 266. Nije pak dobro, da bude presadnik ondě, gdě je izniklo sème, jer ovaj nebi nikada bio uredan, i mučno bi se mogla okopati ona stabalca, i mnoga bi poginula, čim bi se obreděvala, za da jedno stabalce ne krađe hrane drugomu.

§. 267. Sēmenište zauzímje malo prostora, i svagdě se može napraviti sa opazkom, da zemljište bude lagahno, za jutro i o podne k suncu okrenjeno, od travah i od žilah dobro osnaženo. Za presadnik je potreban prostor mnogo veći, jer se moraju stabla jedno od drugoga na daleko usaditi, t. j. najmanje jedan lakat, zaradi da se mogu kad i kad okopati i oplēti, i očistiti od zališnih mladica, i da žile imaju dosta mēsta za razprostranit se, kako takodjer da se mogu po vrémenu rećena stabalca izkopati za presadjenje, bez uvrēditi žilah.

§. 268. Pokle se presade, někoji poljodělci vele, da se ništa ne odsēcaju; drugi naprotiv govore, da se imaju obsēći; i ja sam s ovimi posljednjimi, t. j. da se odsēku tri pērsta višje zemlje, za da izbace jednu dobru i jaku mladicu, koja bi se mogla slēdećeg prolétja na sviralicu cēpati, ali pustit ju rasti, za moći poslie dobre i jake presade imati.

§. 269. U někojih mēstih, gdě je podnebjé mehko, zemljište pēskovito i dobro, mogu se stabal-

ca presaditi iz sēmeništa u Studenom u i u Prosincu mēseću, brez odrēzivati jih, sahranjujući to za Veljaću; u zemljištih studenih i ilovaćnih mora sē presadjivanje produgljiti do prolétja, pokle se je u jeseni zemljište pripravilo, da se može utežati, sipko i pērhko učiniti i provētriti.

§. 270. Drugi način za murve umnožiti jesu presadi bradati, koji način poprie biaše u obćaju, ali je sada posve zapašten. Mogu se takodjer umnožiti po obložnicah (margotte) i po položnicah, i ovo se običuje u Furlanskoj, ali ne obćenito, niti svagdě. Ova dva načela umnažanja nisu se utemeljila od kad se je izkusilo, da izvode stabla pokvarena i koja ne traju dugo. Zašto bi se dakle upotrebili načini nestalni, budući lasno svakomu proskērbiti stabla po sijanju, koja lakše i sigurnie naprēduju i rastu?

§. 271. Najpoglavitija zabava marljivoga poljodělca stoji u izabiranju zemljišta. Ova zabava jest vele važna za uvedenje presadnikah i sēmeništah, ako se želi dostignuti svērha, zbog koje se ova napravljaju. Lošo i hērdjavo zemljište zakašnjiva raštjenje i prokljanje. A zemljište pretilo i pretusto uzkoriva toliko prokljanje, koliko raštjenje. Izkusan i uvēžban poljodělac mora nastojati za ove dvē protivne okolnosti ukloniti.

§. 272. Često krat se opazi, da mala stabalca u presadniku posadjena ništa ne naprēduju niti ne rastu, paće obnemožaju i poginu, prem da se je u presadjanju upotrebila sva moguća pomnja. Uzrok ovoga nedostatka i neizvrēstnosti, kako se bēlodano vidi, proizlazi od samoga težaka, koji nije na svomu imanju uveo i zametnuo sēmeništa, iz koga bi bio mogao napraviti presadnik, i zbog ovoga pomanjkanja mora dobivati murve na srēću. Stvar je očita, da oni koji težaju i goje stabla u presadniku zbog same prodaje stabalah i za dobitak, samo se tērse za bērže uskoriti raštjenje i veličinu rećenih stabalah. Zadosta se je jur izkusilo i potvėrdilo, da murve gojene i uzdignute na zemljištu tustu, vlažnu i sēnastu ili hladovitu preveć rastu, ali kad se presade pomanjkaju

i poginu, ako zemljište u koje se presade, nije spodobno onomu, na komu su prije rasle i iz koga su presadjene. Koji želi imati murvah, valja da iste i proskërbi malena i jurve zrela stabalca, i mora znati mjesto, gdje su prvo rasla, i čuvat se onih stabalcah, koja su rasla naglo i silovito.

§. 273. Presadnik mora se zametnuti na zemljištu, koje je položeno pram zraku jutarnjemu ili pram istoku, i poludnevu, koje je lagahno, pretilo i dobro smervljeno ili sipko, ne preveć nagnjeno, zaradi da stabla, koja se na njemu uzdignu, nebi morala očutiti veliku razliku hrane, za tako ne zakasiniti raštjenje, ali ga prenapro uskoriti.

§. 274. Podnebjje ima veliki upliv u napredku raštjenja i gojenja murvah. Brěžuljci su većim djelom ugodniega i prijazniviega podnebjja od dolinah, i proizvode posve dobre murve, i izajdu dobro u presadjivanju, najmre u niskih zemljištih, gdje se nikad ne zaljevaju nego od kišah; ako kad i kad terpe sušu, presade se u zemlju, u kojoj je neće terpiti, i tada će narasti krèpke i jake. One murve, koje su prvo rasle u dolinama, a zatim su se presadile na brěžuljku, nisu takove, jer ovdè mnogo terpe i vekšinom poginu. Iz ovoga slèdi, da svaki, koji ima murvah za presad, mora znati od kuda ove proizlaze, za da njihovo presadjenje ne izajde herdjavo, i tada bi učinio nekorisni trošak, njegova marljivost, skèrb i vrème bili bi izgubljeni.

§. 275. Gospodarni i dobar poljodèlac znade izvaditi korist i iz onoga zemaljskoga prostora, koji je omedjašen i zapušten. Komad njive, jedan prostor neplodne livade jest posve podoban za gojenje presadnika; ali je ipak trèba svagda paziti, da ne bude preveć vlažan i u hladu ali osèni. Za takovo zemljište utežati, posve je potrebno, da bude u mèsecu Šèrpnu pripravnò, prekopano i preorano, a u pogled livade potrebno je dignuti gornju zemaljsku koru, metnut ju na herpe, pustit ju osušiti, a zatim ju izgoriti za porabu ugljevarnice, a dojdücega prolètja njivu ali livadu naopet preorati ali prekopati, za da, što se više može, obrati se u prah, i da po-

stane čista od žilah i od pirike. Zatim će se ona izgorena kora dobro i umètno posipati po zemljištu, i ovaj pepeo jest najbolje tuštilo; po njivi pako mora se razbacati i sa zemljom smèšati dobro gotovoga gnoja.

§. 276. Mora se takodjer opomènuti, da se kopanje, okapanje i plèvel ne smè zapušitati, osobito u mèsecih Šèrpnu i Kolovozu, budući ovo upotrèbljenje mnogo korisnie od istoga tuštila, za da se izkorene one trave, koje su može biti iznikle, koje istim stablom kradu hranu, i zaprèčuju napredak raštjenja.

§. 277. Pokle se je već o uvedenju presadnika govorilo, slèdi da se govori o presadjivanju stabalcah jurve uzraštenih u istomu presadniku. Izvade se dakle ona murvena stabla, koja su lèpo i ravno uzrasla; ovo se čini običajno tretje ali četvèrte godine, pokle su bila u istomu presadniku cèpana. Koja pak nisu još bila cèpana, navadno se izvade pete godine, ali još i prvo, kako to iziskuje potreba i poraba, za koju se misle odrediti.

§. 278. Što se prvih tiče, ali se ova odrede za graditi plotove, ali pak za stabla u stanovitom mjestu, opominjem, da je lakše i manje troška, ako se prije vrèmena naprave dva lakta i pol široke, a lakat i pol duboke jame, za ondè stabla usaditi. A za druga, t. j. ne cèpana stabla, potrebno je prvo vrèmena pripraviti jame najmanje četiri lakta u širinu, a dva u dublinu. Ali se mora u isto doba paziti na razliènost zemljišta, jer nekoje trèbuje više pomnje od drugoga, i svagda bi se zabludilo, kad bi se svako zemljište jednako smatralo. Ako je zemljište zèrnasto ili pèskovito, ne trèbuje tolike predhodne priprave, jer je ovo već po svojoj naravi siplo ili razsuto, i u ovom se slučaju mogu saditi murve još početkom zime. Kad je pak zemljište ilovačno, budući ovo od naravi tvrèdo i sèdjeno, potrebno je, da se jame priprave najmanje šest mèsecih, napèrvo, za da se kroz ovo vrème može zemljište vrućinom i ledom uploditi, i da se mogu žile posadjenih murvah, koliko njim drago, razširiti.

§. 279. Prem da se ima u presadjivanju velika pomnja i marljivost, ne smē se ipak zaboraviti za služiti se mērzlim gnojem, zaradi da žile pružajuće se i plazeće u zemlji mogu naći dovoljne hrane. Tuštilo, što se najviše može, mora se držati daleko od panja stabalah. Svako tuštilo je dobro za murve, a ja mislim da je još bolje ono, koje je krupnic. Ako se u zemlju jaku i svezanu, kakova je ilovača, namēša kukuruzne i sērcene slame, loznih rozakah, stērnista i t. d. ove stvari ugadjaju murvam, jer uzdržē zemlju nadignjenu, koja brez ovoga postupanja bila bi za žile jako težka, i zakasnila bi naprēdak ili raštjenje.

§. 280. Kada murve izbace mladice, moraju se zališne, t. j. ne potrebne izvaditi, dvē se puste onomu stablu, koje je bilo cēpano u presadniku, a tri ali četiri ne cēpanomu, polak debljine stabla. Mora se nastojati, da ne raste trava okolo stabalah, niti da lakomi seljar sije kukuruz ali drugo žito blizu muravah, jer ova otimlju hranu pristojnu samim murvenim stablom, i potegnu u se iz zemlje ležeće okolo stabla noćnu rosu.

§. 281. Lasno je presadjivati murve po polju i po njivah, ali je dobro presadjivati, i imati sve one pomnje, koje su koristne i potrebne, jest jako teško. Nēkoji žele, da budu držani za umētne poljodēlce, budući da svake godine sade množinu lozah, muravah i inih koristnih stabalah po svomu imanju. Ali neka se pazi, ako ova njihova podvostručena, potrostručena i početrostručena sadjenja jesu učinjena kako valja i polak nauka umētnih poljodēlacah; ako njihova stabla rastu lēpo i krēpko, ali ako rastu sporo ili pomalo, ali kad se upazi na njima žutasto listje, što jest bilēg očiti nēkojeg nedostatka ili pomanjkanja, ali kojegod bolesti, uzrokovane po ne cēlovitomu izpunjivanju upravah naredjenih od opaznih poljodēlacah. Mnoga iz medju ovih stabalah poginuti će zbog toga, što nisu bila dobro nastojana i pomnjena, hērdjavi pako težak reći će, da je, Bog znade kakov drugi uzrok takova pokvarenja, neće pako nikad reći, da je tomu

uzročno njegovo neznanstvo i njegova nemarnost. Starinska poslovice govori: Sadi malo, ali sadi dobro.

§. 282. Sadjenje murvah mora se od godine do godine podēliti takovim redom, da bez nadničare obustaviti u potrebnom poslu na njivah, može jih se u pristojno vrēme jedan dio odrediti, osobito pak po lētu, da paze na potrebe posadjenih murvah, i da sada vade nekoristne mladice, sad neka okopaju stabla, ako je u slēd velikih kišah zemlja jako otežala i utvērđnula, a sad neka čupaju i izkorenjuju trave, koje okolo njih narastu.

§. 283. U sadjenju muravah uzraštenih narēde po njivah, ali na krajih ili glavah istih njivah, mora se pomnjiti, da bude stablo od stabla oddaljeno tri klafta; budući da, ako rastu na bližje, uzrokuje jedno drugomu sa žilama i granama priveliku škodu.

§. 284. Posve i jako dobro jest, ako se presadjene murve pokriu slamom ali tērstikom, ali pak kakovom drugom priličnom stvarom, za braniti je od lētne sunčene vrućine i od zimskoga leda, po čemu se proskērbi ova korist, da se njihova kora svedjer uzdržē mekahna.

§. 285. Pokle se murve presade u red, ali na krajih njivah, kako to iziskuje potreba, ali kako to želi imati poljodēlac, i pokle se upotrebe dotične pazke, koje se moraju imati svako doba godine, slēdi još jedna druga ne manje koristna koliko potrebna pomnja. Ova jest, da se stabla presadjena pokriu trostkom ili tanjušnom tērstikom u mlakah rastućom, sa sērcenom ali ražovnom slamom, koja su sva prikladna za ovaj posao. Korist, koja se po tomu pribavlja jest velika, i zato čini zaboraviti onu škodu, koju uzrokuju nēkoji cērvi i mušice, i koja škoda se ne može nazivati obćenita, i koja se može po nastojanju i pomnji oddaljiti ili odstraniti. Najpērvo se sačuvaju stabla od žestokih sunčenih zrakah po lētu; a kašnje od oštre studeni po zimi. 2) Ovo omotanje stabalah uzdržē koru mehku i krēpku. 3) Zaprēčuje se izbacenje mladicalah po panju. 4) Na-

pokon sačuva se stablo, da ga ne rani tuča, koja višekrat uzrokuje takovu škodu, da njoj nije pomoći.

§. 286. Budući od umjetnih i opaznih poljodjelacah spoznane ove koristi, zato spoznana je i dotična ili pristojna potreba; ali vendar mnogo krat i u mnogih mestih, gdje su vjersni i marljivi poljodjelci, i koji nastoje sa svom pomnjom okolo murvah, dogodilo se je, da ovi nikakore ne mogahu zadobiti potrebnih stvari za omotati stabla. Uzrok pako takova nedostatka nije drugi, nego jer ne raste svagde ovakova lésa u obilnosti, pače u gdje komu mestu nimalo; ovomu nedostatku jesu još više podložna mesta berdovita nego poljane. Providjenje pak takovih omotakah iz daleka bi često krat uzrokovalo više troška nego isto sadivo.

§. 287. Ali nedostatak ovih sredstvih za sačuvati nove i mlade nasade uzrokuje, da se je našao jedan drugi sigurni, koristni i lagahni način, koji se može upotrebiti svagde, gdje se overšivaju uprave prepisane od umjetnih i opaznih poljodjelacah. Ovaj način se uzderži u mazu ili masti sastavnoj iz ilovače i balege govedje, koje se mehko zamese, i tada se omaže stabalce murveno. Nedvojbeno je, da čim svake godine stablo reste i deblja, ovaj se maz razpuca, ali se zato mora ponoviti, kako se takodjer obmotanje sa terstikom i slamom proméniti mora, pokle sagnjiju.

§. 288. Ovo novo iznadjenje ima se predpostaviti terstiki i slami zbog dvoje koristi. Perva jest, da kad se služi ovim mazom, nije već pogibeli, da će zlotvori, t. j. červi, mušice i miši graditi po stablih gnjizda, kvariti panje i nove mladice, kako se dogadja s terstikom i slamom, pod kojima se rečeni zlotvori nastane, pokvare nove mladice i ustavljaju raštjenje. Druga korist je, da se maz pristoji svakomu mestu, i da se pristedi mnogo žukve, koja je svakojako potrebna za vezati okolo stabla terstiku, ražovnu ali sječenu slamu.

§. 289. Ako je dakle ovo izkustvo iznadjeno koristno, štedno i lasno za upotrebit se u svakomu mestu, gdje se čine novi nasadi, zašto se pak ne

metne u porabu mesto prvih? U izkusnom težactvu mora se svedjer nastojati, da se korist složi skupa sa štednjom, za da se iz zemaljah izvadi koliko se najviše može nagrade za svoje trude i nastojanje.

§. 290. Obćenito se cepaju murve na tri načina, t. j. na čevčicu, na venac i na štit ili oko. Najprikladnie doba za upotrebiti ovo trovjersno cepanje počima početkom meseca Travnja i traje do prvoga Svibnja, t. j. kad su murve najkrępcie; ali se ipak mogu cepati ranie i kasnie polak podnebjaj, i polak više ali manje napredovane godišnje dobe. Ja neću besediti o načinu kako se cepa, budući ovo jur obćenito poznano i izkušeno od svih poljodjelacah, (Vij Pogl. VI.), samo ću se omedjašiti u izkusnih opazkah o mestih, u kojih je podobnie jedno nego drugo izmedju ovih trovjersnih cepanjah, i kojim stablom se pristoji više i bolje jedan nego drugi izmedju rečenih triuh načinah.

§. 291. Moram najprije napomenuti, da cepi odredjeni za umetnutje moraju se odręzati iz stabalah krępkih, zdravih i mladih, rastućih na dobrom zraku, zatim se mora paziti na položaj i na zemljište; jer ako se cep odręže iz murve gojene na zemljištu vlažnu ali jaku, ali u mestu nezdravoga zraka, mučno će učiniti kakov napredak i ulovit se. Mora se suviše paziti i na kakvoću murve, i kakovo je imala listje prednje godine, za da se ne umetne cep hërdjavoga listja, i tako da se nebi stablo moralo naopet cepati.

§. 292. Čepanje na čevčicu nametne se na stabalca murvena još rastuća u presadniku poslie dviuh ali triuh godinah njihovoga usadjenja. Metje će se takodjer i na stabla jur povećana dvë ali tri grančice jedne godine, zbog toga na vërhu stabla puštene, ali ako se je cepanje na venac pokvarilo od vëtra, ali od živinah, ali od kišah, ali ako je poginulo zbog učinjenoga hërdjavoga umetnutja. Ovo će stablo izbaciti nove lëtorasle ili mladice, iz medju kojih izvadivši zališne ili nepotrebne, mogu se zaoštavše cepati na čevčicu, i moći će se uvëriti, da stablo neće poginuti, i ovako će se ukloniti prigoda,

gdě bi se stablo moralo naopet tretje godine čepati na věnac.

§. 293. Čepanje na čevčicu metje se takodjer bez razlike i sa dobrim uspěhom na sva odrastena stabla, koja su bila kako divja gojena u presadniku, i koja su poslie presadjena u stanovito męsto. Ovaj naćin čepanja jest najpriprostii i najsigurnii za obćuvat je, da ne poginu, kako bi inaćie mogla poginuti, ako bi se čepala na věnac. Nedvojbeno je, da ovaj obćenito obićajni naćin čepanja jest veoma koristan. Murva čepana na věnac, koja će roditi listjem desete godine poslie sadjenja, ako se čepa na čevčicu, rodit će, ako baš i malo, jur šeste a najdalje sedme godine. Ali se mora ipak napomęnuti iznimka, koju nam predstavlja ovakovo čepanje, t. j. da murve dignute iz presadnika, ali ovim naćinom čepane u stanovitom męstu, u koje su bile presadjene, nikad se nisu vidile uzrasti na toliku visinu i debljinu kako one, koje su čepane na věnac na panjih (govorim o Istrii). Zemljodělac, koji pozniva položaj, podnebje i narav zemljišta, koje nasadi, nikad ne propušta onaj naćin čepanja, koji je prikladnii, koristnii i sigurnii. On je obćenito uveden po zemljištih bęrdovitih, i u męstih gdě je malo zemlje, budući da murve ne rastu u debljinu i visinu ako ne pomalo, i po nepretęrgnutoj pomnji, i ne štedeci jim tuštila zbog jedinoga uskorenja pravićne platje za duge trude.

§. 294. Čepanje na věnac se ćini ali na panju, ali na granah stabla, pokle je već prošlo šest godinah od kad je bilo posadjeno u presadnik, ali kad kad pokle se navęrši i sedma godina sa opazkom vēndar, da su stabla u ovo vręme bila gojena sa svom pomnjom i nastojanjem. Kadgod se čepaju i murve odraslie ili starię, ali već jednom čepane, i to u isti ćep, ako se potrebuje promęna u listju, ali ako su rasle brez da bi čepane bile, ali napokon kad se žele murve izbaviti i izlęćiti od kojegod dopadnute bolesti.

§. 295. Za murvu na otvorenomu męstu rastu-

ću saćuvati, da ju ne pokvare živine, potreбно je da se uzdigne i odgoji tri lakta visoko.

§. 296. Murve se takodjer čepaju na štit, ili, kako se obćenito veli, na oko. Ali ovaj tretji naćin čepanja dolazi u pomoć ćepu na věnac. Takov ćep jest u obićaju onda, kad se stablo ne može čepati na věnac zbog njegove neurednosti, ali kad mu je kora jako hrapava. U ovom se slućaju mora upotrebiti ćepanje na oko, za da se uzporedi, ako je moguće, sa drugimi stabli. Ovaj se ćep umetne u dva ali tri ogranka, koji su na vęrhu panja, ali da budu sva-kojako najlępši i najkrępćii.

§. 297. Ovaj naćin čepanja izajde dobro, i po njemu se uzgoji stabilah murvenih, koja bi se drugaćie sudila izgubljena. Ovo se ipak ne smę ćiniti u obće, nego samo za najposlędnje izkustvo, t. j. kad se ne može nikako čepati na věnac; ali kada, ponavljajući čepanje na věnac, bojat se je, da bi se izgubilo stablo.

§. 298. Obćene uprave za čepati ovim poslędnjim naćinom spadaju i na murve, t. j. da se odsęku svi njihovi zališni i ne koristni ogranci, za da se sok stabla sakupi u ćepu, i za da tako krępćie izbaci i raste; a da se ostale mladice saćuvaju od napadanja živinah, moraju se ograditi tęrnjem, ali drugim naćinom obraniti.

§. 299. Ako ćep slędeće godine ućini dobar naprędak, i uzraste visok i debeo, ne smę se dopuštiti seljaru, da bere po njemu listje, niti da po nijedan naćin i izgovor tiće ćep kosirom, jer bi inaće uzrokovao kvara, komu se pomoći nebi moglo. Ako bi pak bilo više ćepovah, nego jih može stablo dęržati, tada se moraju zališni u prolętju izvaditi, za da mogu zaostavši s većom snagom resti. Moraju se takodjer odsęći sve one divje mladice, koje rastu po stablu ali na vęrhu istoga. Ne smę se nikada odvęršivati ćep, koji, kako govori neumętni težak, jako raste, jer bi mu se po tomu oduzela sva njegova krępost ili snaga. Ova je misao varovita, koja bi męsto koristi donila škodu stablu, i na męsto da bi uskorila, naprotiv će zakasniti branje listja.

§. 300. Listje ovih stabalah moći će se upotrebiti stopervu tretje ali četvërte godine nakon čepanja, i to koliko bude moguće za raniega, t. j. kako se polegu bube ili gusēnice, za dati vrēmena da se može stablo urediti, vadeći tada iz njega nekoristne grane, i ako bi potrebno bilo da se uskrate.

§. 301. Jest takodjer potrebno, da se murveno stablo upriliči ili uredi; od ovuda slēdi, da se polak položaja, na komu stablo raste, moraju odsēci zališne i pokvarene grane. Ovaj se posao mora izvršiti niti prije tretje, niti poslije četvërte godine. U ovo doba nije pogibeli, da će se stablu štogod škoditi, pokle je već čep pokrio i izlēcio ranu, i učinio debelo i jako stablo. Trēba paziti, da ako se ovo uredjenje stabla učini početkom prolēta, t. j. okolo sverhe Ožujka, puštajući na stran mali dobitak iz listja, biti će veća korist, a murva će pomoćom pērvoga soka izbaciti jakše i duglje mladice, po kojih naravskom naprēdku bit će obilno listja dojuće godine, i tako napervo.

Poglavje XXIV.

O stanovitoj livadi.

§. 302. Stanovita livada jest jedan prostor zemljišta, na komu neima nijednoga drēva, i posijano travom. Livada je različna od pašišta. Na pašištu se ne sijje trava, nego raste naravno. Stanovita livada može biti dvovērstna, t. j. osušna i natapana ili zalēvana. Jedna i druga jesu toliko potrebne u gospodarstvu, koliko i živine, jer jim livada daje hranu, a gdje je mnogo živine, ondē cvate poljodēlstvo.

§. 303. Sve trave odredjene za stanovitu livadu jesu slamnate i sočivne. Pērve služe za seno, i daju živini svagdanju hranu. Druge služe za pašu, jer čine živine dobro otušiti i unmažaju jim mlēko, samo ako jim se daju u podobno vrēme i ne do sitosti. Toliko jedne koliko druge jesu ali gođišnje ali pak postojane ili dugotrajne.

§. 304. Trave ili rastja slamnata jesu: Ljuljka, divji ovas ili divja zob, svaka vērst travah klasatih, većih i manjih ili ovčjih, běla loza, svake vērsti metlika, t. j. prosta, gorska, gomoljasta, livadna i mnoge druge.

§. 305. Trave sočivne postojane jesu: čerljena dētelina, plaziva-rosna ili lucērska dētelina, dētelina španjolska, grašica, smilikita, grahor, bedrenik, kērvošnica i mnoge druge.

§. 306. Sve tezanje suhe livade uzdērži se u dobromu oranju zemlje po lētu, u dobromu gnojenju sa zrēlim gnojem u jeseni, i u dobromu uravnanju, čisteći ju od kērljah i od svega drugoga, što bi moglo činiti zaprēku kosi u vrēme košnje. Pokle se ovako zemlja pripravi, sijje se šakom sēme onih travah, koje se više pristojje naravi zemljišta, i mora se sēme dobro potisnuti valjem. Sijjat se pak mora niti preveć gusto, niti preveć rēdko, nego srēdnje ruke.

§. 307. Natapana livada goji se kako i osušna, ovom samom razlikom, da se tako obilno ne gnoji. Za natapanu livadu svedjer se moraju dēržati ona zemljišta, koja se lasno natope, i za to se zovu livade stanovite. Ove livade čine bogate zemlje, osobito gdje se goje na baru (marcita), koje gojenje stoji u ovomu, da budu takove livade u jeseni i pozimi pokrivene vodom. Ovim se načinom kora nikad ne smērzne, i zato se mogu udilj početkom prolēta kositi. Barovitih livadah jest dvostruka korist: pērva, jer ne trēbuju gnoja; a druga, jer se mogu prēko lēta do šest putah kositi.

§. 308. Koji želi imati zelene kērme, može trave svaki dan kositi, kako ova na pedanj visoka uzraste, metjući živini travu u štalu, a nedopušta-

jući da živina paše, jer se po paši ne samo gnoj gubi, nego se još i livada zagazi. Kad se pak nakanu iz livade seno izvaditi, mora se onda trava kositi, kad je u cvětu.

§. 309. Kako se seno pokosi mora se razstěrti po zemlji, pazeći da se preko noći pokupi u herpe ili kupe, i to doklegod se sa svim ne osuši, jer je potrebno da još seno ima u sebi poněšto vlažnosti, koja ga čini bolje ugotoviti, za da se ne pokvari, i da ugodan ukus zadobie. Ovo dostignuvši metne se seno u sěnik, i ondě se omedjaši, što mu je koristno, jer kad seno ima od svih stranah dosta zraka, bolje se izpušiva, i uzděrži se na više godinah, i ima ugodnu miris i ukus, i tako se ukloni pogibel požara (incendio), koji bi se běržje dogodio, ako bi se seno posve suho u sěnik metnulo.

§. 310. Poglavite uprave za zalěvanje livadah jesu:

- a) Zalěvaju se, kad već nije pogibeli od sněga ali od leda.
- b) Moraju se svagda zalěvati u večer.
- c) Mora se služiti vodom ne preveć měrzlom niti oštrom.
- d) Zalěvaju se tako, da voda ne teče pre naglo, i da se livada natopi jednako.
- e) Ne zalěvaju se onda, kad je već trava u cvětu.

Poglavje XXV.

O šumi.

§. 311. Šuma je město, gdě raste po naravi mnogo drěvah, gěrnljadi ili šikarja i inih stabalah

bez reda i bez pravila. Šuma je jedna izmedju po-glavitih strankah imitka tako, da ako nje neima, mora se takova zametnuti po umětnosti, jer šuma više providjenja drěvah za oganj, ugljevja i drěvlja za gradju, daje još obilnu pašu za živinu, kostonja, želuda ili žirovine i drugih plodovah, daje suviše mnogo vėrstih smoli, različnu koru koristnu za bo-jadisanje ili farbanje, za stroj kožah; a napokon daje po lětu plemeniti hlad za utočište govedom i ov-cam, kad je po dnevnu velika vrućina.

§. 312. Šuma mora stajati na najdaljnjoj strani imanja i na bėrdu, jer drěva poljanska ili ravnica, ako ove nisu pėskovite, daju drěva preveć mehka; ona pak drěva, koja rastu na bėrdu, imaju drěva jako tvėrda.

§. 313. Kad se zametje šuma, mora se predpostaviti ona vėrst drěvah, koja je pristojnia podnebjju, i prikladnia položaju zemljišta odredjenoga za šumu. Izmedju ovih drěvah svagda se moraju predpostaviti ona, koja daju bolji lės za zanate ili rukodělstva, i za porabu imitka i gospodarstva.

§. 314. Sve nastojanje i gojenje, koje se može odrediti na šume, stoji u obsěcanju i u prorědjenju. Za nesrěću dobroga težačtva nahodi se ljudih, koji tvėrde, da se šume neimaju prorědjavati, měšajući rěć prorěditi s rěćjom sěći polak vlastite volje. Drugi misle i vele, da se ne smědu drěva obsěcati ili kaštriti, i po tomu ne razlučuju drěva visokoga stabla od onih koja su odredjena za sěk, i da drěva visokoga i srědnjega stabla osim drěvah daju još i plodovah, kakova su različne vėrsti hrasti i bukve; da se moraju različno gojiti hrasti i bukve od topolah, lipah, i javorah, koja daju samo drěvo; da se šume nimaju sěći nego u redu, t. j. na način sěćivih dubravah. Valja da ovi ne poznivaju niti umětnosti težačke, niti šumarske: inače bi znali, da ne može drěvo dobro rasti, ako nije provětreno, da ne može dati ploda, ako mu se ne odsěku zališne, neplodne i divje grane; da toliko cesarsko koliko tergovaačko pomorstvo ne može imati krivih granah, koje su mu jako potrebne, ako drěva ne mogu pružiti svoje

grane ravnona stran, i da bi nestalo lësa, ako bi uzmanjkalo šumah s velikimi i visokimi stabli; a napokon, da drëva koja neimaju svëtlosti daju lës hërdjav, koji nije dobar za ikakovu porabu.

§. 315. Moraju se drëva svagda prorëdjavati i kaštriti po zimi, oddaljenje jednoga drëva od drugoga zavësi od vërsti drëvah, i od porabe, za koju će dërvlje služiti. Kad će se imati grede i lantine, ne smëdu drëva rasti i gojiti se na daleko, kako onda, kad se želi imati krivih granah.

Poglavje XXVI.

O sëmëništu.

§. 316. Sëmënište je mësto, u komu se goje drëvca. Sëmënište je jedna iz medju poglavitih stranakah imanja, i jedan od najkorisnijih proizvodah seoskoga gospodarstva. Zemljište, ako je moguće, mora biti pače pëskovito nego ilovačno, mora takodjer biti najmanje tri noge duboko. Mora napokon biti na dva dëla razdëljeno. Përvi se dio odredi za sëmënište, a drugi za presadnik. U përvi se dio posije sëmë, a u drugi se presade izniknuvša stabalca, i svi presadi, koji se donesu iz šumah.

§. 317. Sëmë se zagrebe polak njegove laskosti i vrëmëna, koje trëbuje klica dokle iznikne. Zërnje ili sëmë lagahno mora se zagrebsti plitkie od težkoga. Zërnje, koje ima sëmë hërstavo, mora se zagrebsti plitkie od onoga, koje ima sëmë košteno ali dërvenasto. Sëmë lagahno, kano brëstovo, javorovo i prilično, mora se samo malo zagrebsti, t. j. na toliko, da se samo pomëša sa zemljom.

§. 318. Poglavitá uprava kod zametnutja sëmëništa jest, da se ovo ogradi zidom ali plotom. Druga: da se zakloni od sëvera, i ne okrene k jugu. Najbolje stoji, kad je obratjeno ka istoku. Tretja: utežat ga duboko, za da se zemlja očisti od travnih žilah. Četvërta: da se dobro prorešeta ona zemlja, koja ima služiti za sëmënište. Peta: razdëliti zemljište na četiri dëla, odredjujući përvi dio za drëva plodonosna, drugi za drëva šumarska ili gorska, tretji za drëva narëšenja, a četvërti za drëva svagda zelena. Zatim se moraju učiniti lëhe ili gredice, i zemlja pristojno nagnojiti, mora takodjer ali u istomu sëmëništu ali blizu njega biti zadosta vode za zalëvanje.

§. 319. Gojenje ili težanje sëmëništa mora se upravljati, kako sam kazao u poglavju VII, govori vši o načinu poboljšanja stabalah. Ovdë ne ostaje drugo, nego opomënuti, da je bolje drëva plodonosna cëpati jednu godinu pokle se već presade u mësto njihova pribitka, nego to činiti u presadniku, jer cëp metnut na grane ima sigurnii naprëdak, i drëvo postaje dugljega življenja, jer panj drëvah cëpanih, dokle su malena, izkrivi se, i postane ružne i nakazne slike, i jer se mala drëvca ne mogu cëpati nego na štit ili na oko, koje cëpanje neima tako jaki naprëdak, kako cëp na vënac, na zarëz ili rovaš i na kalanje.

§. 320. Drëva gorska i za narëšenje, koja se moraju gojiti u sëmëništu jesu: svaka vërst robiniah, divji kostanj, javor koji ima listje kako i jesen, allant (Aylanthus), bagrem ili bagrena, i ostala, pazeći svagda na narav zemljišta, na podnebjje i na položaj.

Poglavje XXVII.

O volovih i o kravah.

§. 321. Najbolji su volovi iz vlastitoga mesta. Većim delom inostranjski volovi herdjavo napreduju.

§. 322. Volovi se ne smedu ujarmiti, niti u posao i trud metnuti dokle ne navershe tretju godinu.

§. 323. Za dobro upravljati i nastojati okolo volovah, daju se sledece uprave:

- 1) Svako jutro volove cesljati, umivat jim oci, i pomnjivo pregledat jim papke. Visie koristi zivinam pristojno cesljanje, nego najbolja pasha.
- 2) Hranit je senom ali slamom lepoga i ugodnoga mirisa, zitom i mekinjama, ali da ove ne budu plésnive, nego čiste od kamenčićah i od drugih nespodobnih stvari.
- 3) Napajat je po njihovoj volji. Voda pak da bude čista i bistra, ne prevec studena, niti prevec vruća, najbolja je voda iz vréla. Ako pak takove neima, tada je dobra voda iz studenca ili bunara; ali se ne sme po létu dati odmah kako je bila začerpjena; i bilo bi posve dobro, ako bi se u nju pomeshalo malo octa.
- 4) Pasti je svedjer u štali ali u dvorištu, a nikad na livadama. Tada se dobie više gnoja. Daje njim se tri puta na dan po malo jesti. Mora se u tomu paziti, da jim se ne dade previše paše, za da se prevec ne otuste.
- 5) Ne silovat je naglie hoditi, nego donáša njihov naravski korak, niti je truditi više nego mogu podnašati.
- 6) Čuvat je od překoredne vrućine i studeni,

i branit je po létu, kada posluju, od muhah i od ubadah, pokrivajući je platnom.

§. 324. Vol neima poslovati překo deset godinah svoje dobe.

§. 325. Krave se ne podlažu trudu, a ravnaju se i goje kano i volovi. Ako se pak govori o onih kravah, koje su odredjene za plod i za mléko, više rečenih upravah o volovih u pogled cesljanja, hrane i napajanja, pazit ćeš:

- a) Da se krave ne sadružuju s bikom, ako ne nakon triuh godinah njihove dobe. Tako ćeš imati dobro uzraštjene teoce.
- b) Da je svedjer deržiš u štali ali u dvorištu, jer one trebujú više vrućine, zaradi da dadu više mléka; vrućina pak mora biti tolika, da je ne bi činila potiti, za da ne ide u pot ono, što se ima okrenuti u mléko.
- c) Pomagat je onda, kad se približava vréme njihova otelenja, dajući jim zafrana, napraviti jim dobru postelj, porodjeno tele solju poskropiti, za privabiti mater da ga dobro obliže i osnaži jezikom; davat jim napoje vodom smeshanom s mukom i soljom, i pitat je sa zelenom travom.
- d) Tako je muzti, da u cicama ne ostane niti jedne kaplje mléka; i muzti je do sedmoga meseca njihova nošenja.
- e) Što se prie može odlučiti od njih teoce, koji se poslie pitaju, dajući jim mléka piti. Ovako se dogadja, da se mogu matere udilj sadružiti, i dobie se od svake po jedno tele na godinu.
- f) Hranit je frižkim korenjem, kakono korabom, pasternjakom, merlinom, i blitvom, dajući jim napoj vodeni s testom iz lanenoga semena, iz koga je već izvadjeno ulje. Ako jim se dade dva puta na dan ovaj napoj, čini jim se podvostručiti mléko.

§. 326. Teocem se daje mléko piti metjući ruku u kotlic, i deržeći kazavac i srednji přerst izvana. Tele kada sasne přeste sasnuti će i mléko.

§. 327. Krava je dobra za porod do deset godinah svoje dobe.

§. 328. Volovi već nevaljavi za posao, niti krave dobre za porod, moraju se otušiti i u mesarnicu odpraviti. Otuste se pak jedni i druge, kad se dobro hrane, i svedjer dèrže u štali.

§. 329. Kad se živine dobro nastoje, podpuno ovèršivajući gorè napomènute nauke, kasno će se i teško razboliti. Ako se ipak dogodi, da se kojagod razboli, ova se mora udilj od ostalih razlučiti. Poradi toga mora selo imati jednu osobitu štalu, koja će služiti za bolnicu.

§. 230. Biki se kope na godinu danah poslie njihova poroda. Pokle se ovi okope zovu se junci, a zatim volovi. Najbolji je način kopljenja po rëzanju; a za ovaj posao učiniti najbolja je doba jesenska ali prolëtinja, budući da je protivna dobromu uspèhu ovoga posla toliko velika studen, koliko velika vrućina.

Poglavje XXVIII.

O ovcama.

§. 331. Najbolje su ovce španjolske zvane merine. Ova vèrst ovacah daje više vune, i vunu plemenitiju, i služe za poboljšati porod domaćih ovacah.

§. 332. Nastojanje toliko španjolskih, koliko domaćih ovacah uzdèrži se u slèdecih upravah:

- 1) Imati pazljive, pametne, umëtne, tihe i ustèrpljive čobane ili pastire.
- 2) Dèržati u osobojnih zatvorih ovce razlučene od prazovah i janjacah, i prisobne od onih, koje su se već ojanjile.

3) Pasti je po zemljištih osušnih. Najbolja su pak pašista bèrdovita.

4) Paziti, da ne bude trava puna rose, slane ili mraza, osobito pak onda, kad su ovce prisobne.

5) Napajat je, ali ne previše, vodom iz vrèlah, a gdè ove nije, vodom iz studenca ili bunara, ali pokle je već opočinula, ne pako onom, koja je netom začèrpljena bila.

6) Davat jim soli, jer je sol brani od bolesti, umnaža jim tek, čini jim probaviti ili prokuhati hranu, zaprèčuje obrasti, i čisti je od zališne vode. Zbog toga mogu se primorci služiti s morom.

7) Dèržat je po zimi u nadkrivenih ovčarnicah, za sačuvat je od kiše i od snèga. Ove ovčarnice moraju biti namèštjene na položajih osušnih i podobno uzdignutih; moraju biti otvorene od strane poludnevne, i obskèrbljene lèsama i jaslama. Lèse moraju biti okrenjene dolè, a ne na stran naslonjene, za da mèrvice iz sèna nebì padale na glavu ali na vrat ovacah, jer bi se iste mèrvice zamèšale u vunu, i pokvarile bi nju. Pazit češ, da toliko lèse, koliko jaslada budu cèlovito ugladjena. Svaka stranka van vireća, hrapava i šiljasta ili oštra čupala bi vunu iz ovacah, kada hode, ali kad se ondè češu.

§. 333. Moraju se u Istrii i u Dalmaciji u Studenom mèsecu ovce ugnati u ovčarnicu, i naopet izagnati van početkom mèseca Ožujka. Budući da kroz sve ovo vrème ne dopušta doba, da bi one mogle van izlaziti i hranit se sa samom zelenom pašom, zato je potrèbno da se hrane sènom, i suhim listjem iz drèvah baš zbog njih nakupljenim i sahranjenim, kako takodjer toliko prèsnim koliko kuhanim krompirom, dajući jim napoj sa pšeničnimi mekinjama i testom iz lanenoga sèmena.

§. 324. Uči dobro izkustvo, da kad jim se pripravlja hrana, puste se svako jutro izaci iz ov-

čarnice u dvorište. Ovo jim služi, da mogu malo nauživat se slobodnoga, otvorenoga i zdravoga zraka, i za da jim se može u to vreme pripraviti hrana i urediti postelja. Pokle je sve gotovo čine se napet ulézti u ovčarnicu i dade jim jěsti.

§. 335. Doba njihova sadruženja jest od polovice Lipnja do polovice Kolovoza. Toliko ovca koliko praz moraju imati barem dvě godine. Ovako se zadobie lěpi, jaki i krěpki porod. Ako pak ali praz ali ovca vide se biti mljohavi, davat ćeš jim kroz mēsec danah svako jutro prie sadruženja osam do deset unačah ovsa i mekinjah. Ovo pak nastojanje još je više potrebno ovcima za petnaest danah prie poroda, budući da ovo daje više hrane porodu, a veću krěpost materi.

§. 336. Prisobnost ili nošenje ovacah traje pet mēsecih. Moraš medjuto paziti, da nebi jële stvarih škodljivih: moraš pomnjiti i zaprěcit jim dugačke skoke, niti da bi se medjusobno jako rivale, kada hode, ali se udarale hodeći po tēsnih putih. I tada ćeš moći siguran biti, da neće poroda izbaciti.

§. 337. Kad se ovce janje, moraju se imati slēdeće pazke:

- 1) Ostrěci jim svu vunu okolo vimena, zaradi da janje, kad sisa, nebi je prožděrlo, što bi mu směrt uzrokovalo.
- 2) Kad se janje porodi, posipat ga soljom dobro na prah stučenom, ako ga mati nebi hotěla inače lizati.
- 3) Dati janjećoj se ovci, ako bi bila studen, mlake vode s mekinjama.

§. 338. Janje mora sisati okolo pet mēsecih. Odlučit ga moraš početkom mēseca Svibnja. Kroz ovo vreme ddržat ćeš janjce skupa s materama dvadeset danah, i tad ćeš je razstaviti, puštajuć je sasnuti samo jutrom i večerom. Pokle je razlučiš, davat ćeš jim hranu istim načinom kako i materam, pazeći na kolikoću paše, koja mora biti prikladna njihovoj dobi. Tako da od pėrvoga do drugoga mēseca dosta njim je od 12 do 14 unačah sěna na dan; od drugoga do tretjega mēseca 18 do 20 una-

čah; od tretjega do četvėrtoga unačah 26 do 28, a od četvėrtoga do petoga 30 do 34 unče, zatim se pak dojde od 42 do 48 unačah, i ova je svagdanja mēra za odrastene ovce. Ako pak mēsto sěna i suhoga listja budeš tvoje janjce pitao sa zelenim broskvenim listjem, opazit ćeš janjce bolje i krěpćie. Pokle već mine pet mēsecih, moći ćeš jim početi davat soli i svako osam danah napajat je morom.

§. 339. Moraš pasti samo toliki broj janjacah, koliko ih možeš hraniti. Ostale janjce prodaj ali izruči u mesarnicu. U ovima samo dvama slučajima moći ćeš izvaditi korist iz mlěka tvojih ovacah, s kojim ćeš upravljati, kako ću ti kazati u poglavju o Mlěčnici.

§. 340. Janjci se kope nakon godine danah. Okopit ćeš u jeseni one, koji su se pėrvo porodili, a u prolětju posljednje. Pokle se janjci okope zovu se skopci.

§. 341. Doba striženja je mēsec Svibanj, ali baš onda, kad izpod stare vune počima rasti mlada. Dobro je vėndar strići još u Travnju, za da se ne odpravljaju ovce posve gole u planinu, kamo se moraju poslati, zaradi da vuna postane plemenitija i mekša, zbog česa moraju se ovce svedjer ddržati u jednakoj toplini. Nastojat ćeš sagraditi u planini ovčarnicu, za zatvarat je noćom, i za uklonit je od vrućih zrakah sunčeni u najteplijoj dobi dana.

§. 342. Pėrvo nego ovce ostrizeš, moraš je ddržati 24 sata zatvorene u jednomu mēstu, za da se opote, jer pot oblakušuje strižnju. Prazi se zatvore za dva dana, jer je njihova vuna tvėrdja od ovčje: Pokle se svėrsi strižnja, koja se mora svagda činiti po dnevih vedrih, nemoj odpravljati ovce na pašu, ako je pogibel od kiše.

§. 343. Jedan praz je dovoljan za naploditi 20 do 25 ovacah. Ovca je dobra za plod do desete godine svoje dobe: ti pako nemoj od nje tražiti nego tri sama poroda: a kad si dobio tretji porod, otušti i pošlji ju u mesarnicu.

§. 344. Najstrahovitiji i najveći nepriatelji ovacah u našoj ddržavi jesu vuci. Proti ovim ljutim i

nemilim napadnikom ne može se inače odoljeti, ako ne po velikoj pazki pastirah i po straži dobrih pasah. Psi su pako najbolji oni, koji su mèrke dlake, za da jih pastir može lakše opaziti, i moraju imati oko vrata ogèrljak s naperenimi čavli obskèrbljen, zaradi da se mogu s vukom brez pogibeli arvati.

Poglavje XXIX.

O kozama.

§. 345. Ja baš u ovomu poglavju ne mislim davati nauka o odhranjivanju onih kozah, koje ali same za se, ali zajedno s ovcama vide se po Istrii i po Dalmaciji oporno i uz pèrkos tolikih blagih odlukah Poglavarstva voditi na pašu; pače ja bih želio, da se takove koze na vèke i posve iztèraju iz Istrie i iz Dalmacie, budući da čine više škode, nego koristi, jer se penjaju po plotovih, kvare drèva plodonosna, satarivaju vèrtlove i polja, vinograde i šume, koje poslie takovih satarenjah ali već posve ništa, ali sa svim hèrdjavo rastu: nego ja mislim samo dati nauku o nastojanju one koze, koja se hrani zbog jedine lèkarie, budući da nje mlèko dèrži srèdnje mèsto medju mlèkom krave i magarice; zato ga naredjuju lèkari za popravljenje pokvarenoga želudca; ja dakle nakanio sam besèditi o odhranjenju koze kojegod siromašne žene koja postaje vas njezin imitak, sva nje pomoć, hraniteljica njezine dèce, ne mogući ona sama istu dècu hraniti, o odhranjenju, velim, one koze, koja podaje svu pomoć za hraniti sva uda, koja se nahode u siromašnoj kućarići.

§. 346. Toliko mužkać koliko ženska dobri su za plod i naprèdak od druge do sedme godine svoje dobe. Koze se tèraju ili pare u jeseni, prem da se inače mogu pariti svako doba, za da se može imati prèko cèle godine mladih kozlićah, budući meso njihovo jako dobro i sladokusno; nije pak takovo meso jarčevo ili pèrčevo zbog njegova neugodnoga duha. Koze nose pet mèsasih, i običajno okoze ili porode jednoga, često krat dva, a kad kad i tri kozlića. Dokle su koze prisobne, moraš je jako pomnjiti i dobro nastojati, kako takodjer tèrsit se, da nebi tèrpile žedje ali glada, nego je dobro hraniti, i pripomoć jim kada radjaju, jer ovo čine jako mučno.

§. 347. Potrèban je u njihovih štalah nèkoji stepen topline i velika čistoća; u stalah plèsnivih i nesnažnih oslèpe i osrabljive. Njihova zimska kèrma ili hrana jest sèno, sitna slama, osušeno listje, broskva, krompir i prilična; one takodjer jèdu i drop iztištenih maslinkah ili uljikah.

§. 348. Koze daju mlèko, ali ovo uzdèrži u sebi puno manje skorupa, ali pak mnogo više surotve nego kravje; njihova koža vèndar služi za naplat i za mèhe; koristne su jošter i njihove dlake ili kostret.

Poglavje XXX.

O svinjama.

§. 349. Dokle su svinje ili kèrmci maleni hrane se u štalah; a poslie u šumi.

§. 350. Pokle svinje navèraš petnaest danah do šest mèsasih svoje dobe, moraju se kad i kad umivati. Dobom se zimskom odprave u šumu, ako se vidi, da su dosta krèpke zu tèrpiti oštrinu stu-

deni. Dèrže se u šumi u tolikih razlučenih jatih, a po noći se zatvaraju.

§. 351. Doba parenja svinjah jesu mēseci Svibanj i Studeni. Jedna kēрмача ili prasica može dati do dvanaest malih kērmčičah. Dokle je puna, mora stati razlučena od praza, a pokle se oprasi, mora se obilno hraniti, za da nebi proždērla svoj porod. Nije koristno da kēрмача sve svoje kērmčiče odgoji, i zato pokle ženski kērmčiči navērše dvadeset danah, imaju se prodati, zaradi da zaostavši mužkaći postanu krēpčii, koji nakon šest mēsecih okopljeni prozovu se kērmci, svinje ali prašci.

§. 352. Najbolji su oni kērmci, koji imaju dugačke noge i uši, a pod vilicama i pod bradom dugačke dlake.

§. 353. Kērmci se bērzo otuste, ako jim se daje ječam, žir ili želud, kuhano povērtje, ostanci ili uzborci kostanja, broskva, krompir, vodeni ali surotveni napojci s mekinjama i brašnom kukuruznim, ali svega toga da bude obilnost. Zato se za dva mēseca posve otuste. Tustit se moraju kad navērše dvē godine, a kēрмача je za porod podobna, pokle navērši godinu.

§. 354. Iz medju svih ostalih živinah, svinjsko meso može se najdulje i na mnogo godinah sačuvati, solec ga na različne načine. Svaki dio i svaki komad svinjskog mesa jest dobar za jēsti toliko frižak koliko slan, pače dobra je i ista koža.

Poglavje XXXI.

O mlēčnici ili mlēkaru.

§. 355. Mlēčnica, mlēkar ili mlēčar je onaj dio kuće seoske, gdē se uredjuje mlēko. Mlēčnica mora imati četiri razdēljena mēsta ili stanice. Pervo služi za spraviti u njega mlēko; drugo za sir graditi; tretje za solit ga, a četvērto za sahranit ga. U mlēčnici mora se uložiti najpoglavitija pomnja, da bude čista i uredjena, t. j. mora se svaki dan izmetati, jednom na sedmicu očistit ju od paučinah i od druge nesnage, i dēržati čisto i umiveno sve dotično posudje, kano kable, dižve ili kablice, kotle, stepke ili stape, u kojima se tuče maslo, tvorila ili sirnice, tučke i sva ina, koja služe za posao o mlēku.

§. 356. Mlēko je ona bēla, hraniva, i sladokusna žitkost ili točivo, koja se izmuze iz živinskih sisah, udēljena od naravi za hranu poroda. Mlēko sastoji iz stranke uljene, koja se zove skorup, iz koga se vadi maslo; iz stranke sirne, iz koje se gradi sir; i iz stranke surotvene, iz koje se tvori skuta ili sladki sir.

§. 357. Skorup, kako najlakši, pliva nad surotvom, kako i ova nad sirom. Ove tri stranke se razlučuju po naravi, ali za ovo razlučenje dostignuti trēba ponēsto vrēmna. Zato pokle namuzeš mlēko, precēdi ga kroz jednu čistu kērpu ali kroz sitašce, za da ga očistiš od dlakah, koje su može biti pale u njega kod muzenja, i od svake druge nečistoće, zatim ga metni u posude jako široke ali plitke. Ovakko češ postignuti razdēljenje skorupa, i to skorije po zimi nego po lētu. Običajno se zato upotrēbljuju bakrene posude; ali su ipak bolje posude zemljene, za da se ne zametne bakrena hērdja, koja je otrovna.

§. 358. Izvadi se maslo iz skorupa stapajuć ga s tučkom u stapu, ali metjuć ga u jednu barilicu,

u kojoj mora biti na poprêko jedno dërvo, koje se mora okrêcati na svojih vretenih, i u isto dërvo mora biti utvêrdjenih više lopaticah tako, da okrêcući dërvom, kano jednim kolom, lopaticama se tuće skorup. Kad se to čini po lëtu, koristno je nutar metnuti leda, i tad se bëržje dokonča. Surotva, koja ostane za ucinjenim maslom, metne se na stran, za smêšat ju kašnje s onom, koja ostane od sira. Maslo se blaguje frižko, ako se pak ima sačuvati, mora se osoliti. Jest takodjer i drugi način za sačuvati maslo brez da se osoli. Ovaj način jest, da se maslo više krat opere u hladnoj vodi, zatim se dobro izažme, za razstaviti ga i razlučiti posve od mlêka, koje bi moglo u sebi imati; poslie se raztopi nad tihim ognjem, brez da vrêje. Pokle se raztopi, opëni se, a kašnje se precëdi, za razlučiti ga od taloga ili blata, i metne se u staklene ali zemljene posude.

§. 359. Sir se gradi ovako: Skorup se izvadi iz mlêka, ovo se pak metne u kotao, koji mora visëti na komoštrih ali na kuki obêšenoj na jednoj u zidu utvêrdjenoj gredici tako, da se kotao može odmaknuti kad se hoće i kamo se hoće. Ovako ćeš moći kotao lasno odmaknuti i primaknuti k ognju polak volje. Umetnuto dakle mlêko ugrijat ćeš tako, kakovo je bilo onda, kad se je namuzlo, što običajno biva od 24 stupaja toplomëra Reaumura, i dat ćeš u njega sirište, za da se stisne i usiri,

§. 360. Sirište je mlêcje njekojih stabalah, kakono divje smokve i drugih, i cvëtje sikavca. Sva ova imaju krêpost za usiriti i stisnuti ili sprayiti mlêko, po čemu se rastavi sir od surotve. Ti pako kad budeš gradio sir za solit ga, nečeš se služiti rečenim sirištem, nego onim kiselim, koji se najde u drobu ili u nutarnjih živalskih. Za usiriti mlêko najbolje je sirište teletje, iz sasnućih kozličah i kërmećah; ali prije nego se budeš s takovim služio, ovako ga pripravi:

§. 361. Izvadi ga iz mošnjice i raztegni na pladanj za oprat ga. Pokle ga opereš, potruni ga soljom, operi takodjer i mošnjicu, i poriblji ju soljom, zatim metni u nju sirište. Tako pripravivši

dovoljni broj mošnjicah, postavi je u jedan dobro zatvoreni zemljeni sud. Kad se pak budeš hotëo s njim služiti, dignut ćeš jednu mošnjicu, i izvativši iz nje sirište, satrit ćeš ga u prah u kamenoj stupki, i ovako satreno smêšat ćeš ga s trima žumanjci jajah i sa malo skorupa; dodat ćeš još nutar osam zërnah žafrana, jedan klinčac, i jedan orêšac, pokle je sve ovo bilo prije u peći osušeno i na prah satreno; i sve ovo skupa sastavno metnut ćeš u mošnjicu, i dëržat ćeš ju dvanaest satah u rasolu, zatim ćeš ju obëšiti u kuhinjski dimnjak da se osuši.

§. 362. Jedna unča i pol sirišta dovoljna je za usiriti toliko mlêka, da se može iz njega napraviti sto funtah sira. Prije pako, nego ga metneš u kotao, moraš ga rastopiti u malo mlêka, i pokle ovo ulêješ u kotao, onda sve skupa razmêšaj. Ovako će se sve mlêko jednako stisnuti i usiriti. Kad se stisne, raztući ćeš ga na male komadiće, postaviti ćeš naopet kotao nad oganj i neprestano ćeš ga mêšati s jednim drugim tućkom ili mêšaljkom punom klinčah, koja se zove drača. Kad se uzdimi, metnut ćeš nutar žafrana u prahu u tolikoj mëri, da dojdou tri lota na 100 funtah sira, i razmêšat tako, da vas koliki sir jednako žut postane. Tad ćeš potaknuti oganj, za da se stranka sirna usiri na mërvice, i da ove postanu ponêšto tvêrde. Sada mora sve skupa imati okolo 45 stupajah vrućine.

§. 363. Zatim se kotao odmakne od ognja, i pusti se sir na dno leći, poslie se precëdi kroz debelo konopno platno, i metne se s platnom zajedno u dërveno tvorilo, kalup ili sirnicu, u kojoj se dërži 24 sata pod pretiskom, za da se izažme sva surotva; potom ćeš ga odnëti u stajalište soljenja, gde ćeš ga kroz osam danah dva puta na dan okrêcati, ali ne soliti, zaradi da surotva bolje van izajde.

§. 364. Sir se soli metjući jedan red soli okolo sira i po sirnici, i naopet odzgor po siru. Dolnje pako lice sira mora takodjer u tvorilu ležati na soli. Svaki drugi ali tretji dan, po lëtu pako čestje nego po zimi, hoćeš ga okrêcati u tvorilu i naopet soliti; i ovo ćeš ponavljati dokle god se sir ne stisne, t. j.

dokle se bude sol topila, što navadno traje do pedeset danah. Kad se ovi izteku, nosi se sir u spravište, ali se mora prije oribati, očistiti i urediti. Toliko stanište soljenja, koliko spravište ili zahramba moraju biti osušna, hladna, obškèrbljena prozorima pram severu i zapadu, i imati male prozorice na protivnoj strani, za da provètrenja nikad ne pomanjka.

§. 365. Sir se uredi mažuc ga s dobrim uljem iz maslinkah, pomješanim tanjkim pepelom. Sir ovako uredjen zadržati se četiri do pet godinah.

§. 366. Kad ćeš graditi urdu ili skutu nakon izvadjenoga sira iz surotve, postaviti ćeš naopet kotao nad oganj, i dodat ćeš surotvu zaostavšu iz ostapanoga masla, i pusti sve skupa vrèti, i tako ćeš zadobiti stisnutje skute. Ako pak to nebi slèdilo, ulēj nutar malo surotve jurve stisnute ali drugoga sirišta. Skuta se jède frižka, ali se vèndar može i sahraniti, ako se uredi, i zato se uzkisa, zbog česa zove se jaka skuta; ali se iz nje vadi mast, mješajući skutu nakon 24 sata pokle je bila napravna, samo ako nije uzkisala. Pokle se je jedan sat mješala, t. j. dokle je omekšala, operi ju u frižkoj vodi toliko putah, dokle voda počme ostajati bistra i čista. Ova mast može služiti u kuhinju mjesto masla, i dobra je za jèsti ju s kruhom ali sa soljom, ali pak s cukrom, kako se komu dopada.

§. 367. Jaka skuta, ako će biti dobra, mora prije uzkisati, i ovo se nakon dva dana postigne po lètu, koje je za ovaj posao prikladnie. Zatim ju metni u jednu kopanjicu, i čini ju kroz dva dana kad kad promješati, i svaki put u nju staviti na prah raztučene soli, t. j. dva funta na pedeset funtah skute. Tako sa solju mješanu spraviti ćeš u jednu dobro zatvorenu dèrvenu škrinju. Svaki put kad budeš u istu škrinju dodavao nove skute, naopet ćeš sve skupa mješati. Kad se pak škrinja napuni, pusti ju s mirom zatvorenu, niti ju otvaraj za dva mjeseca. Pokle se ova navèrše, naći ćeš na skuti jednu mastnu vlažnost, koju ćeš izvaditi, a jaku skutu metnut ćeš u zemljeno posudje, gdè će se sačuvati preko zime.

§. 368. Učini vsi skutu, sa ostavšom surotkom odredi kako slèdi. Ova zadnja surotva zove se ožimnica, i služi za tuštiti svinje, i za umivati, osnažiti i uredjivati posudje, koje se nahodi u mlèčnici, i ovo se postigne ugrijući prije ožimnicu na toliko, dokle se u njoj ruka dèržati može.

§. 369. Dobra vèrst sira zavèsi od slèdecih vlastitostih:

- 1) Od kakvosti mlèka, koje je više ali manje dobro i ukusno, polak stališa i dobe živine, iz koje se namuze, i od dugljega ali kratjega vrèmena, od kad je živina dala porod, od vèrsti pašišta, gdè je pasla, i od nje zdravlja.
- 2) Od većega ali manjega tuštila mlèka, t. j. ima li u sebi više ali pak manje skorupa, a napokon
- 3) Od načina, kako se sir gradi.

§. 370. Sir se može graditi iz svake vèrsti mlèka. Ali je ipak najbolje mlèko kravje, za njim ovjè, a poslie kozje.

Poglavje XXXII.

O živadi.

§. 371. Pod imenom živadi uzdèrže se i razumèdu sve domaće ili kućne pèrnate živine, koje su troje vèrsti. Nèkoje su zemaljske, t. j. pèvci, kokoši i tuke ili pure. Druge se zovu plivajuće, i jesu guske i race ili patke. Tretje se imenuju letuće, i to su golubi.

§. 372. Kokoši se odhranjuju u dvorištu skupa sa tukama, guskama i racama. Ove posljednje

pak potrebuju imati jedan jarak vodeni, ali kakvu drugu vodu na blizu.

§. 373. Iz medju svih ostalih pèrnatih najbolje su kokoši, budući da ove daju preko leta ne samo veliki broj piplica i kopunah, kojih je meso jako dobro i plemenito, nego nas još obilno proskèrbuju s jajima.

§. 374. Najbolje su one kokoši, koje su odhranjene na selu, i koje imaju debelu glavu, ravnu i cèrljenu rožicu, široka pèrsa, žutaste noge i kratke. Medju ovima jesu ipak bolje one, koje imaju pèrje cèrno ali cèrvenkasto, jer su plodnije.

§. 375. Jedna kokoš može lèzati na dvanaest do petnaest jajah. Jaja moraju biti iznešena od kokoše naplodjene od pèvca. Ležanje traje dvadeset i jedan dan.

§. 376. Jedan pèvac je dovoljan za naploditi veliki broj kokošah.

§. 377. Sve nastojanje o kokošah stoji u tomu, da budu dobro hranjene. Ako jedna kokoš nebi preko sve godine iznila nego samo 150 jajah, naplatila bi trošak za ječam, koji je njezina najbolja hrana, koja njoj se mora davati. Ali kokoši dobro hranjena nese preko sve godine, izvan vrèmena, kad promènjuje pèrje i kada leži. Za da kokoši mogu imati slobod za nesti, budući da one ljube za to mèsto skrovito, kako i za ležanje, mora njim se u dvorištu napraviti kokošnjak.

§. 378. Kokošnjak mora imati tri prigrade, u koje se ima hoditi kroz srèdnju. Sve tri moraju biti sagradjene na voltu i biti dobro omazane iz nutra i iz vana, i svaka prigrada mora imati prozorice na prage. Ovako napravan kokošnjak mora u sebi imati više košicah, u kojih kokoši nesu jaja, i moraš po nuglih metnuti prutja, ali ne obloga, nego cètverouglastoga, na koje budu kokoši mogle uzletiti i po noći spavati. Za dobro nastojanje sve živi, mnogo je koristno, da se košići dèrže u čistoći, ove često krat peruci, za da se kokoši obćuvaju od uših

ili šenacah; izmetati kokošnjak barem jednom kroz sedmicu, i svako jutro otvarati prozorice.

§. 379. Za moći jaja dobro saćuvati i dugo uzdèržati, potrebno je, da ne stoje u vlazi, da se ćuvaju od leda, i da ne budu na zraku. Ovo se postigne, ako se metnu u red u slamne košice medju dobro osušenu plèvu, i ako se budu dèržala u mèstu tamnastomu, ali ipak osušnomu.

§. 380. Tuke ili Pure teško se i mučno odhranjuju, ali kad već jednom odrastu, ne trebuj mnogo nastojanja. One najdu same svoju hranu, ako se odprave u polje pod pazkom jednoga dèćaka. Dobro je, da se noćom zatvaraju u štalicu ali u kojugod drugu prigradicu; pura pako koja nese, mora se od ostalih razlućiti. Netom izleženim puricam dati ćeš progutnuti svakoj po jedno zèrno papra, a pèrvoga mèseca hoćeš je pitati kruhom i vinom, zatim pèrsnom kašicom iz brašna ili muke smèšanom sa koprivama. Purice, dokle su malene, jesu podložne jednoj teškoj bolesti, od koje obicajno i poginu. Ova se bolest ukaže u cèvćicah pèrja na repu; izleće se pako, ako jim se ono pèrje izćupa, u komu će se upaziti, da su rećene cèvćice pune kèrvi.

§. 381. Pure nesu dva puta na godinu; pèrvi put u Veljaći, a drugi u Kolovožu, i svaki put nanesu petnaest do dvadeset jajah.

§. 382. Guske i race ne trebuj mnogo nastojanja, i hrane se rastivom. Njima je potrebna voda, u kojoj svoje življenje provode i hranu nahode.

§. 383. Guske i race nesu u Lipnju. Leže trideset danah. Pod gusku se može metnuti dvadeset a pod racu petnaest jajah.

§. 384. Za naplodjenje gusakah i racah dovoljan je jedan mužkać na cètvero ženskih.

§. 385. Guske ne koriste samo sa svojim mesom, nego još i s pèrjem za pisanje, i s mahom ili pavuljicom za uzglavja, koja se pavuljica striže u jeseni.

§. 386. Golubi su dvoje vèrsti. Nekoji su domaći, a nèkoji poljski. Ovi istu hranu po polju, oni pak nikad ne izlaze iz seoske kuće na polje niti iz golubnjaka, u koga se jedna i druga vèrst ukloni za

izleći i odhraniti golubiće. Svaki par daje po dva golubića. Poljski nesu do sedam, a domaći ili pitomi do deset putah na godinu.

§. 387. Domaći su bolji nego poljski i zbog toga, što ne čine štode po polju. Najbolja je hrana za golube nekoje povrtje, hajda i kukuruz.

§. 388. Golubnjak se mora napraviti na najvišjoj strani kuće. Mora se također golubnjak sagraditi na voltu, dobro omazati i ugladiti, i svedjer čist i uredan držati.

§. 380. Piplići i kopuni otuste se držeci jih zatvorenih u gajbi do dvanaest, a najviše do petnaest danah, i moraju biti pokriveni černim zastorom, i hranjeni kašom iz mljeka, orizah i cukra. U pomanjkanju orizah može se dati kukuruzne muke, ali u ovoj zgodu nije njihovo meso tako belo, prem da je jednako mehko i ukusno.

§. 390. Još je jedan način za činiti iz jajah piplice izleći, brez da na njima leže kokoši. Ovo se dogadja, kad se jedna bačva brez dna zakopa u kup friškoga konjskoga gnoja, iz nutra osmoljena i žesom omazana. Razrede se u njoj košiči sa jajima, i zatvori se pokrovom, na komu mora biti više supljinah ili školjah zatvorenih sa šuvrom, za da se mogu u potrebi otvoriti; za dvadeset danah izleći će se iz jajah toliko piplicah. Moraš vendar paziti, da vrućina bude sve jednaka na stupaju 32 toplomera Reaumurova.

Poglavje XXXIII.

O pčelama.

§. 391. Pčele živu u društvu; svaka njihova naselbina ali obitel složena je iz trih različnih vrstih pčelah. Svaka iz medju ovih trih vrstih ima svoju osobitu zabavu. Razred tako zvanih kraljicah služi naselbini za vodju. Razred trutah, trudah ili trutinah za stražu i čuvanje kuće, zvane ulište*). Razred napokom tako zvanih pčelah delavicah, za kupiti med i prašinicu cvětja ili vosak.

§. 392. Ulišta se drže u voćnjaku ali u vrtlu, za da pčele bez dugoga putovanja mogu naći sebi hranu, koju vade iz cvětja. Ovo mesto zvano pčelnjak mora biti u zaklonu od svakoga vëtra, u Istrii i u Dalmaciji mora biti okrenut pram zapadu, a u okolišu Goričkomu ima gledati medju istok i poludne, jer se pčele više boje vrućine nego studeni. Gradja pčelnjaka sastoji iz slamnoga krova, jer slama ne vuče na se vrućine, a služi da kiša ne pada na ulišta, i pčelnjak mora biti otvoren na sve strane osim poludnevne.

§. 393. Pčele se umnažaju po rojenju. Svaka naselbina daje na godinu do tri roja. Uči pak dobro

*) Svaka straža mora imati oružje za braniti sebe i onoga koga čuva. Trut pako niti je stražar niti ima ikakova oružja, jer neima niti žalca ili ostana za braniti se, i ne vidi se nimalo pred vratim ili letom čuvati, nego samo po letu malo pripodne i po poldne izleti iz ulišta i zući po povëtareu ili zraku, kad je velika vrućina, i pokle su se pčele jako umnožile i uzjačile. Trut je mužka pčela, i ne služi u ulištu za drugo nego za naploditi kraljicu ili Maticu, koja sve druge pčele poradja. I zato kad već mimoide doba rojenja, pčele delavice, koje su od sebe neplodne, iztëraju trute iz ulišta, koji od glada pomru. Tako Christ: u *Bienenzucht*. A Brosig: u *Gojenju pčelah* i t. d. Ovako i moje izkustvo. — Prevoditelj.

izkustvo, da se tretje rojenje zapreči; ovo se učini, kad se po drugomu rojenju izvade iz satja jajca od pčelah onamo unešena.

§. 394. Prolétje je doba pèrvih rojah. U ovo doba mora se pčelnjak svako jutro pohađjati, i pregledati sva ulišta; i kad se u njima čuje veliki zuk, jako i ne običajno gibanje, jest očito zlamenje bližnjega odseljenja. Kad jedan roj izajde navadno sèdne na granu kogagod drèva; zbog toga je potrebno, da se okolo pčelnjaka posade malena drèvca, ali se mnogo krat roj uzdigne visoko za uteći. U takovom slučaju, jer se pčele plaše gèrmljavine i dažda, izpali se jedna puška, i čini se po roju padati voda iz jedne štercaljke. Tad će se roj udilj dolè spustiti, i na kojogod granu sèsti, koji kako se umiri sakupi se u ulište izribano iz nutra mirisnimi travami.

§. 395. Dèrvena ulišta jesu najbolja. Dèrvo može biti svakovèrstno, samo da ne ima zločestoga duha, da nije staro, i da nije već služilo drugomu roju, koji je od plèsnj umro, ali od tèrlacah poginuo. Ovo su dva zla, koja opustoše pčelnjak; i zato čine dobro oni pčeloljubi, koji ulišta iz nutra dobro uglade.

§. 396. Pčele svoju hranu sasnu iz cvètja. Med, koga iz njega vade, jest više ali manje cukren i mirisan, polak vèrsti cvètja. Najbolje je za pčele ono rastje, koje je mirisno, a osobito popovac ili vrèsak, i majkina ili babina dušica ili paprica. Ali u zimi, a navlastito od polovice Veljače i dalje, jest mnogo krat potrebno pčelam dati hrane. Sve što je cukreno daje jim dobru hranu. Zato suhe smokve i suho grozdje kuhano u umivači ili u pomiah košah ili športah, pokle se već iz njih med izvadi, čineći ovo dokuhati gusto kako raztop ili širop, jest najbolja hrana za pčele.

§. 397. Mora im se od polovice Veljače i unapred davati hrane, jer od polovice Prosinca do polovice Veljače pčele spavaju. Zbog toga jesam rekao, da pčelnjak nesme biti obratjen pram podnevu, za da pčele čuteći duglju studen, budu duglje spavale.

§. 398. Dohodak, koga daju pčele, jest med i vosak. Doba za vadit ga jest početak lèta, a kad kad i početak jeseni.

§. 399. Skupljanje ili spravljanje čini se ovim načinom: Digne se ulište ili pčelac iz pčelnjaka, i odnese se deset koračajah na daleko, polagajuć ga na jednu dasku. Na prazno mèsto u pčelnjaku postavi se jedno prazno ulište, za da se sakupe u njega one pčele, koje izlete, dokle se posluje. Besèdeći o pčelcih, koji leže u pčelnjaku povaljeni, okrene se dolè što je bilo odzgor, i izvadi jim se gornja daska. Iza zada pčelca dade se na žeravku kèrpetinah tako, da njihov dim unidje medju satje, pušuci u njega ručnim mèhom. Tada se pčele odmaknu na prèdnju stran ulišta, i onda se oštrim nožem odrèže onoliki broj satja, kolik se vidi dovoljan. Zatim se metne žatvoreno ulište na svoje mèsto, izrenu se naopet dimom iz praznoga ulišta one pčele, koje su slučajno u njega pobègle, i proći će u svoje vlastito ulište.

§. 400. Pčelski nastojnik mora u ovomu poslu imati na licu krinku ili krabanosicu, a na rukama vunene rukavice, za čuvat se, da ga pčele ne izbodnu. Pokle se pobere satje, metne se na tèrstene ali vèrbove rešetke ili lèše, za da se izcèdi pèrvi ili čisti med. Nakon dva dana ovoga naravskoga cèdjenja izvadić ćeš ostali med, metjući satje medju koše ili športe, i postavljajuć ove u tèsk ili u iztèsak.

§. 401. Kakvoća ulišta ima odrediti broj satih, koji se mogu izvadić. Najpunii i najbogatii pčelci dopuštaju jih uzeti polovicu; a drugi ne tako pumi tretji ali četvèrti dio. Iz loših pčelacah ne smè se ništa vaditi.

§. 402. Dobro nastojanje pčelah iziskuje još slèdeće pazke:

- 1) Pčelce odz dol pregledati, za vidèti, da se nije u nje uvukao molj ili grizlica, ali plèsan. U tomu slučaju osnaži je nožem.

- 2) Po zimi, a navlastito kada pčele spavaju, zatvoriti leto ili vrata pčelacah, za zaprečiti, da se nebi nutar uvukli miši i druge male živince.

Poglavje XXXIV.

O svilobubah ili svilenih gusenicah.

§. 403. Svilene gusenice goje se u kući. Kuća za njihovo stanje odredjena mora biti na dobromu i zdravomu zraku, provetrivana, oddaljena od buke, zaklonjena od veterah, i prosvetljena od sunca.

§. 404. Za moći u malomu i tesnomu mestu odhraniti veći broj gusenica, moraju se namestiti četiri gore upravna dervena stupca na način krosanah, medju ove stupce se metnu jedna više druge, kako podi, tolike lese, pridržane od malih dervah tako, da se mogu i gore dizati i dolje spuštati, i razstaviti polak volje.

§. 405. Ove lese, koje služe za podove, naprave se od tirstike, ali od žukve, ali pak od verbe, obtočene okvirima ili kornizima dervenima, koji pridržuje iste lese, i služe za medjaš ili kraj lesah.

§. 406. Gusenice se polegu u proljetju, ali se mora ipak čekati, dokle murve izbace listje.

§. 407. Za učiniti da se gusenice polegu, zapali se peč u njihovom staništu. Budući da pako sve červiči se ne polegu u jedno isto vreme i dobu, toga radi uči nas dobro iskustvo, da se razdele červiči na tolike dele, koliko je danah njihova leženja; ovo služi za razbiranje červah, jer su bolji oni, koji se izlegnu drugi i tretji dan, i da se ne smute

onda, kada spavaju. Pokle se polegu, mogu se do drugoga sna hraniti u košičih, a poslie na lesama.

§. 408. Gusenice se promenjaju četiri puta. Svaka promena se dogadja od šest do šest danah, ako im se daje danom i noćom jesti, pružajuć jim za dvadeset i četiri sata šestnaest obrokah. Dokle gusenice spavaju ne blaguju. Herdjavo je pak zlamenje, ako njihov san traje više od jednoga dana.

§. 409. Toplina potrebna za dobar uspeh gusenica jest od 18 do 20 stupajah toplomera Reaumurova. Ako bi ovaj stupaj naravno manjkao, mora se nadomestiti pećom ali drugim načinom. Ali je ipak u isto vreme potrebno, da zrak prosto oblazi po staništu.

§. 410. Poglavitie uredbe za nastojanje gusenica jesu ove:

- 1) Gusenice se ne smedu ticati rukama, nego se moraju svagda promenjivati skupa s mrežom.
- 2) Što se najviše može, moraju se držati uredne i čiste, često krat promenjjuć im postelju.
- 3) Davat jim listje, ali ovo mora biti mekano, dokle su gusenice maljahne, i prvo nego jim se daje, mora za nekoliko vremena stati u pribivalištu, za da izgubi svoju frižkoću.
- 4) Gusenicam se ne sme nikad dati jesti listje vlažno, i zato kad bi se ovo moralo brati u vreme neprestanih kišah, moralo bi se otriti ili osušiti plataeninom od njegove vlage.
- 5) Da listje ne bude toplo.
- 6) Da se listje bere onda, kad nije na njemu rose, i da im se ne daje s rukama teško i oštro dišućima, kakono česnom, kapulom, i priličnima.
- 7) Da jim se daje listja po mēri njihova glada, koji je svagda veći poslie spavanja.
- 8) Mora se pomnjiti, kad počmu žutiti, za pripraviti jim gaj ili šumu.

§. 411. Ova doba se pozniva, kad njihovo tĕlo postane svĕtlo, i kad se ĉerv ĉini kako da je postao bĕsan ili mahnit.

§. 412. Gusĕnica potroši ĉetiri dana dokle se zaprede, ali dokle se zatvori u mĕhunac ili ninfu, a dokle se obrati u metulja tri sedmice.

§. 413. Jajca se zadobiu, kad se puste metulji izaći iz prediva. Koji kako izajdu, onda se pare ili sadruže. Ovako sadruženi puste se za šest satah, zatim se razluĉi ženski od mužkoga, i metne se na ĉistu platnenu kĕrpu, na kojoj nanese ĉudnovati broj jajah, koja sakupljena zavežu se u vrĕćice platnene, i sahrane se u mĕsto osušno i frižko ili hladno.

Izjasnjenje

nĕkojih obĉeno manje poznatih u ovomu dĕlcu sadĕržanih rĕĉih.

B.

- Babina dušica. *Serpillo*. Quendel. *Serpillum*.
 Badnjarica. *Tinaja*. Schoppen. *Calcatorium*.
 Bagrem. *A caccia della passione*. Schotendorn.
 Bagrena. *Gleditsia triacanthos*.
 • Bakar. *Rame*. Kupfer. *Cuprum*.
 Bakren. *Di rame*. Kupferner. *Cupreus*.
 Balega. *Sterco*. Dred. *Stercus*.
 Bedrenik. *Pimpinella*. Pimpinelle. *Pimpinella*.
 Bĕla loza. *Agrostide*. Strauĕgraš. *Agrostis spicaventi*.
 Bĕlance }
 Bĕlo. } *Alburno*. Splint. *Alburnum*.
 Bik. *Toro*. Stier. *Taurus*.
 Birsa. *Tartaro*. Weinstein. *Tartarus*.
 Bitje. }
 Bivstvo. } *Essenza*. Wesen. *Essentia*.
 Boja. *Colore*. Farbe. *Color*.
 Bojadisanje. *Tintura*. Daš Färben *Tinctura*.
 Bojadisati. *Colorire*. Färben. *Tingere*.
 Bojadisan. *Colorito*. Gefärbt. *Tinctus*.
 Borovina. *Ginepro*. Wachholderbaum. *Juniperus communis*.
 Bradaš. *Barbato*. Bärtiger Seßling. *Viviradix*.
 Brĕst. *Olmo*. Ulme oder Ault. *Ulmus*.
 Brĕžuljak. *Collina*. Hügel. *Collis*.

Broc. *Robbia*. Färberröthe. *Rubia tinctorum*.
Busenje. *Pezzi di terra erbosa*. Rasen. *Gleba herbosae*.

C.

Cikla. *Barbabetola*. Runkelrübe. *Beta cicla*.

Č.

Čadja. *Filiggine*. Ruß. *Fuligo*.
Česan. *Aglio*. Knoblauch. *Allium sativum*.
Čeznuti. *Illanguidire*. Schwächten. *Languere*.
Čičak. *Cece*. Ziesererbsje. *Cicer arietinum*.
Cisti vosak. *Cera vergine*. Jungfer-Wachs. *Cera flava*.

D.

Dèrljača. *Erpice*. Egge. *Crates dentatae*.
Dèrvenast. *Legnoso*. Holzig. *Lignosus*.
Dèržak. *Pedunculo*. Stiel. *Petiolum*.
Dètelina. *Trifoglio*. Klee. *Trifolium*.
» cèrljena. *Trifoglio rosso*. Rother Klee. *Trifolium pratense*.
» Lucèrnska. *Medica*. Luzernklee. *Medicago sativa*.
» Španjolska. *Sulla*. Spanischer Klee. *Hedysarum coronarium*.
Dinja. *Mellone*. Zucker-Melone. *Cucumis melo*.
Divji kostanj. *Castagno d'India*. Rostkastanie. *Aesculus hippocastanum*.
Divji Ovas. *Avena altissima*. Wiesenthaber. *Avena elatior*.
Dotičan. *Rispettivo o relativo*. Betreffender. *Respectivus*.
Dugotrajan. *Durevole*. Dauerhaft. *Purabilis*.
Dubrava. *Selva*. Waldung. *Silva*.
Dvospolan. *Ermafrodito*. Zwitter. *Androgynus*.

F.

Farbovnik. *Guado*. Färberwaid. *Isatis tinctoria*.

G.

Glibav. *Paludoso*. Morästig. *Paludosus*.
Glinast. *Argillifero*. Thonartig. *Argillosus*.
Gnječilište. Vih Badnjarica.
Gnojevina. *Terriccio*. Alter versaupte Mist. *Terreus fimus*, seu terra fimsa.
Gomolj. *Tubero*. Knoll. *Tuber*.
Gomoljat. *Tuberoso*. Knollig. *Tuberosus*.
Grah jarić. *Cicerchia*. Rischer. *Lathyrus sativus*.
Grahor. *Veccia*. Wicke. *Vicia sativa*.
Grahorka. } *Lupinella*. Türkische Wicke. *Hedysarum*
Grašica. } *onobrychis*.
Grašak. (biža). *Pisello*. Erbse. *Pisum*.
Grizica. }
Grizlica. } *Tarlo*. Motte. *Tinea*.
Gromila. *Massa*. Haufe, Masse. *Congeries, Acervus*.

H.

Hèrstav. *Cartilagginoso*. Knorpelig. *Cartilaginosus*.
Hmelj. *Luppolo*. Hopfen. *Humulus lupulus*.
Hraniv. *Nutritivo*. Nährend oder nahrhaft. *Nutritivus*.

I.

Hovačan. *Argilloso*. Lehmig. *Argillosus*.
Ispravljenje. *Organizzazione*. Organisation. *Organizatio*.
Izdušivanje. *Traspirazione*. Ausdünstung. *Evaporatio*.
Izkopiv. *Fossile*. Waß aus der Erde gegraben wird. *Fossilis*.
Izkusan. *Pratico*. Praktisch. *Practicus*.
Iznimka. *Eccezione*. Ausnahme. *Exceptio*.
Izsisavka (grana). *Succhione*. Ausauger (Schöß). *Exsugens*.
Izvapiti. *Suaporare*. Ausdünsten. *Evaporare*.

Izvētrenje. *Svaporazione*. Ausdünstung. *Evaporatio*.
 Izvor. *Origine, fonte*. Ursprung. *Origo, fors, principium*.

Izvoran. *Originario*. Ursprünglich. *Originarius*.

J.

Jagodica. *Fragola*. Erdbeere. *Fragaria*.

Jarica. } *Frumento marzuolo*. Sommer-Weizen.

Jara pšenica. } *Friticum vernum*.

Javoš. *Acer*. Ahorn. *Acer*.

Javor jesenova listja. *Acer a foglia di frassino*.
 Italienischer Ahorn. *Acer negundo*.

Javorika, Iovorika. *Alloro*. Lorbeerbaum. *Laurus nobilis*.

Jednobitan. *Monoico*. Monoisch. *Monoicus*.

Jezgra. *Nerbo*. Kern. *nervus*.

K.

Kajsia. *Albicocco*. Aprikose. *Prunus armeniaca communis*.

Kakvoća. *Qualità*. Beschaffenheit. *Qualitas*.

Kalamiran. *Perpendicolare*. Senkrecht. *Perpendicularis*.

Kalovit. Vij Glibav.

Kalanje. *Spacco*. Spaltung. *Scissio*.

Kërvošnica. *Sanguisorba*. Blutgras. *Sanguisorba*.

Kiselik. *Ossigeno*. Drigen. *Oxigenum*.

Kiselina gušćea. *Azoto*. Stickstoff. *Azotum*.

Kiselina jabučna. *Acido malico*. Äpfelsäure. *Acidum malicum*.

Kiselina solna. *Acido muriatico*. Salzsäure. *Acidum muriaticum*.

Klinčac. *Grano di garofano*. Gewürznelke. *Caryophillum aromaticum*.

Klokočika. *Lentisco*. Mastixbaum. *Pistaccia Lentiscus*.

Kokošnjak. *Pollajo*. Hühnerstall. *Gallinarium*.

Kolikoća. *Quantità*. Quantität. *Quantitas*.

Kolovoz. *Agosto*. August. *Augustus*.

Konopljika. *Ricino*. Wunderbaum. *Ricinus communis*.

Košten. *Osseo*. Knöchel. *Osseus*.

Košuljica sēmenska. *Pericarpio*. Saamengehäuse. *Pericarpium*.

Krastavac. *Citriuolo, cocomero*. Gurke. *Cucumis sativus*.

Krinka. *Larva*. Larve. *Larva*.

L.

Lantina. *Antena*. Segelstange. *Antena*.

Lapor. *Marna*. Mergel. *Marna*.

Lavski rep. *Succiamela, orobanche*. Sommerwurz.
Cinorium coccineum.

Lèha. *Ajuola*. Beet. *Porca*.

Lèkarska trava. Vij Dètelina Lucèrnaska.

Lèpljiv. *Mucilagginoso*. Klebrig. *Mucosus*.

Lik, liko. *Libro, buccia*. Bast. *Liber*.

Lipanj. *Giugno*. Junius. *Junius*.

Listopad. *Ottobre*. October. *October*.

Ljuljka. *Logliorella*. Föld. *Lolium perenne*.

Ljuska. *Tiglia, buccia*. Schale. *Cortex*.

Lubenica. *Anguria*. Wassermelone. *Cucurbita citrullus*.

Luk. *Arco*. Bogen. *Arcus*.

M.

Mah. *Piuma*. Flaumfeder. *Pluma*.

Mak. *Papavero*. Mohu. *Papaver somniferum*.

Maslinište. *Oliveto*. Olivenhain. *Olivetutu*.

Marga. Vij Lapor.

Melast. *Renoso*. Sandig. *Arenosus*.

Metlika. *Poe*. Rispengras. *Poa annua*.

Mlakovit. Vij Glibav.

Mnogoženstvo. *Poligamia*. Vielweiberei. *Polygamia*.

Močilo (za lan). *Macero*. Wassergrube. *Maceratorium*.

Mogranj. *Melograno*. Granatapfel. *Malum granatum*.

N.

Nacarola. *Lazzeruolo*. Nacarosenbaum. *Hypomedis*.

Načelo. *Principio*. Grundsatz. *Principium*.

Nadnica. *Giornata d' un lavoratore*. Taglohn. Diurna merces operarii.
 Nadničar. *Giornaliero*. Tagelöhner. Operarius diurnus.
 Nedostatak. *Difetto*. Mangel. Defectus.
 Nèkajući. *Negativo*. Verneinend. Negativus.

O.

Oblica. *Palla*. Kugel. Pilla.
 Obrast. *Ostruzione*. Verhärtung. Obstructio.
 Obrök. *Pasto*. Mahlzeit. Pulmentum.
 Obrov. *Fossato*. Graben. Fossa.
 Odboj. *Riflesso*. Rückschlag. Reflexio.
 Odsècak. *Talea*. Sèhling. Talea.
 Odušivanje. *Svaporazione*. Ausdünstung. Evaporatio.
 Ogled. *Oggetto*. Gegenstand. Objectum.
 Okoliš. *Circolo*. Kreisamt. Circulus.
 Okružje. *Distretto*. Bezirk. Districtus.
 Opretiliti. *Ingrassare*. Düngen. Incrassare.
 Orèšac. *Noce moscata*. Muskatennuß. Nux aromatica.
 Ožujak. *Marzo*. März. Martius.

P.

Papak. *Unghia*. Klaue. Ungia.
 Paprica. Vij Babina dušica.
 Pastèrnjak. *Pastinaca*. Pastinak. Pastinaca sativa.
 Pasulj, Fažol. *Fagiuolo*. Fiole. Phaseolus.
 Pèrivoj. *Giardino*. Lustgarten. Pomarium.
 Pèrvobitan. *Elementare*. Ursprünglich. Elementaris.
 Pèržinast. Vij Melast.
 Pica. *Vinacciolo*. Kerndchen der Weintrauben. Vineceus.
 Pirika. *Gramigna*. Hundsgras. Gramen.
 Pisak. *Marza*. Pfropfreis. Tradux.
 Podmet, podložak. *Soggetto*. Subject. Subjectum.
 Podèrljati. *Erpicare*. Eggen. Occare.
 Podnebje. *Clima*. Himmelstrich. Clima.
 Pojedini. *Singolo*. Jeder Einzelne. Singulus.
 Pokrajan. *Laterale*. Seitiger. Lateralis.

Poljska metvica. *Nepitella*. Krausemünze. Melissa nepeta.
 Položak, položnica. *Propaggine*. Versenkung. Propagatio per mergos.
 Popovac. *Timo*. Thymian. Thymus.
 Porluk. *Porro*. Porre, Spanischer Lauch. Allium porrum.
 Poslovica. *Proverbio*. Sprichwort. Proverbium.
 Povaljati. *Passare col cilindro*. Walzen. Premere.
 Postojan. *Perenne*. Stättiger. Perennis.
 Povèrtje. *Ortaglie*. Gemüse. Olus.
 Povesmo, predivo. *Tiglia*. Spinnsaar. Pensum.
 Prahonosan. *Stamifero (botanic.)*. Staubtragend. Stamifer.
 Pravilo. *Regola*. Regel, Richtschnur. Regula.
 Probavljenje. *Concozione*. Verdauung. Concoctio.
 Proizvod. *Prodotto*. Ertrag. Productus.
 Prosinac. *Decembre*. Dezember. Decembris.
 Provètrenje. *Ventilazione*. Auslüftung. Ventilatio.
 Prozračan. *Trasparente*. Durchsichtig. Transparens.

R.

Rasol. *Salamoja*. Lache. Muria.
 Rastionica, rastilo. *Vivajo*. Baumgarten. Plantarium.
 Rastje. *Piante*. Pflanzen. Plantae.
 Rastiv. *Vegetabile*. Vegetabilisch. Vegetabilis.
 Ravnostran. *Parallelo*. Paralell. Paralellus.
 Razmèr. *Proporzione*. Proportion. Proportio.
 Razzod. *Uovolo*. Sèhling. Talea.
 Razvijanje. *Sviluppo*. Entwicklung. Explicatio.
 Reseda. *Reseda*. Resede. Reseda luteola.
 Robinia. *Robinia*. Robinia. Pseudo acacia.
 Rovaš, zarèz. *Tacca*. Einschnitt. Tessera.
 Rudarski, rudni. *Minerale*. Mineral. Mineralis.
 Rujan. *Settembre*. September. September.

S.

Sedmica. *Settimana*. Woche. Hebdomada.
 Sèrpanj. *Luglio*. Julius. Julius.

Sesam. (Běli mak). *Sesamo*. Sesam. *Sesamum orientale*.

Sěćanj. *Gennajo*. Jänner. *Januarius*.

Sěver. *Tramontana*. Nord. *Aquilo*.

Sěnast. *Ombreggiato*. Schattig. *Umbrosus*.

Sěrak. *Melica*, *sorgo*. Mohrhirse. *Milium indicum*.

Sikavac. *Cardo*. Karde. *Cynara cardunculus*.

Sirište. *Caglio*. Lab. *Coagulum*.

Skladnost. *Analogia*. Uebereinstimmung, Gleichförmigkeit, Ähnlichkeit, Analogie. *Analogia*.

Skuta. *Ricotta*. Süßer Käse. *Caseus secundarius, dulcis*.

Slana. *Brina*. Reif. *Pruina*.

Slučaj. *Caso*. Umstand. *Casus*.

Smilikita. *Loto*. Lotuskraut. *Lotus carniculatus*.

Smisal. *rapporto*, *relazione*. Hinsicht. *Respectus*.

Sočivo. *Civaja*. Hülsenfrucht. *Legumen*.

Soda, pepelna sol. *Soda*. Laugensalz. *Kali*

Sok. *Suco*. Saft. *Sucus*.

Sopoljast. *Mucilaginoso*. Schleimig. *Mucilaginosus*.

Stipsen. *alluminoso*. Maunicht. *Aluminosus*.

Sředstvo. *Mezzo*. Mittel. *Medium*.

Studeni. *Novembre*. November. *November*.

Stupka. *Mortajo*. Mörser. *Mortarium*.

Sunčenica. *Girasole*. Sonnenblume. *Heliotropium*.

Svibanj. *Maggio*. Mai. *Majus*.

Š.

Šafran, žafran. *Zafferano*. Safran. *Crocus sativus*.

Šafranjika. *Zafferanone*. Saflor. *Carthamus tinctorius*.

Šikarje. *Arbusti*. Stauden. *Arbusta*.

Šiška, šisarica. *Galla*. Gallapfel. *Galla*.

Škarica. *Capreolo*. Gabel an Weinreben und Linsenfrüchten. *Capreoolus*.

Štercaljka. *Sciringa*. Spritze. *Sciringa*.

Štit. *Scudo*. Schild. *Scutum*.

T.

Talog, mutež. *Sedimento*. Satz. *Sedimentum*.

Tek. *Appetito*. Appetit. *Appetitus*.

Teživ. *Cultivabile*. Bebaulich, Bearbeitungsz, Bildungszfähig. *Cultivabilis*.

Těsk. *Torchio*. Presse. *Torcular*.

Torenje, torovina. *Itabbio*. Pferche. *Sercoratio*.

Travanj. *Aprile*. April. *Aprilis*.

Trišlja, martina. *Vij Klokočika*.

Trostka. *Cannuccia*. Dünnes Rohr. *Arundo palustris*.

Tvor. *Operazione*. Wirkung. *Operatio*.

Tvorilo, Sirnica. *Torma per formaggio* Käseform. *Forma pro caseo*.

Trut. *Fuco*. Drohne. *Fucus*.

Tučak. *Bastone per butirro*. Butterstämpel. *Tudicula*.

U.

Ukus. *Gusto*. Geschmack. *Gustus*.

Uman. *Teoretico*. Theoretisch. *Theoreticus*.

Upaljiv. *Infiammabile*. Entzündbar. *Infiammabilis*.

Upliv. *Influenza*. Einfluß. *Influentia*.

Upotrěbiti. *Adoperare*, *usare*. Gebrauchen. *Adhibere*.

Usěv. *Semina*. Saat. *Seminatio*.

Uskoriti, pospěšiti. *Accelerare*. Beschleunigen. *Festinare*.

Uspěh. *Effetto*. Erfolg. *Effectus*.

Ustakleniti. *Vetrificare*. Zu Glas machen. *Vitri naturam induere*.

Ustaviti. *Trattenere*, *fermare*. Aufhalten. *Retinere*.

Uzkipiti. *Effervescere*. Aufbrausen, Aufwallen, Gähren. *Effervescere*.

Uzkisanje. *Fermentazione*. Gährung. *Fermentatio*.

Uzkolěbati. *Agitare*. Schütteln. *Agitare*.

V.

Valj, valjak. *Cilindro*. Walze. *Cylinder*.

Vážnost. *Importanza*. Wichtigkeit. *Res magni momenti*.

Věnac. *Corona*. Krone. *Corona*.

Veljača. *Febbrajo*. Februar. *Februarius*.

Věrba. *Salice*. Weidenbaum. *Salix*.

Vije. *Frondi*. Laub. *Frondes*.

Višt. *Materia*. Stoff. *Materia*.

Vitkost. *Elasticità*. Elasticität. Elasticitas.
 Voćnjak. *Pometo*. Obstgarten. Pometum.
 Vodenik. *Idrogeno*. Wasserstoff. Hydrogenum.
 Vrěsak. Vij Popovac
 Vretenast. *Fusiforme*. Spindelförmig. Fusiformis.

Z.

Zališan. *Superfluo*. Ueberflüssig. Superfluus.
 Zametnutje. *Formazione*. Einsehung. Formatio.
 Zarěz. Vij Rovaš.
 Zavěsiti. *Dipendere*. Abhängen. Dependere.
 Zubača. Vij Děrjača.
 Zubočistka. *Stuzzicadenti*. Zahnstecher. Dentiscalpium.

Ž.

Žafran. Vij Šafran.
 Žicast, žilav. *Tiglioso*. Fasrig. Venosus.
 Žitkost, točivo. *Fluido, liquore*. Flüssigkeit. Fluidum.
 Žizak. *Gorgoglione*. Kornwurm. Curculio.
 Žukva. *Venchio*. Holzkreiser. Vimen.
 Žumanjce. *Tuorlo d'uovo*. Eidotter. Vitellus.

Zemljopis pokrajinah ilirskih.

U v o d.

Zemljopis i do njega dogodovština najpoglaviti su predmeti, pomoću kojih možemo jedino u čovječanskom društvu s uspjehom napredovati, okolnosti sadašnjosti i prošastnosti temeljitie razuměti i odtuda poněšto u budućnost progledati. Po ovih bo znanostih upoznajemo se s položajem čovječanstva, njegovim razvitkom i u obće cěloga světa stanjem, a na poseb domovine naše i zemlje one, u kojoj ugledasmo pèrvi put sunce, s kojom su uspomene na našu mladjanu dobu skopčane, gdje naši praotci pokopani leže, i gdje pèrve zvuke materinskoga sladkoga jezika čusmo! Ove su znanosti ne samo koristne, nego i tako neobhodno potrebite, da bez njih ni najmanje nemožemo u cěni čovječanstva, razvitku uma, rěčju : u prosvětjenosti našoj napredovati.

Kratki i površni pregled čele Ilirie.

Ime *Iliria* tako je staro, kao što je stara i dogodovština čovječanskoga pokoljenja. Šestnaest stotinah godištah prije narodjenja Isukèrstova nalazi se u historiji to ime. Iliria se je u najstarija vremena uzimala u užjem i širjem smislu; u političkom, etnografičkom ili rodoslovnom. Da vidimo u prvom, to jest u političkom smislu: U najstarije doba „*Illyris*“ ili „*Illiricum*“ zvaao se je onaj kraj zemlje, koji leži na obali mora jadranskoga, medju rekoma Neretvom (Naron, Narenta) na severu, i Drinom (Drilon) na jugu, i graničio je sa domovinom Tribalah. I to je Iliria u najužjem smislu. Zatim se je ime ilirsko pretezalo na sve primorske narode, počemši od celtičkih Tauriskah, pa sve dole tja do Epirotah i Macedonie, a na izhodu sve do Moezie, imenito na Venete, Panone, Dalmate, Dardane, Autariate i mnoge ine. To je Iliria u širjem smislu, i u tom je uzimaju svi pisci po Isukèrstu do 2. stoljta. Na posljedku, kada su Rimljani granice svojega carstva do Dunava pružili (u 2. stoljtu) i pokrajine svoje iznova podjeli bili, spadale su na Iliriu sljedeće provincije: dva Norika, dvje Panonie, Valeria i Savia, Dalmacia, dvje Dacie, Moezia i Tracia. To razdjeljenje trajalo do vremena cara Konstantina Velikoga. Ovaj oddjelivši donju Moeziju i Traciju od Ilirie na mjesto njih dodade joj drugih sedam pokrajina, imenito Macedoniju, Tesaliju, Akaciju, dva Epira, Praevallis i Kretu. I to bijaše „*Illiricum*“ u najširjem smislu, obuzimajući

dvanaest razliĉnih pokrajinah i zemaljah. Sve ove pokrajine zvale su se jednim imenom „*Iliria Velika*“ (*Illyricum Magnum*). Ovo je ime nastalo u IV. stoljetju po Isukerstu. U ovom smislu uzimaju Iliriu svi potlašnji pisci, imenito Sextus, Rufus, Auctor Notitiae dignitatum imperii, Zosimus, Jornandes i ini. Po razpolovljenju rimskoga carstva na istoĉno i zapadno bi i Iliria razdjeljena, i jedna njezina strana pod imenom istoĉne Ilirie (*Illyricum orientale*) priklopljena je bila carstvu bizantinskomu, a druga strana pod naimenovanjem zapadne Ilirie (*Illyricum occidentale*) ostade pri rimskom carstvu. K ovoj posljednjoj spadale su sljedeće pokrajine: dva Norika (*Noricum mediterraneum et ripense*), dvě Pannonie, Savia i Valeria i Dalmacia. — Kluverio (*Cluverius*) pako proteže Iliriu od Francezke i Brigantinskoga jezera (*lacu Brigantino*) do ĉernoga mora. Tako uzete Ilirie ove su granice: ĉerno, egejsko i jadransko more. Gerĉka, Talianska i Nemaĉka zemlja, k tomu Dunav reka. I ovako uzeta Iliria u svom naruĉaju sadržavala je: 1. Panoniu gornju ili zapadnu perva Konzularska (*prima Consularis*) i Norikum zvana, ona je strana staroga Ilirijuma, u kojoj danas Horvatska, Krajska, Koruška, Stajerska, veća strana Austrie i ovoj obližnja Ugarska leži. 2. Panoniu dolnju ili istoĉnu, koja se je i druga Konzularska (*secunda Consularis*) zvala, u ovoj slući se, da je danas Slavonia, Bosna i strana Ugarske s ove strane Dunava. 3. Mezie (*Moesiae*) obadvě, to jest: Serbsku, Bugarsku, Rasciu i Dardaniu. 5. Liburniu starinsku, pod kojom razuměva se sva ona zemlja, koja se od Istrie do Gerĉke zemlje duž mora jadranskoga proteže, to jest: Istriu, Dalmacia, Albanii i Epir. Někogi i istu starinsku Daciju k starinskoj Ilirii računaju.

Po padnutju rimskoga carstva uzimaju se pod imenom: *Velike Ilirie* sve one deržave, u kojih Slavjani Iliri — živu, to jest sve deržave medju jadranskim morem, Dunavom, ĉernim morem, egejskim morem i Gerĉkom. I to je Iliria danas u ethnografiĉkom ili rodoslovnom smislu.

U politiĉkom pako smislu dĉli se danas Iliria

polak razlike vladanja: u austriansku, austriansko-ugarsku, tursku i ĉernogorsku Iliriu. —

Saderžava pako u sebi polag najnovie uzetoga geografiĉkoga razdjeljenja i naimenovanja, pokrajine sljedeće: Korušku, Stajersku, Krajsku, Goricu, Istriu, Dalmaciju, Dubrovnik, Horvatsku, Slavoniu, Medjimurski kotar, Baĉku i Banat, Serbiu, Bosnu, Hercegovinu, ĉernogoru, Bugarsku, Albanii, Macedoniu i Traciu. —

Sve ove pokrajine pod imenom „*Velike Ilirie*“ nazvane, ukupno uzete imadu sljedeće granice: Od sěvera: Salburžski kotar, nemaĉku Stajersku, ostalu Ugarsku, zatim Vlašku i Besarabiu; od juga: more jadransko, Epir ili dolnju Albanii, Tesaliju, egejsko i marmorsko more; od zapada: Tirol, Taliansku zemlju i more jadransko; od istoka: Erdeljsku i Ugarsku zemlju, ĉerno more, kanal carigradski i marmorsko more. —

Pokrajine ove po najviše su brėgovite. Najviše oda svih jesu: Noriĉke planine u Koruškoj. Najznatnie i najdalje produžene pako od svih jesu one, koje pod imenom Dinarskih planinah poĉimaju u Horvatskoj vojniĉkoj granici i svu ovu svojimi granami presěcaju, zatim protekavši kroz jednu stranu Dalmacie, unilaze u Tursku, gdje Bosnu od Hercegovine, a Albanii od Srbije do gore ĉardaka razdjeljuju: odkuda dalje prama istoku do Dubniĉke gore pružajući se granicu medju Serbiom i Macedoniom naĉinjavu. Zatim od ovuda medju Bugarskom i Traciom prolazeće protežu se pod imenom: Balkanskih gorah do ĉernoga mora. Vās ovaj gorostasni i gore imenovani planinah lanac, koi se kod jadranskog mora, od Velebita zapoĉemši odtuda do ĉernoga mora, od zapada prama istoku proteže, i ovako Veliku Iliriu po istoj razlici podnebja u južnu i sěvernu razdjeljuje, nazivaju někogi zemljopisci, imenito glasoviti Balbi, planine ilirske; koje naimenovanje i mi ovdě poprimismo, terseći se, da ih, koliko je moguće, obnarodimo.

Na zapadnoj strani more jadransko, na južnoj egejsko, a na istoĉnoj ĉerno more, zatim u unutar-njem mnogobrojni od brodovine znatni potoci otvoraju

ilirskim pokrajinam najprilicnii put za izvožnju domaćih proizvodah. Da je u ilirskih državah, osobito u turskih, družbeni život, kako bi se za čovječanstvo pristojalo, uredjen; da cvatu znanosti, poljodjelstvo, umjetnosti i industria, u istinu narod bi ovaj polag tako od naravi prijatnoga za trgovinu ležaja, jedan od najsrētniih bio; nu to trēba da na blaženia vrēmena odložimo. —

Da podnebjje u ovih, tako daleko pružajućih se pokrajinah i mnogovērstno biti mora, svaki lahko uvidēti može. U najvišjih planinskih sēvernih okolicalah Koruške i Krajske zrak je oštar i studen, koi naprotiv pod sērbskim i bosanskim podnebjjem toplii i ugodnii postaje bivati, i svojom blagostju u Albanii, Macedonii i Tracii proizvode već južnoga neba radja.

Kakogod što je podnebjje različno; tako je isto i plodnost ovih zemaljah različna. U obćenitom je ipak brižljiva majka narava ove države svakovērstnim plodom nadarila. I polag prijatnoga naravnoga ležaja bērdah i gorah, koje su preobilne raznim rudami osobito u turskoj Ilirii, gdje da je pristojna izobraženost narodna, i veća skērb vladarstva, da ovo blago iz njedarah zemlje vadi i medju narod prosipa: kako bi po ovih po naravi blaženih zemljah poljodjelstvo, rukotvorstvo, trgovina i industria cvala, to samo onaj dokućiti može, komu srēća čovječanska na sērcu leži. Nu čini se, kao da su ove zemlje odsudjene, da za nēko vrēme u snu i zabitnosti počivaju, dok ih premilostiva providnost božanska opet na novi život nēprobudi i k trudnomu poslovanju, na primēr drugih izobraženih državah, nepozove. —

Ostala plodovitost Ilirie polag različnosti podnebjja istim načinom različna biti mora. Ovo ponajviše čine od zapada prama istoku pružajuće se Ilirske planine, tako da je gornja strana k sēveru mnogo hladnija od donje, koja k jugu leži. Gornja je strana ponajviše lēpimi šumami, jelovjem, hrastjem, bukovjem i ostalim dērvetjem ukrašena. Poljodjelstvo se osobito južne Ugarske, Slavonie i izvan nēkojih planinah i klisurah, ter manje plodnih kotarah, Koruške, zapadne Horvatske, Dalmacie, Bugarske i

Macedonie veoma dobro naplatjuje i svake vērsti žitah radja; najviše ipak pšenice i kukuruza. — Vino izvan gornjih stranah Koruške i nēkojih zapadne Horvatske po svuda rodi. Na južnoj strani ovih gorah počima lovorovo dērvo rasti, zatim ružmarin, smokve, masline i na cēloj zapadnoj strani bliže mora, kano kraju, koi je toplim podnebjjem nadaren. U južnih pako stranah, kanoti: Macedonii, Albanii i Tracii izvan napomenutoga ploda, rastu takodjer naranže, limuni, moganji (Granatäpfel), potom šafran i drugi proizvodi topliega podnebjja ovdē veoma dobro uspējaju. —

Providnost božanska nadarila je ove krasne pokrajine svimi mogućnima narave darovi, kojimi se težko ikoja druga država u Europi u toj mēri ponositi može; nu najkrasniega, što čovječanstvo uzdiže, što ga Bogu približava i njemu ga prilicna čini izobraženosti i prosvētjenja neimaju. Prosvēta i razvitje uma, te izobraženost svih materialnih silah učinilo bi, da bi ovdē poljodjelstvo, rukotvorstvo, umjetnost, industria i od svega ovoga duša, trgovina, procvētala. Što kada se jednom po proročanstvu božanstvenoga Nēmca Herdera uvede, pokrajine naše ilirske posve će lahko ine europejske nadkriliti moći.

Pučanstvo ovih pokrajinah, koje se jednim od najstariih vrēmenah skupnim imenom *Velikom Iliriom* nazivaju, spada velikomu slavjanskomu do 80 milijunah brojećemu narodu. Opisuje se pako, tako u najstariih kako i u najnoviih vrēmenih od inostranih i domaćih pisaočah u obće kao narod blagonaravan, živahan, hrabar, slobodu ljubeći, pravedan, gostoljubiv i velikodušan, o kojem i naš ilirski mudrac *Dositej Obradović* veli da, ako se izобрази, um svoj prosvēti i krēpostju se ukrasi, „srētniega naroda od njega neće biti na zemlji.“ —

Prosvētjenost i poglavito moralna srēća svakoga su naroda najdragocēnie blago, za kojim on najviše težiti mora, jer odtuda sve ostalo blagostanje izvire. Jedan je stališ kod svakoga naroda, s kojim sva ova padaju i rastu, i to je stališ onaj, kojemu je občinsko puka odhranjivanje izručeno. — Neima

srédstva, koje bi narod od propasti spasilo, ako se njegovi duhovnici i učitelji od ćerkvah i učionich nepoštuju. Ovo pako nemože nitko da daje, ako gori rećeni jedan i drugi stališ i sam poštovanja nebude vrėdan, ako iz njegovoga unutarńjega jasnost i dobrotvorni srėće traci dolazivali nebudu. Gdė na mėsto prosvėtjenosti, znanosti, ćudorednosti, poštenja i iskrene volje za obćinsko dobro — pohlepnost, fanatizam, razkošje, skupost, lukavština, prevara pred-sudje i neznanost duhovnika pogėrdjuju, učitelja pako puća zametju, tamo nikakova jasnost, nikakova ljubav k onomu, što je krasno, niti išta na svėtu narodu nepomože, — tamo neima lėka do boljega vėka. —

Koruška i Štajerska.

Ćela Koruška je visokimi planinami, koje se na dvė glavne strane razdėljuju, prosėćena. Od sėvera na lėvoj strani Drave rėke prama Salcburžskoj i Štajerskoj granici leže tako zvane *Slovenske* ili *Norićke planine* (Norische Alpen, alpes noricae), koje se svojom uzmožnostju i divotom po ćeljoj gornjoj Koruškoj protežu. Planinah ovih najvišji vėrh na medji salcburžskoj, tirolskoj i koruškoj ležeći zove se: *Grossglockner*, koi polag mėre carskog mėrnika do 11,783 bećke stope visine imade. Visoka ova planina zvonu je podobna i polag mnenja nėkojih u stara se je vrėmena *Zvonikom* nazivala, kakogod što se i *Semering* u starih pismih imenuje *Semernik*, oćevidno iz slovenskoga *Sėvernik*, jer najdalńju sėvernu granicu Štajerske ćini i dan danas. Ova planina *Grossglockner* u ćeljoj je *Velikoj Ilirii* najviša, oćkuda i izgled s vėrha njezinoga na okolom ležeća bėrda i okolice pero opisati kadra nije; oćtuda se po jasnom vrėmenu isto jadransko more viditi može. *Mali-Glockner* uzak je i teško prihodan drugi vėrh. Zatim su u ovom kutu još: *Adlersruhe* zvana planina, 10,643 parizke stope visoka, i mnoge druge od znamenite visine gore, koje ogranićeni prostor dėla ovoga opisati nedopuštja. — Od *Grossglocknera* prama istoku na salbburžskoj granici pružaju se opet mnoga druga od znamenite visine bėrda. Od ovih su najznatnia: Visoki *Ankogel*, ova vėkovitim snėgom i ledom posuta i stėrmovita planina 10,131 parizku

stopu visine imade. Zatim su: *Modrinske planine* (Medringer Alpen), od kojih se dva sela *Modrinjava* (Möderndorf) nazivaju. *Visočica* planina (Gorelica, Görlitzer Alpen), kojih glavni stan jedno u sredini Koruške polag Oževanskoga jezera ležeće i gotovo ravno dižuće se bërdo načinja, odkuda se krasan na sve strane izgled imati može. Ovdè na obližnjoj svèrži, koja se južno od Judenburga proteže, leže *Maravske* i 5,898 stopah visoke *dravske planine*. — Na Stajerskoj opet granici leži *veliki šezlezni klobuk* (grosser Eisenhut) 7,680 bečkih stopah visoko bërdo. *Slovenske* ove ili *Noričke* planine, svojim u mnogih svèržih do Drave rëke krasnim protezom, tako u plodnosti, kako i lèpoti narave čine mnoge neprispodobno lèpe doline; i zato pravedno se kazati može: nijedna dèržava austrianskoga carstva, što se lèpote naravne tiče, s Koruškom se prispodobiti nemože; i mnogi pisci poglavito kotar bëlacki, u kojem su u pokrajini ovoj najvišje planine: *Svajcarskom austrianskom* nazvaše. —

Na južnoj su strani Drave *Krajske planine* (Krainische Alpen). Ove u glavnom svojem stanu dèle se na *Ziljske planine* (Gailthaler Alpen) na *Barbaci gore* i *Pleknarske planine*, preko kojih (Pleknarskih) Julio Cezar veliku cestu u Norikum sagraditi učini; zatim na *Triglavske planine*, sa svojim trimi visokimi klobučnimi vèrhi, od kojih najvišji do 9,300 bečkih stopah visine imade. Sèverna *Triglava* strana ima ledna bërda i doline, nu time je priatnija opet južna njegova strana. Iz kranjskih planinah izilaze mnoge svèrži, koje se u Tirolsku, Mlètačku, Korušku i Krajsku protežu; od ovih jedna svèrž po desnoj obali Drave do Bëlaka ide, gdè medju Dravom i Ziljom rëkom leži *Dobrač* planina (Villacher Alpe), koje visina preko 8,000 stopah iznosi, i na vèrhu dvè male cèrkvice, jednu slovensku drugu nèmačku, sazidane imade, odkuda se sva gotovo Koruška pregledati može. Planina ova leži nad Bëlakom i k ziljskim se planinam priteže; od ove tamošnja narodna poslovice kaže: *Star ko Dobrač* (steinalt). Južna strana Dobrača odvalila se

je pri strahovitom potresu 25. Sèčnja 1356, i 17 selah, 9 cèrkvih i 3 grada zasula. Od veće je pako dužine ona svèrž, koja iz ovih planinah opet izilazi, Savu od Drave razdèljuje i u tom svojem istočnom i južnom tečaju pèći, da se dvè ove rëke do tja u Slavonii nesjedine. U ovom su redu *Polana* i glasočiti *Velb* (Lebelj, Ljubalj ili Loibl), koja posljednja planina 5477 bečkih stopah visine imade; bërdo je ovo od južne Krajske strane stèrmo i golo, nu tim je lèpše na sèvernoj koruškoj strani, gdè krasnimi svojim bèrdi i dolinama, iz kojih mnogi gorski potoci izviru i jedan se osobito lèp vodopad načinja, prelèpe nêkoje prizore predstavlja.

Od Stajerske u obće trèba da se znade, da je gornja Stajerska (nèmačka), mnogo brègovitija i ostriega zraka od dolnje (ilirске). U ovoj od bèrdah znatnija je jedna svèrž iz *Slovenskih planinah*, koja iz gornje Stajerske dolazi i medju Murom i Dravom u južno-istočnom tečaju do Medjimurja se proteže. — Na južnoj pako strani Stajerske, medju Dravom i Savom jesu svèrži Krajskih planinah, koje iz Koruške dolaze, medju dvèma ovima rëkama protežu se i tako sjedinjenje ovih pèče. Glavni ovih planinah stan jesu: *Pogorske gore* ili *Pohorske* (Bachergebirge), koje svojim po ilirskoj Stajerskoj razprostranjenjem do 17 □ miljah povèršja zauzimaju, i od svojega najvišjega i glavnoga vèrha tako zvane Veitensteiner planine (Vitanska planina), koja se preko 5000 stopah nad morem podiže, mnoge svèrži na sve krajeve razpošilja. Polag svih ovih navedenih planinah ipak veća je strana Stajerske, poglavito na istoku, ili po sve ravna ili malimi samo brèžuljci nakitjena.

Od dolinah Koruške znamenitie su: *Velika dravska dolina* u gornju i dolnju razdèljena. U gornjoj se mnogo lana sèje. Pod Bëlakom dolina se ova Rožje (Rosenthal) imenuje i stanovnici Rožani dobri su, bistroumni i dosètljivi ljudi. Ovdè je u 15. stoljetju veliko bogatstvo bilo; svi su bili tkalci, i svakojaka dèla od platna i sukna ovdè sgotovljena daleko su po svètu, ne samo na kopnu nego i po moru

razprodavali. Odkuda i danas još u ovoj okolici svaka skoro kuća tkalačku pravicu (Weber-Gerechtigkeit) imade, i svaki skorom Rožan tkati znade. Nu danas već, pošto su se fabrike zavele, u izvanjske države raznositi nemogu. — Druga je: *Ziljska dolina* (Gailthal i Vallis Julia); gornja manja njezina strana nemačka je, donja pako i veća slovenska; ima visoke planine i lepe lugove, u kojih su dobre planinske pašne, i mnogo sена za konje imade. Ziljani mnogo rogata marhe i velikih jakih konjah imadu. Ovi su velikom stranom voznici (Fuhrleute), i kao takovi biau prišnjih vremenah po svih austrijskih državah jošte više poznati, odkuda je i danas kod njih poslovica: *Ziljan se s bičem rodi*. Žene opet njihove marljive i vrdne, koje se krasno i gotovo na način gospojah oblače, medjutim kod kuće poljska dēla obavljaju. Teško da se je igdē u Koruškoj toliko prastarih slavjanskih običajah sačuvalo, koliko kod Ziljanah. — *Junska dolina* (Vallis Junonis) ovdē počimlje roditi vino. — Krasna *Labudska dolina* (Lavantherthal) najplodnia u Koruškoj, ima mnogo žitka i dobrog mošta. Ovdašnje gore na višjih svojih predēlih imadu dobru i plodovitu zemlju. — *Bjelska dolina* (Möllthal) visokimi je bērdi okoljena; stanovnici su dobrosērdāčni ljudi, koji istina nemački govore, nu u svih su običajih Slavjanom spodobni. — Od koruških ravnica znatne su: *Celovačka ravnica*, koja se od Celovca mimo Velkovca do Pliburga proteže, i dobre njive i velike šume imade. — *Grobničko polje* (Krapfeld), ravnica medju Šent-Vidom i Starim dvorom (Althofen) ležeća, s plodovitimij njivami i gustimi šumami. — U Štajerskoj su: *Optujske* (Pettau) i *Lipničke ravnice* najznatnije. —

Rēke znatnije u pokrajinah ovih jesu: *Drava*, najpoglavitia rēka, koja od zapada k istoku u mnogih bokovih kroz Korušku i Štajersku teče; izvire iz *Bisterčke doline* (Pusterthal) u Tirolskoj, kod mēsta „*zverhni Drabrg*“ (Oberdrauburg) zvanoga u Korušku unilazi, kod Ormuža pako iz Štajerske izlazi i zatim se granicom Horvatskom i Slavonskom odpravlja. — *Sava* izvire u Krajskoj i medju njom

i Štajerskom pokrajinom čini granicu. — *Mura* izvire u Salcburžkom kotaru, odkuda u gornju Štajersku unilazi, koju kada većom stranom prosēče, od polovice Mariborskomu i Gradskom kotaru granice načinja, zatim iz Štajerske izlazi i kod Legrada u Dravu se salēva. — *Zilja* (Gail) dolazi iz Tirola u Korušku, gdē Ziljsku dolinu kada prosēče, u Dravu pada. — *Bjela* (Möll) blizu Grossglocknera izvire, višeputah škodljive poplave uzroči i kod Sachsenburga u Dravu utiče. Manji su zatim potoci: *Kerka* (Gurk), *Lizer*, *Možica* (Misz), *Labudska voda* (Lavant), koji se u Dravu salivaju, i zatim *Zilica* potočac, koji u Zilju utiče. —

*Jezer*a slēdeća su u Koruškoj: Najveće je mo-dro *Celovačko jezero* (Wörther See), na kojem jedan otok leži; 2½ milje je dugo, širina mu je mala, i 15,880 jutarah prostora zauzima. Jezero ovo ima posebne ribe, ozimnice (Reinaugen) zvane, koje samo u vrēme posta svako lēto dolaze, poslē ih opet nestane. — *Oševansko jezero* (Ossiaker See); koje je 6000 hvatih dugo i po kanalu Jezernici (Seebach) zvanom u Dravu otiče. — Dalje odtuda prama sēverozapadu leži opet do 7200 hvatih dugo, i ½ do ¾ sata široko *Milštadsko jezero* (Mühlstädter See); najlēpše ovo koruško jezero krasnimi svojimi na okolo brēžuljci, zatim odzada opet i većom šumom obraštjenimi bērdi neopisano lēpi položaj imade. — Zatim još na južnoj strani Drave vrdno je da se opomene 4200 hvatih dugo *Bēlo jezero* (Weissensee); leži u veoma prijatnom predēlu i jednim potočićem u Dravu otiče. — Štajerska donja neima nijednoga jezera, koje bi se napomenuti moglo. —

Od lēkovitih vodah Koruške znatnije su: *Preblavske* (Preblauer) u labudskoj dolini; *Klininške*; *Lincmilske* (Lienemühler), *Ebriaške* i *Bēlačke* tople vode. Zatim slatina nalazi se jedna u donjoj Kapeli (Eisenkappel). — U Štajerskoj izmedju mnogih tako toplih kako i mērzlih mineralnih vodah, od kojih se nēkoje i nepolaze, glasovitie su: *Laške toplice* (Tüffer) kod Celja, koje su jako dobre i mnoge iz drugih obližnjih državah goste u lētu imadu. — Od kiselih

vodah je: *Rogatčka slatina* od mnogobrojnih i iz daljnjih pokrajinah gostiuh glasovita. —

Koruška je od obodve strane visokimi planinama opasana, i kao takva mnogo oštiri od Štajerske zrak imade. Po gornjih okolicalah znade višeputah snég na 5, 6 i do 10 stopah visine pasti i do konca ožujka neokopnuti, kada se opet poradi vlage zemlje na bérzom u nekoliko samo danah raztali, što često mlinom, mostom i zemljam velike kvare prouzrokuje. Kod savskih planinah nije već na toliko oštar zrak, nu i tamo stopram urujnu žetva biti može. Južne pako koruške okolice jako nestalno podnebjje imadu. Zima u Koruškoj je dugotrajna i mërzla. U Celovcu se od 15. studena do polovice ožujka računa, i ona velikimi maglami svaki dan svu okolicu zastire. — U južnoj Štajerskoj zrak je već povoljnii, niti zima toliko netraje, koliko u Koruškoj; izato vino i kukuruz obilnom plodnostju trude težaku naplatjuje. —

Šta se pako plodnosti Koruške i Štajerske u obće tiče: Koruška je, kao polag glavnih planinah ležeće, svakovèrstnim podzemaljskim bogatstvom nadarena. Rudah mnogovèrstnih, zatim kamenja, kao: granita, gorskoga kristala, porfira, jaspisa, ofita i druge dragocène fele pokrajina ova imade. — Zemlje svako vèrstne i u znamenitoj množini obadvè imadu pokrajine. — *Zmijejvika* (serpentin) se na mnogih mèstih Štajerske, poglavito kod Slovenske Bistrice (Windisch-Feistric) nalazi. — Veliko pako mnoštvo klakovitoga kamena (Kalkstein) i mramora imade u jednoj i drugoj pokrajini. Mramor se najviše u južnih gorah Drave kopa. Od posebne je lepote jedna fela puževnoga mramora, koi se u Koruškoj dobiva; nu i obadvè pokrajine svakovèrstne i osobite finoće mramora imadu; tako na primèr glasovit je lépi u Pogorskih gorah mramor. Pismenoga i notnoga granita (Schrift- und Noten-Granit) i bèlih topazah (weisse Topase) Koruška imade. — *Zlato* Koruška u pèsku Drave imade. — *Srebro* kopa se u Koruškoj u selu Meiseldingu ne daleko od mèsta Šent-Vida. — *Zivo srebro* u Kočni blizu dolnje Kaple. — *Srebrovite*

olovne rude kopaju se u obodvè pokrajine, tako u Štajerskoj kod *Konjice*, *Lukanca* i *Lèpog Kamena* (Schönstein). — *Olovo* posebnom svojom èistoćom obćenito pod imenom bèlačko olovo poznato u Koruškoj. — *Bakar* od najveće cène kopa se u Koruškoj kod Grossfragranta, i takodjer u Celjskom kotaru. — *Zezeza* zatim od najbolje kakvoće ima Koruška na više mèstih; *sol*i takodjer po nešto nemanjka pokrajini ovoj. — Od gorivih rudah imadu Koruška i Štajerska ilirska kamenitoga ugljevja i nešto sumpora.

Po planinskih i gorskih svojih predèlih ima zatim Koruška svakovèrstne fele travah i korenja, što nešto životinji za hranu, nešto opet ljudem za lékarske potrebčine služi. U planini Bèrdskoj (Egger Alpen) polag Zilje raste lépa ruža *Vulfonia Carinthiaca* zvana, koja se nigdè izvan Koruške nenalazi; mnogoliènih zatim drugih krasnih gorskih i vodnih travah, poglavito pako celovačko jezero lépe rogoze imade. — Poslenost stanovnikah svake vèrsti žitka, kao: pšenicu, kukuruz, ječam, raž, zob, proso i eldu (hajdu) proizvodi, koja opet u nèkih okolicalah Štajerske i obilno trude poljodèlcu naplatjuje. — *Konoplja* i *lan* u nèkojih su predèlih od osobito finoća vlakna; zatim pasulj, grah, leča, kèrtola i ostala povèrtlina rodi takodjer u obilju u pokrajinah ovih. — *Vino* i svakovèrstno voće od poglavitih su proizvodah Štajerske; u Koruškoj ova poradi rane i dugo trajuće zime i velikih maglah slabo rode. — Od velike su važnosti u Štajerskoj šume jelove, bukove i hrastove, koje su ne samo za domaće potrebčine, nego i žirom svojim kèrmkom za koristnu hranu služe. Ima zatim brezovine, tisovine, brestovine, lipovine, topolah, jalših itd., poslédnje ove u Koruškoj nizke su i nuz potoke rastu, a listje njihovo i mlado šibarje konjem se za hranu upotrebljava. U Koruškoj su šume poradi mnogih železnih i drugih rudah jako pokèrcène, nu ipak od svake fele mehkgoga i tvèrdoga dèrvlja imade.

Štajerska poradi svoje bogate marhe poglavito zaslužuje da se pohvali; ova cèrvenkasta i ridja, rèdko pako cèrna, u većih se èredah vidi, dugulja-

stog je tĕla i većom stranom nizka. — U gornjoj Koruškoj su goveda većom stranom nižjega struka, na visokih nogah, okrugla i ćervenka, od švajcarskoga plemena; u dolnjoj pako Koruškoj više na niskih nogah, podugaćka i bĕličasta. Koruška ima najlĕpšu marhu u Grobničkom polju, kĕrćkoj i labudskoj okolicu. — Plešina konjah u Koruškoj je od nĕkojega vrĕmena po carskih angirih mnogo se oplemenila. U Štajersku iz Ugarske i Horvatske razplodjeni konji za konjanićtvo od osobite su ćene. — Ovce u ovih pokrajinah nenose mehke ni fine vune, niti se u znamenitom broju dĕrže. — *Kĕrmci* se većom stranom iz Horvatske ovamo tĕraju. Lov u ovih pokrajinah već danas tako znamenit nije, kao što je nĕgda bio; ipak se po gorah jeleni, sĕrne, lisice, zecevi, jazavci, po manje medvedi i vuci, uz Savu i Dravu vidre, i po bukovih šumah velikim brojem puhovi nalaze. — Domaća živad, kao: kokoši, guske, patke, golubovi itd. ovuda se mnogobrojna hrani. Svake vĕrsti pticah šumskih, zatim vodenih po potocih a jezerih Koruška imade. — *Ribah* svake fele imade, tako bi se Koruška pokrajinom pastĕrvicah (Forellen) nazvati skorom mogla, jer u svakom gorskom i najmanjem potociću ovih imade. Zatim se u Muri, Dravi i Savi lĕpi somovi, štuke, kećige, šarani, smugji, glavatice, menjki i ostale ribe dobivaju. — *Rakah* imade u celjskom kotaru od neobićne velićine. — *Pćete* u obodvĕ pokrajine, nu u Štajerskoj se mnogo više dĕrže. — *Puševi* su od osobite velićine i dobrote u mnogih bĕrgovitih okolicah.

Stanovnikah u obodvih ovih pokrajinah ukupno do 750,000 imade: odkudana Štajersku ilirsku 440,000, na ćelu pako Korušku 310,000 uzeti se moće. Narod je od pokoljenja i grane slovensko-ilirske. Narĕćje koruško isto je, koje i Štajeracah slovinskih. Spada ovo to jest k četvĕtoj grani južnih Slavjanah ili Ilirah, koji jednu stranu austrianskoga carstva i opet najveću turske europeanske zauzimaju. — Nĕmci, ili još u davna vrĕmena ponĕmćeni Slovenci, zauzimaju stranu jednu Koruške, što razdĕljenje kakovo pokrajini ovoj dati nemoće. — Narod ovaj slovensko-ilirski

većinom je lĕpoga i tankoga uzrasta: tĕlo jako i kĕrpko, oći pak i vlasi ćernomanjaste imadu. Kod ženskoga spola u Štajerskoj mnoga se krasna lica nalaze.

Hrana je poljodĕlca u Koruškoj prosta; ova navadno iz jelah od brašna sastoji, tako su na primĕr: žganci, štrukli i spodobna. Najobićnia pak i skorom svakdašnja je kukuruzna mĕs tamo polenta zvana, slaninom ili kiselim mlĕkom zaćinjena. Mesom se malo i to samo nedĕljom i svetkovinom poljodĕlac hrani. Pitje, buduć u Koruškoj malo vina imade, sastoji većom stranom u kamenitom pivu (Steinbier), od kojega se bolja vĕrsta ovdĕ *koritnjak* imenuje. Pivo ovo na mĕsto jećma tĕba pšenice, zobi i melja. Zatim se na ognju kameni griju i vrući u pune kotlove bacaju, na što se pako samo pĕskovito i na polju pobrano kamenje tĕbuje. Ovaj je napitak najviše samo u dolnjoj Koruškoj u obićaju, u gornjoj se Koruškoj već od toga ništa nezna, nego se taliansko vino, rakia i po nĕmaćkih predĕlih obićno jećmeno pivo troši. — U Štajerskoj se takodjer jela većom stranom od brašna kukuruznoga pripravljaju, tako su poznate ovdašnje pogaće i pućice, kao tećna brašnena hrana. Mesom se samo imućni hrane. Za pitje tako voćno, kako tĕrsno vino slući, zatim pivo i rakia. — Kuće i obitališta poljodĕlca u gornjoj Koruškoj većom su stranom zidana od kamena i daskami pokrivena; u dolnjih opet krajevih Koruške ova više slamom pokriva imadu. Selah po slovenskih krajevih sa 50 i 60 većom stranom zidanih kućah vidĕti, ništa nije osobitoga: tako n. p. *Bistrerca*, selo polag Zilje, ima 105 u redu zidanih kućah. Ćistoćom, uredjenjem stanjah i u unutaranjem pokućtvu Korušac se od mnogih drugih odlikuje. Po gornjih krajevih na kućah dimnjake imadu; svuda pako po sobah stole, stolice, ili klupe, ormare, k tomu snaćne postelje i druge pokućne sprave, koje svake subote, drugdĕ, kao na primĕr kod Zilje i višĕputah na tjedan, oriblju, operu i oćiste, što im na diku, ostalim pako našim suplemenikom za izgled i podbodu slućiti imade. — Štajerac ljuje tamnomodru, svĕtlomodru ili zelenu haljicu

i kratku rubaču na tĕlu, zatim platnene široke hlače, klobuk i čizme. — U Koruškoj Slovenci opravu mnogo Štajercem spodobnu imadu, kod ovih su bĕle i červene najvećma obljubljenе boje: bližje Tirola nešto se još tirolskoga pridaje. Nĕmci većom stranom i nĕmačku nošnju imadu.

Glavni izvori uzdržavanja života u pokrajinah ovih jesu: poljodĕlstvo, marha, rude, ruktovorje i tĕrgovina. — Poljodĕlstvo u Koruškoj, koje se više putah nepogodami podnebja obustavlja, ipak polag velike poslenosti ovdašnjih stanovnikah trude poljodĕlca naplatiti znade. Ova se marljivost u obradivanju poljah poglavito u brĕgovitih i planinskih predĕlih pokazuje, gdje se svaki skoro komadić zemlje dobro obdĕlan i proti nepogodnom podnebja i zločestoga vrĕmena obranjen vidi. U gornjo-planinskih okolicalah radi ostrine zraka nikakvi se zimski, nego samo lĕtni teg sije. Najviše žitka ima labudska dolina i grobničko polje; od ovoga se opet najviše kukuruz sije, koi se po nĕkih okolicalah *sirk*, po drugih pako *turškica* imenuje. Malozĕrnasti kukuruz (*cinquantino*), ovdĕ *šitĕrc* imenovan, malo se sije. — *Drobna proso* je ovdĕ jako obljubljena fela žitka. — Sadenje *kertole* (krumpira) već do istih planinskih predĕlah naprĕduje. — Povĕrtlina svakovĕrstna, koja je tako za domaću, kako i za marhe potreboću, dobro se ovdĕ naplatjuje.

Poljodĕlstvo u južnoj Štajerskoj, buduć da je i zemlja ovdĕ od bolje kakvoće, mnogo se bolje i naplatjuje. Ovako u više okolicalah mariborskoga kotara kukuruz na jednom jutru 40 i do 60 vaganah dade. Kertole sadenje sve se bolje i bolje razplodjiva. — Predivo je od mnogih okolicalah svojim osobito tankim vlaknom glasovito. Mnogo je pako znamenitie pokrajine ove bogatstvo u voću, kojega krasnoga i u znamenitoj kolikoći ovdĕ imade. Ima gospodarah, koji od toga preko 200 vedarah mošta na godinu dobivaju. Breskve mariborske okolice od osobite svoje dobrote i tečnosti daleko su poznate. Vino opet Štajerske zasluđuje, da se osobito napomene, jer mnoge okolice odličnoga imadu. Znamenitia su vina ovdĕ:

Ludbergsko (Luttenberger), od *Jeruzalema*, od *Železnih vratah* (Eisenthür), *Radgonsko* (Radkersburg), *Pohersko od varoškoga brĕga kod Optuja*, *Mariborsko* i od *Suselice* (Sausal).

Glavni je dohodak stanovnikah Koruške rogata marha, koja se po mnogih gorskih i planinskih predĕlih osobitom brižljivostju hrani, odkuda u ovom predmetu Koruška i pravedno zasluđuje, da prednost i od mnogih drugih pokrajinah imade. Konji se od nĕkih godištah, od kako su se carski pastusi uveli, mnogo oplemeniše. Svilne ovce od nĕkojega se vrĕmena razplodjivati počese, nu ne znamenito; od druge proste fele ovacah više imade. Obodvojih ukupno do 150,000 komadah uzeti se može. *Kĕrmke* od noviega vrĕmena stanovnici sve većjom pozornostju hraniti počimlju, od kojih poznati su koruški čĕrni kĕrmci. — *Pčele* mnogi stanovnici imenito po slovenskih predĕlih dĕrže, i s njimi dobro baratati znadu.

U Štajerskoj rogata marha takodjer se velikom brižljivostju hrani, što i stanovnikom ovdašnjim dobru prinosi korist. *Konji* po uvedenju lĕpih pastuhah, koji glavni svoj stan u Mariboru imadu, sve lĕpsi postaju. *Ovacah* stanovnici Štajerske samo od proste vune dĕrže. *Kĕrmakah* u velikom broju imadu. — Pamtenja pako vrĕdna je ovdĕ domaća perut, gdje se pitanjem gusakah i osobite tamošnje fele kopunah mnogo zabavljaju. Jedan štajerski kopun više putah je preka 7 i 8 funtih težak; tečnost pak i pĕrhkoća mesa njegovoga dosta se nahvaliti nemože. *Pčele* u Štajerskoj mnogo dĕrže, i od velike su koristi stanovnikom.

U rudokopnom blagu obadvĕ su ove pokrajine bogate, i Koruška nĕgda je još mnogo bogatija bila, što očĕvidno pokazuju u svakom gotovo bĕrdu i gori zapuštene rudarske jame, što očitо svĕdoči, da je pokrajina ova nĕgda u rudarskom blagu mnogo bogatija bila. Danas najveće rudokopno bogatstvo Koruške stoji u njezinom mnogocĕnjenom bakru, koi se kod Grosfragranta kopa. Ruda ova leži u jednom kamenitom predĕlu, i s najvećimi tegobami kopati se može, nu od svega u austrijskom carstvu najfinii

bakar daje.—*Živoga srebra* velike kolikoće nema.—*Kositer* dobiva se znamenito u bělačkom kotaru medju olovnatimi rudami od Pliburga (*Bleiburg*), Raibl i po drugih predělkih.—*Koruško olovo* pod imenom *bělačko olovo* u cělom je austrianskom carstvu najbolje. Poglavitia su města, gdě se ruda ova kopa: Pliburg, Raibl, Jauken i druga mnoga, gdě se na godinu u Koruškoj do 50,000 centih najboljega olova izkopa.—*Železne rude* pokrajine ove takodjer su znamenite. Ove su najpoglavitie u celovačkom kotaru kod Hüttenberga i scěni se, da se ni izprazniti nemogu; druge železne rude, kao kod *Geisberga*, *Zeltschacha* i ostale nisu već toliko znamenite. U obćem se železa u Koruškoj na godinu do 250,000 centih izkapa. Gvozdjarah pako Koruška na više městih imade.

Da Stajerska svakověrstne rude poglavito od železa i u znamenitoj kolikoći imade, to je obćenito poznato; nu ove se većom stranom u gornjih pokrajine ove predělih nalaze, koje mi Stajerskom němačkom imenujemo, i zato ih polag osnove naše ovdě ni neopisujemo. Doljna pako Stajerska, ili slovensko-ilirskim narodom naseljena strana, to jest Mariborski i Celjski kotar, nije već toliko rudami bogata. Ova bakra u celjskom kotaru imade, ma ni toga u znamenitoj kolikoći. Železo u mariborskom i celjskom kotaru i još nekoje druge rude kopaju se, što već gori obširnie napomenusmo.

Od rukotvorja predenje i tkanje je po svih okolicalah Koruške jako razprostranjeno, što već kod dravske doline naposeb rekosmo. Odtuda platno, koje se kod kuće napravlja, nešto za domaću potrebu služi, nešto se pak izvan děržave poglavito u mornarstvo prodaje.—Suknena fabrika polag Celovca svakověrstne fele sukna, kazimira, merina itd. proizvodi.—Nu od većega su dohodka svakolična děla, koja se ovdě od čelika i železa napravljaju. Ovako Koruška do 150 samo drotarnicah imade, u kojih se veliko množtvo drota i za inostrane děržave napravlja. Gvozdjare za čavle, motike, lopate i drugo orudje takodjer su ovdě u velikom broju. Svakověrstni

k tomu majstori za lance, nože, brave i ostala spodobna ne samo Korušku, nego i druge děržave dělom svojim oskěrbljuju. Fabrika za bělilo (*Bleiweiss*) u Celovcu, kojega se ovdě do 5000 centih napravlja i u sve děržave razpošilja, broji se medju najbolje u Europi. Ostale još mnoge druge fabrike u Koruškoj nisu već od tolike važnosti.

Rukotvorja i fabrike, koje Stajerska imade, većom su stranom u gornjih němačkih pokrajine ove stranah. U dolnjoj slovensko-ilirskoj strani od železa i někih ovdě se nalazećih rudah radnje imade; zatim imade několiko papirnicah i staklanah, kao na priměr kod Rakovca.

Věrozakonsko izpovědanje u ovih pokrajinah glavno je rimokatoličko. Ravnanje duhovno stoji jednom stranom pod kěrćkim biskupom, koji u Celovcu stanuje, te cěli bělački i veću stranu zapadnoga celovačkoga kotara pod sobom imade. Zatim je labudski, koji u varošici Šent-Andrež stanuje i ostalo od celovačkoga i celjski cěli kotar ravna. Moriborski pako kotar spada na sekavskoga biskupa, koji u Gradcu stanuje. U Koruškoj ima 18,000 augsboržkoga věroizpovědanja i to samih Němacah, samo u *Zagoričah*, selu blizu Podkloštra, ima 210 slovenskih luteranah.

Način upravljanja političkoga u pokrajinah ovih uveden je polag němačkih austrianskih pravicalah. Koruška spada pod glavno děržavno i političko za němačku Iliriu upravljanje, koje u Ljubljani stoluje. Od kotarskoga suda biva apelacia na glavno děržavno ravniteljstvo u Ljubljani, koje je za pěrve molbe (instantie); za druge molbe pravicu děliti jeste apelacionalni i zaglavni věrhovni sud u Celovcu, pod koji cěla Koruška, Krajnska, Istria, Gorica i Terst, kao němačko-ilirske pokrajine spadaju.—Štajerska pako pod glavno gradačko ravniteljstvo (u němačkoj Štajerskoj) spada.

Starinski narod, koji pod imenom Karnah (*Car-ni*) u dogodovštini dolaze, i koji se kasnie *Karantani* ili *Karini*, nazvaše, dadoše današnje ime ovoj pokrajini, koja je něгда strana starinske *Karnie*

Norikuma tako i *Ilirie* bila. Ovih pèrvi praotci, kako nam dogodovština kaziva, dodjoše simo iz današnje Italije, gdje se od svojih tamošnjih suplemenikah oddeliše, koje biaše *Belovox* vodja iz unutarne Galie tamo doveo. Od početka je Koruška svoje vlastite vojvode imala i od njih upravljana bila, od kojih nam dogodovština žalibože malo kazati znade. Kasnie u vrèe *Karla Velikoga* vladaše pokrajinom ovom posebni nazvati markgravi. Zatim god. 1073. car *Henrik IV.* ovdašnjega poglavicu uzvisi opet na čast vojvode od Koruške. Kada je pak ondašnji vojvoda *Henrik III.* god. 1127. bez odvetka umro, prodavši svoja posèdovanja u Štajerskoj tamošnjemu vojvodi *Otokaru*, uzvisi ondašnji car *Lotario* grofa od *Erbo* na čast vojvode koruškoga, po kojega smèrti taki god. 1128. pripade Koruška obitelji grofovah ortenburžskih, iz koje ova devet vladarah imade. Poslednji biahu *Ulrik III.* 1256. i *Filip* 1269.; ovaj je zajedno i patriarka oglaški (*Aquileja*) a prie arcibiskup saleburžki bio. Zatim *Otokar*, vladar česki, uslèd jedne od god. 1268. s poslednjim ovdašnjim vojvodom učinjene pogodbe dojde s vojskom u Korušku, da ju osvoji; nu tu ga *Rudolf* habsburžki nadvlada, i kao car predade Korušku *Mainhardtu III.* grofu od *Tirola*, kojega kèer *Albrecht*, najstariji sin cara pod tom pogodbom uze za ženu, da Koruška austrianskoj kući pripadne, kada *Mainhardtov* mužki spol izumre, što se je već 1335. istoga vojvode sinu pripetilo, po kojega smèrti, akoprem je njegova kèi *Margareta* vojvodu sebi posvojiti hotèla, ipak car *Ludovik* bavarski bratji *Albrechtu* i *Otonu* od austrianske kuće predade Korušku. Tako je ova pokrajina od ovoga vrèmena pod austrianskom kućom bila, i jednaku s ostalimi od iste kuće dèržavami sudbinu imala, i pod njom neprestano ostala, dok u novie vrème za nèku kratku dobu Francezom nepripadè, koji ju s novo-ustrojenim kraljestvom ilirskim sjedinise. Kasnie opet pod Austriju dodje, pod kojom tako i do današnjèga dana postoji.

Štajerska dolnja ili slovensko-ilirska strana, takodjer različite sudbine u svojoj dogodovštini pre-

tèrpila. U staria vrèmena spadala je ona velikom stranom pod vojvode od Koruške, zatim pak i pod vlastite grofove, ili pako pod vladare ostale Štajerske. Tako se je s različitom sudbinom borila, dok najposlè u 12. vèku austrianskoj kući nepripade, pod kojom do dan danas postoji. Ova pod celjskimi grofovi, koji su i jedno vrème banah od Slavonie (i današnje Horvatske) čast obnašali, bila je takodjer s ostalimi banskimi dèržavami sjedinjena, i ovako je jedno vrème na Slavoniu spadala, pod koju se je i Celjska varmedja, kao ovamo spadajuća, brojila. Ovo u 15. vèku po padnutju celjskih grofovah opet prestade, odkada i južna Štajerska k ostaloj nèmačkoj Štajerskoj priklopljena do dana današnjèga ostade.—

Koruška se danas politički na dva kotara dèli: *celovački* i *bèlački*.—Štajerska slovensko-ilirska takodjer iz dva kotara sastoji: *mariborskoga* i *celjskoga*.

1. U kotaru celovačkom poglavitia su mèsta: *Celovac* (*Klagenfurt*) glavni varoš Koruške, leži u veoma prijatnoj okolici polag potoka *Glana*, koji je potok po lèpom jednom kanalu s celovačkim jezerom u savezu. Prie, nego što Francezi dodjoše, grad ovdašnji velikimi je zidovi utvèrdjen bio, nu oni ih razoriše. Ima varoš ovi ravne i čiste ulice, mnogimi lèpimi na dva i tri kata visokimi kućami ukrasène. *Celovac* skupa sa svojimi četirimi predvarošimi broji okolo 800 kućah i do 10,000 stanovnikah. Od občinskih tèrgovah (*Plätze*), koji su većom stranom spomenici urešeni, najveći je i najlèpsi 72 hvata dugi i 24 široki *Novi-tèrg*. Drugi opet *Stari-tèrg* (*Alt-platz*) zvani, mnogo je manji, i ima spomenik (*Statue*) sv. *Ivana Nepomuka*, polag kojega je jedan vodomet (*Springbrunn*), koi dva lava vodu bljujuća predstavlja. Od cèrkavah znatnie su: stolna cèrkva, zatim župna varoška cèrkva sa svojim visokim zvonikom, sa kojeg se krasan vid na sve okolice varoša imati može. Od ostalih pako javnih sgradah znamenitie jesu: stari grad, dèržavna kuća, vèćnica i palača kneza biskupa kèrkoga, koja u velkovačkom predvarošu (*Völkermarktvorstadt*) s lèpimi občinstvu otvorenimi vèrti stoji. Nadalje u *Celovcu* je apelacionalni

i kriminalni vrhovni sud za čelu Štajersku, Istriu, Goricu, Tërst i ovu pokrajinu; stolica kotarskog ravnateljstva, kneza biskupa kërčkoga i stolnoga kaptola. Ima zatim licej, gimnasij, bogoslovno sèminište za ovu i skupa labúdsku biskupiu, jednu glavnu učionicu za dètčake i jednu za dèvojke; zatim lèpo uređjeno hranilište za nekakú dètcu (Kleinkinderbewahranstalt), jedan opatički monastir i mnoga druga koristna uređenja ovdè obstoje. Javni vèrti, kavane i kazalište služe k razveseljenju stanovnikah. Mnoga k tome rukotvorstva i obèrtnosti dèla, a poglavito najveću u čèlom carstvu fabriku od belila varoš ovi imade. — *Zrivec* ili *Zrèuc* (Ebenthal), selo blizu Celovca s gradom i lèpimi vèrti, koji su svakovèrtnim i inostranim dèrvljem ukrašeni i od stanovnikah se celovačkih mnogo pohadjaju. — *Šent-Vid* (St. Veit) kod utoka Vimice u Glanu potok i nègda stara vojvodah koruskih bivša stolica; danas ima do 1700 stanovnikah, koji se većom stranom u železnih rudah zabavljaju, i tèrgovinu s gvoždjem vode. Glavni tèrg varoša ovoga krasí zdenac, koi u prèkoj svojoj mèri do 30 stopah imade, ovaj je iz bèloga mramora načinjen, koi kano takovi iz jedinoga komada sastoji, i u Colfeldu je iz starožitnosti rimske zaostavši izkopan. — *Šent Lenard* (St. Leonhard) mali obzidani varošinac polag Labudske-vode (Lavant) potoka; ima do 800 stanovnikah, jedan grad i železne rude. Tu na blizu nahode se tri slatinska vrèla, od kojih se od jednoga samo voda razpošilja. — *Bolšperg* (Wolfsberg) u plodnoj okolici ležeće mèsto s 1300 stanovnikah, koji mnogo dobrog voća prodavaju. — *Šent Andreš* na dražesnom brèžuljku ležeća varošica s 800 stanovnikah. Ovdè ima stolicu biskup labúdkí i njegov stolni kaptol. — *Velkovec* kod nekójih *Vlekovec* ili *Blekovec* (Völkermark) varoš polag Drave prèko 1000 stanov. brojeći, koji se tèrgovinom marhe mnogo zabavljaju. — *Reichfeld* tèrgovište sa slatinom. *Sent-Paul* (St. Paul) tèrgovište s benediktinskim manastiróm, u kojem 6 latinskih školah imade. — *Hüttenberg* tèrgovište s gradom i 500 stanovnikah; glasovite su ovdášnje neizcèrpive železne rude, koje pod jednim k

savskim planinam spadajućim podbrèžjem leže. U bližini kao u *Hefstu*, kod *Mosinga*, *Lelinga*, *Treibacha* i *Ebersteina* više talionicalah (Schmelzöfen) imade, koje na godinu do 150,000 centih proizvode. — *Kerka* (Gurk) tèrgovište polag potoka istoga imena, ima najlèpšu u Koruskoj cèrkvu. — *Bistrinj* (Fiekring), blizu Celovca i njegovoga jezera ležeće selo, jednom od najpoglavitiijih suknenih fabrikah poznato. — Sèverno medju Celovcem i Šent-Vidom, na polju *Colfeld* zvanom, leži mèsto od oproštenja: *Gospa sveta* (Maria Saal), gdè je najstaria cèrkva ovdašnjih Slavjanah. Na polju su takodjer ovom mnogi spomenici i ostanci iz starodavnosti, kao: stupovi, novci, kameniti grobovi i druga mnoga izkopani; odkuda se zaključiti može, da je ovdè rimski *Virunum* i poslèdnje vrème *civitas carantana* ležala. U gore imenovanoj cèrkvi Gospe svete i danas se još vidi kameniti prestol ovdašnjih nègda slovenskih vojvodah, sa slovenskim napisom MA SVETI VERI (to jest: ima svetu vèru), na koi su oni sèdali i vojvodsku vlast primali. Kod iste cèrkve Gospe svete jedan je kaptol, pri kojem polag odluke utemeljitelja samo Slovenci kanonici biti mogu. — *Troibach* mèsto s glasovitom talionicom grofa Egera, koja je polag svoje lèpote, dobrote i osobitoga uređenja najpèrva u Koruskoj. — *Strassburg* varošica ukraj Kërke potoka, ima do 700 stanovnikah i jedan na visokom ležeći grad. — *Podpec* (Pöckstein ili Zwischenwässern) lèpo sazidana varošica s lèpim lètnim dvorcem i vèrti kneza biskupa kërčkoga; ne daleko odtuda nalaze se talionice i gvoždjare. — *Gradeš* tèrgovište biskupa kërčkoga s gradom i 300 stanovnikah. U bližini su *Sirnić* i *St. Salvator* zvane železne rude. — *Meiselding* selo s rudom od železa i olova i talionicom za olovo. — *Šent Lovrenc* selo kod izvora Kërke potoka, ima u susèdstvu Šent-Lenarda zvane toplice. — *Brexje* (Friesach) najstarie u Koruskoj mèsto s velikimi više mèsta ležećimi razvalinami od tri grada. Mèsto je ovo zidovi i obkopi utvèrdjeno, gdè se nedaleko u bistroj vodi najbolje *lososi* (Salmfische) tako zvane ribe hvataju. — Pamtití još valja veliko

selo *Borovljak* (Ferlach) u gornje i dolnje razdjeljeno, koje jednu veliku od železa, zatim od čelika i oružja fabriku imade. Sva ova okolica imade mnoštvo svakovrstnih zanatnikah, koji djelom svojim od čelika i gvozdja veliku trgovinu teraju. — *Bjela* (Fellach) od glasovitih, jednih slatinskih, a drugih topličnih vodah znamenita. —

2. U kotaru bělačkom: *Bělak* (Villach), glavni varoš kotara istoga imena, leži u dražesnobrežuljastoj okolici na desnoj obali Drave, koja ne daleko odtuda u sebe potok Zilju prima. U staro vrēme bio je ovo znatni varoš, i mozebiti da je negda rimski grad *Julium carnicum* na mestu ovom stojao. Ima do 2700 stanovnikah. Od sgradah najznatnija je: starinska gotička, danas varoška župna cĕrkva, u kojoj se mnogi starinski napisi i spomenici, a poglavito jedna iz krasnoga běloga mramora umĕtno naĕinjena prodikaonica, vide. Osim kotarskoga ravniteljstva ima takodjer za mužki i ženski spol glavnu nĕmačku uĕionicu. Zatim jednu fabriku, gdje se bĕlilo pravi, šprih salĕva, i u okolici više gvozdjarah. — *Sovadnje* (Gmünd) varošica na podnožju visokih gorah i polag Lizera potoka ležeća s gradom; ima 800 stanovnikah i ne daleko slatinske vode. Ova okolica krasni vodopad imade, gdje voda u dva razdĕla prĕko jedne više od 300 stopah visoke klisure tako silovito dole pada, da se kao najdrobnii prah razperši. — *Bjela* ili *na Bjeli* (Ober-Fellach), mĕsto blizu Bĕlaka, znamenito svojom papirnicom, i lĕpimi makinami za gvozdje i ĕelik, koje su vlastitost grofa Egera. — *Sachsenburg* trgovište polag Drave u jednoj okolici ležeće, gdje su mnoge starine, kao: piramide, spomenici na kamenu izrĕzani, stari novci i drugi spodobni stari ostanci izkopani. — *Špital* dosta veliko mĕsto polag Drave, gdje se mnogo dobroga prediva proizvodi. — *Malborghet* trgovište polag Fele potoka, ima više gvozdjarah, od kojih se dĕla, kao železo, ĕelik i u inostrane dĕržave raznosi. — *Terg* (Feldkirchen) trgovište, u kojem se mnogi kosari i kotlari nalaze. — *Oševan* selo, od kojega je oblŕnje istoga imena jezero ime svoje dobilo. — *Vanjskgrad*

(Landskron) ima velike zidine staroga jednoga grada; u ovoj okolici otkano platno najviše se za mornarstvo prodaje. — *Eisentraten*, mĕsto od svojih gvozdjarah na glasu. *Gornji-Fragant* (Gross- ili Oberfragant) mĕsto od izvĕrstnoga svoga bakra na glasu, koje se poradi finoće svoje u mnoge inostrane dĕržave raznosi. Sumpor se takodjer kopa ovdĕ, nu ovaj za domaću samu porabu služi. — *Per svetej-Kervi* (Heiligenblut) zvano planinsko selo, znamenito od toga, što od svih carstva austrijskog mĕstah najviše leži. — *Vengerič* od dobrih svojih sumporovih toplicah znamenito mĕsto. — *Raibl*, olovnatimi rudami glasovito mĕsto. — *Pliburg* (Bleiberg) s najznatnijimi u ĕelom austrijskom carstvu olovnimi rudami; gdje do 1000 ljudi zabavljeni na godinu do 34,000 centih olova izkopaju. Ovo se olovo za inostrane dĕržave mnogo traži. — *Terbiš* (Tarvis) trgovište s 1,300 stanovnikah; ima železne rude i mnoge kovaĕe. — *Pontablo* (Ponteba ili Pontafel) polag Fele potoka, koi mĕsto ovo na dvĕ strane dĕli; manja strana pod Korušku spada, južna pako i veća pod taliansku stranu. — *Pod-kloštram* (Arnoldstein) selo, negda s benediktinskim manastrom, danas s gradom, koi na visokom bĕrdu leži. — *Špaterjane* (Paternion) trgovište polag Drave s lĕpim gradom. — *Toplice* (Warmbad), polag Bĕlaka topliĕno mĕsto. — *Doberlaves* (Eberndorf), selo polag Pliburga s glavnom slovenskom uĕionicom, koja je nekolikimi od Marie Terezie utemeljenimi stipendii za slovenske uĕenike providjena. —

ŠTAJERSKA.

1. U kotaru Mariborskom: *Maribor* (Marburg) lĕp i ĕist varoš, leži nešto povišeno na lĕvoj obali Drave; ima 700 kuĕah i do 5000 stanovnikah. Medju poglavitie sgrade spada: stari grad, glavna cĕrkva i varoška bolnica. Ima varoš ovi stolicu kotarskog ravniteljstva, jedan gimnazij, glavnu uĕionicu za dĕtĕake i dĕvojke, vojno odhranilište i plivalište.

Okolica lépo voće, poglavito jako dobre breskve, i vino, koje je od boljih u Štajerskoj imade. Tèrgovinu tèra železom, vinom, žitkom, i znamenite sajme imade. — *Optuj* (Pettau), na lévoj obali Drave, jošte Rimljanom pod imenom *Petovia* poznati varoš. Snažno ovo i uredno sazidano mèsto danas najznatnie stanje za nemoćne vojnike (Invalidenhaus) imade. Tèrgovinu s vinom i drugimí domaćimi proizvodi s Ugarskom i Horvatskom tèra; i š njom se do 1800 ovdašnjih stanovnikah zabavlja. Veliko ovdašnje, s jedne i druge strane Drave ležeće polje zove se: Optujsko. Ovo na desnoj obali izmedju Maribora i Optuja zove se *gornje* (Ober Petauer Feld), a izmedju Optuja i Velike-Nedelje (Grosssontag) na lévoj obali ležeće zove se *dolnje* (Unter Petauer Feld) polje. — *Ormuš* (Friedau), varošica snažna na lévoj obali Drave. — *Arnoš* (Ehrenhausen), tèrgovište leži na starom glavnom drumu medju Mariborom i Gradcom, ima veliki grad, stanovnici se ovdašnji s poljodèlstvom i tèrgovinom vina zabavljaju. Ne daleko odtuda pruža se *Lipničko polje* (Leibnitzerfeld), gdje su na mnogobrojnih brèzuljcih mnoge starine rimske, kao: oklopi, oružja, novci itd. izkopane. Na polju ovom, leži takodjer *Lipnica* (Leibnitz), u staro vrème varoš, danas pako uredno sazidano tèrgovište polag *Sulma* (Sulm) potoka. — *Sekava* (Sekau) mèsto sa starinskim gradom, koi na sekavskoga u Gradcu stanujućega biskupa spada. Po obližnjih bèrdih raste zdravo stolno vino, koje je pod imenom *Suselice* (Sausaler) po čitavom nèmeckom Štajeru poznato. — *Ivnica* (Eibeswald) mèsto staklanom svojom znamenito; ima takodjer gvoždjaru (Eisenhammerwerk) i jednu fabriku, gdje se čavli kiju. — *Ludbrèg* (Luttenberg) od svoga plemenitog, blagomirisnog i slatkog vina, koje se nad svimi ovih okolicalah vini cèni, slavno i znamenito mèsto. — *Verša* (Vernsee), tèrgovište, kojega stanovnici od priašnjih još vremenah osobite nèkoje pravice imadu. — *Zavreč* (Saurits), na horvatskoj granici malo tèrgovište s tridesetnicom. — *Serdišće* (Polstrau) polag Drave na horvatskoj i medjumurskoj granici s tridesetnicom. — *Frauenthal*, selo

s gradom polag Lažnice potoka i od velike ovdašnje mèdne fabrike znamenito. — *Langerswald*, mèsto s dobrom staklanom. — *Turnišće* i *Ravnopolje* (Ebensfeld) od najboljih švajcarijah Štajerske poznata mèsta. — *Rušena* (Maria-Rast), lépo selo s najstariom u Štajerskoj cèrkvom; ima gvozdokovnicu, dvè staklane (Glas-Hütte) i fabriku, gdje se papir pravi. — *Očeslavci*, selo polag Ščavnice potoka, od slatine i jedne rude, gdje se mlinsko kamenje kopa, na glasu.

2. U kotaru Celjskom: *Celje*, starinski i već Rimljanom pod imenom *Claudia Celeja* poznati varoš. Ima do 250 kućah i 1,800 stanovnikah, koji s vinom i žitkom najviše tèrguju; zatim stolicu kotarskog ravniteljstva, gimnazij i više cèrkvih, se kojih su dvè manastirske. Polag na bèrdi vide od podèrtine staroga ovdašnjega grada (gornje Celje), koi je prebivalište moćnih nègda celjskih grofovah bio. — *Slovenski-gradec* (Windisch-Grätz), varoš medju visokimi gorami s lèpim gradom. — *Bistrica* (Windisch-Feistritz), mèstance s dosta lèpim gradom grofa Athemsa. U obližnjih bèrdah rodi plemenito vino, od kojega najslavnije iz vinograda ovdašnjega dekana pod imenom: *Brandner* daleko je poznato. — *Brešće* (Ran), varošica na lévoj obali Šave. Okolica ova bogata je pšenicom i vinom, koja se mnogo u Kranjsku prodavaju. — *Laško* (Tüffer), tèrgovište polag Savine rèčice s lèpim gradom i nèkimi spomenici iz rimske starodavnosti; ne daleko su odtuda dobro priredjene i jako položene toplice već Rimljanom pod imenom: *thermae Tiberianae* poznate, od česa je i nèmečko ime tèrgovišta postalo. — *Konjice* (Gonovitz) mèsto na glasu od tèrgovine s vinom; ima sreberno-olovne rude. — *Vitana* (Veitenstein) ima železne rude i gvozdokovnicu; takodjer i jednu staklanu. — *Šostan* (Schönstein) sa sreberno-olovnom rudom. — *Saldenhofen* na desnoj obali Drave, ima talionicu za železo i jednu gvoždjaru. — *Rogatac* (Rohitsch) na horvatskoj pokrajini od svoje lèpimi sgradami uredjene slatine (Sauerbrunn), koju iz mnogih inostranih dèržavah gosti polaze, znamenito. Slatina ova na štajerske dèržavne stališe spada,

i jedna se staklana većom stranom samo time zabavlja, da stakla za razpošiljanje vode pripravlja, od koje se do 300,000 flašah i toliko opet u vozah na godinu u druge države razprodaje. — *Planina* (Montpreis) ima talionicu za železo; i srebërno-olovne rude ovdè se nalaze. — *Kozje* (Drachenburg) mjesto sa železnom rudom. — *Neuhaus*, mjesto s toplicami. — *Razvorce* (Raswald) na koruskoj granici ima srebërno-olovne rude (silberhaltiges Bleibergwerk). — *Kostrevnica* $\frac{3}{4}$ sata od Rogatačke slatine ležeće župno mjesto, sa svojim novo očišćenim slatinskim vrèlom poznato.

Krajska i Gorica.

Dvè ove pokrajine slèdeće imadu granice: Od sèvera Korusku; od istoka Štajersku i Horvatsku; od juga Horvatsku, Istriu i jadransko more; od zapada Istriu i Taliansku. Obadvè ukupno 262 □ milje prostora zauzimlju; odkuda na Krajsku 175, na Goricu pako 87 □ miljah dolazi.

Pokrajine ove većom su stranom pune visokih planinah i gorah. Pèrve od ovih: *Krajske planine*, koje na sèvernoj granici leže i u kojem je redu najvišja gora *Predil*, kroz koju na 3592 parizke stope visoko ležeća cesta u Korusku vodi. I od ovih planinah pružaju se južno po goričkom okružju i prama Primorju mnoge svèrži, kojih ipak nije nijedna od znamenite visine. Druga pako grana njihova, koja se istočno pruža, i Krajsku od Koruske dèli, imenuje se *Karavanka*. Gora je ova od južne (Krajske) strane gola i stèrma tako, da je drum, kojega ovuda cesar Karlo IV. za sjedinjenje kotara dravskoga i savskoga sagradi, veoma umètno i teško sazidan i gdè se jedan put nad drugim tja do vrha planine Ljublja uzdiže. U ovom redu su znatnija bèrda: *Kopica*, *Kopa*, *Koren*, *Sedlo*, *Steržec*, *Rošnica*, *Golica*, *Pokunca*, *Ljubalj* (Loibl, Lebelj ili Velb), *Javornik*, *Greben*, *Rošca*. Koja pako Štajersku od Krajske dèli, kao: *Kamnik gora* sastoji iz bèla kreča (bèloga vapnenog kamena) i do polovice je gola; zatim *Černic*, *Šveta gora*, *Trajana*, i ostala. Iz navedenih ovih gorah razprostiru se mnoge svèrži prama jugu proti unutarnjoj Krajskoj,

i ovo čini, da je ova pokrajina većom stranom ber-dovita, nu ipak unjoj nikakovih osobito visokih go-rah i bërdaš neima. —

Julske planine (Julische Alpen) počimlju kod *Triglava*, koji na granici Krajske Gorice i Koruške leži, i pružaju se odtuda po većoj strani Krajske, Gorice i Primorja. Planine ove imaju glavni svoj stan na medji od Gorice i Krajske, prolaze zatim u unutarnju Krajsku i odtuda u Horvatsku. Veći dio ovoga produženja imenuje se: *Hrušica*; zatim *Sniš-nik*, koji se uzdiže na horvatskoj krajini do 6804 b. s. odkuda se gotovo čela Krajska viditi može. Dru-ga manja bërda od ovoga proteza jesu: *Krim*, *Ja-vornik*, *Mokrice*, *Travna-gora*, *Kuselska-stëna* i najposlë na horvatskoj granici ležeće *Uskočke-gore* i t. d. *Julske planine*, čineće granicu od Gorice i Krajske, na zapadnoj svojoj strani pram Gorici imaju mnogih znamenitih i do 6800 stopah visokih vèrhovah. Od ovih jedna svèrž, zvana *Nanatske gore*, odruživši se od Krajske prama zapadu do Sotëe potoka u mnogih se manjih granah proteže; na kojoj su mnogi predëli lëpim dërvljem i dobrimi pašami nadareni. Sa vërha ovoga bërda može se imati krasni pogled na Krajsku, Istriu, Furlansku i na jadransko more. — Izmedju *Triglava* i od ovoga južno ležeće *Bohinske doline* leži ona vërlo pusta i strašna, a po tom i glasovita okolica zvana: *Za je-zerom*. Na pustom, golom i strahovitom tom prizo-rištu narave, kërš na këršu, ploča na ploči, kamen na kamenu leži, ovdašnje se klisure i dërvlja prigi-baju u bezdno, zatim kamenje se često odvaljuje, ruši i u grozovitoj ovoj tišini toliki štopot i tutnju čini, da tu nijedna ptica, kamo li koja druga zvërina, stana imati nemože. Najstrašnie je pako na izmaku zime, gdë se ništa drugo nečnje, nego štopot odla-majućih se klisurnih komadah i rušëćih se strahovitih dërvah; što sve grozovitoga razora kip predstavlja. Jezerišta, koja se ovdë nalaze, sastaju se po pod-zemaljnih kanalih s glavnim jednim jezerištem, iz ko-jega opet voda po podzemaljnem kanalu otiče, koja poslë iz jedne šuplje stëne prodire i na 40 hvatih

visoki vodopad načinajuć velikom silom u *Bohinsku dolinu* pada. Ovaj vratak imenuje se *Savica*, koja sada opet u jezero Bohinske doline ulazi, i to je po-četak južne struge od Save. —

Jedna je od najpriyatnih okolica Krajske kod *Blëdskoga jezera*. U srëdini jezera ovoga, na jednoj 60 hvatih visokoj klisuri usrëd golemih razgraniče-nih lipah stoji cërkva. Na okolo jezera opet leže bërda, koja čim se dalje pružaju, sve se više uzdižu i tako oku divan kip predstavljaju. Po bërdih su gospodarstva, gdë stanovnici, na način upravo slo-venski, raztrešene kuće, oko kućah voćnjake i njive imade; a upravo nad jezerom na klisuri jednoj leži prekrasni *Blëdski grad*, oko kojega opet po ravnici bogata, zidanimi kućami providjena sela stoje, i to sve okolicu ovu veoma prijatnom čini; a kad se još narod naš zdrav, snažan, krasan, veseo, dobrodušan u svojoj slovenskoj naravi pogleda, tad se priznati mora, da je to pravi zemaljski raj. Na jezeru ima i kupeljah (*Seebäder*), koje se pohadjaju iz svih stra-nah Krajske, osobito iz Ljubljane. Tu dolaze i mnogi gosti iz Tërsta, koji pod blagim blëdskim ne-bom lëto sprovode. Čovëk može väs tjedan mirno živiti u Blëdu, nu kad nedëlja ili koja svetkovina dodje, onda tek i Blëd oživi, na obali jezera sve vërvci od svëta, i po jezeru ljujaju se amo i tamo čamci s pëvajućimi i smijućimi Slovenkama. —

U nijednoj pokrajini austrianskoga carstva ne-ima toliko i od tako znamenite veličine podzemaljnih šupljinah i špiljah kao što u Krajskoj. Špiljah od sige (*Tropfsteinhöhlen*), u kojih se mnoga otajstva nalaze i gdë raznovërstne živuće zvëri nov podze-maljski i čudnovat svët čine, pokrajina ova na hiljade imade. Od ovih svojom veličinom i izvanrednim mnoštvom od sige (*Stalaktiten*) najznatnia je: *Pos-toinska špilja*, neopisani pogled davaju ovdë sva-kovërstne najčudnovatije od sige nalazeće se slike, gdë se vidi, kako se ove od svodovah i stënah na hiljadu načinah ili u vis uzdižu, ili dole kano u ponor protežu; k tomu jasnost ona kristalna i nebrojeno mnoštvo takovih u prostranoj špilji ovoj nalazećih se

raznovrstašnih slikah čovjeka na čudo i udivljenje i nehotice privlaču. Ukraj stare ove šupljine, koja je više nego 300 godišta već poznata, nalazi se još druga i ne odavna iznajđjena: *Ferdinandova špilja*, sadašnjemu cesaru i za onda cesareviću na čast tako imenovana. — Jedan sat od Postoine udaljena je zatim: *Magdalenina špilja*, koja se od jedne tamo stojeće crkvice tako imenuje; glasovita je od jednoga u nutri nalazećega se jezera. — *Podpeč* i *Kumpole* dvě poznate šupljine, koje u unutaršnjem jezero imaju. U okolici *cirkničkoj* mnoge se podzemaljske špilje nalaze, od kojih je na bërdu *Vinivèrh* najznatnija. — Zatim su još i *Lačnagora* i mnoge nebrojene druge špilje, koje po većoj strani pokrajine ove razprostranjene raznovrstašne i lèpe slike predstavljaju.

Napomenuti se mora, da mnoge okolice pokrajina ovih veoma malo vode imaju; tako je poznata strana jedna *suha Krajska* zvana, koja višeputih lèti veliko pomanjkanje vode tèrpi. — Rjeka i potoci pako, koje pokrajine ove imaju, znatnii su: *Sava* na sèverno-zapadnoj strani Krajske iz dva izvora sèvernoga i jušnoga protiče; sèverni izvor dolazi od *Velike-Gorice*, jušni pako od bërda, *Savica* zvanoga, i svojim tečajem *Bohinsko jezero* načinja. Ova se dva potoka posle kod *Radolce* sastaju, gdje ukupno *Savu* rjeku načinjaju, koja zatim jednu stranu Krajske prošjeka, potom medje od Štajerske i pokrajine ove čini i najposle kod *Mokricah* u *Horvatsku* unilazi. — *Kerka* (*Gurk*) od većjih je Krajskih potokah; izvire iz *Višnjegore* i naprotiv *Brežcam* u *Savu* utiče. — *Kupa*, koja ovdě donikle granicu medju *Horvatskom* i *Krajskom* napravlja, zatim dalje u *Horvatsku* odlazi. — Posle su još: *Sora* (*Zajer*) i *Ljubljana* znatnii potoci, koji se obodva u *Savu* saljavaju. — Od potokah u *Gorici* znatnii su: *Sotča* (*Isonzo*, *Ischnitz*) iz dva vrutka izvire, kroz celo goričko okružje od sèvera k jugu protiče, kojim se putem na mnogih mjestih od klisurastih stjenah stěšnja, dokle na *furlanske ravnice* nedojde, gdje pod imenom *Zdoba* u *jadransko more* unilazi. U potok ovi medju ostalimi saljavaju se: *Idrica*, po kojoj iz

Krajske mnogo dèrvah dolazi; *Vipavšica* (*Vippach*) takodjer iz *Krajske* dolazi; *Koritnica* iz goričkoga okružja medju velikimi klisurami dotiče i d. o. Od potokah u *Gorici* znamenit je zatim: *Tër* (*Timavo*, *Timavus*), potok ovi već je negda kod starih *Rimljanah* glasovit i iz najdavniih dogodovštine vrèmenah poznat, kojega to jest i *Virgilio* u svojim dèlih napominje; izvire blizu mora ne daleko od mēsta *Tibaina* iz sedam izvanjskih i više podzemaljskih šupljinah, nu tolikom silom i takovom preobilnostju, da isti morski brodovi tja do viralista dobroditi mogu.

Krajska zatim ima mnoge potoke i vrutke, koji ovdě pod zemljom velikim žamorom i šumom teku i odtuda višeputih pod drugim imenom izlaze. Tako je: *Pivka* (*Poik*) koji dva puta pod zemlju unilazi i toliko opet putah pod drugim imenom izlazi, dok se kod *Vèrhnika* najposle pod imenom *Ljubljana* kao brodiv potok nepokaže. Ovomu su spodobni: *Ribnica*, *Bistrica*, *Globovca*, *Sešinca* i drugi ostali. —

Vodopade ima *Krajska* na *Ljubljani* kod *Fušine* (*Kaltenbrun*) i u *Bohinju*. — U *Gorici* se od ostalih kao glasoviti vodopad napomenuti može kod *Podmoca*. —

Jezerah u *Krajskoj* imade: *Bohinsko jezero*, koje *Savica* načinja i prošjeka. — *Bljèsko jezero*, koje u srediini otak s crkvicom imade i kojega krasota dosta se opisati nemože. — Od svih medjutim jezerah u *Krajskoj* najznatnii je: *Cirkničko jezero* (*Zirknitzersee*), koje četiri otoka na sebi imade, i prostor od 28,665 jutarah zauzima. Jezero ovo različitih i nekoih veoma znamenitih dubljinah imade; tako je najznatnija dubljina „*Rešeto*“ zvana, koja pri središnjem stanju vode do 56 stopah imade. Najčudnovatije je opet kod toga jezera, što se jedno vrème izsušiti, drugo opet vodom sasvim napuniti znađe, što podzemaljske njegove šupljine čine, koje sada proždiru, sada opet rigaju vodu. Jezero ovo višeputah je kroz celu godinu vodom napunjeno, i tako se padanje i rasteenje nikako stalnim vrèmenom neravna. —

Od topliçah *Krajske* znatnii su: kod *Novog-*

města (Neustadt); kod *Soteske* (Einöd) i kod *Altenburga*; druge se manje polaze. —

Podnebrje u gornjih stranah Gorice, gdje su vèrsci od bèrdah snègom i ledom posuti, zatim u sèverno zapadnih stranah Krajske poradi bližine snèžnikah oštro je i susèdstvo oštrièga zraka od Koruške napominje. Nu inako to u južnih Gorice i Krajske stranah biva: ovdašnji već priatnii zrak niti je oštrinom sèvernoga vètra, niti opet mnoštvom snèga zimi izopačen, i šta više: već ista bližina mora zemlji južnoga talianskoga zraka blagost podèljuje. —

Samo na veliku stanovnikah nepriliku na južnoj gorièkog okružja i južno zapadnih stranah Krajske, kao predèlih bliže mora ležeèih jesu: *Široko* i *Bura* zvani vètri, koji su višeputah zdravju ljudih i proizvodom naravskim škodljivi. —

U plodnosti naravnoj nisu pokrajine ove osobito bogate. Od podzemaljskoga blaga, kao u kamenju: *gorskih kristal* (Bergkristal), *porphyra*, *ophitah*, *jaspisah*, *granatah* gornja Krajska imade. — *Zemlje svakovèrstne* (Thon) u znamenitoj kolikoèi u brèžuljcih kod Ljubljane, bohinskoj dolini i t. d. — *Sadre* (gipsa) u gornjoj, zatim bèle i prozračne sadre kod svete gore imade. — Mnoštvo svakovèrstne fele mramora na mnogih se mèstih Krajske i Gorice nalazi.

Od ostalih rudah ima Krajska mnoštvo *šivoga srebra* kod Idrie i drugih mèstah. — *Železo* se takodjer na mnogih mèstih Krajske kopa. Od goriva *kamenoga ugljevja* u obadvè pokrajine na više mèstah imade. — Svakovèrstne fele travah raste u Krajskoj, i korenja lèkarskoga svakojakoga imade; od čega naposeb poznato i bogatstvom svakovèrstnih travah glasovito je „*Nanas*“ bèrdo. — U Gorici pako po južnih i od sèvera obranjenih predèlih nèkoje toploga podnebrja trave na prostom zraku rastu. —

Poslenost svake vèrsti žita, kao: pšenicu, kukuruz, ječam, raž, hajdu, zob i proso; kèrtolu, zatim i svakovèrstnu povèrtlinu, kao: pasulj, grah, leču i t. d. proizvodi. K tomu: lan, konoplje i svakovèrstno voèe u pokrajinah ovih rodi. —

Šume u Krajskoj svake fele dèrvah imadu, od

kjih se, osobito od jelah, u druge pokrajine znamenita kolikoèa na godinu prodaje. — Gorica osim toga i nèkoja toploga podnebrja dèrvlja imade; tako smokve na nèkojih mèstih polag starih zidovah rastu, zatim: bademi (mandale), kesteni, narandje i t. d. *Mastine* pako i *lavorovo dèrvo* u topliem, bliže mora ležeèem kraju uzpèvaju.

Vinogradi mnoga dobra vina proizvode. — *Rogate marhe*, konjah, ovacah, kozah i kèrmakah imade; k tome svake fele divjaèine, domaèe piladi, pèclah, svilnih bubah, potoènih i morskih ribah i rakah, a osobito jako dobrih cèrnih puževah u jednoj peèini kod Tibaina u ovih pokrajinah nalazi se. —

Stanovnikah broj u obadvè ove pokrajine 633,960 dušah iznosi; odkuda na Krajsku: 458,860; na Goricu pako: 175,100 glavah pripada. —

Puèanstvo pokrajinah ovih pokoljenje je *slavensko-ilirskoga*; narèèje pako, kao i kod svih gornje Ilirije Slavjanah, *slovenskim* se naziva. — Nèmcii samo po varoših stanuju i to u neznatnom broju. — U Gorici osim slovenskoga naroda stanuju takodjer tako zvani *Furlani* (Friaul), kojih je narèèje iz talianskoga i ilirskoga jezika smèšano tako, da ga ni Ilir ni Talian nerazumie.

U gornjoj i srèdnoj Krajskoj stanovnici su lèpoga, tankoga i visokoga struka, što se već po donjih stranah manje vidjeva. — Gorice stanovnici velikom su stranom dobroga i jakoga tèla. —

Kranjac poglavitu hranu imade u kruhu od elde, ječma i po nèkojih okolica od kukuruza; od brašna zatim jako rado tako zvane žgance prave. Osim toga: kupus, svakovèrstno zelenje, repu, merlin, kertolu i ostalu povèrtlinu, k tome svakovèrstne kaše za navadna jela upotrèbljuju. Meso se malo troši. Vino za napitak služi, koje i u nèkih okolica prekomèrno ljube; tako se donji Kranjac Gorencu, koī manje pije, porugava: da se na popol sata pred kèrèmom promišljava, dali bi u nutra stupio, ili ne. Po većih mèstih piva imadu; rakia se malo troši. — U Gorici je hrana radi susèdstva mnogo već talianskoj spodobna; kukuruzni kruh i od iste melje na-

činjena polenta, varivo i zelenje ovdě se već velikom stranom uljem začinja. Blizje opet do mora stanujućim; ribe na ulju priugotovljene glavno su jelo. Meso ovdě kao i u Krajnskoj prosti seljanin slabo troši. Za napitak imadu vino, koje kao i rozoliju goricki stanovnik rado pije. —

Kuće su u Krajnskoj većjom stranom polag lepote derveta, koje u mnogih okolicalah raste, dervene; drugdě pako, gdě manje dervah imade, jesu od kamena. — U Gorici naprotiv više od kamena i malo od derveta kućah imadu, i ove su većinom na jedan kat visoke i crěpom ili kamenom pokriveno. —

Nošnju je Kranjac većjom stranom starinsku svoju slovensku zadržao: škuromodru podugačku haljicu, veliki okrugli klobuk, koji u lětu cern slamnat imadu; zatim cerne kožnate do kolěnah samo i ovdě predjicom (Schnalle) stegnute hlaće, na nogah visoke težke čizme. Doljenac na putu oběsi torbu, gornac pako bisage na pleća. Zimi mnogi kabanicu od sukna ili iz bèle jagnjetje kože do polovice tēla kratki kožuh imadu. Blizje do Istrie stanujući nešto od istrianske, blizje opet do Horvatah nešto od horvatske, nošnje poprimiše. —

Zene po mnogih okolicalah škuromodru opravu ljube. Tako jedne počesljane svoje vlasi uzkom u na okolo glave cernom vèrpcom vežu; vèrpca ova tako po gornjoj strani čela omotana jako dobro dolikuje; druge opet cernom kapom, koja je bēlimi čipkami (Spitzen) narešena, glavu pokrivati običaju. Rubača (Häckchen) od mēda ili srebernoga drotu, višeputah krivimi kamečki ili varkom nakitjenimi, zakopčana. Uzak, cern i od naprēda kratak steznik (Mieder) bēlimi vèrpcami i čipkami narešen, čvèrsto stišnjen tēlo Slovenki krasī. Više pāsa cern, kožnat i dva pèrsta širok remen tēlo omata, koji je opet svakoličnimi od mēda komadići ili kamenčići nacifran. Uz desno bedro visi žepnim nožem providjen remen; zatim na nogah cèrvene hlaćice (Strümpfe) i žučkaste il cèrne cipele imadu. —

Zene po gornjoj Krajnskoj čistoćom i sněžnom

bēlinom opravah svojih osobito se odlikuju. Ovdě gornju stranu pokriva, ili bolje reći, krasī, bēla kratka i upravo k tēlu skrojena rubača, koja je od naprēda sa više zaporakah od mēda (Messing) a kod imućnih i od srebra zakopčana. Na donjoj opet strani tēla nose od bēloga platna opravu, prěko koje se po svetkovinah i zimi još druga cerna oblaći, koja kratak i od naprēda produžen, cern svilen steznik, posvuda vèrpcami i čipkami nacifran, imade, koji je najposlě dugom jednom cèrvenom vèrpcom zakopčan. U zimi cerna suknenā i do kolēna pružena gornja haljina brani tēlo od zime; drugdě opet bēl izjagnjećeg kèrznā kožuh imadu. Na glavi odtraga od mēda ili cèrne, kadife (baršuna) naćinjen vènac nose, na kojemu dvě od vlasih spletene kite zamotane stoje; prěko kojega opet lēpa i višeputah izvezena peća glavu krasī. Po većih svetkovinah dèvojke kite ove zlatnimi žicami ili cèrvenimi vèrpcami lēpo nakitjene niz pleća spuštaju. —

Od poljodēlstva, marhe, rudah i rukotvorja, kao glavnih zabavah naroda ovoga, na kratkom se kazati može: —

Poslenost i marljivost stanovnikah u Krajnskoj u obće je velika, a u srēdnjoj Krajnskoj najveća. Stanovnik srēdnje Krajnske maloplodna polja svoja, za da i kakovu hasnu odtuda imade, velikim trudom i mukom obdēlavati mora; tog već u donjoj Krajnskoj neima, gdě pšenica, kukuruz i drugi žitak obilnom plodnostju trude poljodēlcu naplatjuje. — Kukuruz malozèrnasti (cinquantine) osobito dobro naprēduje u vipavskoj okolici. — Pšenica lētna jako se u Krajnskoj sije. — Proso takodjer, nu prie se je još više sijalo. — Kèrtola se po nēkih okolicalah Krajnske jako dobro naplatjuje. —

Povèrtline svakovèrstne po vèrtih ukraj kućah imadu, i ova se većom stranom dobro izplatjuje; zatim pasulj u polju medju kukuruzom sade, gdě takodjer i tikve i bundeve rastu. —

Voća u srēdnjoj i donjoj Krajnskoj od svake fele imade, od čega se, imenito od suhah šljivah, znamenita kolikoća na more prodaje. — Lan se sije, nu

samo za domaći barat. — Vinogradi krajnski proizvode svakojaka crvena i bela vina, koja su na mnogih mestih i od znamenite svoje jakosti poznata. U novie doba za ovo oplemeniti, učinjena su od mnogih gospodarah pokušanja i s dobrim uspehom, jer mnogi takova umetno priredjena vina s dobrim dobitkom prodaje.

Šume su, poglavito u gornjoj Krajnskoj, u jako dobrom stališu. Mnoštvo se odtuda, tako za stanja graditi, kako i u daske izpiljenoga jelovoga i orahovoga drveta razpošilja u Istriu i ostale obližnje pokrajine.

Poljodjelstvo u Gorici talianskomu se gospodarstvu velikom stranom prispodobiti može. Ovako je na primjer cela okolica varoša Gorice vertu spodobna: jelo i pilo raste ovdé na jednom komadu zemlje: jednaki najmre redovi od svakoverstnih drévah, gdje i istih smokavah, zasadjeni stoje, koji se, da odviše veliki hlad nećine, podkresuju, što opet na mesto drévah za oganj služi. Redovi od ovih drévah udaljeni su na 6 i negda na više hvatih jedan od drugoga, uz svako pako drévo pruža se po jedan posadjeni ters. Prostor oni, koi je medju redovi, služi za pšenicu, kukuruz i drugi žitak sijati: i tako se cela okolica kao jedna šuma, vinograd, i plodovita oranica smatrati može. — *Pšenica* se u goričkom kotaru jako sjeje. — *Kukuruz* malo- i velikozernasti dobro se izplattjuje. — *Ječma* po svuda; *hajdine* pako po nekih samo okolicalah imade. — *Kértola*, k tomu i svakoverstna povertlina, poglavito *dinje* i *tubenice*, dobro rode. — Voće bez svakoga obradjivanja dobro plodi, od kojega i nekoje toploga podnebjja, kao: *smokve*, na mestih prama suncu okrenutih i od mernih veterah obranjenih, zatim *masline* ili *olikovo drévo* po nekotih južnih i bližje mora ležećih krajevih napreduju. — *Lana* po nekih samo predelih, *konoplje* pak imade po svuda.

Od poglavitih pako izvorah bogatstva u Gorici jesu vinogradi, koji se ovdé na talianski način obdelavaju, i u obće uzamši, bolja proizvode vina, nego li u obližnjih mletačkih pokrajinah. Ovako se crveno

goričko, *Refoško* vino zvano, jako ceni i razpošilja u druge inostrane države. Osim toga imade Gorica na svojih bérđih i mnogo beloga, jako dobroga vina.

Većja strana šumeh i lugovah u Gorici stoji pod komorskim upravljanjem, i u dobrom je redu, odanle se znamenita kolikoća dréva svake godine na more za gradjenje brodovah prodaje.

Marha rogata u Krajnskoj radi dobrih pašah, zatim dobroga i pozornoga načina, kojim se u mnogih okolicalah o njoj nastoji, lepa je i veliku korist donasa. Tako na primjer stanovnici Bohinske doline (*Wocheiner Thal*) prodaju na godinu mnoštvo putra, masla i sira u Ters. — *Konji* su u Krajnskoj, pošto su dobre pazduhe zaveli, lepo oplemenjeni. *Kermci* naprotiv za potrebcinu doteravaju se većom stranom iz Horvatske. — *Ovacah* nedérže mnogo u Krajnskoj, a i koje imadu, od proste su samo vune. — *Pčele* u mnogih okolicalah proizvode znamenitu kolikoću meda.

Rogata marha u Gorici većom je stranom tirolske plešine i dobro se nastoji; sir iz nekih okolicalah pokrajine ove jako se daleko raznosi. — *Konji* su hitri i jaki; neki opet gospodari dréže magarce i mule. — *Ovce* polag prijatnosti podnebjja i ležaja, kad bi na njih veću pozornost obratjali, mnogo bi se bolje izplattjivale. — *Kermke* doteraju najviše iz Horvatske, koji se opet za domaću porabu kod kuće hrane. — *Pčele* u pokrajini ovoj, gdje mnoštvo mirisnoga cvétja imade, jako bi se izplattjivale, kad bi gospodari na lepi ovi predmet više skérbi obratjali.

Svila u Gorici od najpoglavitih je domaćega gospodarstva izvorah; veliko se mnoštvo ovdé zasadenih dudovah vidi nuz puteve i po drugih okolicalah; šta takodjer povod daje stanovnikom pokrajine ove, da se s ovim svakoj državi veoma korisnim predmetom, time više bave, i tako svake godine ne malu korist odtuda dobiju. Najveće su u pokrajini ovoj dvé svilane u *Farri*, u kojih se znamenita kolikoća svile i za druge države prigtovljuje. —

Od ribah: u Sotci potoku imade lepkih pastervicah; kod obale se opet svake fele morske ribe love. —

Rudarsko bogatstvo Krajske sastoji poglavito, u najvećoj i najboljoj rudi živoga srebra (Queksilber) kod Idrie, koja se za najbogatiju od svih rudah ove fele u cijeloj Europi drži. Prve vrsti živo srebro ovdje se već u jamah čisto u kožnate kese bere; druge vrsti kopa se već težje, nu po izganju višeputah daje $\frac{1}{5}$ čistoga živoga srebra. U obće uzeto izkapa se u ovih rudah na godinu okolo 5000 centih živoga srebra. — *Olovo* se polag sela Krajske gore kopa u snježnih gorah, nije medjutim od nikakove znamenite kolikoće. — *Zelesnih rudah* imade na mnogih mjestah u Krajskoj, nu mnoge i od rudah ovih već su u novije doba i zapuštene. Zelezo se ovdje niti tako izvrstno, niti u tolikoj kolikoći izkapa, kao što u Koruškoj. — *Mramora* svakovrstnoga a osobito crvenoga imade. —

Gorica neima nikakvih rudah, nu zato je svake vrsti lepim mramorom i ostalim kamenjem bogata. Najlepši je pako crveno pisani mramor, koji se kopa u Valentinskom bërdu kod Gorice. Mlinskoga se opet kamenja mnogo ovdje pravi, i svake fele zemlje imade. —

Rukotvorje Krajske u mnogoj je struci poznato. Platno se ovdje po mnogih okolica jako lëpo i dobro napravlja; neki tkalci prigotovljuju takodjer svakovrstna šarena tkanja, koja su stanovnikom za domaću porabu. — Jedna suknena fabrika u *Sgošu* blizu Radolca pravi srëdnja sukna. — Svake se k tomu fele kože uradjivaju, koje za potreboće pokrajine ove dovoljno služe. Tako se u *Ribenci* (Reifnitz) množtvu načinja podstavne kože, koja se zatim u Tursku i Ugarsku razprodaje. — Mnogovrstna zatim od dërva umëtna dëla razpošiljaju se i u druge inostrane pokrajine. — Sitah tankih množtvu; klobukah slanatih takodjer i od umëtneiga, dëla napravlja se za Nëmacku i druge dëržave. — Zelezo u rudah domaćih izkopano priugotavlja se takodjer kod kuće; svakovrstna k tome pokućna orudja napravljaju domaći zanatari. — Staklanah i papirana imadu nëkoja mësta, nu ovdje se samo prostia načinjaju dëla. —

U Gorici platno, što se kod kuće napravlja, nije

dovoljno za domaću porabu. — *Koše* se priredjavaju na mnogih mjestih. — Šećerana imade u Gorici znamenitih. — Ostala spodobna i umëtne obërtnosti dëla slabo se napravljaju u pokrajini ovoj, nego se većom stranom, koliko potrebine stanovnikah zahtëvaju, dovoze iz obližnjih i iponešto iz inostranih pokrajina.

Vërozakon u pokrajinah ovih jedino je rimokatolički; imade tu dva biskupa: u Ljubljani i Gorici. Luterani i Kalvini imadu slobodno vëroizpovëdanje, nu ovdje u neznatnom samo broju živu.

Za vrëme rimskoga carstva spadala je Krajska pod stranu staroga *Ilirikuma*: *Panoniu gornju* ili *zapadnu*, koja se je drugačie *prva Konzularska* (prima Consularis) i *Norikum*, a od nëkojih i *Japidiom* imenovala. Nëki pisci nazivaju Krajsku i *Marchia Slavonica*, poradi ležaja na granici od Slavonie. Ime *Crania*, koje po svoj prilici dolazi od *Kraina*, odkuda nastade opet *Carniola*, napominje već u osmom stolëtju dogodovština, kako *Paul Varnfried* u *Historia Longobardorum* piše, koje se je ime u današnje *Carniola* pretvorilo po latinski, po narodnom pako jeziku u *Krajska*, što je po svoj prilici ležati morala na krajini dëržave koje. Kasnie *Karlo Veliki* osvoji pokrajinu ovu i predade vojvodi furlanskomu (Friaul) za ravnanje, zatim opet upravljahu vojvode koruški šnjome. Godine 972 imala je Krajska svoje vlastite vladare, koji su u Krainu (*Krainburg*) stolovali i nëki od njih naslov vojvode (*Herzog*) imali. Nu ovih se je gospodstvo protezalo samo nad jednom stranom Krajske, s kojom je takodjer Istria i Furlanska jedno doba sjedinjena bila; druga opet strana Krajske spadala je stranom na vojvode od Koruške, stranom na Freisingške biskupe; i nëki još drugi biau nad jednom stranom od Krajske posebni gospodari, koji se nezavisnimi učinise od vojvodah koruških. Zatim Leopold iz kuće Babenbergah od Austrie i Štirie kupio je od Freisingškoga biskupa nëkoja u Krajskoj posëdovanja; njegov sin Friderik po ženitbi s Agnezom od Tirola povëkša opet dobra svoja u Krajskoj na toliko, da je god. 1233 uzeo naslov gospodara od Krajske.

Koi naslov vojvode koruški dobrim okom negledajući, takodjer si sada uzeše naslov gospodarah Krajskih. Na što cesar Friderik II. dopusti Frideriku gospodaru od Krajske, da se vojvodom od Krajske imenuje, i tako sada Krajska postane vojvodiom. Po smerti Friderika krajskoga vojvode Rudolf I. Habsburžski osvoji sebi Krajsku kao na carstvo sada spadajuću pokrajinu, i kada je Otokara českog kralja nadvladao, i tako se u carstvu učvrstio, pokloni godine 1282 Krajsku sinu svojem u Albrechtu. Nu još je i sada Meinhardt, grof od Tirola, imao veliku stranu Krajske pod sobom, koju je on stranom kao ujedno vojvoda koruški, stranom pako kao od cara poklonjena dobra držao. Kada pako god. 1335 grofovi od Tirola izumreše, pripade čela Krajska Austriji, i od toga vremena, izvan 1809—1813, ostade neprestano pod austrijskom vladajućom kućom. —

Pod austrijskim vladari navaljivali su višeputah Turci na Krajsku i mnogo putah ju robili, dokle stališi Krajske nenačiniše karlovačku tvrđavu i u nju nepostaviše posadku, koja je pokrajinu ovu od nasertanja Turakah branila. —

Da je i Gorica negda u staro vreme strana staroga Ilirikuma bila, to se znade iz geografskoga produženja stare Ilirie. Nu šta se je posle po padnutju ovog s pokrajinom ovom pripetilo i koje sudbine preterpi pokrajina ova, o tom žalibože malo kazuje dogodovština, jer stari izvorni dokazi manjkaju. To se samo znade, da je Gorica vlastite svoje grofove imala i da Henrik IV. cesar, pokrajinu ovu verovatno, kad su domaći grofovi izumrli, pokloni tirolskim grofovom; od kojega je kolena glava Gottfried II. vladao od god. 1090 do 1121. Za Mainhardtom III. opet dva njegova sina Mainhardt IV. tirolsko a Albrecht II. goričko na poseb koleno započese. — 1500 preminu Leonart grof gorički bez mužkoga odvetka, na što cesar Maksimilian I., polag već od svojih predjah pogodbah učinjenih, kao u učinjeni zalog u posjedovanje uze Goricu; od kojega vremena ostade ona neprestano pod austrijskom kućom, i austrijski carevi od Maksimiliana I. naslov

imadu knežkih grofovah (gefürstete Grafen) od Gorice. U novie vreme pokrajina ova takodjer spadala je pod novoustrojenu od Francezah kraljevinu Ilirie do god. 1813; od toga vremena i do dan danas spada jednako pod istu kraljevinu, nu pod vladom austrijskom. Jedno vreme spadala je južna strana Gorice pod mogućne negda patriarke od Aglara (Aquileja), koji u ovih krajevih velika posjedovanja imadiahu, i neko vreme nezavisno vladahu. —

Upravljanje političko u pokrajinah ovih neomeđajeno je, kao i u ostalih austrijsko-nemačkih državah. Krajska sastoji iz tri okružja: *Ljubljanskoga*, *Novo-městanskog* i *Postoinskog*, koja opet pod glavno ljubljansko ravniteljstvo spadaju. *Goričko* je okružje podvrženo glavnomu tjestjanskomu ravniteljstvu. Pravicu od prve molbe (erster Instanz) podjeljuje glavno ravniteljstvo; za druge pako molbe pravicu podeliti je apelacionalni i zaglavni verhovni sud u Celovcu. —

1. U okružju ljubljanskom jesu poglavitia mesta: *Ljubljana* (Laibach, stara Aemona) glavni varoš Krajske polag Ljubljane potoka, na kojega se desnoj obali veća, na levoj pako, gdje i Schlossberg leži, manja strana pruža. Pet mostovah vodi ovdje preko Ljubljane potoka i savez načinja stanovnikom varoša ovoga. Ulice su velikom stranom uzke, neravne, zlo potaracane i blatne; glavni naprotiv tergovu dobro potaracani i čisti. Cela Ljubljana, neracunajuc ovamo stranjske i vojničtvo, broji do 900 kućah i 11,000 stanovnikah. Najlepsii su varoša ovoga tergovu: kapucinski terg, zatim stolni terg i novosajamski terg. Ima varoš ovi mnoge lepe cerkve i druga stanja. Tako je od cerkavah: Stolna cerkva sv. Nikole; lepa cerkva svetoga Petra; župna cerkva sv. Jakoba i opatička cerkva. Od drugih sgradah znatnie su: državna kuća, vecnica, biskupova palača ukraj stolne cerkve i druga nekoja odlična stanja. Na gradskom berdu (Schlossberg) stoji stara tvrđava, koja je u francezkom poslednjem boju mnogo preterpila; u nju se pako danas krivci zatvoraju. Krasni je odtuda izgled na celu obližnju i dobro ob-

dělanu ovu ravnicu. Ljubljana je stolica državnoga i okružnoga poglavarstva, i mnogi drugi občinski službenici ovdě obitavaju. Biskup zatim i njegov stolni kaptol stolicu svoju ovdě imadu. Varoš ovi nadalje ima: jedan licej, gimnazij, glavnu učionicu za detčake i jednu kod opaticah za dčevjke; poljskoga gospodarstva i jedno skladnoglasnosti društvo. Za razveseljenje stanovnikah služe lěpi vèrti i druga u okolici varoša šetalista. Poslenost proteže se samo na gradjanah domaće ruktovorne proizvode. Tèrgovina ipak vodi se na kopnu s Tèrstom i s drugimi izvanjskimi i unutarjnimi varoši; na Savi pako s Horvatskom i ostalom ugarskom zemljom. — *Krajin* (Krainburg) varošica sa starinskim gradom na jednoj klisuri, ima 1,800 stanovnikah, koji od poljodělstva i ruktovorja živu. — *Radolca* (Radmamsdorf) varošica, vlastitost grofovske Turnove obitelji; ima 700 stan., koji se tèrgovinom i ruktovorjem mnogo zabavljaju. — *Škofjaloka* (Bischofslaak) varošica u dražestnoj okolici 1,800 stanov. brojeća. — *Kamnik* (Stein) sa starinskim podèrtim gradom; čipke, koje se ovdě prave, mnogo se raznose po sajmiH Horvatske i Štajerske. — *Jesenice* (Assling), tèrgovište na lěvoj obali Save, imade tèrgovinu s kozami i pamučnimi čarapami (Baumwollstrümpfe). — *Tèržec* (Neumarkt) tèrgovište bèrdi obkoljeno, u okolici su mnoge gvoždjare (Eisenhammerwerke), strojbarie (Ledergerbereien); zatim se pletu mnoge čarape, i s ovimi se znamenita tèrgovina vodi. — *Stara-loka* (Altenlack) tèrgovište, kojega se stanovnici mnogo tkanjem platna zabavljaju. — *Bistrica* (Feistritz), selo polag potoka istoga imena s železnimi rudami; ovdě se takodjer čavli i ostale železne sprave načinjaju. — *Sgoš* (Sgosch) selo, ima suknenu fabriku. — *Dolnji i gornji Krop*, dva sela, gdě se u okolici peći za talenje železa i mnoge čavlarnice nalaze; ovdě se i svakovèrstno železno orudje pravi. Lěpi ovdašnji grad *Mačkovkamen* (Katzenstein) zvani mnogimi je lěpimi kipovi zatim lěpim vèrtom i u njemu vodometom ukrašen. — *Zelesenka* (Eisern) jedno od najvećih selah u Krajskoj; ima 1,400 stanov. dvě talionice i jednu

gvoždjaru; zatim se mnoštvo svakovèrstnog železnog orudja ovdě pravi. — *Dul* (Lustthal) město pri utoku Ljubljane u Savu, s lěpim gradom i vèrti Barona Erberga. U vèrtu je podignut lěp spomenik cesaru Franji I., koji je ovdě 16. svibnja bio 1818. — *Blědski grad* (Veldes), selo polag blědskoga jezera s jednim gradom. Ovdě kao i po obližnjih selih napravljaju stanovnici prostoga sukna; zatim i od dèrveta svakovèrstna dčela, koja se u okolišnje kotare raznose. U srěd jezera ovoga nalazi se cèrkva od prošćenja: *Blědska majka Bošja* zvana. — *Krajska gora* (Kronau) selo na sněžnom bèrdu i polag Save ležeće. — *Pod-koren* (Wurzen), selo ležeće blizu izvora sèvernoga viranjka Save, ima blizu veliku podzemaljsku špilju. — *Moistrana* (Moisterna) selo na podnožju Triglava ležeće s železnimi rudami. — *Juvornik* (Jauerburg) selo na jedan sat od Jesenice udaljeno; ovdě se tali i priredjuje (ocel) čelik. — *Běla* (Karner Vellach), i ovo je město jedan sat od Jesenice udaljeno. — *Gornji-Kolovrat*, ima istoga imena starinski grad, koji je izvorno rodno město grofovske obitelji toga imena. —

2. U okružju Novo-Městanskom: *Novo Město* (Neustadt) dobro i uredno sazidani varoš, leži s jedne strane na brězuljku u plodnoj i prijatnoj okolici polag Kèrke potoka. Ima 250 kućah do 1500 stanovnikah, gimnazij, tri cèrkve i jednu glavnu učionicu. — *Kèrško* (Gurkfeld) leži na desnoj obali Save rěke, ima do 800 stanovnikah, koji se obradjivanjem vinogradah mnogo zabavljaju. Tu stoji na bèrdu grad grofa Auersberga, na kojega i varoš ovi spada. — *Višnjagora* (Weichselburg) mala varošica s podèrtinami grada istoga imena; ima preko 400 stanov., koji se mnogo vunenim dčelom zabavljaju. — *Metlika*, blizu Kupe potoka na podnožju uskoćkih gorah i na horvatskoj granici ležeća varošica; ima do 900 stan. i cèrkvu od prošćenja. — *Kočevje* (Gottsche), varošica kneza Auersberga, ima 700 stanovnikah. — *Turjak* (Auersberg) tèrgovište sa starinskim grofa Auersberga, inače i Turjački zvanoga, gradom, koji lěpe oko sebe vèrte imade. — *Ribnica* (Reifnitz)

tèrgovište, u okolici pravi se veliko mnoštvo svakovèrstne drvene i železne robe, koja se raznosi i u druge inostrane države. — *Dolenaves* (Niederdorf), selo mnozinu lončarah imajuće, koji veliku stranu Krajske svojim dèlom providjuju. — *Hof*, selo polag Kèrke potoka, znamenito od železnih rudah kneza Auersberga. Ima talionicu za železo (Eisengusswerk) i više zanatljah, koji svakovèrstnu železnu robu prave, koja se posle u druge države prodaje. — *Soteške toplice* i *Jezirske toplice*, dva kupališta polag Novoga mèsta. — *Bèli kamen* (Weissenstein) polag Kèrka potoka s lèpim gradom; u blizini je jedna znamenita gorska špilja. — *Mokriće*, selo polag Save i horvatske granice s lèpim gradom. — *Soteška* (Einöd) selo polag Kèrke s lèpim gradom na stèrmoj uzvišenosti položeno. — *Mokronog* (Nassenfuss) tèrgovište u plodnoj okolici; blizu na mramornoj klisuri diže se grad Klingenfels zvani, koji je lèpimi vèrti obkoljen i kupalištem providjen. — *Kostanjovića* (Landstrass) na jednom otoku od Kèrke ležeće mèsto. — *Otočica* (Vördel) poldrugi sat od Novoga mèsta ležeće mèsto. — *Šetičina* (Šittich) selo s gradom, koji je odpric cistercitalah monastir bio. — *Rakovnik* (Kroisen-Bach) selo s gradom polag Rakovoga potoka. — *Dobrovica* (Guttenhof), u plodnoj okolici ležeće mèsto. — *Litja* (Littay) tèrgovište kneza Auersberga polag Save. — *Kostel* tèrgovište s gradom na bèrdu polag Kupe. —

3. U okružju postoinskom: *Idria*, varoš s najbogatiji rudami živog srebra, leži u jednoj dubokoj, uzkoj i od velikih bèrdah zaklopljenoj dolini polag potoka istoga imena. Broji do 400 kućah i 4,300 stan., koji se većinom rudarstvom zabavljaju. Uhod urude ovdašnje nahodi se gotovo usred varoša, gde na početku jedna cèrkvica stoji, kod koje ulazeći rudari svakiputa svoju molitvu izvršivaju. Strahovita je dubljina i velikoća podzemaljskih ovih šupljinah. — *Loš* (Laas), varoš s gradom na bèrdu, ima preko 600 stan., koji s kožami i morskom soljom najviše tèrguju. Ovdè je na blizu podzemaljska špilja, u kojoj se ribami bogato jezero nalazi. —

Postoina (Adelsberg), tèrgovište pod jednom velikom klisuròm, na kojoj se vide podèrtine grada Postoine. Ima stolicu ravniteljstva ovoga okružja. Vredno je ovdè vidèti najčudnovatiimi svake fele slikami napunjene špilje: *Postoinska* i *Magdalenska*. — *Čirk-nica*, tèrgovište ležeće polag jezera istoga imena; ima do 1,400 stan., koji s ribami i morskom soljom tèrguju. — *Planina* (Alpen) medju velikimi planinama i gorami ležeće tèrgovište, ima okolo 1,100 stanovnikah; ovdè na blizu je znamenita podzemaljska špilja. — *Vèrhnik* (Oberlaibach), tèrgovište, polag Ljubljane potoka s 1,400 stan.; po potoku ovom tera se znamenita tèrgovina s daskami i drugim drvljem. — *Vipava* (Vippach), tèrgovište, ležeće u jednoj vinom i sadom bogatoj i vèrtu naličnoj okolici; ima preko 1,100 stan. — *Sv. Kancian*, od podzemaljske svoje šupljine glasovito selo. — *Roserik*, selo, kod kojega dobro vino rodi. — *Vrem* ili *Prem*, gde se prosto sukno pravi. — *Snèžnoberdo*, grad i glavno mèsto okolice, koje mnogo drvlja i odtuda načinjenih stvari prodaje. — *Sv. Vid* tèrgovište s gradom. — *Predjama* (Lueg), mèsto na podnožju Nanasa bèrda medju velikimi i golimi klisurami, kuda jedan samo u ovih klisurah izsèceni put vodi. Ovdè je iz tri špilje sastojeća podzemaljska šupljina. Dolnja špilja prima u sebe jedan potocić, koji se zatim kod Vipave pokaže izpod zemlje. — *Bistra* (Freudenthal), selo na jedan sat od Vèrhnika ležeće s gradom. — *Gornji-Lopatec*, selo s gradom. — *Podbreg*, četvèrt sata od Vipave udaljeno selo. — *Polhovgradec*, selo polag potocića Bušna s gradom. — *Naškole* (Neukosl) mèsto polag potocića Rèke, leži u kamenitoj okolici. Ovdè je nègda stajao rimski varoš *Anesila*. — *Tomai*, ugledno mèsto, glasovito svojim dobrim voćem i vinom. — *Podraga* selo. — I druga ostala mèsta od manje znamenitosti. —

4. U okružju goričkom: *Gorica* (Görz, Goricia), leži na veoma prijatnom i zdravom mèstu; kuće sve imade od kamena, crepom pokrivenene, polag novoga ukusa i velikom stranom na dva i do četiri poda visoke. Više varoša na bèrdu stari je grad, u

kojem su negda grofovi od Gorice stanovali. Od tergovah varoša najznatnii je tako zvani *Travnik*, na kojem negda bivši Jezuitski manastir i cèrkva danas je za vojake kasarna. Od sgradah občinskih: stolna biskupska cèrkva, ukrašena lèpim spomenikom posljednjega grofa od Gorice; zatim biskupski grad s lèpim vèrtom, dèržavna kuća, varoška kuća i lèpo kazalište u predgradju Studenci zvanom. Gorica nadalje ima stolicu okružnoga ravniteljstva; ima biskupa sa stolnim kaptolom i društvo poljskoga gospodarstva. Ima biskupsko sèminište s mudroljubja i bogoslovja učionami, jedan gimnasij, jedan piaristah a drugi opaticah ursulinskih manastir s dèvojačkom učionicom, jednu hebrejsku učionicu i sinagogu, plemenitih dèvojakah odhranilište, manastir bratje milosèrdnikah s bolnicom, i jednu vojničku bolnicu. Na brèžuljku polag varoša stoji opet franciškanski manastir. Na poslednost varoša ovoga spadaju poglavito tri šecerane. Za šetaliste stanovnikom najviše služi predvaroš Studenci, gdè u redu zasadjena dèrva čine, da je ova strana varoša veoma ugodna.—*Gradiška*, negda jako utvèrdjeni varoš, leži na desnoj obali Sotče potoka, u koji ne daleko utiče Vipavčica; ima do 900 stanovnikah i jednu glavnu učionicu.—*Oglaj* (Aquileja), varoš ovi, koji se je negda radi svojega velikoga bogatstva nazivao drugim Rimom, i u staro doba najpoglavitija tvèrdjava premoženoga rimskoga carstva bio, godine je 452 po Isukèrstu od Atile hnskoga vodje porušen, od kojega se vrèmena pomoći i uzvisiti nikada nije mogao. Broji danas do 200 kućah i 1,400 stanovnikah. Vrèdno je vidèti ovdè starinsku stolnu cèrkvu, polag koje stoji veliki iz četverouglastoga kamena sazidani zvonik. Ova je cèrkva negda vlastitost moćnih i nad cèlom ovom okolicom vladajućih patriarkah od Oglaja bila. U ovoj se okolici nalaze mnogi ostanci starožitnosti rimske.—*Montefalkone* varošica na brèžuljku polag mora; ima 1,200 stanovnikah i od godine 1825 otvorenu luku.—*Ples* tergoviste u kamenitoj i neplodnoj okolici.—*Kèrvin* (Corvons), veliko tergoviste polag Sotče potoka s gradom, leži u lèpoj okolici na mletačkoj krajini;

ima 3,700 stanovnikah, koji se poljodèlstvom i proizvodjenjem svile zabavljaju, koja je ovdè u cèlom goričkom okružju najbolja.—*Grado*, tergoviste polag mora, ima 1,200 stanovnikah i malu luku.—*Podme-lac* (Podmeuc) selo s lèpim vodopadom.—*Svetobèrdo* (Heiligenberg), mèsto od svoje lèpe cèrkve Majke Božje glasovito, ovamo množina pobožnih iz svih obližnjih krajevah dolazi.—*Podgora*, selo polag Gorice varoša, imade papirnicu i fabriku od kožah.—*Monastir* poznato selo od množine čizamah i bagarie kože, koja se pravi u ovoj okolici.—*Tibain* (Duino) s gradom grofa Turna, odkuda je krasan izgled na more jadransko; cèrni mramor takodjer kopa se ovdè.—*Terzo*, mèsto s fabrikom od kožah.—*Farma*, selo polag Gradiške s dvèmi svilanami, ima lèpu cèrkvu i do 900 stanovnikah. Ovdè je izkopano godine 1824 mnogo starožitnosti rimskih i novacah.—*Heidenschaft* (Ajdušina) polag potoka Hobel, koji čini ovdè granicu od Krajske, kuda je još godine 1644 jedan kameniti most načinjen, imade 500 stanovnikah. U ovoj okolici bura, koja dolazi iz obližnjih planinah, znade višeputah tako bèsniti, da ista tovarna kola na putu prevèrne, i šta je više, stražnjega francezkoga boja bacila je vàs jedan odsèk konjanikah.—*Sveti Kriš* (heil. Kreutz), varošica medju velikom cestom i Vipavšicom potokom ležeća; ima grad na bèrdu, i do 1,100 stanovnikah.—*Oseljano* (Ossegljano), selo od 500 stanovnikah brojeće s gradom.—*Tèrnova* na visokom bèrdu, odkuda je lèp izgled, ležeće mèsto; ima u blizini velike šume, u kojih se mnogo ugljevja i vapna proizvodi.—*Cèrnica*, župno mèsto, štaciju od Gorice udaljeno s 550 stanovnikah. U okolici su podèrtine starinskoga grada *Tabor* zvanoga.—*Lucinaj* (Lucenigo) gospodština i selo 1,200 stanovnikah brojeće, ima lèpu cèrkvu i poznato je od zdravoga svoga zraka.—*Merna* na obalah Vipavšice potoka i na drumu tèrstjanskom ležeće mèsto; ima prèko 700 stanovnikah, koji su većinom postolari, i sami si kože priredjivati znadu.

Istria i Dalmacia.

Istria i Dalmacia, dvě ove pokrajine čine većinom *Velike Ilirije* zapadnu obalu, koja nuz more jadransko leži. Pěrva graniči: od sěvera s Goricom i Krajnskom; od juga s Horvatskom i morem jadranskim; od zapada s morem jadranskim; od istoka s Krajnskom zemljom. — Druga: od sěvera: s Likom ili Horvatskom zemljom; od zapada s jadranskim morem; od istoka: s Hercegovinom i Horvatskom turskom; od juga s Černomgorom, Albaniom i morem jadranskim. Najveća dužina Dalmacie od Tromeđe na horvatskoj graniči do Paštrovićah iznosi 75 nemačkih miljah; a širina od granice turske do Zadra 14 miljah. U makarskom okružju (preturi) širina njezina pruža se na 6 do 7 miljah; kod Neretve $1\frac{1}{2}$ milju; u okružju Dubrovačkom $1\frac{1}{4}$ milju, a u kotorskom od prilike $5\frac{2}{3}$ (kod Kotora) milje. — Dvě užine, koje Dalmaciju čepaju, prinadležu turskomu carstvu; jedna je Klek, izmedju prave Dalmacie i dubrovačkoga okružja na 2 □ milje, ima 16 selah, s 500 kėrstjanah i 300 Turakah; a druga (Sutorina) izmedju dubrovačkoga i kotorskoga okružja velika je $\frac{2}{3}$ □ milje, ima 10 selah s 558 dušah (50 Turakah).

Břegovite i neravne su obedvě ove pokrajine ilirske. Běrda ovdašnja sastoje većinom iz běloga vapnenoga kamena, i na južnih stranah od jačega pripeka sunca popucanimi i potěrganimi svojimi klisurami, koje su i na mnogih městih težko zastupljive, strašan i měrzotan pogled davaju. Ovakove fele klisurasta bėrda po svih slavjanskih děržavah tja do

dalnje *Kamčatke* pod jednakim imenom *Babji-Zub* nazivaju. — Pěrva svěřz dolazi od krajnske strane iz julskih planinah, i prot zapadu po gornjoj se strani Istrie proteže, ter više manjih svěřžih po ovoj pokrajini razprostire. Druga svěřz, koja se istrianska zove, dolazi sěverno od Rěke i kroz čělu se Istriu u mnogih svěřžih proteže. Od ovih vřėdnia su: *Planik* i *Učka* (Utschkaberg, monte maggiore), dva kamenita i jako visoka bėrda. Od Sotće se opet u južnoistočnom tečaju pruža *Gabrik* (Karstgebirge), visoko, klisurasto i od svih bėrdah u carstvu različno; bėrdo ovo iz samoga bělog kamena sastojeće, pusto, klakovito, i kano takovo strašnoga pogleda do Postoine se dovuće, odtuda se opet prot Rěci krene i kada zapadnu Horvatsku i jednu stranu Dalmacie projde, u Turskoj se izgubi. —

Čěla je Dalmacia bėrdi i brěžuljci posuta, koji po obližnjem moru svojimi razprostranjenimi vėrhi mnogobrojne ovdašnje i lėpe otoke (koji se Archipelagom ilirskim nazvati mogu) načinjaju. Na ličkoj graniči vuće se glavni stan *dinarskih planinah* pod imenom: *Velebitske gore*; ove pošto mnogo svěřžih po Dalmaciji i do mora razpošilju, najposlě u Tursku predju i tamo se izgube. U ovih glavnom stanu leži *Dinara* 5,668 b. s. visoko bėrdo, od kojega je i čěli ovih planinah lanac ime svoje zadobio; zatim su: *Janerovo*, *Ersovac*, *Knin*, *Prolog* i *Mitičić* druga bėrda. U unutarnjem stanu prama moru, i sěverno Dėrnišu leži 3,609 b. s. visoko bėrdo *Proměna*, zatim *Svilaja* istočno Dėrnišu 4,743 b. s. visoko. *Tatarske* gore leže kod Šibenika nuz moro i visoke su 1,568 s. *Karbanske gore*, kojih su najvišji vėrhovi: *Kozjak* 2,456, i *světi Jure* 2,135 b. s. visoki. Iz Dinarskih planinah proizlaže takodjer: *Paklenica* 5,192 i *Kom* 5,053 s. visoke gore; zatim *Krišica* bėrdo; pogibelni prolaz od *Klapavice*; ležaj od *Kozjeg bėrda*, k tomu kamenita i neplodna dolina *Klapavica*, uzbudjuju svojom divljačinom grožnju i u najvatreniem naravi izpitatelju. Nadalje *Mosorske* se gore na 4,206 b. s. uzdižu; u ovom produženju i gore „*Polica*“ zvané leže. Zatim su *Biokovačke*

gore 5.520 b. s. visoke, gdje na podnožju njihovom varoš Makarska leži; na vrhu ovih gorah jako neugodna zima vlada, i nekoje jame, ovdje *Ledenice* zvane, neprestano su ledom napunjene, koji se nikada neraztaljuje. Obliznjim stanovnikom bërdo je ovo prorok od vrëmena, i zato je kod puka i u velikoj cëni. Ako magla kano raztërgana u zrak odlazi, i neki se iz nutra bërda štropot çuje, tad je znamenje, da će sèverni vëtar duhati. Magla se ova većinom iz bërda onda uzdiže, kada izlazi i zapada sunce ili mësec; oko podne pako ova se već velikom stranom razide. Znamenito je još u ovoj strani Dalmacie golo, pusto i klisurasto bërdo *Vergorac* zvano i na istočnoj krajini proti Turskoj protegnuto. — Na južnoj strani Dalmacie opet su gore, koje iz Hercegovine do simo dosižu, znamenite: *Dubrovničke* i *Kotorske*. Ovih je najvišji, koji istočno staromu Dubrovniku leži, *Snižnica* nazvani vërh. — Najdalje pako prama jugu od svih bërdah carstva austrijskoga leži u kotorskom kotaru bërdo *Dubovica*. —

Premda nijedno od svih imenovanih bërdah Dalmacie 6.000 stopali visine neima, ipak se očima jako visoke čine, jer većinom ili ukraj mora, ili inače u dubokih okoliah leže. Sve pako ove Dalmatinske gore stërm, pust i klisurast pogled imadu i većom su stranom gole klisure, koje i iz same zemlje kano takove izniču; najstërmovitie je ih pako vidëti na južnih stranah od otokah, gdje se skorom same takove gole, i bez ikakove zemlje klisure vide, koje ovako raztepele po moru svojimi iz mora stërčecimi vërhovi mnogobrojne ovdašnje otoke načinjaju. —

Nu i medju pustimi i klisurastimi bërdi od Dalmacie nekotjih lëpih i plodnih dolinah imade. Ovako polag Klise leži lëpa, bërdo obkoljena i sladkimi pašami nadarena „*Dismo*“ zvana dolina; zatim doline: *Morlačka*, *Cetinska*, i *Neretvanska* spadaju medju najplodnije krajeve ove pokrajine, gdje svake fele žitak, voće i masline obilno rode. — Na sèverno-istočnoj strani Istrie pamtiti je vrëdna krasna i u staro već vrëme poznata okolica *Liburnia*. Ovu od sèvera proti mërzzlim vëtrom visoka bërda brane, na

zapadnoj i istočnoj strani imade lëpe vinograde, sladkim groždjem i južnim voćem napunjene brëžuljke; ovdje opet na lëpih livadah i pašnicah stada ovacah i kozah, koje tečno meso i sir imadu, pasu; na južnoj je strani more, koje obilno je napunjeno ribami, plodnimi otoci i mnogobrojnimi ribari, koji su jošte u staro rimsko vrëme ovom umëtnoštu glasoviti bili.

Podzemaljska špilja u Istrii najznatnija je blizu Tërsta: *St. Servolo* zvana, ova kako dubljinom, tako i nebrojenimi svojimi, od najčudnovatije fele slikami veoma je znamenita; ovdë se medju ostalim vidi i jedan iz sigë (*Tropfstein*) udivljenja vrëdnom urednoštu od iste narave složeni i svimi malenkostmi obškërbljeni žërtvenik, na koji stanovnici posle kip svetoga Servola postavije. Špilju ovu poradi puhloće zemlje pogibelno je pohoditi. —

Što cënu ovih pokrajinah najviše uzvisuje, poglavito je: bližina jadranskoga mora, koje i najbolje svoje luke na istočnoj strani imade. Mletčani, da gospodstvo jadranskoga mora sebi pribave, dugo su se vrëmena za ovo borili s Pizom, Genovom i drugimi vladanji, nu neomedjašeno gospodstvo nad ovim morem mogaše stopram po predobljenoj dalmatinskoj obali imati. More ovo osobito na dalmatinskoj obali mnoge luke, morske užine i kanale imade. Od ovih su najznatniji: *Morlački*; zatim kanali od *Zadra*, *Lopuda*, *Šplita*, *Brača*, *Fara*, *Korčule*, *Neretve*, *Lastova* i *Mljeta*. — Od mnogih dobrih dalmatinskih lukah najznatnija je, koja u zalëvu kotorskom pod istim imenom leži; ovu najveću i najsëgurniu jadranskoga mora luku načinjaju, jedno: dovoljna dubljina za najveće tërgovačke brodove; drugo: lëpi i promë-nivi njezin progled, da se medju najkrasnie brojiti može.

Poluotok istrijski same male potoke imade, od ovih su znatniji: *Dramga* (*Rizzaro*); *Dugoberola* (*Quieto*); *Raša* (*Arsa*), koji čepičko jezero protiče i od manjih se brodovah pohađjati može; *Dragojna* i drugi manji potoci, nu koji se višeputah lëti izsuše. Otoci istrijski svi su bez ikakovoga potočića, samo na otoku Kërku od srëdine jedan mali teče, koji se za kratko vrëme u moru izgubi. —

Dalmacija u obće, a poglavito na otocih sladke vode tako malo imade, da na više mjestih ova ne samo ljudem nego i istoj životinji manjka. Potoci pokrajine ove od sjevera k jugu uzimajuć znatni su sljedeći: *Zermanja* (u staro vrême Tedamius), izvire iz Like u Karlovačkoj krajini na podnožju bërda Popine, načinja lëpi vodopad i kod Novoga ili Novigrada u more se slëva. Potok ovi od svojega vrëla do Obrovca, gdë most prëko njega vodi, nago i silovit tečaj imade, odkuda opet tiho i polagano ide, da i manje morske ladje do Obrovca broditi mogu. Tečaj potoka ovoga na dalmatinskom kopnu dug je 30 tal. miljah, i na dolnjoj strani izmed velikih i strahovitih klisurah prolazi. — *Kërka* (kod Rimljanah Tilius zvani) iztiče iz ersovačkih gorah blizu Topolja, dvë tal. milje daleko od Knina, kod kojega mësta potok Butižnicu prima, odtuda k moru otiče, i na ovom putu pošto Cikolu potok u sebe primi, izmedju Skradina i Šibenika u kanal šibenički utiče. Na pet mëstah napravlja prekrasne vodopade, od kojih je najodličnii kod Skradina, koi se s najlëpšimi na svëtu vodopadi prisposobiti može. Ima tri mosta kod: Topolja, Knina i Slapa; tečaj njegov do 40 miljah iznosi. — *Četinja* (u staro vrême Telurus), pod Jerëbicom gorom, sjeverno istočno od sela Verlica iz više izvorah dolazi, kod Sinja Šutinu potok prima, načinja više vodopadah, medju kojimi onaj kod Velike-Gubavice 90 stopah visoki krasan pogled imade, i kod Omiša se u more saliva. Prëko Četinje dva su kamenita mosta, jedan ne daleko od obćine Dragovića, a drugi kod Blata. Nosi kao i Kërka male brodove i to samo na četiri tal. milje daleko do vodenicah Visečkih, gdë već i pitka voda prestaje. — *Neretva* (Narenta, kod starih, Naro, Narbo i Orontius), najveća rëka Dalmacie, izvire u planini Šuljaji, koja Bosnu od Hercegovine dëli, i prošavši velikom stranom Hercegovinu, kod Metkovića u Dalmaciju unilazi, koju samo na 14,000 hvatih u dužini prosëca, i okolo 15 hvatih široka, i 12 do 15 stopah duboka na šest se mëstah u kanal od Neretve izlëva. Istria neima nijednoga znamenitoga jezera. Sa-

mo *Cepik* jezero, i na otoku Kërku tri se broje, nu nije nijedno od kakove važnosti. — U Dalmaciji je jezero najveće i najznatnije *Vrana*, 20 tal. mil. južno-istočno k Zadru ležeće. Voda je njegova slana, na kojoj se rekeša i plima (Ebbe und Fluth) vidëti mogu, zato nëki dërže, da s morem, od kojega je 3 tal. milje udaljeno, izpod zemlje u savezu stoji. U njem se ukusne jegulje (angvile, Aalfisch) love. Ostala mnogo manja jezera, koja se lëti zasušë, jesu: *Bokanjsko* (lago di Boccagnazzo); *Nadinsko*, oba u zadarskom okružju; *Rastok* blizu Vergorca; *Jezerac* dvë tal. milje daleko od përvoga; *Bacinsko blato*; *Prološac* u Imoskom polju i t. d.

Medju bërdi od Dalmacie nalazi se nešto lëkovitih viranjakah, nu nijedan se od veće koje cëne i vërdnosti nepiše. —

Podnebje Istrie od otokah njezinih sluti već na bližinu toploga i umilnoga talianskoga zraka; različito cvëtje ovdë se i u prosincu za klobukom zadënuto nosi. Zima traje kratko vrême, jer prolëtje već koncem sëčnja počimlje. Snëg, koi u zimi padne, netraje dugo, nego ga bërzo nestane. — Dalmacija, što se podnebja tiče, najtoplija je strana austrijskoga carstva. Lëto je tamo jako suho i noći vruće, hladovite i ugodne; magla pako skorom se nikada nevidi. Najpriatnije je podnebje na otocih, ovi u obće blagi zrak uživaju i to bez svake skorom zime. I buduć pokrajina ova od sjevera k jugu veliko produženje imade, zato pamtiti trëba, da je zrak u sjevernoj strani hladnii nego u južnoj. U obćem pako podnebje Dalmacie veoma je blago na primorju i otocih, nu čim se čovëk od morja udaljava i k turskoj granici približuje, i zrak surovii i hladnii biva. Na nëkoliko miljah od mora prestaju već rastja južnim pokrajinam prirodna, kao n. p. *masline*, *bademi*, *smokve*, koje uzduž cëloga dalmatinskoga pribrežja razkošno rastu. Jesen je krasna, a zima blizu mora i na otocih prijatna i mehka, k medji oštra i surova. Snëg rëdko kada u primorju i na otocih pada, i kad padne, bërzo okopne. U srëd zime lëpi se ovdë tulipani, ruže, karanfina i t. d. odgojiti mogu. Karfiolah

se najviše i u najljepših ružah u sječnju i veljači po-
jēde, i već početkom ožujka divjih špargah u izobilju
imade. Pogdikoja godina prodje, da ni najmanje snē-
ga nepadne, nu to se samo od primorskih okolišah
razumēva. —

Od velike su pako napasti stanovnikom polag
mora: *Bura* i *Široko* zvani vētri. *Bura*, sēverni i
hladni vētar, krove višeputah s kućah sbaci; vētar
ovi na drumu kod Gabrika višeputah tako silno du-
hati može, da silom svojom natovarena kola prevē-
ne, i ovako morski brodovi, da se od napasti njegove
obrane, od obale u veliko se more otisnuti moraju. —
Široko vētar, duše iz južnih stranah, ovi ako kiše
nedonese, i isto se korenje od travah posuši, donese
li pako kiše, onda je osobito u Dalmaciji dobra lētina
i ribaria. Nesnosnu ovu vrućinu u Dalmaciji, koju
ovaj južni vētar (tal. scirocco) još više umnožava,
razblažuje opet mestrat (tal. maestro), drugi vētar,
koi lēti obiĉno oko podne zapoĉinje i do zahoda sun-
ca traje. Mnoga kiša kvari u Dalmaciji vino, nu
plodnosti maslinah jako je prijatna. Južna Dalmacia
mnogo je potresom podvērzena; tako na primēr god.
1667 strahoviti potres vās je skorom Dubrovnik po-
rušio. —

Od rudarskoga bogatstva u Istrii se nešto sum-
pora kopa; u Dalmaciji: *gvoždje*, *smola*, *kreda*. Nu
kamenitoga uglevja kopa se u Istrii i na istom otoku
Cresu i na više mēstah Dalmacie; ovo kod Dernaša,
koje je jedno društvo inostranih glavničarah kopati
preuzelo, najznatnie je. Svake pako fele kamenjem
ove su pokrajine bogate, tako najdragocēniega i isto-
ga puževnoga mramora Dalmacia imade. U Istrii se
opet na više mēstih lēp mramor nalazi, koi se je već
u staro vrēme za gradjenje Mletakah i Oglaja iz
ove pokrajine izvezio; na otoku Kērku i nēkojih još
drugih mēstih ima cērvenkastoga i svakoliĉno pisa-
noga mramora. Mlinskoga kamenja jako dobroga,
sadre, zatim svākoverstne zemlje i morske soli imadu
obedvoje ove pokrajine. —

Veliko množtvo travah lēkarskih i razliĉitoga
mirisnoga cvētja pokrajine ove imadu: Ružmarin ovdē

na divjem raste, i veliki se gērmovi od mēseĉnih ru-
žah neprestano zelene. —

Svake fele žitak u Istrii se dobro naplatjuje;
nu u Dalmaciji poradi mnogih kamenitih, golih i ne-
plodnih bērdah na više mēstah plodnost je slaba, na
otocih opet, da samo vode imade, mnogo bi bolje
uspēvala. — Kērtolu i nēkoju još povērtlinu imadu po-
krajine ove; nu kupus i repa za Dalmaciju dolazi iz
Rēke. — Voće i istoga južniega podnebja svakoverstno,
kao: *smokve*, *mandale*, *naranše*, *rogatci*, *mogranje*
(Granatäpfel), *limuni*, *jušni kesteni* i druga još
mnoga, od kojih nēkoja u Istrii samo na toplih mē-
stih polag starih zidinah naprēduju, u Dalmaciji na-
protiv osobito primorskoj ili južnijoj i na prostom
zraku rode. *Maslinovo* i *lororovo dērvo*, zatim više
felih jako dobrih dinjah obedvē pokrajine lēpo pro-
izvode. — Vinogradi svuda se obdēlavaju i mnoga
dobra vina proizvode. — Šume u Istrii po nēkojih
dobra vina proizvode. — Šume u Istrii po nēkojih
mēstih jako su lēpe, i svake fele dērvlja, koje se i
na more velikom stranom prodaje, imadu. Šume na-
protiv u Dalmaciji iz šumarskah samih i škarja sa-
stoje, i samo na malo mēstih većega dērva imade;
ovdē i nēkoja toploga podnebja dērva na prostom
zraku rastu, tako od ostalih „*Ilex major*“ jedna fela
voća, kojega je ukus kestenom spodoban. —

Marhu rogatu, *konje*, *kērmke*, *magarce*, *ovce*,
koze, dērže stanovnici ovih pokrajinah; u Dalmaciji
najviše imadu magaracah, ovacah i kozah. Od div-
jaĉine najviše zecevah, koji kano i jaganjci poradi
mirisa ovdašnjih travah osobito u Dalmaciji jako teĉno
meso imadu. Zatim domaća perut svake fele i svilne
bube hrane se. Potoci, a poglavito more, svake su
fele ribami bogati. —

Stanovnikah obadvē ove pokrajine polag najno-
viegga broja ukupno imadu na 655,000; odkuda na
Tērst i Istriu 270,000, na Dalmaciju pako 385,000
dolazi.

Gornju stranu poluotoka Istrie i njegove otoke
zauzimaju *Liburnjani*, slavo-ilirsko pokoljenje, koji
su već u stara vrēmena kano krēpki morski vojaci
poznati i Rimljanom višeputah straha zadavali; drugu

opet poluotoka ovoga stranu zauzimaju tako zvani *Istrianci* od ilirskoga takodjer koléna izlazeći narod. U Tèrstu pako i drugih nuz more ležećih gradovih obitavaju Taliani (ili potaliančeni Iliri) i to u znamenitom broju. Némacah samo u Tèrstu i to u manjem broju nego Talianah imade. —

Dalmacie glavni narod već od starine je koléna slavo-ilirskog, koi po svuda u unutaranjem pokrajine sam i s nikojim drugim inostranim nesmešan obitava. Nu kako u Istrii, tako žalibože i u ovoj pokrajini veća polag mora trgovačka mesta i varoši mnogo su potaliančeni i ovako najviše potudjeni. —

Umnoženje Talianah i dugovremeno upravljanje Mletčićah nad ovimi pokrajinami bila su u mnogom ogledu za ilirski narod i njegovu literaturu veoma ubitačna. Jezik talianski na mnogih mestih, osobito s vremenom, kad službenim jezikom postade, izkoréni gotovo sasvim jezik narodni, ograničivši upotrèbljenje njegovo samo medju prostim pukom.

U rodoslovnom (ethnografičkom) obziru mogu se Dalmacie stanovnici ovako razdèliti:

a) Stanovnici cèloga dalmatinskoga kontinenta od granice horvatske do kotorskoga okružja. Ovi se po nekijh mestih zovu Vlasi (tal. Morlacchi). Ovih Morlakah ili od nekijh zvanih Vlahah, koji kotarah zadarskoga i splitskoga najbrèžnatie strane zauzimlju, broji se ukupno do 150,000, od kojih je 100,000 katoličkoga vèrozakona, ostali istočno nesjedinjenoga. — Narècje, kojim govore, pravo je ilirsko, nu tako, da oni, koji duž turske granice živu, je mesto i u govoru upotrèbljavaju, drugi pako i mesto je n. pr. *devojka, lépo, bèžati* i t. d. Prosti narod po gradovih, osim što sasvim gnjusno i naopako reći izgovara, upotrèbljava množinu talianskih rećih, kod njega je rećotvorstvo najviše taliansko; čemu su poglaviti uzrok talianska gospoda, koja ilirski po talianskoj gramatici najopačnie govore i s kojimi narod u nepresèčnom i mnogostručnom savezu stoji.

b) Stanovnici kotorskoga okružja pod imenom *Bokezah* obće poznati, takodjer su Iliri, nu u udaranju glasa razlikuju se manje više od ostalih i po-

sve nepravilno, kao karavlasii, koji se ilirski uče, govore n. p. *ićit* mesto *iéi*, *idem* u *Zadru*, *bio sam* u *ćerkvu* i t. d.

c) *Otočani* (za posmèh *Boduli* zvani) osobito oni, koji na zadarskih i šibeničkih otocih živu. Od ovih posleđnjih može se upravo dvoumiti, da su istoga plemena s Iliri, jer se jezik, kojim govore, ili se smatrao kraj rećih, ili udaranje glasa, veoma mnogo od ilirskoga po Srbii, Bosni, Hercegovini, Cernojgori, suhozemnoj Dalmaciji, Slavonii i t. d. razlikuje; tako da se kod njih čuje u genit. plur. *ćerljenih pasov, hlibov, jazik, jasti, gredi simo*; nu ili da nije to onaj stari slavjanski jezik; o kome se jezikoslovci toliko prepiru?! *Tantas componere lites!* — Ipak se polag svih ovih jezikoslovnih preprekah stalno nadamo, da kako i druge ilirske pokrajine, tako poglavito Dalmacia, koja je u staro već vreme nad mnogimi ne samo slavjanskimi nego i inostranimi državami prednost u književnoj struci pravedno zauzimala, tim bolje u današnje doba, gdje sve ostale narode k višjemu prosvetljenju stupnju napredovati vidimo, da, reko, zaostati i od sloge ostale svoje bratje Ilirah odvratit se neće. —

Istrianski mužki spol mnogo je lepšega struka nego li ženski, čemu su po svoj prilici uzrok svakoverstna težka dela, koja su ovomu njeznom spolu polag tamo vladajućih obicajah naložena.

Struk stanovnikah u Dalmaciji većinom je lepoga i visokoga uzrasta, i telo njihovo otvèrđnuto je za podnositi najveće težkoće i najjačja dela. Zene su kod njih kao i muževi velikom stranom čvèrstoga i jakoga uzrasta, k tome i po mnogih okolicalah lépe i krasne. Za najlepše u cèloj Dalmaciji dèrže se na poluotoku *Pleješcu* u dubrovačkom kotaru. —

Istrianac nada svim ljubi svoju polentu iz kukuruzne melje, zatim ribu, na ulju pripravljenu i sir, kojega u mnogih okolicalah jako dobroga imadu. Sva se ovdè jèla kuhana od povèrtline, kao i ostala pećenja uljem začinjaju. Kavu pako i rozoliju nada svim cèni Istrianac. — U Dalmaciji kruh po manje rodi, i zato se i brašnena jèla manje upotrèbljuju; nu zato

bravetina, kozje, pomanje govedje i kèrmetje meso pečeno, ili svakovèrstnom povèrtlinom, kao: repom, pašuljom, kèrtolom, kupusom, zeljem ostalim ili lukom kuhano navadno se više troše. Po većih godovinah i svetkovinah, što i kod ostaloga ilirskoga naroda biva, obično se čeli brav ili jagnje na ražnju pečeno na stol donese. Morovlasi nada svim mlèčna jela i luk svakovèrstni ljube. Onim, koji su bliže mora, i po otocih stanuju, poglavito su jelo ribe; ove, kao i druga ostala jela većinom se na ulju pripravljaју. — Za pitje u obadvè pokrajine osobito po svetkovinah vino služi, kojega i nekotjih okolicalah stanovnici, budući da u izobilju rodi, višeputah prèkomèrno i do omamljenja piju. —

Kuće su po Istrii sve od kamena naćinjene, kojega veliko mnoštvo i svakovèrstnoga pokrajina ova imade, i tako mnogi seljaci uredno sazidane, crèpom il kamenom pokrivenene, mnogi na kat visoke i dobro uredjene kuće imadu. — U Dalmaciji naprotiv stanovnici seoski većom stranom veoma siromaška stanja imadu; ova od kamena bez svakoga vapna složena, il od pletera i blatom omazana, slamom, i siromašni nekotji svakotjakim samo draćjem pokrivena imadu; i ova su opet na tako malom uredjena, da kuća, kuhinja i štala pod jednim krovom stoje. —

Prosti Istrianci pri svojem svagdašnjem dèlu nosi: cèrvenu ili cèrvenkastu kapu; hlaće i pèrsnik, zatim dvè i po tri naušnice i to samo na jednom uhu; na nogah pako cipele, čizme, nekotji i opanke imadu. Po svetkovinah se ovoj odèći većinom jedna škuromodra haljina pridade. — Žene istrianske obično škuru opravu nose; vlasi u pletenice uredjene, i ove, dugimi srebèrnimi iglami pridèvene imadu naušnice srebèrne su ili zlatne polag mogućnosti. Ovdè u jednoj strani nose žene po svetkovinah čelo tìlo u cèrno zavito, i istu glavu cèrnim rubcem omotanu, što višeputah čelo lice pretvori. Oni pako Istrianci, koji su bližje moru i mornarstvom se zabavljaju, velikom stranom oblubiše dalmatinsku opravu. Liburnjani oblaće se gotovo na naćin Talianah i Francezah. Okolo Tèrsta mužki i ženski spol jako se lèpo,

i po svetkovinah dragocèno oblaći. — Nošnja u Dalmaciji polag razlićnosti kotarah razlićna je; na jednoj strani nuz more i na nekotjih otocih nose cèrvenu kapu, goli vrat, škuromodre hlaće, modri pèrsnik, prèko kojega jednu haljicu a zimi još i prostu vunenu kabanicu nose; posrèd tìla stegnut je pojas, za kojim je dugi nož (handjar) zadèven. Na nogah vunene kesige, prèko kojih cipele, il iz volovske kože nepofarbane i remenjem ućvèrstjene opanke nose. — Morovlah ljubi nošnju: kratku sa širokimi otvorenimi rukavi rubaću, uzke modre hlaće, od iste boje pèrsnik, koji je nebrojenimi svake fele svètlimi gumbi nacifran, vèrhu toga vunenu haljicu, zimi opet dugu halju ili cèrvenu kabanicu nekotji imadu. Srèdinu tìla opasuje vunen pojas, za kojim dugi nož i pištolje zataknjene stoje; vlasi su u pletenice razredjeni, na kojih cèrvenu tursku kapu nose; nekotji i na naćin turbana glavu omotanu imadu. Na nogah zatim opanke nosc. — Morovlaške žene imadu bèle, s velikimi rukavi i svakovèrstno izšivene rubaće, bèlu i modru vunenu cèrvenim suknom nacifranu dugu haljinu, na nogah opanke ili cipele iz cèrvenog ili žutog kordovana. Vlasi u kite spletene, na kojih bèla, kod dèvojakah cèrvena i svakovèrstnimi trepetljikami ukrašena kapa stoji. Naušnice, pèrsteni i o vratu od bisera viseći uredi nemanjkaju. Svetaćne su rubaće cèrvenom svilom i kod nekotjih bogatijih istim zlatom izvišene. —

Abbate Alberto Fortis, u svojem putopisu o Dalmaciji na strani 85. govori od Morovlahah (Morlaken) ovako: Priateljstvo, koje se kod nas (razumèva se kod njega u inostranih pokrajinah) najmanjom malenkostju razvèrci može, kod Morovlahah je stalno i postojano. Ovi s priateljstvom vèrozakonsku toćku naćiniše za sebe, ovaj bo se sveti savez kod njih na podnožju žertvenika sklapa, i u nazoćnosti cèloga puka na najsvèćanii naćin s podèljenjem posebnoga blagoslova vèrhu obodvih priateljah i priateljicah izvèrsiva. Ja sam bio nazoćen (govori nadalje) kod takovoga svećanoga saveza od dvè dèvojke, gdè se ove u cèrkvi Perusićkoj kao posestrime

medjusobno zavětovaše. Poslè naèinjenoga svetog ovog saveza vidilo se je kako im je u oèih veselje plamtilo; oèevidni dokaz; kolikoga èutjenstva ljudi ovi imadu, koje mi navadno kao neizobražene smatramo. Priatelji, koji na ovakovi naèin savez medjusobni uèine, imenuju se: *Pobratimi*, priateljice pako: *Posestrime*. — I ovo je, domorodni èitatelju! jedan od mnogih dokazah, koliko prave èovèèje ljubavi i koliko za pravo èovèkoljublje i izobraženost naš ilirski narod sposobnostih imade. —

Na otocih *Koloèepu* i *Hvaru* žene se svojim lèpim rumenim obrazom odlikuju i što ih još više krasí, jednostavnom svojom nošnjom. U ovih su vlasí èisto poèešljane bez ikakvoga nakita (*Kopfputz*) i samo nèkoje klobuk na glavi imadu. Muževi opet kratku haljicu od zagašene boje nose i duge platnene gaèe. — Dubrovèanah nošnja još je lèpša od morovlaške. — U kotaru kotorskom muževi su lèpoga uzrasta, nu žene naprotiv blède i suhe. Ovdè je oprava mnogo turskoj spodobna, i kod nèkojih se bogati zlatni i srebèrni vezi vide. Handjar, dvè pištolje, i dugu šaranicu pušku, kod nèkojih dragocèno nacifranu, neprestano pri sebi nose. —

Ostale ovih pokrajinah odèèe, koje su manje više različne, obširnie opisati prostor kratkoga ovoga dèla nedopušta. —

Poljodèlstvo u Istrii i Dalmaciji na veoma nizkom savèršenosti stupnju stoji. Ovo bi poglavito u Istrii od velike znamenitosti bilo, da poljodèlac većom poslenostju polje svoje obdèlava; nu svemu tomu je uzrok: duboka glupost i neprosvètjenost naroda, koji nikakovih srèdstvah k svojemu izobraženju neíma i tako, šta je naravníe, nego da takav narod vrèmenom i nagon izgubi, da se za svoje svagdašnje potreèbine brine. *Pšenica* se u istrianskom kotaru jako sije, i u nèkojih okolicalah na primèr okolo Tèrsta jako lèpa raste. — U Dalmaciji već po manje rodi. — *Kukuruz* tri su fele u Istrianskoj poznate, od kojih se maložèrnasti (*Cinquantino*) kasno već po dovršenoj žetvi ostaloga žitka sije, i ako lètina, što se višeputih pripeti, nedopusti, da dozrèliti može, tada se

marhi za kèrmu daje. U Dalmaciji bliže mora i na nèkojih otocih kukuruz poljodèlcu trude dobro naplaèuje. — *Jeèam* najveèa strana stanovnikah sije. — *Hajdinu* po nèkojih samo krajevih. — *Zob* po kamenitih i neplodnih Dalmacie okolicalah, gdè se i za svagdašnji kruh, potreèuje. — Najgorje stoji poljsko gospodarstvo u ovih pokrajinah na istrianskih otocih; ovdè na primèr sènokošèe poradi velike suše jedva da se jedanput na godinu kositi mogu. — *Kertola* se svuda po ovih pokrajinah sadi, i u nèkojih okolicalah Dalmacie, gdè žitka po manje imadu, poglavitu hranu èini. — Dinje poglavito i lubenice u pokrajinah ovih jako su dobre. — Voèe svakovèrstno u Istrii i bez obdèlavanja naprèduje, i iz divljih po šumi rodecíh jabukah stanovnici za domaèi barat ocet naèinjavu. — U Dalmaciji nikakovo kiselo, nego sladko samo voèe raste; ovakove su medju ostalimi tamošnje male *višnje*, kojih izvan Dalmacie neíma, od ovih se jako dobar razolio (*Maraskino*) pravi. Od voèa, koje je južniemu podnebjju vlastovito, poglavito se znamenita kolikoèa posušenih i u baèvice zabèrtvenih smokavah izvan Dalmacie pošilja. — Na pokrajinah ovih kopnu i otocih èitava su bèrda maslinami zasadjena, odkuda se u nèkojih okolicalah izvèrstno ulje priredjuje, kojega se i znamenita kolikoèa, osim šta se za jèla domaèa mnogo potroši, i u druge inostrane dèržave razpošilja. Najbolje u Istrii raste ulje kod Pirana i Trevinja. I na istrianskih otocih ulje istomu se dalmatinskomu i levantskomu predpostavlja. — U Dalmaciji raste najbolje ulje kod Trogira, zatim u kotorskom a poglavito u dubrovaèkom kotaru. — Kesteni jedri i jako dobri u obadvè pokrajine rode. —

Vina istrianska većinom su èervenkastá i sladka. Najviše èèni se ovdè vino *Ribola* zvano iz okolicalah Izole i Muje; za njim muškatno od *Trevinja*, koje je jako sladko zatim vina od *Grabovice*, *Èèrnog kala*, *Beršeca* i t. d. Na istrianskih otocih postupa se polag dalmatinskoga naèina s vinogradi i jako dobrim uspèhom. — U Dalmaciji pako vinogradi su glavno zabavljenje stanovnikah, koji mnoga vèrstna proizvode vina; ova se rèdko kad u dèrvene sudove

nego u kožnate i samo za to priredjene mehove spravljaju. Takova od svoje jakosti i sladosti više su poznata: *Malvasia* od Dubrovnika; *Muškat* od Omiša; *Marašinsko vino* kod Šibenika; *Vugava* na otoku Braču; *Marcemih* blizu Kotora i ostala mnoga druga. Vina dalmatinska u obćem su jaka, nemogu se pako drugo vremena držati, šta se stranom nedostatnomu načinu, kojim se ovdě vino pravi, stranom pako nedostatku podrumah (pivnicah) pripisuje. Kada je godina rodna, iznosi se u množini u obližnje pogranične zemlje i u Terst, nu veći se dio u zemlji potroši. —

Marha rogata u nekujih okolicali lępe je plešine, i poradi ovdašnjih sladkih pašah dobar sir daje. — Dalmacia od manjega struka rogatu marhu imade, i za svoje domaće potrebćine najviše ju iz turskih državah dobiva. — Konji istrianski svojom jakostjom i hitrinom već su Rimljanom bili poznati; Dalmacia malu samo i prostu plešinu konjah imade, niti se ovdı ikakovo oplemenjenje preduzima. — U nekujih okolicali Istrie mulah i magaracah imadu, koje posljednje i u Dalmaciji poljodělac za svoje poslove mnogo trębuje. — Ovce pri prijatnoj hrani i podnebjju u Istrii veoma bi napredovale, kad bi s ovim bogatim izvorom više skęrbi stanovnici imali; nu ovako se samo od proste vune odhranjuju. U Dalmaciji se samo na otoku *Pagu* i u *trogirskoj* okolici svilne ovce dęrže; ostale od proste vune ovce gospodari ovdašnjı na pašu većom stranom u Tursku pošiljaju, odkuda se polag rastelskih prepisah samo ostrizene natrag dotęratı smiju, i tako Dalmacia od vune malo koristi imade, jer ova u Turskoj velike cęne neima. — *Koze* poznate svojim tećnim mesom po višjih samo gorskih kotarih dęrže. — *Kęrmke* za tvljenje Istria iz Horvatske a Dalmacia iz turskih pokrajinah kupuje. — *Pćelah* Istrie stanovnici slabo dęrže, nu najviše na otoku *Kęrku*. U Dalmaciji Morovlasi košnice iz kamenitih ploćah jako umętno naćinjati znadu; ovdě na otocih *Solti* i *Visu* poradi množine mirisnoga cvętja med je jako dobar; zatim se u kotorskom kotaru mnoge pćele dęrže. — *Svilne bube* hrane se u Istrii, nu ne s onom pomnjom, s kojom

bi tako prijatno podnebjje pri većoj marljivosti stanovnikom koristiti moglo. U Dalmaciji naprotiv osobito u dubrovaćkom i kotorkom okružju i na većoj strani otokah stanovnici su još pod mletaćkom vladom velikom marljivostju svilne bube hranili, tako i danas mnoge okolice Dalmacie znamenitu kolikoću svile proizvode.

Veliko množtvo ribah i rakah po moru i potocih pokrajine ove imadu. Potoćnimi ribami nada svim bogata je Neretva, u kojoj medju ostalimi i lępih pastęrvah imade. Nu mnogo je znatnia ovdě morska ribaria, na istrianskih, dalmatinskih i dubrovaćkih obalah, zatim na otocih: *Cresu*, *Braću*, *Hvaru*, *Lošinju*, *Visu*, *Koloćepu* stanovnici najviše se ribaricom zabavljaju, da i na nekujih obalah ribe glavnu hranu daju. *Tunetine* lovljenje u Istrii kod *Volovske* i medju klisurami od Pole tako je znamenito, da glavni izvor za uzdęržavanje života naćinjja. — *Sardjelah* i *Makrelah* lovljenje na poćetku prolętja poćimlje i traje kroz sve lęto tja do jeseni, osim kad je pun męsec. I ovako lovitva svake fele ribah morskih, koje se ovdě nasoljene svakuda razpošiljaju, pokrajinom ovim znamenitu kolikoću novacah donosi. Lovitva *Sardjelah*, vęrsta sitne ribe, koja se soli i svuda po svętu raznosi, veoma je nekijh godinah izdatna. Dogadja se, da ih ribari od 300,000 do pol miliuna komadah u jedanput iz mora izvuku. — *Soli morske* množina se u ovih pokrajinah napravlja, od ove se u Istrii, ne samo za domaću potrebćinu nego i za jednu stranu mletaćkoga kraljestva, do 450,000 centih na godinu naćini. —

Govoreći o poljodělstvu i rukotvorstvu malo se šta na pohvalu Dalmacie kazati može. — Pęrvo je odveć zanemareno i oćekuje domorodca, da stanje njegovo popravi. — Velika strana poljodělacah ovdašnjih nisu vlastnici nego samo naselci na svojih zemljištih, i tako se kano podajnici svoje zemaljske gospode smatrati imadu. Ovi najprię desetinu ćistoga svojega dohodka moraju vladanju dati, zatim svojemu zemaljskom gospodaru polag ućinjenih pogodbah, ćetvęrtu, petu ili šestu stranu. — Rukotvorstvo još se u gorjem stanju nalazi. Sve što za odęću i do-

maće potrebčine stanovnikah služi n. p. čoja, pamučne i svilene stvari, staklo i t. d. iz Tërsta i Mletakah u zemlju se unosi; cigle za zidanje, daske za potrebu stolarah iz Rêke. Nêki se proizvodi, u mËsto da se kod kuće priredjivaju, šalju u Tërst i Mletke kao n. p. vuna, kože volòvske, jagnjeće, kozje i t. d. Burmutana nalazi se samo u Kotoru. U Šplëtu ima od nêkoga vrëmena jedan zvonolëvac. Nu pecivo rozolie zasluŹuje, da se napomene, kako i pravljenje morske soli u Pagu i Stonu, od koje velika mnoŹina svake godine ide u Bosnu i Hercegovinu. Najbolja rozolia od višanjah (prunus marasca) pravi se u Zadru i ova se po cëlom svëtu raznosi. I u obcëm uzeto rukotvorstvo obadvih ovih pokrajinah od male je znamenitosti. Jer roba, koja potrebčinam naroda sluŹi, nêšto iz unutarnjih carstva dërŹavah, najviše pako po moru iz inostranih se dobiva, ovu kada u jevtinu cënu dobiti mogu, sav nagon prestaje, da kod kuće priredjivanje uvedu.—

Tërgovina po obalah od obadvih ovih pokrajinah, u staro je vrëme mnogo znatnija bila, nego danas, osim Tërsta, gdë iz svih stranah svëta za cëlò carstvo odvoze i naprotiv dovoze robu.— Tërgovina se u Dalmaciji po moru i po suhu vodi. Përva se ograničava po najviše na dalmatinsku obalu, a do Tërsta se i Mletakah razprostire, koji se gradovi smatrati mogu kao poglaviti pazari dalmatinskih proizvodah. Iznosi se: ulje, vino, smokve, kože neučinjene, sardjele, vuna, nêšto rakie, rozolia, morška sol (osobito u Bosnu i Hercegovinu), kameno ugljevje na račun privilegiranoga bečkoga društva i t. d.— Unosi se pak iz Tërsta: rukotvori svakoga reda, to jest: sukno, roba svilena i lanena, čelik, olovo, sapun, papir, kinkiljeria (Nürnberg Waaren), šećer, kava i t. d. Iz Italije i Mletakah: osobito pirinač, škërlet, staklo, puščene cëvi i t. d. Iz Rêke: daske, i t. d. Iz Turske: paklina, vosak, vuna, nêšto gvoŹdja i t. d.— Nêki dio ovih espapah šilje se u Bosnu i Hercegovinu na konjih tako, da svako paripče po dvë bale robe okolo 200 funtih težine obično na sebi nosi. Na raštelih ili lazaretih dërŹe se obični sa-

stanci izmedju turskih i dalmatinskih podanikah, gdi se i suhozemna tërgovina vodi. Najveći se pazar dërŹi na lazaretu Ploče izvan Dubrovnika, za tim kod Hana-Kotora izmedju Cërnogoracah i Bokezah.

Gledeć morala (dërŹanja) i znanostih trëba priznati, da se Dalmatini još na nizkom stupnju duševnoga izobraŹenja nahode, koje se od toliko stolëtjah zanemarenomu i podivljačenomu njihovomu odhranjenju pripisati mora. Nu dobre naklonosti, kojimi je narava Dalmatina tako razkošno obdarila, osobito prigibljiva njegova volja k svemu što je koristno i čestno, daju tvrëdo ufanje, da će na razkërčenom već putu izobraŹenja i čudorednosti naprëd koracati. Suhozemni Dalmatin od naravi stvoren je za vojnika, naprotiv otočani i Bokezi odvažni su mornari.— Stanovnici po srëdini zemlje zanimaju se po najviše obradjivanjem marhe, oni duŹ pribreŹja i po otocih rade oko vinogradah i maslinah, pri tom vode ribariju i brodarstvo, osobito Bokezi s velikimi brodovi i do same Amerike.—

Za vrëme vladanja mletačkoga u Dalmaciji, narod je u tmìni najveće gluposti leŹao. Javnih školah nije nigdë bilo. Po gradovih su nêki rimski duhovnici učili privatno dëtu u gramatici i retorici. Koi je volju k učenju i srëdstva k tomu imao odlazio je u Padovu, Loret, Fermo, Rim i t. d. nu mali je ovih broj bio, niti su k prosvëtjenju naroda išto doprinëli. Stanje je istočnih Dalmatinah još gërđje bilo, kako što je i poštovani archimandrit Zelić u životu svome na više mëstah opisao. Danas je u Zadru jedno arki-biskupsko glavno za cëlò Dalmaciju sëminište, u kojem se budućim svetjenikom bogoslovni nauci predavaju. Ovdë skupa i učilište za predavanje mudroljubnih naukah postoji, kakovo se i u Šplitu jedno biskupsko nalazi. U Zadru je jedan konvikt, koi 40 pitomacah imade, i kojih se polovica na dërŹavne troškove odhranjuje; izvan toga imade ovdì primaljtsko jedno učilište. Gimnazie su pako u Zadru, Šplitu i Dubrovniku. Glavne normalne od 4 školah učionice jesu u četiri glavna kotarska mësta; druge opet s trimi školami još u Sibeniku i Makarskoj. Ostalih

narodnih učionah imade za sada samo 34; osim toga po većih městih ima 6 devojajčkih učionicalah, koje su stranom po opatičkih kloštirih kao u Zadru, Šibeniku, Trogiru i Splitu zavedene. Uredjenje svih ovih učionicalah sastoji na isti način, kao i po drugih nemačko-austrijskih državah, samo tom razlikom, da su ovdé školske knjige u talianskom jeziku sastavljene — a ne, žalibože, u narodnom. — Osim toga imadu neki mladići iz državne blagajnice podporu, da se na inostrana višja učilišta pošiljaju i tamo izobražavaju. — Za izobraženje budućega istočne cèrkve svešteničtva osnovano je g. 1834 c. k. klerikalno zavedenje (ustav) u Šibeniku (sada u Zadar prenešeno), gdje se 20 mladićah o carskom trošku (svaki klerik ima na godinu 130 for.) u raznih naučih na materinskom jeziku izobražava. Pri tom carstvo platja katikete za učeću se mladež vère gèrčke (400 for.) u Zadru, u Kotoru (300 for.) — I ovo je stališ prosvètjenja i izobraženja današnjih stanovnikah Dalmacie. —

U Istrii osim neznatnoga broja slèdbenikah od luteranske i istočne nesjedinjene cèrkve sam rimokatolički zakon vlada. Katolici tri svoje biskupie u *Terstu*, *Poreču* i *Kèrku* imadu; gèrčko-nesjedinjeni spadaju na dalmatinskoga u Zadru stanujućega biskupa. — U Dalmaciji najveći broj stanovnikah također je rimo-katoličkoga vèroizpovèdanja, i duhovno upravljanje slèdeće imade 1) Arkibiskupia *Zadarska*, ima 96 parokiah 40.700 dušah i 7 franciškanskih manastirah. 2) Biskupia *Šplitska*, 140 parokiah 100.000 dušah, 10 franciškanskih, 3 dominikanska i 2 još druga manastira. 3) Biskupia *Dubrovačka*, 51 parokiu, 47.000 dušah, 2 piaristanska, 6 dominikanskih i 9 franciškanskih manastirah. 4) Biskupia *Šibenička*, 57.000 dušah, 6 franciškanskih i 1 dominikanski manastir. 5) Biskupia *Hvarska*, 31 parokiu, 32.000 dušah, 3 franciškanska i 2 dominikanska manastira. 6) Biskupia *Kotorska* 16 parokiah, 9.700 dušah i 5 franciškanskih rezidenciah (ili manjih manastirah). — Gèrčko-sjedinjena cèrkva ima samo tri občine, i 774 duše broji, kojimi jedan Vikar

križevačkom biskupu podložan nadstoji. — Cèrkvi istočno-nesjedinjenoj, koja savèršenu slobodu bogoslužjenja uživa, predstoji god. 1810 utemeljen jedan biskup u Šibeniku, koi je u najnovie vrème odtuda u Zadar prenešen i iz državne blagajnice poteže godišnju platju od 6000 fr. srebra; ovu biskupiu francezui godine 1810 pèrvi utemeljiše u Dalmaciji. Broj kèrstjanah gèrčkih u cèloj Dalmaciji (izuzimajući parokiu Peroisku u Istrii 250 d.) iznosi polag najnoviega broja: 72348 dušah; odtuda na zadarsko okružje 41176; na Šplitsko: 6815; na dubrovačko: 278; na Kotorsko: 24079. — Manastirah ima 11; tri u pravoj Dalmaciji a ostali u Boki-Kotorskoj. — Mnoge ovdajšnje parokie katoličke od franciškana; gèrčko nesjedinjene pako od svojih kaludjerah su providjene. — Osim rimskih i istočnih kèrstjanah ima židovah još u Splitu i Dubrovniku svega do 500 dušah. —

Današnje kraljestvo Dalmacie nije drugo nego jedna mala strana neizmèrnoga onoga prostora zemlje, na kom je silni i mogućni narod Ilirah u stara vrèmena obitavao. Nu sasvim tim bilo je ovo, premda maleno, kraljestvo (Dalmacia) jezgra ilirske sile i njihovoga preko više zemaljah razširenoga gospodstva. U njem se obično nalazila stolica najsilniega od ilirskih kraljevah, i njegovi stanovnici bili su navlastito oni, koji su s macedonskimi kraljevi najžestje ratove vodili otimajući se za samodèržavje na jugoistoku Europe. Istina je, da su se kasnie Iliri oko 355 prie R. I. hitromu macedonskomu *Filipu* pokoriti morali, nu za kratko vrème, jer tek što *Veliki Aleksandro* na razkošnom istoku oči zatvori, a ono se odmah i naši Iliri pod svojim kraljem *Plevratom* snažno na Macedonjane podignu, te se od njih sasvim oslobode, podignuvši novo nezavisno kraljestvo, koje se pod kraljem *Okrunom* od Panonie do rëke Taljamenta, i od granicah Dardanskih (*Monte Scodra*) do Èpira razprostiralo, zaključujući u sebi još mnoge otoke u jadranskom moru. Naslèdnica *Okrunova*, otoka u jadranskom moru. Naslèdnica *Okrunova*, kraljica *Teuka* (*Teuta*) usudi se s mogućnimi Rimljani boriti se. Ovi su tek mnogo kasnie mogli Ilire

pod kraljem njihovim *Genciom* sasvim sebi pokoriti. U ovo vréme pada početak dalmatinskoga imena i republike. U obćoj smutnji, u kojoj se je kraljestvo *Genciovo* sbog napadanjah Rimljanah nalazilo, stanovnici izmedju rékah Neretve i Nesta nazovu se sakupnim imenom Dalmatah (od grada *Delminium*, sadašnje *Duvno*?) i podignu republiku, koja je svoju stolicu u tom gradu imala. Za malo vréme ovi ilirski republikanci, srćcnimi vojnama, koje su s obližnjimi narodi imali, razšire na daleko granice nove svoje republike. Nu dërzovita njihova poduzetja na Promonu, grad Liburnah, saveznicah rimskih, koji poslë duge obsade osvojiše, navúku im gnjev velikoga *Cezara*; vojska, koju ovaj u Iliriu proti Dalmatinom pošalje, bude od njih na više mēstah razbijena. *Cezar* se nemogaše osvetiti, *August* je morao ljagu (jagu, prikor, Schandfleck) ovu s imena rimskoga otërti. S velikom vojskom dojde on glavom pred *Promonu*, gdje se dvë nepriateljske vojske pobiju. Tu su Dalmatinci veliko junačtvo pokazali, nu najposlë rimskoj sili podleći moradoše. Oni budu prisiljeni Promonu Rimljanom predati, i danak s *Cezarom* ugovoreni i u naprëdak platjati. Tako s posljednjim poraženjem Dalmatinah, čëla Iliria dodje pod vladanje samodëržca svega svëta.

Pod gospodstvom Rimljanah ostade Dalmacia kao i prije pri Ilirii (Illyria barbara). Pošto se rimsko carstvo podëli, pripaše ona bizantinskomu (carrigradskomu) istočnomu carstvu, nu nagërnuvši u VII. stolëtju na nju Avari, Gërke iz Dalmacie sa svim protëraju, i cvatuće njezine gradove sa zemljom sravne. Jedini je Zadar hrabrostju svojih stanovnikah od savëršenoga razrušenja izbëći mogao. Poslë Avarah u istom stolëtju dojdju u Dalmaciju Horvati, koji u unutaršnjem zemlje (jer Jadera, Tragurium, Spalatum, Rausium sastavljale su dio Dalmacie rimske, *Dalmatia Romana*) osnuju oko 640 god. poslë R. I. sedam tako nazvanih pokoljenjah slovinskih, i razdële zemlju na županie, koje su po većoj strani do naših vrëmenah zaostale. Imena ovih županiah, kako se u knjizi Konstantina Porfirogenita nalaze,

jesu slëdujuća:

<i>Hleviana</i>	„	danas Livno
<i>Cencina</i>	„	Cetina,
<i>Imota</i>	„	Imoski,
<i>Pleva</i>	„	Plievlje u (Bosni),
<i>Plezenta</i>	„	U bivšoj Kninskoj eparkii,
<i>Paratalasia</i>	„	Primorje,
<i>Vrivira</i>	„	Bribir,
<i>Nona</i>	„	Nin,
<i>Trina</i>	„	u današnoj Bukovici,
<i>Sidraga</i>	„	u Skradinskom distriktu,
<i>Krivasa</i>	„	Kërbava,
<i>Lica</i>	„	Lika,
<i>Gouzeka</i>	„	u Šënjskom predëlu.

Pet od tih županiah bile su u Liburnii kako: *Trina*, u kojoj je poglaviti grad bio *Bëlina* u današnjoj Bukovici; *Cecina*, gdje je *Knin* bio poglavito mēsto. Ove dvë županie ležale su k severu. Druge dvë bile su kod mora: *Nona* i *Sidraga*, u kojoj posljednjoj ležao je *Biograd* stara Blandona. Izmedju ovih županiah bila je peta župania Bribirska s poglavitim mēstom *Kori*, današnji *Karin*, koji je u staro doba bio znamenit grad na Novogradskom zalëvu.

Pod *Karлом velikim* dodje Dalmacia za kratko vréme pod vladanje ovoga silnoga cesara, i Zadar, premda ga Franki osvojiti nemogaše, svojevóljno pošalje 806 god. poslanike u *Athen*, te se *Cezaru* pokori. Nu tek što se je flota gërekih carevah ujadranskom moru ukazala, to se i Dalmacia opet pod vladanje svojih starih gospodarah povrati. Nu vladoci Bizanta nebudu u stanju zemlju zadëržati, niti nju proti navalam Horvatah braniti; zato se Dalmatini slobodnim i nezavisnim narodom učine.

Medjutim, dok je ova nezavisnost trajala, zemlja je na mnoge male dëržave razdëljena bila, koje sjeza jednoga podriekla sjediniti nemogaše. Partaje iliti stranke bile su svakomu sjedinjenju protivne. Nëki (osobito Zadrani) zovnu u pomoć Mletčane, koji u vojevanju proti Horvatom i Šërbljem, gdje dužda njihov, *Petar Kandian* bude ubijen, ovo po-

krovnichtvo nad Dalmaciom skupo plate. Tek *Kandiana* nasljednik *Orseolo IV.*, pošto slavjanske narode sasama pobije, primi od primorske Dalmacie (Dalmatia ad mare) hercežki naslov, u kom dostojanstvu kasnie od bizantinskih carevah potvrđjen bude.

Za tim, kad se francezki naměstnici u susjednih severnih provinciah od talianskoga kraljestva nezavisni učine, *Petar Kresimir* god. 1052 pèrvi se za kralja dalmatinskoga proglasi, a nasljednik njegov *Zvonimir* bude od pape god. 1076 za kralja okrunjen. Posle ovoga zavlada kraljestvom šurjak njegov *Ladislav* kralj ugarski, nu morski gradovi ostanu Mletčanom vèrni. Od toga vrèmena Ugri i Mletčani, a pod vladanjem *Stèpana Dečanskoga* i *silnoga Dušana* i Sèrbliji otimahu se kroz 300 skoro godinah s nepostojanom srècom za gospodstvo nad ovom zemljom, dokle god. 1358 Mletčani svoja prava na Dalmaciju *Ludoviku* kralju ugarskomu sasvim ustupiše, koje u Turinskom miru (god. 1381) bude potvrđjeno. Nu Ugri su malo koristi od ove zemlje imali, jer Dalmacie najbliži susèd *Stèpan Tvàrtko*, kralj bosanski, dobivši veliki upliv u Dalmaciji, osvoji god. 1390, *Splèt*, *Šibenik*, *Trogir* i mnoga druga mèsta osim *Zadra*; nu nasljednik njegov *Stèpan Dabiša* morske gradove opet Ugrom povrati. Ovim njegovim postupkom isti gradovi nebudu zadovoljni; nego se svi skupa protivniku *Sigismunda*, *Ladislavu* kralju napuljskomu god. 1401 pokore. Njih je Sigismund do mala svojoj vlasti podložio (osim *Zadra*, koi postojano pri *Ladislavu* ostane); nu po tom svu Dalmaciju Mletčanom (god. 1433) za 145,000 dukatah ustupi. Pri republiku sv. Marka ostane kraljestvo dalmatinsko do 1797 godine, u koje vrème po sili *Kampo-Forminskoga* mira Austrii pripadne. Zatim pod Francezi naćinjaše stranu novo ustrojene i od *Napoleona* opet u život dovedene Ilirije, dok opet u parizkom miru pod Austriju nedodje. —

Istria spadaše u staro vrème na *Galliu transpadanu*, kasnie na Iliriu, i u pèrvom punièkom boju bi od Rimljanah predobljena i od Augusta k Italiji pribrojena. *Pipin*, sin Karla velikoga predobi ovu

dèržavu i *Henrik IV.* car, uzvisi ju na čast hercežie, koju posle patriarka od Oglaja (Aquileje) na zalog dobie. Njemu ju oteše opet god. 1190 Mletčani, nu grofu od Gorice prepustiti moradoše grofoviju *Pazinsku*, koja posle pod Austriju padne. Već si je pako prie Austria gospodštinu Kastavsku (Castua) predobila, i tako sada obodvoja ova posèdovanja po svojem sjedinjenju austrianskom se Istriom nazivahu, koja u ostalom pod Krajsku spadoše. Po miru od Kampo-Formia dobie Austria i drugu mletačku stranu Istrie, nu već god. 1805 morade po miru požunskom ovu kraljevini talianskoj odstupati a tako i ostalu Istrie još stranu 1809 po miru od Senbruna; kada čela Istria novo ustrojenoj kraljevini Ilirskoj pripade. Stopram godine 1813 predobi opet Austria obadva ova kraja, koji god. 1815 u miru parizkom Austrianskoj carevini pripadoše. —

Dalmacia se danas u politièkom ogledu dèli na četiri kotara: *Zadarski*, *Šplitski*, *Dubrovački* i *Kotorski* (ovaj se poslednji i Albanom austrianskom i Bokom-Kotorskom naziva). Ovi se opet kotari dèle u 25 preturah ili okružjah, zatim obćinah i t. d. — C. k. gubernia u Zadru pèrva je politièka vlast u Dalmaciji. Vèrhovnom pako tribunalu od apelacie (Ober-Appellations-Gericht) podložena su nižja četiri tribunala u Zadru, Splètu, Dubrovniku i Kotoru; vojnièkomu odèlu predstoji c. k. general-komanda u Zadru; kameralnomu c. k. intendantca od financie. — U cèlom dalmatinskom kraljestvu ima gradovah 13, varošah 14, i 847 selah. —

Istria spada pod glavno tèrstjansko ravniteljstvo, koje pravicu pèrve apelacie od okružnoga suda poslatu podèljuje; za pravicu od druge apelacie podèliti je apelacionalni i kriminalni vèrhovni sud (Appellations- und Kriminalobergericht) u Celovcu. — Istria dèli se na zemljište tèrstjanskoga varoša, i jedan posebni istrianski kotar, na kojeg i Liburnia spada. —

Na zemljištu varoša Tèrsta poglavitia su mèsta: *Tèrst* (Triest, Tergestum) poglaviti i najznatnii od cèlog ovoga primorja, velik i živahan morski varoš;

razděljuje se na dvě strane: staru i novu. *Stari-varoš*, koji je na bèrdu sazidan i jednom se stranom do mora proteže, svojimi starinskimi zamazanimi i krivastimi ulicama taman i neprijatan prizor daje; gdje se naprotiv posve na ravnici ležeci *Novi-varoš* urednimi svojimi ulicama i velikolèpnimi kućami krasno diže i razvija. Ovaj iz tri strane sastoji: *Terezinskog varoša* i dva predgradja: *Josipovog* i *Franjinog*. Čeli Terst zauzima prostor od 1½ sata; ima 34 občinska tèrga (Plätze), 223 ulice, preko 1,700 kućah i 55,000 stanovnikah. *Stari-varoš* bio je prie obzidan, nu kada slobodnom morskom lukom postade, zidove su ove porušili. Od tèrgovah staroga varoša najznatnii je: *Veliki tèrg* (der grosse Platz) koji je vèčnicom i drugimi lèpimi stanji ukrašen, ovdí na srèdini lèpi 26 nogah visoki, iz bèloga mramora, na vèrhu kip Karla VI. cesara predstavljajući spomenik stoji. Zatim je: *kazališni tèrg* (Theater-Platz), na kojem palača ravniteljstva, i lèpo, krasno narešeno, oda svuda prosto, i jednom stranom kluci obratjeno kazalište stoji. Od cèrkavah varoša ovoga znatnie su: lèpa i svètla cèrkva *svetoga Petra* na velikom tèrgu; cèrkva *svete Marie* prie ježovitska, danas župna cèrkva staroga varoša; stolna starinska cèrkva *svetoga Justa*, leži mnogimi lèpimi kipovi urešena na bèrdu polag grada, zatim još cèrkva i manastir benediktinah. K tome su luteranskog i reformatnoga vérozakona, kao i još nèkoje katoličkoga i drugih véroizpovédanjah cèrkve lèpe i znamenite. Na bèrdu nad stolnom cèrkvom leži starinski, debelimi svojimi zidinami objačeni grad, odkuda se u luku dolazeći morski brodovi iz topovah pozdravljuju. Divan je izgled na more i okolicu sa ovoga uzvišenoga mèsta. *Terezie varoš* leži sèverno-istočno k staromu na ravnici. Ovaj se na svojoj sèverno-zapadnoj strani dotiče mora, na drugoj ga opet strani ograničava *Stara rëka* (Starebrek ovdè zvana), koja iz ovdašnjih bèrdah dolazeća ovdè u more utiče. Do srèdine varoša ovoga proteže se u nutra tako zvani *veliki kanal*, koji je do 200 hvatih dug, 18 širok i do 14 stopah dubok, ikuda na srèdi na-

činjeni *cèrveni most* (Ponte rosso) zvani vodi. U ovom kanalu stoji mnoštvo brodovah, koji do istih tèrgovačkih kućah dobroditi mogu. Kuće su u ovoj strani varoša većinom na 3 i 4 kata, nèkoje i na 5 i 6 visoke i svuda kamo čovèk samo okom pogleda, vidi se blagostanje, ukus i krasoljubje, kao u jednom od najbogatijih tèrgovačkih mèstah. Ova strana varoša lèpe tèrgove, široke četverouglastim lèpim kamenom potaracane i na večer dobro razsvètlljene ulice imade. *Tèrg od burse* (Börseplatz) ima trouglastu sliku i spomenik iz mramora s kipom od mèda Leopolda I. cesara. Tèrg ovaj lèpotom svojih kućah, vèkovitom iz svih svèta stranah tèrgovinom svakolične robe od umètnosti i živeša, zatim nebrotjenim svojim od različitih narodah mnoštvom, koje tuda od ranoga jutra do cèrne noći vèrvi, svakoga inostranca na čudo i udivljenje pobudjuje. *Tèrg cèrvenoga mosta* (Piazza di ponte rosso) svojim lèpim vodometom je znamenit; ovdè blizu kanala veliko mnoštvo tèrgovačke robe leži na prodaju. *Tèrg sv. Antuna* ima na srèdini cèrkvu istoga imena. *Mitni tèrg* (Mauthplatz, piazza della dogana) uredan tèrg za natovorivanje i iztovorivanje tèrgovačke robe odlučèn. Najlèpša se u Terstu ulica zove „Corso“, ova je dovoljno široka i mnogimi lèpimi kućami ukrašena. Cèrkve su pako u ovoj strani varoša znatnie: *svetog Antuna* na srèdini tèrga istoga imena; zatim ilirsko-istočna svetog Spiridiona i gèrčko-istočna sv. Nikole. Najlèpša občinska sgrada je Bursa, gorostasno stanje i, kako se sudi, polag slike amsterdamske, dublinske i pariške burse sazidano. Ima zatim ova strana varoša i mnoga još druga prelèpa občinska i tèrgovačka stanja. — U predgradju *Josipovom* lipski tèrg mnoga tèrgovačka i druga lèpa stanja imade. Velika živahnost vlada ovdí poradi bližine mora i neprestanoga tovarjenja i stovarivanja svakovèrstne tèrgovačke robe. — Još je predgradje *Franjino*; veliko iz dèrva načinjeno dnevno kazalište (Tagstheater), imade zatim dvè kasarne, vojničke bolnice i magazini, jednu civilnu bolnicu i novi Lazaret svimi potrebnimi tako uredjen, da se za naj-

bolje u Europi držati može. — Luka varoša *Tëršta* tako je uređjena, da i najveće ratne brodove primati može. — Od znanstvenih pako zavedenjah varoš ovaj imade: dobro uređjenu učionicu mornarstva; glavnu varošku, jednu židovsku, jednu gerčku i jednu gerčko-ilirsku, najposle primaljsku učionicu i jednu občinsku knjižnicu. U *Tërstu* je nadalje stolica državnoga ravniteljstva, katoličkoga biskupa i njegovog stolnoga kaptola; više konzulah od inostranih vladanjah kako i tergovačkih opravnikah (*Handelsagenten*). Od fabrikah varoša ovoga znatnie su: fabrika rozoliah, gdje se svake fele rozolio napravlja, i jedna od najvećih u carstvu sapunarnicah. Napomenuti takodjer vredno je ovdašnje užarske fabrike, u kojih se jako veliki i mnogi konopi za mornarstvo priredjivaju. Radi velike tergovine, koju varoš ovaj sa svimi stranami sveta tera, mnoštvo velikoteržacah i osiguravajuća društva stan svoj ovdě imadu. Najposle okolica varoša ovoga mnogoverstnim ugodnim zabavam stanovnikah služi, koje ovi na moru i kopnu imati mogu. —

Od ostalih mjestah kotara terštjanskoga znatnia su: *Cervola*, od svoje solnice, glasovito mjesto. — *Lipica*, s odhranjivanjem dobrih jahaćih konjah poznato. — *Općina* na jednom bržuljku: ovuda cesta iz *Ljubljane* u *Tërst* vodi; mjesto je ovo poradi svojega krasnoga izgleda na luku i varoš terštjanski i more jadransko i poradi svoga zdravog zraka na glasu. — *Proseka* (*Prosecco*), dobrim svojim vinom, koje je već u staro vreme na glasu bilo, a i danas se još u inostrane države razpošilja, glasovito mjesto. —

2. U kotaru istrianskom: *Pazin* ili *Pašu* (*Pisino*, *Mitterburg*), do 400 kućah i 1,800 stan. brojeći varoš, vlastitost grofa *Montekukula*, leži u gorami obkoljenoj dolini i žitkom, voćem i vinom bogatoj okolici. Ima stolicu kotarskoga ravniteljstva, gimnazij, u kojem franciskani uče, jednu glavnu učionicu i bolnicu za uboge. — *Kopar* (*Capodistria*), na jednom klisurastom morskome otoku, koi je dugačkim mostom s kopnom svezan, sazidani varoš.

Pogled grada ovoga je starinski i tmičan; ovdě su glavni terg i nekoja još druga stanja lepa. Od mnogih cerkvah najznatnia je lepimi kipovi ukrašena stolna cerkva; od ostalih pako sgradah: varoška kuća i kazalište. Varoš ovi ima gimnazij, manastir franciskanah, glavnu učionicu za dečake drugu za devojke, i dve bolnice. Stanovnici se zabavljaju ponešto ribariom, zatim teržtvom ulja, vina i soli. — *Piran* (*Pirano*) leži na jednom poluotoku u prijatnoj okolici izmedju dva bržuljka, ima 600 kućah i 6,500 stanovnikah. Starinska glavna cerkva stoji na visokom bržuljku; toranj (zvonik) pako od ove na samom stoji s kojega se lepi izgled na more imati može. Varoš ovi ima jednu glavnu učionicu, i u obližnjoj okolici najglasovitie u celoju Istrii solnice (*Salinen*), koje najčištju i najlěpsju morskou sol daju, i k tome jednu luku. Stanovnici se plodjenjem maslinah, vina, zatim ribariom mnogo zabavljaju. — Južno-zapadno od *Pirana* leži selo *Salvore*, gdje na jednoj u more pružajućoj se prežbi stoji svćnica (*Leuchthurm*), koja na 6 miljah daleko svćti. — *Muja* (*Muggia*) tergoviste polag morskog zalěva istog imena; ovdě se morska sol priredjiva, okolica dobro vino imade. — *Novi grad* (*Cittanova*) polag utoka *Dugoberole* potoka u more: ima duboku i sigurnu luku i preko 800 stan., koji se mnogo ribariom zabavljaju. — *Poreč* (*Parenzo*), varošica s okolo 2,200 stanovnikah, leži na jednoj morskou klisuri, koja je uzkim jednim putem s kopnom sastavljena; starinska ovdašnja cerkva sa stolicom biskupa ima mnoge izrezke i stupe od mramora, koji su jošte u desetom stoljetju pravljeni. — *Trevinje* (*Rovigno*, *Trevigno*), na jednoj daleko u more pružajućoj se prežbi leži najveći ovaj Istrie varoš i 1,100 kućah i do 10,000 stan. imade. Najpoglavitia sgrada ovdě je: visoko ležeća starinska i na podobu svetoga *Marka* u *Mletc*ih ustrojena glavna cerkva; ima jednu glavnu učionicu za dečake i jednu za devojke, dve dobro uređjene luke, da i najveće morske brodove, koji se ovdě napravlja, primati može. Velika se tergovina uljem, muškatinim vinom i ribami ovdě tera.

Ne daleko od varoša dva su otoka: svete Katerine i sv. Andrie. — *Pula* (Pola) u staro vreme glasovit varoš. Danas pako većom stranom iz zapuštenoga i srušenoga starinskog varoša sastoji, kojega su ulice velikom stranom danas puste i zaraštjene; leži na jednom dražestnom bržuljku polag ovdašnje velike i lepe luke, koja se medju najlêpše u Europi brojiti može. Starinska stolna cèrkva danas na ostancih nêgdašnje poganske cèrkve sazidana stoji; veliko se mnoštvo rimskih starinah, što nêgdašnju uzmožnost varoša ovoga pokazuje, ovdê izkapa, od kojih se poglavito jedan dobro sačuvani (369 stopah dugi, 292 široki 75 visoki, u dva reda razdêljeni i sa 144 lukovah providjeni amfiteatar vidi: zatim znamenita su tako zvana zlatna vrata, s jednim rimskim slavulskom, koja danas za varoška vrata služe. Stanovnikah do 900 imade, koji se najviše poljodêlstvom i lovljenjem tunine zabavljaju. Luka ovdašnja malo se pohadja. — *Labin* (Albona), varošica na visokom bèrdu ležeća, ima do 1000 stanovnikah, koji se maslinah, vinogradah i kestenah plodjenjem zabavljaju. — *Plomin* (Fianona) varošica ukraj mora ne daleko od gorispomenute. — *Izola*, na jednoj u more pružajućoj se klisuri, u ostalom u plodnoj i prijatnoj okolici ležeće i do 3,100 stan. brojeće tèrgovište; ima jedne prie nêkoliko godištah iznadjene toplice. — *Fažana* (Fasana), mêsto ukraj mora s lukom; ne daleko odavde leže Brionski otoci (Brionischen Inseln), glasoviti radi svoga pepeljastoga mramora, koi se u Mletke mnogo pošilja. — *Beršec*, tèrgovište polag mora, gdê se mnogo ulja, vina, kestenah, meda i lovora prodaje. — *Mošćenice*, na kamenitom zemljištu ležeće tèrgovište i od istih gore rečenih proizvodah poznato. — *Kornjale* (Corniale), veliko preko 800 stan. brojeće selo, svojom brêžnjatom špiljom poznato, koja je od najvećih u carstvu, stanovnici ju *Vilenicom* nazivaju. — *Dolina*, južnoistočno od Tèrsta na prijatnom brêžuljku ležeće selo; ovdê se na jednoj klisuri vide strahovite zidine podèrtoga grada st. Servolo, gdê i na blizu ona poznata i jako položena podzemaljska špilja leži. — *Sovinja*

(Sovignach) grad i selo s fabrikami od stipse i vitriola, koje veliku stranu obližnjih dèržavah oskèrbljuju. — *Buzet* (Tinquente), varoš na jednom bèrdu. — *Vodnjan* (Dignano) varošica. — *S. Lovreč*, *Aatiran*, *Džemina*, *Bale* (Valle), *Peroj*, *Barbano*. —

Na istrianski kotar slêdeći otoci spadaju, koji ukupno do 30,000 stanovnikah broje:

Cres (Cherso) i *Osor* (Ossero), dva ova otoka leže skupa, i 4 $\frac{1}{2}$ □ milje i do 13,000 stanov. imadu; zemlja je većom stranom kamenita i brêgovita, medju kamenjem ništanemanje jedna vèrsta kratke, vlažne, i za pašu ovacah veoma prijatne trave raste. Velika poslenost ovdašnjih stanovnikah neplodna ova bèrda u dražestne vinograde i lepe maslinami zasadjene okolice pretvoriti znade tako, da se ovdašnje ulje medju najbolja računati može. Kèrmakah i rogate marhe malo ovdê dèrže, nu time više ovacah, koje pri pašah ovdašnjih jako su tuste, tèčno meso i dobru vunu imadu, i od glavnih su izvorah za život. More svakovèrstnih ribah mnoštvo imade, koje ovdê nasoljene na daleko se razpošiljaju. Bèrda zatim mnogo mramora imadu. Poglavitia su mêsta na pèrvom otoku: *Cres* (Cherso), grad na podnožju jednoga bèrda ležeći; ima 700 kućah, 3,100 stanovnikah; glavnu učionicu i luku, koja se slabo pohadja. *Osor* (Ossero) gradić, od koga je i bližnji otok ime svoje dobio, ima 300 stanovnikah. *Ljubenica* nêgda znamenito mêsto, danas prosto samo selo. *Vrana*, južno od Cresa grada ležeće mêsto. — Na otoku *Oso-ru* pako poglavitia su mêsta: *Mali-Lošinj* (Lussin piccolo) mêsto glavnom učionicom i najvećom ovih otokah lukom providjeno; ima 770 kućah i do 3,600 stanovnikah. *Lošinj veliki* (Lussin grande), mêsto 570 kućah i do 2,400 stanovnikah brojeće. — Na gore rečene otoke spada još devet manjih klisurastih otokah, od kojih samo dva; *Nia* (Unie) 220, i *Sansego* 700 stanovnikah imadu. Ostali kao: *Veliki i mali Strakan* i t. d. nisu naseljeni, nego se samo od stanovnikah obližnjih otokah obdêlavaju. — Na istrianske otoke spadaju još: *Velja* (Veglià) ili *Kark*, pod starim imenom *Kerka* (Curica) poznat, ima 9 □

miljah i 11,000 stanovnikah. Sjevna strana ovoga otoka jednim se bérdom dokonča, koje samo za jedan puškomet od horvatskoga kopna udaljeno leži. Sjevno-istočna pako strana njegova imade stérme i klisuraste obale, a nijedne luke, poradi česa je ribarom jako pogibeljna, jer ovi nikakovoga utočišta od sjevne bure imati nemogu. Nu tim su prijatnie lépimi seli i lukami napunjene južne otoka ovoga obale. Od bérda ovoga otoka potočić izvire; u ovom se bérdu mnogo cervenasto-pisanoga (spodobnoga veronskomu) mramora izkapa. Vino je ovdè stanovnikom poglaviti izvor od dohodakah, nu zlo se obdèlava. Kozah i ovacah nedèrže toliko, kao na obližnjih otocih; nu tim više rogate marhe i konjah, koji su maloga i lépog struka. Poljodèlstvo u obće bolje bi cvalo, da isto više marljivosti stanovnici imadu. Poglavitia pako na ovom otoku mèsta jesu: *Velja* ili *Kark* (Kèrk) dosta uredno sazidan i oko 1,200 stanovnikah brojeći varošinac; ima jedan grad, stolicu biskupa, glavnu učionicu i luku, koja i veće brodove primati može, nu tèrgovina znamenita nije. *Omišlje* (Castel-Muschio) do 1000 stanovnikah brojeće mèsto, leži na jednoj klisuri. *Dobašnica*, tèrgovište s lukom, u plodnoj i dobro obdèlanoj okolici ležeće. *Dobrinj*, tèrgovište u plodnoj okolici na istočnoj otoka obali, sa solnicami. *Vèrbnik*, na istočnom jednim gradom i lukom obdkèrbljeno mèsto. *Besca*, na istočno-južnoj obali kod izvora potočića ovoga otoka ležeće. *Koridica*, selo u jednoj dolini. — *Otok Plavnić* (Plavnitsch), leži s varošom Cresom u istoj geografičkoj širini, i od otoka ovoga samo se jednim uzkim kanalom razdružuje; naseljen je pako od samih pastirah. —

Pèrvic (Parvichio i Bocca di Senja zvan) otok, leži istočno od otoka Velje, od kojega se jednim samo kanalom razdružuje. Južno-zapadno na ovom otoku leži uzkim i pogibelnim svojim ulazkom poznata luka *Dubac*.

DALMACIA.

1) Zadarski kotar razdèluje se u sedam okružjah: *Zadarsko*, *Obrovačka*, *Šibeničko*, *Kninsko*, *Derniško*, *Skradinsko* i *Paisko*; poglavitia pako mèsta imade: *Zadar* (Zara, Jadera) utvèrdjen varoš, ko i za porušenim Solunom glavni Dalmacie grad postade, leži u slici jajca na jednoj u more pružajućoj se prežbi, koja se razdružuje od kopna jednim vodom napunjenim obkopom, na kojem jedan gibljivi most stoji. Varoša ovoga ulice uredne su, nu uzke, zločesto potaracane i bez ikakvih kanalah; osim dvojih velikih svojih vratah ima još dva manja izlazka, zatim dva tèrga i skupa sa svojim predvaroši broji do 1,060 kućah i preko 8000 stanovnikah. Od sedam cèrkvah rimskoga izpovèdanja odlikuju se: starinska gotička stolna cèrkva sv. Anastazie, u početku XIII. stolètja sazidana; i cèrkva sv. Šimuna. Zadar je stolica dèržavnoga ravniteljstva od cèle Dalmacie; okružnoga ravniteljstva (Kreisantes), apelacionalnoga sudbenoga tribunala, general-komande i drugih s ovimi skopčanih oblastih; k tome stolica katoličanskoga arci-biskupa i njegovoga stolnoga kaptola; biskupia je ova jošte godine 1154 na arci-biskupie čast uzvišena. Zatim od ove godine ima i stolicu gèrčko nesjedinjenoga biskupa i c. k. klerikalno sèminište s bogoslovnim učilištem za cèlu Dalmaciu, gdè otac Benedikt Mihaljević klerikom staroslavjanski jezik (glagolskimi pismeni) predaje; ima glavnu učionicu za detčake i jednu za dèvojke, jedan opatički manastir s učionicom za dèvojke, zatim jednu gradjansku i drugu vojničku bolnicu; jednu rodionicu i nàhodište (Gebär- und Findelhaus), jednu sbirku (Sammlung) umètnih i starodavnih stvarih, ne odavno osnovani muzej narodni, i sèrbsku novu tiskarnu, bratje *Batarah*; kazalište, kazino, pomorski arsenal itd. U gradu ovom mnoga se zatim rukotvorja prave i poglavito jako dobar rozolio. Druga pako i velika strana stanovnikah mnogo se ribarstvom zabavlja. Tèrgovina samo se proteže na potrebčine glavnoga grada i obližnje okolice. Luka na sjevnoj strani

varoša stoji, i tako je ustrojena, da svako približe-
nje neprijateljskih brodovah preprečiti može: od mor-
ske strane načinjen je zid od kamena, koji brodovom
približit se brani, od kopna pako varoš je velikimi
bedemi obranjen. Mnogi starožitnosti rimske ostanci
nalaze se u Zadru i oko Zadra, i okolica zadarska
svaki dan lepša postaje. Zadar je prie veliku osku-
dicu terpio u sladkoj vodi, nu to je već prestalo,
odkako je g. 1836 novi vodovod načinjen, koji vas
grad pitkom vodom providja. Tergovina je neznatna,
i jedine su ovdje fabrike za pecivo rozolia. Zadar je
mesto vrlo staro i još u vrème Liburnjanah i Rim-
ljanah poznato poradi hrabrosti svojih stanovnikah,
koji su glasoviti brodari bili. Vrèmenom padne pod
gerčko carstvo, i od leta 1409, doklegod je mletačka
republika stojala, neprestano je ovoj vlasti podložan
bio. —

Šibenik (Sebenico), polag kanala istoga imena,
koi Kerka potok načinja, starinski na jednom obron-
ku sazidan varoš, što mu od mora lep vid daje. Grad
i dva njegova mala predgradja imadu skupa do 700
kućah i preko 5000 stanovnikah. Na berdih, koja se
kod Šibenika dižu, leže dvè tvrđjave: *sv. Ivan* i
Barone, koje su grad ovaj predjašnjih vrèmenah pro-
tiva Turkom branile, nu Turci drugu ovu najposle
ipak porušise. S morske strane izvan prevelike luke
gradske leži na jednoj prežbi tvrđjava *sv. Nikole*,
sazidana god. 1546 pod upravljanjem slavnoga Ar-
kitekta *San Michiela*. Grad ovi ima stolicu rimo-
katoličanskoga biskupa, i do 20 cèrkvah, tri samo-
stana za mužke i ženske glave. Najlepša je cèrkva
ne samo u Šibeniku nego i u celoј Dalmacii stolna
cèrkva *sv. Jakoba* i po ukusu gotičko-talianskom od
god. 1443—1555 sazidana. Dvè su gerčke cèrkve,
jedna u gradu, do sada stolna, posvetjena uspenju
Bogorodice, druga manja u predvarošu *sv. Krištofa*
k uznešenju. Gradske sgrade, izuzimajući prekrasni
kasino na velikom tergu, ništa osobitoga u sebi ne-
imaju. Od učilištah nahodi se ovdè varoška glavna
učionica za detčake i jedna za devojke. Glavna je
zabava stanovnikah vino, koje se na tatarskih berdih

proizvodi, zatim pecivo rozolia, i nešto tergovina.
Gradu ovom takodjer leći manjka sladka voda. U luci
i kanalu šibeničkom mnogo se ribah lovi. *Skradin*
(Scardona), medju malimi berdi i na desnoj obali
ovdè jako široke Kerke reke leži ovi u staro vrème
glasoviti, nu posle duboko padši varoš; danas iz
jedne samo duge ulice sastoji i do 1,200 stanovni-
kah broji, koji po nešto ribariu i tergovinu s Turskom
teràju. Luka ovdašnja za velike brodove neima do-
sta vode. Pol sata otduda je prekrasni, 25 stopah
visoki vodopad Kerke (ovdè *skradinski slap* zvan).
— *Knin* (Tininium) nègda glasoviti, danas mali va-
roš ukraj ribami bogate Kerke reke, koja ovdè Bu-
tižinicu u sebe prima, i preko koje na pola kamenit
na pol dèrven most vodi. Ima na obližnjem stèrmom
berdu ležeću tvrđjavu, koja je do 1647 godine duго
vrèmena u turskih rukah bila; onda ju pako mletački
general Foskolo predobi. Plodnu ovdašnju i lepu
dolinu Kerke svake skorom godine voda poplavi. —
Biograd (Zara vecchia) jednom znamenito i stolno
mesto od više horvatskih kraljevah, danas pako malo
samo i ubogo selo od 105 kućah i 450 stanovnikah.
Mlečići su mislili, da je ovdè stara *Jadera* bila. —
Nin (Nona) nègda varoš znameniti, danas samo si-
romaško mesto, medju močvarami, u kojih se mnogo
ribah dobiva, ima 150 kućah i 460 stanovnikah. Tu
je rimski grad *Oenona* ležao. — *Novigrad*, leži na
jednom povišenom mestu polag morskog zalèva, istoga
imena s podèrtinami starinske tvrđjave. — *Obrovac*
(Obrovazzo), iz gornjega i donjega dela sastoji ovo
malo polag Zermanje potoka ležeće mesto; ima 45
malo polag Zermanje stanovnikah, koji tergovinu sa Za-
kućah i do 300 stanovnikah, koji tergovinu sa Za-
drom, Bosnom i vojničkom Horvatskom teràju. Ladje
po Zermanji žitkom i vinom napunjene dolaze do
simo, i otduda opet dèrva, pamuk i ostale proizvode
odvoze. — *Derniš* u staro vrème varoš i tvrđjava,
koju godišta 1684 mletački general *Donato* Turkom
oduze; danas tergovište sa 1000 stan. na desnoj
obali Cikole ležeće. Jedan sat daleko od Derniša
nahode se glasovite u Dalmacii rude kamenoga ugljevja,
koje u dolini medju berdi Svilajom, Mosekom i Pro-

pošto Tartari kod Šibenika natrag uzmaoše, tartarska bërda (Monti Tartari) nazvaše. Godine 1377 Genovezi varoš ovi predobiše, nu dvë ga samo godine dëržaaše. God. 1319 predobiše ga Mletčani; pri obsëdnutju ovom përvî put se je orila u Dalmacii gërmljavina topovah, iz kojih Mletčići sa galiah svojih počeaše grad ovaj biti. Trogir je takodjer rodno mësto Ivana Lucia († 1679) najboljega dalmatinskoga historika.—*Omiš* (Almissa), varošica pod golom jednom i stërmovitom klisurom *Borak* zvanom, leži u slici duguljastoga četverokutja kod utoka Cetinje rëke u more; ima prëko 150 kućah, do 800 stanovnikah, jednu luku i po nešto tërgovine s vinom.—Dalje odtuda prama jugu izpod bërda *Biokovo* zvanoga leži u plodnoj okolici otvoreni varoš *Markarska* (Macarsco) u slici polumëseca protegnut. Ima 260 kućah 1,700 stanovnikah, glavnu jednu učionicu i dobro luku. U ostalom çëli ovaj kotar između utoka Cetinje i Neretve rëke u more imenuje se: *Primorje*.—Na podnožju Šfilac planine i na polovici puta iz Knina u Sinj leži *Verlika* selo od 80 kućah i 300 stanovnikah; poznato od krasote okolice svoje, ima lëkovitu vodü; koja lëti mnoge goste ovamo privlaçi. Poldrugi sat od sela ovoga izvire Cetinja rëka, i ne daleko odtuda nalazi se jedna podzemeljska špilja, koja raznovërstne i lëpe slike imade.—Južno od predjašnjega sela leži *Sinj* (Sign) sa 120 dušah, iz podërtinah jedne starinske tvërdjave sazidano mësto; leži blizu sastanka *Hana*, gđë se turski i dalmatinski tërgovci svakoga četvërtka sastaju. Jedan sat istočno od Sinja, gđë se *Karasića* potok u Cetinju ulëva, na jednom brëžuljku, koj se od stanovnikah Čirluk naziva, ležaaše nëgda rimski varoš *Aequum*, od kojega se još nëkoje zidine i vodovodi vide.—*Klisa* (stari Andetrium ili Mandetrium, koju tvërdjavu predobivši rimski vojvoda Tiberio pod Augustom cesarom, dovérsi pokorenje Dalmacie) mësto ovo danas, koje vina i ulja proizvodi, ima na jednoj usamljenoj klisuri tvërdjavu, koja je svojim çestim hrabrim odporom proti Turkom poznata. Taki pod ovim mëstom kroz uzki *Klapovica*

zvani klanjac drum vodi.—*Imoski* leži blizu turske krajine na jednom bërdu, koje se nad prekrasnim ovdašnjim poljem, kroz koje potok *Vërlica* teçe, uzdiže. Potočić ovi iztiče na podnožju *Podi* zvanoga bërda, i Imosku ravnicu uzduž prosëca, otkuda 6 miljah na turskom zemljištu kada prevali, napravlja od svih stranah zatvoren malo jezero, odkuda ga po podzemaljskih iztecih opet nestaje. Potočić ovi izlije se zimi prëko obalah svojih i tako svu doliiu u jednu močvaru pretvori. Imoski nadalje imade jednu tvërdjavu, prëko 800 stanovnikah i znamenitu tërgovinu, koju s turskom marhom i drugimi proizvodi tëra. U ovoj je okolici nëgda stari rimski varoš *Imotha* ili *Emotha* stojao.—*Vergorac* siromaško mësto u močvarnoj okolici polag *Rastoha* jezera ležeçe.—*Neretva* (Narenta, Fortopus) mësto od 150 kućah i 740 stanovnikah u nezdravom nu plodonosnom neretvanskom polju. Kotar ovi od Neretve ima veoma zanimivu dogodovštinu. Ovaj još u početku srëdnjega vëka biaše slobodna gusarska dëržava, i Mletčani morali su joj kroz 170 godištah harača platjati, da po Neretvi slobodno broditu mogu. Neretvani bo biahu Jadranskoga mora gusari, koji sve otoke istočne Dalmacie kao; *Brač*, *Hvar* (*Far*), *Korčulu*, *Lastovo* i druge sebi podložiše, i po predobljenom otoku *Hvaru* ne daleko od *Zadra* bitvu pomorsku, u kojoj mlëtački dužde *Petar Candiano* pogibe, odëržaaše: Ovo se je godine 887 dogodilo. Nu posle god. 997 dužde *Petar Urseolo* predobi Istriu i više dalmatinskih morskih gradovah, i Neretvance iz svih otokah iztëra. Od ove dobe i Neretvanci morsko gušarstvo sada utjajali, a tako i Neretvanci morsko gušarstvo sada u veliko tërati prestadoše.—Najdalje od svih mëstah istočno na lëvoj obali Neretve, gđë ona brodiva postaje, leži selo *Mëtković*.—Od ovoga opet jedno dvë mile daleko na povisokom mëstu, na kojega podnožju potok *Norin* zvani teçe, leži selo *Vido*, po tom sapotom znamenito, što ovdë stari varoš *Narona* (Narona imenovani, kako ga *Ptolomeo* i *Strabo* imenuju) ležao, koi *Vatiniu* ubojitomu vodji, *Cezarovomu* pri pokorenju Ilirie mnogo zadavaše posla.

(Potok *Norin* izvire na turskom zemljištu, odkuda u Dalmaciju unilazi, i kod *Turnja od Norina* (Torre di Norin) u Neretvu utiče. — Pamtenja vrédna su sela: *Kastel-Kambio* zvana, i na najlèpšoj i najbolje obdèlanoj obali Dalmacie na tako zvanom ravnicu od *Kastela* položena. Pribrèžje ovo od predivne lèpote medju Splètom i Trogirom, gorom Karbana i na lèvom od Salone produžava se i svojom se krasotom s najlèpšimi Italije predèli natècati može. Selah ovih ukupno sedam imade, i zovu se sela od Kastela, jer je odprie svako utvèrdjenim gradom proti navalam turskim providjeno bilo; ukupno pako 4,200 stanovnikah imadu, koji se ponajviše vinogradah, maslinah, mogranjah i ostaloga voća obdèlavanjem zabavljaju. — Kod potočića Salone na istom mèstu, gđè glasovite starinske rimske naselbine *Salona* i *Martia Julia* biahu, leži danas ubogo nu glasovito selo *Salona*. Ovdè medju ostalimi ostanci starodavne veličine, našli su 81 luk od Dioklecianovoga vodovoda, zatim razvalinah jednoga amfiteatra, komadah starinskoga varoškoga zida, ostanakah jednoga kupališta s mozaičkim podom i mnoga druga spodobna. Izkapanja god. 1819 naredno su započeta, i starožitnosti se u muzej šplitski postavljaju. Na ovom je mèstu nègda stolica kraljevah dalmatinskih bila, zatim obitalište cesara Diokleciana i sastanak rimskih bojnih brodovah. — *Poljica* (Poglizza), selo blizu bèrda Graba u jednom *boku*, kojeg ovdè Cetinja napravlja ležeće. Brègovita ova nèkimi dolinami prosèčena i do 10.000 stanovnikah brojeća okolica, bila je više stolètjah slobodna občina, koja kasnie pod zaštitom Mletčanah stajaše i ovim samo 3000 dalmatinskih lirah (250 fr.) harača platjaše. Oni su još od Bele IV. kralja ugarskoga preimućva dobili, da su osobito upravljanje imati i sami svoje poglavice izabirati mogli. Puk od Poljice mnogo je izobraženii od ostaloga dalmatinskoga, i ovo najviše svojim duhovnikom zahvaliti imade, koji su stanovnike velikom stranom čitati i pisati naučili. Svi su katolici, nu liturgiu u slavjanskom jeziku imadu. Danas je ovi kotar razkomadan i medju Šplitski, Sinjski i Omiški kotar razdèljen;

upravlja se pako kao i ostali Dalmacie predèli i kotari. — *Opus* (fort opus) selo sa starom podètom tvèrdjavom polag Neretve ležeće. U obližnjih močvarah i mlakah mnoge se jegulje i druge ribe hvataju. — *Duare* selo, od kojega ne daleko na brèžuljku podèrtine jedne tvèrdjave leže, od koje je ova okolica ime svoje zadobila. Četvèrt sata od sela veliki je vodopad na Cetinji; potok ovdè krivudastimi klisurami obkružen silovitim šumom u strahoviti prèko 100 stopah duboki ponor pada, i kad je veća voda, strahovit nu i lèp prizor predstavlja. Za malu milju dalje od sela kroz uzki klisurasti jedan ponor potok novi opet put sebi naćinja, gđè takodjer mali vodopad imade. — *Stobrec*, selo, gđè Čèrnovica potočić utiče u more; po tom samo znamenito, što na podèrtinah starinskoga varoša *Epetuima* leži, koi iz obližnjega otoka *Visa* gèrèki naselci utemeljiše. Još se i danas nèkoje podèrtine vide. —

Na kotar ovaj slèdeći otoci spadaju: *Velika Zirona* (*Zirona grande*) otok, leži južno-zapadno od Trogira, znamenit od mnogoga matiñnjaka i dešpika rastja, iz kojega se mirisna voda i ulje pravi. — *Bua* (Plinio ga zove: *Bavo*) otok blizu Trogira s blagim podnebjem i zdravim zrakom; ovamo i jedan zidani most vodi; ima dobroga vina, ulja, mandalah, matiñnjaka i dešpika. Pod gèrèkimi cesari služio je otok ovi dvornikom za mèsto od prognanstva; najbolja je strana kod luke *Okruga* blizu Trogira.

Solta (kod starih *Olyntha*) južno od Bue ležeći otok; rodi vinom; uljem; ovdasnje pèele jako dobar med davaju. Ima 1,200 stanovnikah, tri luke i u srèdini žitkom, vinom, mandalami, i maslinami plodnu dolinu. —

Vis (*Lissa*) brègovit i plodan otok, ima 5,600 stanovnikah, koji se za najimućnie od svih Dalmacie otoćanah dèrže; dobro bo vino, mnogo ulja, mandalah, smokavah, nèšto marhe, i ribariu poglavito sarlah, djelah imade. Trave su otoka ovoga mirisne i sladke, koje dobar med, zatim mlèko i sir, kao i isto kozje i jagneće meso tećno naćinjaju. Glavno mèsto otoka

ovoga, u slici poluměseca ležeće, zove se: *Vis* (Lissa), s tvrdjavom svetoga Jurja i jednom 2,202 stopah širokom i 4,800 dugom morskom lukom, koja se medju najbolje jadranskoga mora brojiti može, jer je proti svakim nepogodam vremena obranjena a i tako prostrana, da uglednu pomorsku silu u se primiti može. U blizini Visa u plodnoj *Kampo grande* zvanj dolini leži mala nu glasovita cěrkva od prošćenja. Kod sela *Komise* takodjer je jedna dobra i utvėrdjenim tornjem obranjena luka; u ovoj se okolici velika ribaria tėra. Blizu jedne luke otoka ovoga dobiše 12. Ožujka 1811 Englezi jednu morskú bitku prot Francezom. — *Brač*, otok istoga imena kanalom jednim od kopna, drugim opet od otoka Hvara razdružen, ima 13,000 stanovnikah. Vino ovdě rodi u velikoj kolikoći, koje se medju najbolja Dalmaeie vina broji. Najveći ovaj dalmatinski otok oskudicu u pitkoj sladkoj vodi imade, nu smokve, mandale, ulje, matičnjak, dešpik i žitah obilno rode na njem. Meso i sir ověji i kozji, čega znamenitu množinu ovdě imadu, radi sladkih otoka ovoga pašah jako su tečna. Radi česa već Plinio govori: „*Capris laudata Bra-*“ (L. 3, C. 26.) I vino ovoga otoka pod imenom *Vugava* glasovito je; svilne hube i pčele takodjer se ovdě đerže; i košnice pa pčele iz mramornih pločah načinjene imadu. Glavno ovoga otoka město je: tvėrdjava sv. *Petra*, na sěvernoj strani ležeća i jednom umětnom lukom obskėrbljena, koja se medjutim malo pohadja. *Milna*, selo gđe se mnogo velikih i malih ladjah pravi. *Neresi*, prie glavni otoka ovoga na zapadnoj strani ležeći varoš, danas pako zapušćeno město. — Južno od Braća leži otok: *Hvar* ili *Lošnj* (lat. *Pharia*, *Lesina*, *Hvar*), koji se svojim bogatstvom nu ne u žitku, nego u drugih proizvodih, i lěpoti cvěta odlikuje. Běrdá otoka ovoga mramora svakovėrstnog bėlkastoga, cėrvenkastoga i pisanoga u izobilju imadu; kozah i ovacah množtvo, odkuda se sir i vuna i izvan otoka prodaje. Smokve, zatim naranče, datule, mandale, rožmarin, šafran i drugi još někoji južniega podnebjá proizvodi naprėduju ovdě. Cěli otok broji do 9,000 stanovnikah, koji se

najviše obđelavanjem vinogradah, těrztvom vina, koje se jako cėni, plodjenjem dobrih smokavah a osobito proizvodjenjem meda dobroga hrane. Glavno je město *Hvar* (*Lessina*), varoš pod jednim 270 stopah visokim golim bėrdom, na kojem tvėrdjava Španjol i opet druga tvėrdjava sv. Nikole (prie Napoleon zvana) stoji. Ima 165 kućah, 1300 stanovnikah, glavni těrǵ, stolicu biskupa, njegovu palaća i stolnu cėrkvu, franciřkanah manastir, jednu učionicu, kazalište i dobru i snažnu luku. Stanovnici se ribariom, poglavito sardjelah lovljenjem, zatim rožmarinovog ulja i vode i drugih mirisah pripravljanjem zabavljaju; ovdě se takodjer *aqua regia* (kraljevska voda) iz domaće fabrike *Marinkovića* dobiva, koja se iz cvětja rožmarinova napravljena i s glasovitom kolonjskom prispodobiti može. Opet iz lištja ovoga cvětja stanovito ulje stanovnici ovdašnjí načinjaju, koje *quintessenza* zvano, mnogo se traži. — *Stari varoš* (*citřa vecchia*), koje ime město ovo po svoj prilici zato dobi, jer je iz podėrtinah starinskoga varoša *Pharie* sazidano. Ovdě su mnogi starodavni ostanci izkopani. — *Gelsa* (*Gelsa*), selo s lukom gđe se mnogo lěpoga mramora dobiva. — *Sveti Gjuragj* (*St. Georgio*), selo u kojega se blizini mnoge starožitnosti rimske nalaze. — *Verbovsko*, město, gđe se za pokrivanje kućah jedne fele kamena dobiva, koji onomu u litografii třebanomu mnogo naliči. —

3) *Kotar Dubrovački* u pet se razđeljuje okružjah. 1. *Dubrovačko*. 2. *Zaptatsko*. 3. *Slansko*. 4. *Peljesca*. 5. *Korčule*. U stara vremena načinjaše zemljište *Dubrovniká* jedan dio stare *Ilirie*. God. 589 pred *Isukėrstom* naseli se došavša iz *Peloponeza* jedna gėrėka naselbina ovdě i utemelji *Epidaura* (*Zaptat*, *Ragusa Vecchia*). Kada je god. 464 pred *Isukėrstom* *Iliria* pod rimsku vlast podpala, *Epidaurus* postade rimska naselbina (*Colonia Martia* kod *Plinia* zvana). Godine 395 po *Isuk. dodje* *Epidaurus* s ostalimi rimsko-ilirskimi đeržavami pod bizantinsko vladanje. Pověřje zemljišta slobodnoga ovog kotara od pėrvine je jako omejařeno bilo, koje se je kasnie stopram po prikazih i prikupih povekřalo. Gospodar

pako jadranskoga mora bio je neprestano Dubrovnik, i tern u oku Mletčanom, za što su ovi i višeputah pokušavali, da ga pod vladanje svoje sprave i tako gospodstvo mora preotmu. Od god. 1358 do 1526 bio je Dubrovnik pod zaštitom ugarskih kraljevah. Doba od 1427 do 1437 bijaše za Dubrovnik zlatna doba, onda ho na vèrhuncu bogatstva svoga i slave svoje stajaše. Kada pako 1420 do 1824 Dalmacia pod vladanje mletačko dospì, i godine 1459 Serbia a god. 1463 i Bosna pod tursku vlast padoše i Ugarski tako kraljevi svoje zaštitništvo nad Dubrovnikom izgubiše, onda se Dubrovčani zaštititi turskoga dvora podložiše, pod kojom i u Karlovačkom i Požarevačkom miru (1699 i 1718) ostadoše. Pèrvih vrèmenah platjao je Dubrovnik mali samo harač Turkom, koji je s početka nekoliko samo stotinah dukatah iznosio. Nu već godine 1453 po predobljenju Carigrada Turci ovaj harač od 1500 na 3000 dukatah povišiše, s toga što Dubrovčani nekoje gèrčke bègunce gostoljubivo kod sebe primiše. Godine pako 1474 harač malo prije na 8000 dukatah podignut, bio je već na 10,000 dukatah poskočio, zato što su se dva Dubrovčanina kod branjenja Skadra proti Turkom odlikovala. 1621 naraste opet harač na 12,500 dukatah. Nu zato imadoše Dubrovčani potpunu slobodu tèrgovine po cèlom turskom carstvu. Kada je godine 1796 i 1797 francezka republika jonske otoke osvojila, dubrovački senat u veliku stisku dodje, i da se od obsèdnutja oslobodi plati francezkomu senatu potrebovanih jedan miliun livrah. Godine pako 1808 dekretom francezkoga cara *Napoleona* od 31. Sèčnja bila je republika dubrovačka uništena i drugim zatim 31. Listopada 1809 s novoustrojenim kraljevstvom ilirskim skopčana i od onda je š njome jedan intendant upravljati počeo. I ova njezina sudbina do 29. Sèčnja 1814 god. trajaše, kada pod svètlu austriansku vladu dospì. Staro upravljanje dubrovačke ove republike bilo je čisto aristokratskičko i po načinu mletačke republike ustrojeno. — Lèpo je zaista i utèšno za svakoga ilirskoga domorodca čitati, kako je u ovom malom slobodnom

kotaru u skrajnjem kutu izobražene Europe ležećem polag svega ipak knjižestvo i literatura naproti svim ilirskim pokrajinam u krasno cvètajućem stališu bila. Kada toliki miliuni ostalih Slavjanah još u dubokoj tmini biahu, da se, tako rekuć, u Europi za njih niti znalo nije, na ovom Parnasu ilirskom pèvali su skladno-glasno nebrojeni pèsnici. U 15 stolètju bilo je ovde mnoštvo ilirskih pèsnikah i spisateljah. U 16 i 17 vèku još više, kao što nam dogodovština literature od *Apendina* svèdoči. Svi gotovo najglasovitii naroda našega pisci, koje mi danas kao klasike literature naše cènim, ovde satvorise dèla svoja; i tako se je jedino pod zaštitom republike dubrovačke literatura naša najprije podigla i procvala; zato joj od svega potomstva i u sva vrèmena vèkovit spomenik ostaje. Zato Dubrovnik najprosvètjenje u svoj Dalmaciji gradjane imade, i zato se ovde najviše i najčišnje naš jezik govori i upotrèbljava. — Poglavitiia pako kotara ovoga mèsta slèdeća su: *Dubrovnik* (Ragusa, Turci zovu Paprovnik) na klisurastom podu pod bèrdom *Sergio* zvanim leži ovaj dobro sazidani i starimi zidovi obkoljeni glavni kotara ovoga varoš. Ima četvora vrata, ulice pako uzke nu čiste, od kojih je 400 korakah duga Korzo zvana ulica najveća. Ona strana varoša, koja na bèrdu leži, s drugom je, koja je pod njom, po stubah svezana; i cèli varoš, s dva svoja predgradja *Ploče* i *Pile*, broji 6,500 stanovnikah. Od cèrkvah najpoglavitiie su; stolna cèrkva, i cèrkva svetoga Blaža. Osim kotarskoga ravniteljstva ima Dubrovnik i stolicu biskupskoga, zatim jedan manastir piaristah i drugi dominkupana, jedan gimnazij, knjižnicu, glavnu učionicu, kazalište i vojničku bolnicu (u nègdašnjem jezuitskom kolegiu). Stanovnici priugotovljuju nekoje svilne robe, priredjivaju kože, naćinjavu ladje i. t. d. Luku malu imade; a tèrgovina, nègda evatuća, danas je već jako propala. Na obližnjem bèrdu kod varoša stoji tvèrdjava *Imperial* zvana, druga opet odtraga na bèrdu *Sergio*. Varoš ovi čestim je potresom zemlje izvèržen. — *Zaptat* (Ragusa vecchia, stari Epidaurus), nègda glasovito danas malo mèstance; od sta-

(Xuppa), občina od 3,200 dušah, koja je pod Mletčani posebne svoje slobodnosti i pravice imala. — *Teodo* u ugodnoj okolici, gdje i udaljenii stanovnici mnogi svoja lětna obitališta imadu. — Ne daleko od sela Krivošćje na černogorskoj granici i u okružju kotorskome leži černogorski manastir *Stanjevići*, u kojemu je jedno vrěme i vladika černogorski obitavao. — *Budva* (tal. Budua, lat. Butua), na malom zemaljskom ertu, starimi zidovi obkoljen, uzko i neuredno sazidan i do 500 stan. brojeći varoš. Polag njega leži otok *sv. Nikole*, gotovo od samih divjih golubah naseljen. — *Pastrovići*; preděl, koji iz nekoliko selah sastoji i 2,800 stanovnikah broji, ima najpoglavitie od 300 dušah *Tudovovići* zvano město. — Najdalje pako u austrianskom carstvu južno lezeće stanje je na pol poderti toranj *Bošković* zvani; ovaj na tromeđi Austrianskoj, turskoj i černogorskoj leži. —

Pripověsti.

ISKRICE.

I.

Umorena od teškoga puta, od studenoga vremena, od sladke i nebesne bolesti svoje ide djevica mlada od vratah do vratah, a nigde nenadje pristanka. Nebiše grad dostojan, da se u njemu rodi kralj zvězdah. Da bi bili znali oni bogati oholni, koja će dika nočas na svět doći, bili bi otvorili vrata svoja siromašici ovoj, koja niti se tuži, niti pita, niti proklinje tvrda sërca onih, koji imadu tolika města za živinu, a čovččanske duše puštaju u potrebi. Mučāše mati Isusova u tugam njezinim, kako će u tugam svojim mučati mudrost svemogućna. Što više može i više znade, drugim više želi neg sebi. Moli siromašica sama u sebi, i nada se, da će Bog, koji je toliko čudesah u njezinom poniženju učinio, naći města i vrēmena dostojna za svērhe svoje. Josip, koji manje tērpi, više se muči, ona je kao uzdignuta u duhu ljubavi trudne, i znamenitih predvidjenjah. Tko bi tebi reko, Irode, da će se poštenje košare ove više glasiti, nego dvori tvoji, da će ime ovog dētića gologa blagoslovjeno biti na vėke, a tvoje prokletu. Vavėk što je slabo i malašno razbija silu tēlesnu i veličanstvo.

II.

Kome se je prikazala u onoj noći preblaženoj světlost i rěč angjelska? Nije dvornikom punim oho-

sti divje, i veselim u studenoj nemilosti, koji gledaju bratju kano stada, nego čobanom prostim. Světlost nebeska dalje sjaje nego světunjaci srebreni, nego zlato okó vrata nečistih. Nije sin božji ušao u svět s pësmam ljubovnim i s igranjem, već u noći tihoj čulo se je cìčanje Isusovo i romon angjelski. Noću lëpše su krila nebeska sjala, i sladje zvonjahu pësmë kroz povëtarce mirno. Tako i u poniznosti bolje nadsiva světlost sërca i duše dostojnost.

Ali i čobani, ako su htëli čudesa nova vidëti, valjalo je da vieruju besëdam svetim, da se potrude, da otidu na susrët novini, koja im je obećana. Ne zašto su siromaki, zove ih spás okolo svoje zibke, nego jer ih siromaštvo bolje pripravi ovoj diki, da budu dvoritelji kralja vëkovita. Zvëzde neba i žalosni zemlje vidëli su najprië spasenje vëkovah. Dosta je da želiš, sirotinjo, veličanstvo pravo; više će ti ga doteći neg je volja tvoja.

III.

Gladne Bog nasiti dobra, ali i gladan valja da kupi dobro svoje; i siromak ima u sebi veliko blago, ima naučivost i predvidjenje; može gledati, može slušati, učiti može i zadëržati. I živina uče. Može siromak želeti, što je bolje; može ovo pitati od Boga i bratje; može s tvërdom voljom slëditi i naprëdovati na putu svome. Tko radi svaki dan malo više, nego težka potreba zapovëda, on će do malo godinah vidëti sunce radosti. *Radimo, vërujmo, molimo.* Jaka vëra umnožava čuda, ublaživa duše. Izpraznimo sërce od nedostojnih mislih, mislimo i za bližnje naše, i s ljubavju i milosërdjem rasti će veselje naše. Štedimo u danim obilnosti, imat ćemo u potrebi za nas i za bratju. Ali oni, koi sve radosti svoje metje u turbuh, stradat će kano živinče, koje težák prodá, a mesar zakolje.

IV.

Parobrod je kao most bačeni preko mora, koi sjedinjiva rastavljene narode, i više kërca mislih i čučenjah nego tërgovine. Ali trëba, da ovim putem više se duše približuju neg tëla, da osobita korist bude korist ljubavi. Nëki od nas u Italii ništa drugog netraže, nego ugodnosti prazne i nedostojne, da i ono pokvare što nam ostaje ljudske prostote. Talianske su poklade raj za nëke od naših. Nije ih mnogo; ali i jedan sám težka je žalost.

Dokle svako trošenje bez razloga nebude od svih odsudjeno kao ludost pogërdiva, kao opačina nepoštena, kao lupežtvo pravo, neće pucim žalosnim dobro biti. Bit će bogastvo, laž i lisićenje, pripraviti će potrebu i sramotu.

Vidimo tudja mëšta, priklonimo se umniim od nas, poznajmo što nam se hoće, i postarajmo se, da to dobiemo. Iznosimo plode zemlje naše, neka ih drugi puci poznaju, da nas nauče kako ih možemo malo po malo poboljšati. Sve ono, što se pristoji inim dëržavam, nije koristno za nas; valja, da mi zanate i umënje drugih napravimo po stanju našem. Mi smo kano čovëk jaki, koi nezna upotřebiti snagu svoju. Trëba da mnoge stvari učimo kao dëte malasno. Što će nam snaga bez ponizenja.

V.

Pësmë su medju trudim života kao cvëtje medju draćam, kao voda živa, koja izvire iz sërca zemlje medju stënam golim, kao glas nebeski, koi dolazi nezna se odkud, i svuda raznosi miris skladañja. Odkle su došle narodne popëvke i kad su se rodile, znat će samo onaj koi znade godinu i čas, u kome je sëme malasno prevelikoga hrasta palo na srëd planine, i kad su përvim njegovim listiçi nazelenili kamenje. Ali ovo je barem istinito, da se nisu pod klobucim narodne naše pësmë začele, niti su iz ustah

plemenitih izašle najpric. Duh skladanja negleda na haljinu, nego diše, gdje mu je drago; i serce koje trepće u golim përsima, serce je ljudsko. Nije hrabrost zlatna stvar, niti ljubav srebrna.

Pësme su povëst naša, u njima tražimo dobro i zlo naše. Drugi puci štiju ih, prevode i čude se o njima, a mi ih se sramimo, i još izsmijavamo s našim prosvietjenim varvarstvom. Pokupimo, bratjo, kupimo naše blago, prie nego ga vëtar vrëmenah nepogubi. Hlëb iz zemlje, lëpost iz puka; puk nam je otac, a zemlja majka naša.

VI.

Vi mladići, koji idete u tudje zemlje iskati znanje, koje vam zemlja vaša nedaje, budite ufanje i veselje, a ne žalost i strah otačbine tužne. Spominjajte se vavëk nje, uzdëržite jezik njezin; učite i druge jezike, ali da vam tudji neiztëra materinog iz serca, da nebude rat i dubina u mislima vašim. Ni vladanje ni duša razdružena nemože da živi. Talianski će te duh bolje čutiti, kad budete Slaveni pravi.

Bolji ste nego mnogi od onih, koji vas gledaju kao izmet narodah. Branite, molim vas, svuda branite domorodno poštenje; budite u odlukam stanoviti, slobodni u rëcima, bistri, silni na vrëme, ali čestite tihi, vavëk ljubovni. Ljubite istinu više nego zlato, a bratju više neg život. Drugih narodah običaje gledajte i počitujte, brez da ih slëpo slëdite oli slëpo pogërdite. Bratja njihova budite, a ne robovi.

B A S N E.

1.

Orao ustrëljen.

Orao sëdjase na visokom mëstu obziruci se, nebi li što sebi za ručak upazio. Nu kako se često dogadja, tko druge lovi, i sam ulovljen bude; ili, tko za tudjom vunom podje, sam ostrizen doma dodje. Lovac, negdë tu sakriven, ustëli Orla. „Ah moj gorki lovu! tebe li ja ovdë čekam?“ načne polumërtav Orao sebi govoriti. A kad upazi na kraju dëržka strële orlova pera. „O nesrëtna mene!“ izdišući reče, „moja li me ista ubijaju pera? Nije mi toliko ni na strëlu zao, koliko na moje pero!“

N A U K.

Čovëk nepravedan i zao podoban je ove basne Orlu. Sve misli i izmišljava, kako će drugog ozlobiti, dok sam u zlo nepadne, pa se onda tuži i jauče. Mili roditelji! oprostite mi ovu opazku. Kad se otac i mati medju sobom ne ljube i ne poštuju, od koga će dëca njihova naučiti da ih ljube i poštuju? Podajte dëci svojoj iz përve mladosti primër krëposti, ako želite da vam dobra budu a navlastito: *Takov budi k roditeljem svojim, kakvu želiš sam imati dëcu*, kažu Gërci. Pravo se Orao tuži na svoje pero. Ništa nije žalostnije čovëku, nego kad od svojih srodnih zlo tërpi! Od koga će dakle pomoći čekati?

Nu izpitajmo sami sebe, nismo li sami krivi, kad nas srodni i prijatelji neljube! Koj nije samom sebi na svētu prijatelj, nikad neće verna prijatelja steći, i koj samom sebi ugadja i služi, luda sasvim ima gospodara.

2.

Lav, Bikovi i Lisica.

Lav videći tri Bika svagda zajedno u ljubavi i u slozi, ne smijaše na njih udariti. Pošlje dakle Lisicu, da ih zavadi i razstavi. Onda Lav na svakog ponase udarajući svoj trojici dodje do glave.

N A U K.

Nesloga Hristjanah podigla je Turčina. Njihova sloga ponizit će ga. Nesloga bratju satire i u sramotu ih pogružava, a blažena sloga i jedinstvo uzvišava ih i proslavlja. Musulmanski zakon ih uči, da se mole Bogu, da Bog nesjedini kërštene care i kralje. Molim ih, nek mi kažu, kakvoga oni Boga sebi predstavljaju, od koga prose svadju i neslogu medju ljudje? Hristos spasitelj Hristjanom zapovjeda, da prose od Boga sveobću ljubav i slogu u poznanju jednoga preblagoga Boga tvorca, u pravdi, poštenju i krèposti. Evo kakav je hristjanski Bog, koga spasitelj naš propovjeda. Napolje dakle izmedju svih poštenih i pametnih narodah lukave Lisice, koje za čovječansku prostotu i lenost izmišljavajući koje šta, neslogu, svadju i mèrzost propovjeda, oboružavaju brata na brata svoga, i poštene susjede jednoga na drugoga, Jedini Bože! sjedini i složi u ime tvoje sve care i kralje, i ako kad koj od njih uzhoti nepravednim biti, da mu drugi nedaju! Sjedini i složi sve ljude u ljubavi pravici i krèposti! —

3.

Lav i Miš.

Lav utrudjen legne u hlad da odpočine i tu zaspi. Miš tuda hodeći, dodje mu u glavu, da pretèrci prèko Lava. Lav se prezne i sčepa Miša. „Nijedna vèro! na tolikom li polju prèko mojih ledjih . . . ti put sebi nadje? Šta ćeš sad? kazuj!“ — „Velikomožni Lavu!“ odgovori Miš s usmiljnim glasom, „veoma sam sagrèšio, priznajem i izpovjedom; nu molim te da mi oprostiš . . . Neću to više učiniti . . . Ovo će mi biti pèrvi i posljednji put. A i razsudi (molim te) kakva bi slava bila Lavu, da utuče Miša?“ — Lav se osmèhne i pusti ga čitava i zdrava. — Poslè nekoliko danah uhvati se taj isti Lav u debelu mrèžu, koju lovci Lavom i Medvjedom stavljaju, iz koje Lav nemogući razmèrsiti se, stane rikati koliko igda može. Miš čuje pritèrci, vidi i pozna dobroćinca svoga. On ni pet ni devet, počne gristi mrèžu, i malo po malo pregrize jedno uže, onda se mrèža razpe, i Lav se izbavi. — „Čudne stvari, što vidim na svētu!“ sav začudjen rekne Lav. „Tko bi ikada reko, da i Miš Lava od smèrti izbaviti može?“

N A U K.

Jest i u miša zahvalnost. Prekrasne gèrčke poslovice, koja nam priporuča zahvalnost najplemenitiju, najsladju i najkrasniu od svih krèpostih; zahvalnost k blagomu Bogu, k sladkim roditeljem, k pravednim i marljivim čamilstivim dobroćincem, k pravici ljubećim sudijam i razumnim i pravicu upravljateljem; zahvalnost, božanstvenu i sladku plemenitomu sèrdu čovječjemu kariku, koja veže i dèrži miliune ljudih u slozi i ljubavi! Prekrasna kèi nebeska zahvalnost. Čutenje ove krèposti uči i malo dètešce, da se umiljava na pèrsima roditeljice svoje, gèrleći ju i slabima rukama zahvaljuje hraniteljnici svojoj. Štrašne zvèri čovèk dobroćinstvom ukrotjava. Lav i medvjèd laška onoga, koi ih hrani, vol i konj

služe gospodaru svome; i vèrni pas umire za njega. Kome nije *zahvalnost* dovoljna nagrada za učinjena dobroćinstva, neka ih nigda nećini, bolje će biti. A *nezahvaljan*? Jaoh! jest li moguće, da je čovek *nezahvaljan*? Nedaj Bože takoga u rodu!

4.

Kurjak, Baba i Dète.

Kurjak gladan hodjaše kojekuda tražeći što da izjè. Dodje u večè na kraj sela pred jednu kuću, i čuje Dète gdè plače, i Babu gdè ga straši, govoreći: da ako ne umukne i nepodje spavati, da će ga umah dati Kurjaku. Ovaj stane čekati s velikom željom, neće li Baba to učiniti. Dok se Dète utiši i prestane plakati, zapita Babu, hoće li ga dati Kurjaku? „Neboj se ti, hrano moja!“ odgovori Baba, „ako Kurjak dodje, mi ćemo ga nabosti na onaj gvozdeni ražanj, što stoji za vratih.“ Onda ti Kurjak stane bježati, misleći u sebi: „Medjer Babe u ovom selu drugo govore a drugo misle.“

5.

Kurjak i Janje.

Kurjak pijaše na nekoj vodi. Janje nevideći ga, daleko niže na potok dodje da se napije. Kako ga onaj spazi, vikne na njega. „Tu si li došlo mutiti mi vodu, da od tebe nemogu smirom ni bistre se napiti vode, jeli?“ — „Ta voda, gospodaru, od tebe k meni teče, kako ću ti ju ja zamutiti? to nije moguće odgovori uplašeno Jagnje! „Ha! ha! po glasu te poznadem, ti li si onaj, koj mi se lane u ovo doba rugaše?“ — „Lane u ovo doba? pomagaj! tada me nije ni bilo na svètu: mati me je istom ovog pro-

lètja ojagnjila.“ — „Vidim da si ti razumno i pametno, i da se umieš dobro izgovarati,“ reče mu Kurjak; „nu zaludu! sve ti to danas preda mnom neće pomoći!“ Skoči na njega i proždere ga.

6.

Kurjak i Koza.

Kurjak opazi na visokom kamenitom mèstu kozu gdè pase, i neuzdajući se, da će je tu uhvatiti, naumi k sebi je domamiti, govoreći: „Sestrice! tu ti nije po najbolje; stèrmno je mèsto, možeš se ubiti, a ni paše ti tu dosta neima. Sidji u dolinu, bolje će ti biti.“ — „Jest baš! neznam odkad su Koze kurjačke sestre, i odkad su Kurjaci tako milosèrdni postali? Idi, idi, sluto! Ovdè ti laži ne prolaze. Ogledaj se gdè u potok, pak ćeš vidèti, stoji li ti lèpo, da se činiš dobar?“

N A U K.

Kurjakov savèt ovdè čini se dobar i koristan, ali za njega a ne za kozu. Zato i koza pametno radi, goneći ga od sebe, njegovom se savètu i pritvornoj dobroti rugajući. Kurjačka narav, kad se najbolja čini i najlèpsi savèt daje, onda valja najvećma je se čuvati.

7.

Kurjak i Konj.

Star Kurjak opazi dobra Konja. Ne pouzda se javno na njega udariti, bojeći se il da mu neutèće, il da ga neće nadvladati. Namisli dakle, da ga s pravom pridobije. Pristupi krotko i upita ga za zdravlje. Konj zanjuši lukavštinu, i naumi s kincem klinac iztèrati. Kaže mu da se u ostalom dobro nahodi, nu

da se je stražnjom nogom na iver nabo i da ga noga ljuto boli. „To je najlakše, hodi da ti zubma izvadim iver.“ Stane Konj i podigne nogu, a kad vidi Kurjaka blizu, lupi ti nam ga u gubicu, te mu sve zube razpèrska, pak odskaaèe preko polja. A Kurjak ostane jauèući i sebi govoreći: „Dosad si lagao, a sad si baš dolagao.“

N A U K.

Ovako se najposlè svakomu dogodi, tko se u nepravicu, laž i prevaru uzda.

8.

Lisica i Lav.

Lisica, pèrviput srètnuvši Lava, tako se užasnula, te malo nije mèrtva pala. Drugikrat uplaši se, nu ne tako kao prie. A tretjiput toliko se oslobodi, da pristupi i š njime poznanstvo učini.

N A U K.

Razliène stvari èine nam se strašne, jer ih nepoznajemo, koje po tom, spoznavši se š njimi i obhodeći, veoma nam obične bivaju. Vèrlo je zao običaj plašiti dècu iz malena, tako da po tom, i kad već porastu, boje se svašta i uklanjaju se dapaèe i od stranih ljudih. Laži, lukavstva i svakog nevaljana posla, koj biva njima ili drugim na štetu, to do duše trèba uèiti ih da se i srame i boje. Nu o tome smo i na drugom mèstu govorili, koje nahodim za dovoljno.

9.

Pas i Kurjak.

Pas lètne jedne noći spavaše pred dvorom. Dodje Kurjak i hotiaše ga izjèsti. A ovaj mu počne

govoriti, da sad u njega nedira, jer je odveć mèršav. Kaže mu, da će sutra dan biti svatba u kući, pa će se on tu tako nahraniti, da će odebljati. „Dodji“ reèe mu poslè èetiri dana, pak ćeš barem imati što jèsti.“ Kurjak vèruje i ode. Nu kad opet u reèeno vrème dodje, neima ti Psa na polju. Zove ga ovaj kroz prošnje, opominjajući ga na ugovor: „Kad me drugi put nadješ pred dvorom,“ odgovori mu Pas, „ne èekaj svatbe.“

N A U K.

Od napasti i zla valja da èovèk gleda, kako može, da se izbavi i kurtališe.

10.

Magarac i njegov Gospodar.

Magarac gledaše zavidljivim očima da njegov gospodar toliko milovaše svoje jedno pašèe, misleći u sebi: „Ja se toliko muèim, vodu i dèrva noseći, pak jedva mi daju jèsti, da od gladi nepoginem, a ona poganj mala sa svojim ulagivanjem toliko dobra uživa! Nekader se i ja počnem ulagivati, nebi li što bolje bilo?“ Kako jednom svoga gospodara upazi pred kućom, gdè na stolici u hladu zaspao, privuèe se lagahno, nasloni mu glavu na rame kod uha, pak zategne, koliko mu god gèrlo može, hiaa! hiaa! Tèrgne se ovaj, vikne na slugu, spopadnu svi, koji motiku a koji hajdamak (drog), pa ti zdravo izmažu našega pojaèa.

N A U K.

Koga k èemu priroda nije stvorila, neka se u ono nepaèa.

Magarac proměnjajući gospodare.

Magarac služase nekog baščovana (vèrtljara) i videći mu se tu odviše teško, zaželi proměniti gosu. Ovaj ga proda nekome ciglaru, gdje neprestano noseći zemlju i opeke (cigle) i neimajući takove zeleni kao što u baščovana, jošte više o proměmbi počne moliti. Ciglar ga proda kožaru, kod kojega, noseći kože na vodu, doma i na vašar, rekne sam sebi: „Sad sam tek došo na město, koje me upravo ide. Ovaj pravi kože, on će do koj dan i koju načiniti.“

N A U K.

Tko je prinudjen služiti, neka neměnja često gospodare. I komu je dobro na jednom městu, neka ga dobro čuva. Tko nestoji za drugo, nego tovar da nosi, njemu je kod baščovana najbolje.

Konj i Konjušar.

Konju Konjušar zob kradjaše, a na město toga česaše ga i praše na dan po dvaput. „Nitkove!“ reče mu Konj. „Zaludu ti mene toliko tareš, i oko mene lažeš, kad ti meni zobi, koliko me ide, nedaješ.“

N A U K.

Ovo pristoji onim, koji nečine svoje dužnosti, pak istom misle s lažimaži drugim oči da zamažu. Pošten i nježan čověk stidi se i svoje iskati, a nepošten i bezobrazan i ono odlaže, što je dužan, i što se i može i mora da daje. Sutra, po podne, malo po čas! i tako sve těra napred. Čini mu se toliko većma gospodi, koliko mu se više ište. Dar i

poklon kad si naumio učiniti, neodlazi. *Bis dat, qui cito dat* (Dvaput daje, tko mahom daje).

Jelen i Vinograd.

Jelen běžeći od Lōvacah sakrije se u zelen vinograd. A kad prodju Lovci, onda on počne čupati lištje i jěsti ga. Opaze Lovci gdje se loza njiše, prikrađu se i videći Jelena, ubiju ga. „Pravedno patim“ rekne ovaj sav u kěrvi „zašto vrědjam lozu, koja me je čuvala?“

N A U K.

Nikad nikoga nevalja vrědjati, a najpače one, koji su nam kadgod dobro učinili i ljubav nam pokazali.

Osvěta poštenoga čověka.

S brěmenom suhих děrv na plecích, od zime skoro ukočen, vrati se Vuk, stari ribar, iz prezlistne šume k kući. Utrudjen, više na palicu nego na nože naslanjajući se, išal je po sněgu pokraj lugara Nenada kuće, i hotěl je preko mosta na potokom utvėrdjenoga na onu stran u svoju kolibu. — Stani, starče, povikne lugar, izděrcavši mahito iz kuće. Odkuda ti ta děrv? Ti si ta děrv ukral!

Vuk se osupne, i reče: lugaru, ja nisam ništa ukral!

Nenad. Nelazi, sěda glavo! Včera sam baš sěkal děrv i tamo dole u šumi ostavil; a ti si gotovo našal, pak na pleća napětil! Simo ta děrv!

Vuk. Nemoj, lugaru, nije to tako. Děrvce po děrvce pobiral sam izpod sněga — pošteno i čestno.

Nenad. Lažeš, matora nesrěco. Simo ta děrv!

Vukasović od svih je naj vrjednii. " Tako proslavi nadstojnik, tako proslaviše svi učitelji vrjednoga mladića. "Ja već mnogokrat čujem pohvalu ovoga mladca, reče nadalje plemenita vladalica, poglednuvši krotkim pogledom mladoga Ilira, koi pred njom priklonito i zasramljeno stajaše. "Želim ga viditi, kako se bori, neka vučjac (*Rappier*) u ruke uzme. " Kako mladac prie za vojnika neprilično pred njom stajaše, tako jasno postade njegovo lice, tako vatrene njegove sjajne oči, tako gizdavo i pouzdno njegovo postavljenje, kad se k boju spremio bijaše. On je već oslavodobitju uvjeren, i svi takmaci, od snage, i umjetnosti njegove predobljeni, položise za taštim napinjanjem svoje oružje.

Dobra carica očevidno veselje nad okretnostju i lepim držanjem mladića imadijaše. "Uzmi", reče. Ona pruživši mu dvanaest zlatnih dukatah, "evo ti, mladi vojače, maloga dara, s kojim sebi, nakon tako ognjena boja, koje veselje učiniti možeš. " — Mladić pade dobrotivoj carici pred noge; ona pako učini ga uzdignuti, pruživši mu ruku za čelivanje.

Druge nedelje doveze se opet cesarica pred akademiju; — Ona zapovedi, da joj se opet mladi *Vukasović* predoči, i tu ga upita, šta si je lepoga s onimi novci nabavio? Na što on malodušan postà i ni reči progovoriti nemogaše. — "Jesi li novce zai-grao, ili ih na što drugo potrošio?" reče vladalica ponešto smérknuto i naglo. — "Poslao sam ih siromašnomu momemu ocu", odgovori razborito mladić. "Tko je tvoj otac?" — "On je bio poručnik (*Lieutenant*) u službi Vašega Veličanstva, ostavio je svoju čast, i živi sad bez pomoći posve siromašno u Dalmaciji. Ja sam mislio, da dobrotivoj namèri, u kojoj onaj milostivi dar meni podèljen bijaše, svèrsi shodnie zadovoljiti i od milosti Vašega Veličanstva bolje porabe učiniti nebi bio mogao, nego da ju za podporu mojega oca upotrebim; jer mi je to najveće veselje bilo, koje sam si š njom zadobaviti mogao. " "Ti si vrèdan mladić!" reče ganjena carica. "Donesite čèrnila i pero. — Sèdi i piši. " — Dèrhtajuć i

silno kucajućim sèrcem posluhnu mladi *Vukasović* zapovèd caričinu, koja mu stade ovako kazivati:

"Prejubljeni otče! — Ovo pismo, koje vam sada pišem, kazuje mi sama carica. Moja marljivost, moje vladanje, a osobito moja dètinska ljubav i zahvalnost prama Vami; otče moj, tako se carici dopadoše, da ćete Vi od ovoga časa svake godine 500 forintih kao penziu dobivati, — i da sam ja opet dar od 24 cekina dobio. "

Možemo radost dobroga *Vukasovića* pomisliti. — Rukopis ovoga radostnoga lista bijaše zaista najneurednii i najgori, kojega je on igda u svom životu pisao, a i papir bijaše od suzàh njegovih vas nakvašen. Na ovaj naèin biahu zahvalnost i ljubav oni čas nadareni. Veća još bijaše naplata, koju mu budućnost donese. *Vukasović* dojde svèršivši nauke u akademiji kao častnik k vojničtvu, podiže se od časti do časti, i ovèrši u raznih ratovih, koji se pod vladanjem Marie Terezije i njezinih naslèdnikah vođenim, najpoglavitie službe. On se uzpe do feldmaršallajntanta, jedne od najvišjih častih vojničkoga stališa.

Velik je blagoslov, koi nad dobrim, zahvalnim sinovim počiva.

Dodatak. Rodjen bijaše *Filip Vukasović* 8. Sèrpnja 1745 u Dalmaciji, i preminu od smèrtne rane, koju zadobi u boju kod Vagrama 6. Sèrpnja 1809 mešec danah zatim u *Beču*. Imao je križ Marie Terezije i mnoge visoke redove, i bio je vlastnik pèšačke regimente broj 48.

P ě s m e.

Križu.

O narode! pristupite
 Poklonit se Isukrštu,
 Ki za tebe mre na křstu,
 Da od směrti odkupi te.

Križu sveti i blaženi!
 Sačuvaj nas od napasti,
 Da budemo duše spasti,
 A hudobe sve odženi!

Kleknuvši te svi molimo,
 Nemoj gledat grěhe naše,
 Milosěrdje pozri naše,
 Jer se za grěh svi bolimo.

Ti si lěk od naše rane,
 Jer si zmija ti broncena,
 Kelomna si ti ognjena,
 Da ne bi smo zašli s' strane.

Klanjajmo se križu, tebi,
 Zašto bilěg oni ti si,
 Gdi spasenje naše visi,
 I drugoga nij' pod nebi.

Sad je vrěme, da svak' plače,
 Dušom sěrcem i očima,
 Da proštenje grěhom ima,
 I da dušu svú oplāče.

Boga sěrcem svak' zazovi,
 Govoreći: kako može
 Tvoja pravda podnět Bože!
 Za grěh za naš da mre ovi?

Ja sagraših, a pokoru
 Prav podnosi za grěh za moj!
 I još moli, da sve ovoj
 Bog na nebu prosti goru.

Nije ovo dub laživi,
 S' koga zmija hoće rjeti —
 Tko 'ž njeg jě, neč' umrěti,
 Ki jedoše, nesu živi;

Dub je ovo, s koga voće,
 Kad skrušeno tko blaguje,
 Někí život drugi čuje,
 Kojem živet u věk moć će.

Na kolěna svi kleknite,
 Udrite se svi u pěrsi,
 Svoje zlobe svak poverzi,
 Ter proštenje svi prosite.

Prosti puku tvěmu, Bože,
 Milostivi Gospodine!
 Da tvoj narod ne pogine,
 A hudoba ne primože.

Ti pogledaj na grěh pěrví,
 Ki je vas puk otrovao,
 I u ruke djavlu dao!
 Oplači ga tvojom kěrví.

Inoga nam nije lěka,
 Za toj ti k nam' s' neba dodje,
 I tělo nam tvoje odje,
 Da odkupiš ti čověka.

Svi se za grěh velmi kaju,
 A vrěme je od milosti,
 Za toj puku tvěme prosti,
 Da te slave svi u raju!

Blaženoj Dĕvici.

O príveta i blažena
Božja majko i dĕvice,
Vĕrh andjela' svieh kraljice,
Od Boga si okrunjena,
O príveta i blažena!

Kad Andjeo vam navĕsti,
Da ěs sinka poroditi,
Reĕe: vazda ě' dĕva biti,
Duh ěe sveti u te slĕsti,
Koi te ěe pak uzvesti
Na nebesah vĕrh svieh žena',
O príveta i blažena!

Prie neg' Bog svĕt satvori,
Prid njime si vazda bila,
Vazda draga, vazda mila;
Po tebi se raj otvori,
Ki za grĕh se nam zatvori,
Kad sagrašĕi pĕrva žena,
O príveta i blažena!

Utoĕište s' svieh grĕšnika',
Milosti si svake puna,
Od svieh žena' ti si kruna,
A sviem svetiem ti si dika,
Dĕvicam si sviem prilika,
Vĕrh svieh nebes' uzvišena,
O príveta i blažena!

Pokli, Gospo, imaš ime,
Da si majka od milosti,
Moli sinka da nam prosti,
Jer sve možeš ti prid njime,
Samiri nas Gospo š njime,
Jer si prid njim ti ěuvena,
O príveta i blažena!

Umiljenstvo, Gospo, vaše
Pred Bogom je vazda bilo
Vele drago, vele milo,

Kako dĕvstvo, i još draže;
Za to primi molbe naše,
Pokli s' toli umiljena,
O príveta i blažena!

Slava tebi Gospodine,
Od dĕvice, ki se rodi,
Otcu i duhu, ki te uplodi,
Da vĕk slava ta ne mine,
Neg' još, kad svĕt vas pogine,
Da je u vĕk uzmmožena,
O príveta i blažena!

Putnik.

„Bože mili, kud sam zašò!
Noĕ me 'e stigla u tudjini,
Neznam puta, neznam staze,
Svuda goli kamen gaze
Trudne noge po pustini!

Još konaka niesam našò!
Sĕver brije s snĕžnog bĕrda,
A tudjincu, siromaku
Još je veĕi mrak u mraku,
Još je tvĕrdja zemlja tvĕrda!

Na okolo magla pada,
Zastĕrta je mĕseĕina,
Nevidi se zvezdam traga,
Majko mila, majko draga,
Da ti vidiš tvòga sina!

Da ti vidiš njega sada
Okružena od zla svega,
Ti bi gorko zaplakala,
Ruka bi ti zaderhtala
U žalosti — gĕrlec njega!

Zašto tebe niesam slušó
 Kad si meni govorila:
 Neidi sinko od matere,
 Koja mekan krevet stere
 Tebi u srěd svóga krila!

Neidi sinko, draga dušo,
 Neidi od krova otčinoga,
 Tudja zemlja ima svoje,
 Nespoznaje jade tvoje,
 Tudja ljubav ljubi svóga!“

Govoreći s sobom tako,
 K kolibici jednoj klima,
 Koju spazi iz nenada,
 Umoreni putnik sada,
 I zakuca na vratima.

Otvorajuć sve pola'ko,
 Zamišljena: Tko će biti?
 Glavu pruži jedna stara.
 „Daj u ime božjeg dara,
 Báko, meni prenočiti!

Neznam gdje sam — kud sam zašó,
 Noć me 'e stigla u tudjini,
 Neznam puta neznam staze,
 Svuda goli kamen gaze
 Trudne noge pa pustini!

Drugi konak gdje bi našo!
 Šever brije s sněznog bërda,
 A tudjincu, siromaku
 Još je veći mrak u mraku,
 Još je tvèrdja zemlja tvèrda!

Na okolo magla pada,
 Zastèrta je mēsečina,
 Nevidi se zvězdam traga,
 Majko mila, majko draga,
 Primi pod krov tudjeg sina!

”Primila bi tebe rada,
 Ali vidiš da spavaju
 Ovdie sinka tri i čerce,
 Koji čelo majke sërce
 I svu kuću izpunjaju.“

”Nij' dugo već do dana,
 Već pozdravlja pēvac vile,
 Dok zagrije danak boži
 Malo vatre bar naloži,
 Da otopim smèrzle žile!“ —

”Vatra mi je zapretana,
 Dèrvah neimam skoro ništa,
 Ovo malo, što 'e u nutra,
 Trēba mojoj dēci sutra,
 Kad se skupe kod ognjišta.“

”Za tudjinca ništa neimaš
 Tudja majko, kad te moli!
 Tudje dēte tvoje nije!“
 S tim mu grozne suze dvije
 Niza lica kapnu doli.

”Gdie su ruke tvoje majke
 Sad da skupe suze sina?
 Gdie kolēno, da počine,
 Da si težko brēme skine?
 Gdie je tvoja domovina?“ —

Kò da su mu zmije ljute
 S ovim rēč'ma sërce stisle,
 Ukočeni putnik stoji,
 Leden znoj mu čelo znoji
 I otimlje mozgu misle.

Ali oči uzdignute
 K strani glede — ah onamo!
 Gdie od drage domovine
 Svako jutro sunce sine,
 Tam ga želja nosi — tamo:

„Tebi opet duša diše,
Tebi srce opet bije,
Domovino, majko srčice!
K tebi opet sin se kreće,
Od radosti suze lije.

Primi opet tvoje dčete,
Primi vček če tvoje biti,
Ljubiti tebe svako doba,
U tvom polju daj mu groba,
S tvojim cvjetjem grob mu kiti!!“

Pčsan brodarska.

Oj talasi mili ajte,
Čamac dalje moj tčerajte —
A ti vihru doć nemoj!
Put je danas dalek moj!
Oj, oj, oj!
Put je danas dalek moj!

Svedj se s mirnom mora svčesti
Brodar u svoj čamac sčesti —
I tad veseo pčva oj!
Velik li si Bože moj!
Oj, oj, oj!
Velik li si Bože moj!

Morske pute svedj miluje,
Srčcu traži — Boga štjuje,
Smčelo s morem vodi boj
I dom včrno ljubi svoj,
Oj, oj, oj!
I dom včrno ljubi svoj!

Kod kuće su sestre, bratja —
K svojim rad se brodaj vratja:

Žena s čedom viče oj!
Gdi si družu — čačko moj?
Oj, oj, oj!
Gdi si družu — čačko moj?

Oj talasi mili ajte,
Čamac dalje moj tčerajte —
A ti more mirno stoj,
Dok se u dom vratim svoj,
Oj, oj, oj!
Dok se u dom vratim svoj!

Ako Bog da ?

Il je prčko sinjeg mora,
Ili prčko kopna ravna,
Prčko svojih Ilir gora?
U vrčmena išo davna,
Kad misljāše, kud li, kamo l' sade,
„Tamo“ reče, „ako Bog mi dade.“

I kad naši kog pitahu,
Kamo poći da imade,
Rčccu milu pridavahu:
„Kuda — ako Bog ti dade?“
Jer buduća bi adet, da polože
U desnicu onog, koi sve može.

Tako potla — rad kratkosti —
„Ako Bog da?“ mčsto i „Kuda“
Bi pitanje — lčpo dosti! —
Što š nać kod nas skoro svuda,
Za da u lčpu, brate običaju
Svedjer Bogu, što je božje, daju.

I dan danas još se sbori:
„Ako Bog dá seko il brate?“
Milo tada brat govori:
„U te i u te kraje znate.“

A reć neima sad više navade,
Samo *misli*: Ako Bog mi dade!

U pitanju dakle ostá,
Što se 'e svedjer pridavalo;
I pitanje to je dosta
Za ilirsko znat načalo,
Za znat, s kime kod nas se počima,
I kako se dèlo svèršit ima.

I sa sèrcem uzhitjenim
„Ako Bog dá sad Iliri?“
Pitam dobre — i ja cénim
Junačka im grud se širi;
Jer su *čisti* — s *ufanjem u Boga*,
K boljoj pošli roda srèci svoga.

A kad cilj je plemeniti,
Šta je shodnie mili brati,
Nek da k cilju tom dospiti,
I Bog će nam višnji dati!
Nek se i Goliat Davidu protivi —
U kog ufam, onaj jošte živi!

Dalje dakle, dalje Iliri!
Nije oganj taj zaludu,
Koi junačke grudi širi!
Lépše dobe doći budu.
„Ako Bog da?“ vèk smo se pitali:
Bog će dati; u njegov smislu!

Oko Božje.

U visinah modrieh od nebesah,
Gdie se šetje sunce i zvezdice
Po stazici u okrug savitoj:
Ondie, braco, zene oko Božje.
Svètllost daje suncu iztočnome;
Sitne zvezde na njemu se griju;
Sjaj-mèseče u njem se ogleda,

Živonosni pogled oka toga
Kroz oblake gromovne i tminu,
Do srèdine zemaljske dopire,
Svakom otvoru u sèrce zaviri,
Svagog sèrca tajnu ono znade,
Svaku tajnu na vidik izmami,
Na vidiku istina se gleda,
A istinu i pravdu odsèva, —
Za mèrilo nagrade buduće,
Žarko sunce ogledalo svèta.
Tužni svète, gledni u visine!
Šta ti kaže ogledalo ono?
Jeli čudo: da 'e pègavo sunce?
Nije l' čudo: da nam jošter svètli?

Molitva domorodca.

Bože! kojeg oganj sveti
Bezkonačne rajske sile
Kano zraka sunca leti
Kroz duševne svèta žile.

I po kojeg višnjoj zori
Sav svèt k tebi stupa bliže,
Da ti sèrcem čistim dvori,
I svu mudros vèčnu stiže.

Tamnoj zlobi nedaj vlasti,
Da za ini rod podići
Il bi morao naš rod pasti,
Il tve sunce — nikad stići!

Jošte prie, neg Slaveni
Kralje svoje pozdravljaše,
Prie, neg' još prosvetljeni
Ikoj drugi rod poznaše;

U věkovah tmini pustih,
Gdě bezumna tupost vlada,
Tvoja milost glas od ustih
Nam sačuva tja do sada.

Pa bi š njime sad propali,
Blago cène od najveće
Za pobědu našu dali, —
O to tvoja pravda neće!!

Da smo od Slave narod stari,
Kom jest řeči glas prostrani,
To su tvoji višnji dari,
Iz ruk' tvojih nam podani.

Zato nemoj dopustiti,
Da se tvoji dari gaze,
Kimi nam je k sversi iti,
Kroz tve luči rajske staze.

Tvoja děca svi su ljudi,
Samo tvoj je sluga svaki,
Samo tebi slava budi!
Mi smo drugi svi jednaki.

P a s t i r i .

Pod goricom tražec hlada,
Pokraj tihe řeke vira,
Sastadě se čeljad mlada,
Čeljad mlada od pastira'.

U kolo si daju ruke
Pastirice i pastiri,
Te se hitro, u srěd luke,
Devet kolah u skok širi.

Pěrho kolo uhvatiše
Volarice i Volari;
U drugome poletiše
Kravarice i kravari.

Konjušari konjah vrani'
Š konjušarkam tretje vode;
Čobanice i čobani
U četvèrtom okò hode.

Kozarice i kozari
U petom si ruke daju;
Svinjarice i svinjari
U šestom si pás hvataju.

Tučarice i tučari
Gizdaju se u sedmome;
Guščarice i guščari
Ponose se u osmome.

Sitna děca kokošari,
Kojih stado doma pase,
U devetom; a diplari,
U srěd svih dipleč, za se.

Na diplicah mile glase
Skoči kolo iz devet kola';
A u skoku zapěva se:
Što svakoga dělá ohola.

Igra kolo ponosito,
Od mamuzah zveka zveči;
Pěsni se ore gromovito,
A gorica jekom ječi.

Igra kolo u poskoku;
Tvorec igre pune šale
Pastiri se u tom roku
Jedni drugim 'vako hvale:

Volari.

Mladjani smo mi volari;
Lagane su naše noge,
Kad pasemo po toj bari
Naše vole dugoroge.

Naše blago zemlju oré;
Zemlja svima hléba nosi.
Rogast ures ni 'e najgore:
Malo tko ga već ne nosi! —

Kravari.

Mladjani smo mi kravari,
Naše blago mlékom hrani.
Dok planinka obéd svari,
Tko nam ručat da zabrani?

Plava tele krava doji;
Iz teleta vó postade.
Tko bi oró da ne goji
Naše blago vole mlade? —

Konjušari.

Nad konjica blaga nema!
Junak britku čordu paše,
Kad se na boj ljuti sprema,
Čordu paše, vranca jaše.

Mamuzami konja dira,
A ko ptica konj poleti,
Ravniem poljem bez obzira
Pred konjicem Ture odleti.

Čobani.

Bélorune, vitoroge
Ovce, mladi mi pasemo.
Lagane su naše noge,
Kad se u kolu okretjemo.

Kad mećava zimna udari,
Ovce nami halju dadu.
Konjušari i govedari!
Striž'te vunu vašem stadu!

Kozari.

I kozari stado svoje
Čenit znadu; roge ima;
Kúse koze jarad doje,
Mléka daju hasne svima.

Ncima vune u našem stadu;
Ali dosti 'e bar kostreti.
Kúse koze nose bradu;
A brada je znak pameti!

Svinjari.

Naše 'e blago ponajbolje;
Milina je njega pásti.
Debelo se kad zakolje,
Suvi krušac lépo omasti.

A i bez uma svinje nisu!
Jer najvole žira i žila';
A mudraci vele: u visu
I dubljini umna 'e sila. —

Tučari.

Tuke 'e pobre ptica lépa!
Kažu: negda da je bila
Tja kod Inda; a ni 'e slépa
Kad je do nas doletila.

Te što 'e mudrim véle dike,
Velé: da smo i mi od tuda,
Jer nam kažu spomenike
U tukami, od onuda.

Guščari.

Čudnih pticah žutih kljunah!
Najsrétnii smo mi pastiri;
Jer po vodi kad bez čunah
Sve potope nagli viri:

Žutokljuna guska tada
Žutih noguh veslom tira;
Plove u vodi naša stada
Ko po moru šajka hitra.

Mudri ljudi knjige štiju
Mudrim perom napisane;
Knjige sême duha siju,
Da zorica svétu svane.

Šta bi štili da ni 'e dala
Naša guska perah mudrieh?
Pa na čem bi gospa spála,
Da blazinah nije punieh?

Kokošari.

Od kokoših kakotjući?
Brižlj vi smo mi pastiri.
One zoblju žito u kući;
A mi, gdje se kolo širi.

Gladni doma kad dojdemo;
Već u gnězdu jajac' dosti,
Pa u lugu zapretjemo
Belih jajac', te se gosti!

* * *

Tako mlada čeljad mile
Igre tvori, pēsni pēva;
U poskoku s nagle sile
Černa zemlja jeći i zēva.

Kad iz guste gore izleti
Iz nenada mērki vuče...
A za njime kobac leti...
Te se iz duplje lija izvuče.

Sunuše se ljute zvěri
Medju stada na plandištu;
Da popanu u potēri
Svaka svoje, to tu ištu.

Stadè rika goved';... skaču,
Aržu konji;... ovce bleče;...
Svinje hrokću;... guske gaču;...
Tuke pište;... koze meče.

Svaka svoje popadoše
Zvěri ljute: vuk ovčicu;
Lija gusku, te odoše;
Kobac nosi još tučicu.

Stadè vriska od pastira,
»Čuj!... gle!... eno zvěr prokleta
»Na plandištu blago izbira!«
Veleć, svaki već polēta.

Razvērže se i razori
Devet kolah igra krasna;
Jer se plačem sva pretvori
Iz nenada pēsan jasna.

Poletiše za zvěradi
Pastirice i pastiri;
Roblje oteto otēt radi,
Svatko tērći u nemiri'.

Tērče... viču: »Čujte! čujte!...
»Odnese nam zvěrad blago!
»Žalost našu cēn'te i štujte!
»Blago nam je naše drago.«

Nu sřed gore lovac lovi
 Vukuć roblje zvěri hude;
 Strěla puče... u kěrví ploví
 Vuk, lisica, kobac tude.

Svích pastirah četa gdieno
 Strěla puče hitro letí;
 A već roblje slobodjeno
 Iz planine k njim doleti.

Poplašena družba mlada,
 Dobra lovca darujući,
 Tad s popaska javěć stada,
 Odě kući pěvajući.

Tito Dugović.

„Moj Běograd mora biti,“
 Reče Turčin ponositi,
 „Ak se taki zakopati
 S vitezovi moram dati
 Pod njegoví bedemi.“

„Běograd tvoj neće biti!“
 Reče Ilir hrabroviti,
 „Priě češ se zakopati,
 Šolimaně ovdě dati
 Sa tvojími vitezi.“

I već bedem podkapaju,
 Juriš činit neprestaju,
 Već se bliži dušman gradu,
 Kom da pomoć naši dadu,
 U njem věrno věćaju.

Topovi se naperuju,
 Turci svedjer navaljuju,

Topovah je tutanj strašan
 Pozdrav dao već užasan
 Běogradu ubogom.

Vatri, koju u grad meće
 Dušman ljuti, nije veće
 Odoliti nikak' moći —
 A od nikud nij' pomoći —
 Běogradu propó si!

Tane letí, čorde blište,
 Vatra svoju žertvu íšte,
 Turci sěku, naši kolju,
 Prolěva se kěrv po polju:
 Do neba je vapaj čut.

Oj Ugrio plači tužna!
 Jer Běograd stiže ružna
 Turska ruka i nemila,
 Od tebe ga odcěpila —
 Već Běograd nije tvoj.

Gle pakleno tursko pleme
 Već se penje na bedeme;
 Židovi su razrušeni
 Predjí turnjí razoreni,
 U turskih su rukuh već.

Gledaj, što se ono diže
 Od věrhunca zida niže?
 Nije l' ono Ture mlado,
 Koje bi ti doći rado
 Běogradu u sěrcě?

Gledaj već je na bedemu,
 U ruci je mēsec njemu,
 Desnom mēsec u zrak diže,
 Lěvom druge zove bliže
 I podbada na děrzost.

Već pomoći naći nije,
 Već nad kèrstom mēsec sije —
 „Alah“ vapi Turčin glupi,
 Kada netom pred njeg stupi
 Ilir Tito Dugović!

On pokaza da je kèrst jači
 Nego turski britki mači,
 Kad pograbi Ture mlado
 I baci se š njime rado
 Za svoj rod nuz bedeme.

Pūče vèrni za njim plače,
 S nova britke paše mače,
 Ohrabreni po tom činu
 Kaže ljutom dušmaninu,
 Da Iliri znadu sèč'!

Naši sèku, Turci bēže,
 S obih stranah mnogi leže;
 Kod naših je al' pobēda,
 A Muzulman veče gleda,
 Kud bi mogo izbèći.

To se sgodi već oddavna:
 Ali ipak ime slavna
 Muža mora sav svēt znati,
 Bèograd će sām kazati:
 Da ga Ilir izbavi.

Slēpac na saborima sēdeći.

Mili Bože na svemu ti fala!
 Mili Bože i nedēljo mlada!
 Mili Bože pomozì svakome,
 Svakom bratu i dobru junaku,
 Koji ore, pa sirote hrani,
 I sirote, i cèrva i mrava.

Lisica i gavran.

Upazila lisica gavrana,
 Na jeli ga upazila vitoj,
 Gdēno sira kus u kljunu dèrzi.
 Zahtēlo se liji bēla sira,
 Lukavo se njemu prilizava:
 „Al si“ — reče — „lēp vrane gavrane!
 Struka milog, očiuh premamljivih,
 A po cēlom širokome svētu
 Glasa neima sladjega nad tvojim!
 O molim te, zapēvaj mi malo,
 Da se opeta slasti užiem rajske!“
 Dopalo se to vranu gavranu,
 Prevari se — k pēsmi kljun otvori,
 Zavikne se ponosito: „kvar, kvar!“
 Medju tim je sir na zemlju pao,
 Lija ga je dobro dočekala, — —
 Što je htēla, to je zadobila,
 Kući tad je smijuć odtrčala.
 Slava je sinko od velike moći,
 Njom se mnogi prevariti dade, —
 Ti gavrana ludost sad izsmēvaš,
 Tak će drugi tebe izsmēvati,
 Ak te hvale nesmotrena učinē!“
 To mi 'e mladom govorila majka,
 Koja 'e uz tu, tja do noći kasne,
 Mnoge znala povēdat mi basne.

Svoje i tudje.

Tko stan svoj, za u tudj' poč, ostavi na sviti,
 Vīku on ne može veselo živiti;
 A ruke tko tudje celiva i umiva,
 Trēba je, da svoje od srama sakriva;
 A vèrno tko dvori družima 's ljubavi,
 Vazda pak napokon zlom tugom boravi;
 Prij' kruh suh stoj jesti tērpezi na tvojoj,
 Neg' slasti najdraže u kući u tudjoj.

Poslovice.

Ako vrag nije razbio kolčvku, razbit će grob
(t. j. ako se čovjeku nesreća nedogodi u mladosti,
dogodit će se u starosti).

Ako zima ustima ne ujede, ona repom ošine,
ili: Kurjak nije zime izijo.

Ako je Bog dao, nije zapisao (će tako do vè-
ka ostati, nego može lasno i natrag uzeti, n. p.
vlast, bogatstvo).

Ako je daleko Bagdad, blizu je aršin (rekli ne-
kakome, koji se hvalio, da je u Bagdadu vrlo da-
leko skakao.)

Ako je i gol, ali je sokol.

Ako je i zlo, moje je.

Ako je i zmija, od sèrca je, (t. j. ako je i naj-
gore dète, opet je roditeljima milo.)

Ako je i černa krava, bělo mlèko daje.

Ako je netko lud, nebudi mu drug.

Ako ko drugi skoči u vodu, hoćeš li i ti skočiti.

Ako mi nemožeš pomoći, nemoj mi odmagati.

Ako pravda ne pomože, krivda neće pomoći.

Ako hoćeš koga da poznaš, podaj mu vlast.

Ako čovjek ne može biti lèp i bogat, kao što bi
htèo, može biti dobar i pošten. —

Bacio, kao u mutnu vodu (kad se što u zalud
potroši.)

Bacio kost medju nji (t. j. zavadio ih, kao kad
čovjek baci kost medju pse).

Bez britve obrijati (t. j. prevariti).

Bez muke nema nauke.

Besèdi u vètar (t. j. u zalud ludaje).

Bilo pa i prošlo, kao i lanjski snèg.

Bio i na situ i na rešetu (t. j. svašta je ogle-
dao i tèrpljeo).

Bise ne valja pred svinje prosipati.

Bit će mišja rupa za dukat (kad dodje nevolja).

Bèži, kao žaba od kèrsta.

Blago tebi, kad si lud.

Blebetuša, kao žaba (kaže se govornjivoj ženi).

Bog visoko, a car daleko.

Bog govori: Pomozi si sam, pomoć ću ti i ja.

Bog zatvori jedna vrata, a otvori stotinu.

Bog ne trubi, zašto čovjeka gubi.

Bog nikom dužan ne ostaje.

Bolje je biti pèvac jedan dan, nego kokoš mèsec.

Bolje je vèrovati svojim očima, nego tudjim rèčma.

Bolje je danas jaje, nego sutra kokoš.

Bolje je ne početi, nego ne dočeti.

Bolje je prokliznuti nogom, nego jezikom.

Bolje s mudrim plakati, nego s hudim pèvati.

Bolji je dobar glas, nego zlatan pas.

Bos, kao pas.

Bèrzo ide, ali izvan puta.

Briga ne sèdi.

Budulasta snaga bèrzo malakše.

Budale se mnogo smiju.

Bunar u kraj rèke kopati (t. j. činiti ono, što
nije nužno).

Vatra i voda dobre su sluge, ali zli gospodari.

Vatra i slama ne mogu u blizu stojati.

Vedro, kao pèna (u Dubrovniku).

Velike ribe male proždiru.

Vidila žabá, gdje se konji kaju, pa i ona digla

nogu, n. p. nar. pèsm.

„Junak potkiva konja hrabrena,

„Vidila ga je žaba zelena,

„Podiže nogu, junaku rekla:

„Potkuj i mene, mladi junače!

„Neka bih konjem u goru utekla.“

Vino i mudroga pobudali.

Visi kao kaplja o listu (n. p. kad ko nema ni kuće ni kućišta, niti drugoga čega, što bi ga na kakvo mjesto vezalo).

Više valja vjerovati očima, nego ušima.

Vol se veže za rogove, a čovjek za jezik.

Vrag ne spava (t. j. zlo se lasno dogoditi može).

Vreme grad gradi, pa ga vreme i razgradi.

Vuču se rep za njim (t. j. govori se za njim koješta ružno).

Glava je skuplja s jezikom, nego bez jezika.

Gladan, kao hrastova kora.

Gladan, kao kurjak.

Gladan, kao pseto.

Glas naroda, glas sina Božjega (najviše knjižestvenici govore).

Golu kost ni pseto neće.

Gradi ražanj, a zec u šumi.

Da ga zemlja ne vuče k sebi, poléteo bi (kad se tko vrlo ponosi).

Da zmija okusi od mene, otrovala bi se (tako sam ljutit).

Daj mi što u živa usta (a u mrtva mi ne treba).

Daleko od očuih, daleko od sërca.

Da može, metnuo bi ga u nëdra (tako mu je mio).

Da mu rekne, magariac leti, on bi izišao, da vidi, kud leti (tako mu svašto vèruje).

Danas čovjek, sutra cerna zemlja.

Da nije sirotinje, ne bi ni sunce grijalo.

Dan po dan, dok i smert za vrat (ne dodje, ili ne uhvati). Gledaj: Um za morem a smert za vratom.

Dao bi oko za njega.

Darovanome konju zubi se ne gledaju.

Da se za zelen bor hvatim, i on bi se zelen osušio.

Dva bez duše, tretji bez glave (t. j. kad se dvojica protiv koga krivo zakunu, on je propao).

Debelo meso, kao sir.

Dere ga, kao vola u kupusu.

Dlaka po dlaka, eto bèlača; zèrno po zèrno, eto pogača.

Dlaku na četvero cèpa (kad ko što do najposlédne sitnice istražuje).

Dobar glas daleko ide, a zao još dalje.

Dobar konj ili će ohrnuti, ili oćoraviti.

Do božića: kraljeviću Marko! od božića: Jaoh moja majko!

Do božića nije ni gladi, ni zime (u Boci).

Dobra ovca mnogo ne bleje, ali mnogo vune daje.

Dobroga je pastira (posao) ovce strići a ne derati.

Dobrog je vina i kiselića dobra.

Dobro je i u paklu imati prijatelja.

Dobro se bërzo zaboravi.

Dobro se samo hvali.

Dok dète ne zaplače, mati ga se ne sèća.

Dok je dèrvo mlado, možeš ga savijati, kud' hoćeš.

Dok je komada, dosta pasa.

Dokle mudri mudrovaše, ludizi grad primiše (u Cèrnoj gori).

Dokle prosi, zlatna usta nosi; a kad vraća, plèća obraća.

Dok pamet dodje, blago prodje.

Dok se čovjek čuva, i Bog ga čuva.

Dok sèrce ne zaboli, ne može oko zaplakati.

Dosta blaga, al mu nema traga.

Dosta je bilo na Kosovu (kad koji za što veli, da je dosta).

Dosta je kupusa izjeo (t. j. ima mu dosta godinah).

Doći će Vidov dan (vidit ćemo, tko je vèra, tko li je nevèra).

Doći će sunce i pred naša vrata.

Doći će kosa i do brusa (mèsto do brusa govori se i do kamena).

Došao gost na голу kost.

Dèrva u šumu nositi.

Dèrži ga, kao oči u glavi.

Dèrž' se zubma za vètar (kaže se u šali, kad ko padne ili posèrne).

Dèrž' se nova puta, stara prijatelja.

Duga holest, smèrt gotova.

Dug je zao drug.

Dužan je i kosom na glavi.

Duša mu u nosu stoji (t. j. gotovo umro).

Gdè velika zvona zvone, tu se mala ne čuju.

Gdè sloga, tu je i Božji blagoslov.

Gdè je sova izlegla sokola?

Gdè koga tišti, to on najbolje zna.

Gdè si pèvao lètos, pèvaj i zimus (kazale pècle bumbaru, kad je bio došao, da prezimi kod njih, pa ga pitale, šta je lèti radio te se nije za zimu starao, a on rekao, da je pèvao).

Gdèšto i slèpac napipa.

Žedan konj vode ne probira.

Žena će sàmo onu tajnu sačuvati, koju ne zna.

Zavadio bi dva oka u glavi (takovi je pletkaš).

Zagledao se, kao tele u šarena vrata.

Zametnuti kome mrežu (kao da bi ga uhvatio u nju, t. j. namestiti pletke).

Zao je komšija veliko zlo.

Zao čovèk s tobom jede i pije, a jamu ti kopa.

Za rana se poznaje, u kojoj vodi može sir biti.

Zgoda dug i do sto godina ne plaćuje.

Zida kule po oblaku.

Zlatan ključić gvozdena vrata otvara; ili: Zlatan ključić carev grad otvori.

Zlato se u vatri probira, a čovèk u nesrèci (mèsto u nesrèci govori se i u nevolji).

Zmiji na rep stati (t. j. doći blizu zla).

Zmiju u njedrima nositi (kad onaj, kome se čini dobro, čovèku zlo misli).

Znam ja u koju nogu hramljem (t. j. ja moj posao znam najbolje (u Dubrovniku).

Zrèla voćka sama pada.

I bratja se svade.

Ide, kao da vuče kolo za sobom.

Ide kiša, kao iz rukava.

Ide kolo naokolo (t. j. i zlo i dobro dolazi osodom na ljude).

Iza zime toplo, iza kiše sunce (biva).

Iz vrane što ispane, teško soko postane.

Iz jednoga dèrveta ikona i lopata (biva).

Iz kamena bi suza udarila (kad se što žalostivo govori ili čini).

Iz oblaka gèrmi.

Ima, kao u žabe dlaka.

Ima nauke, al' nema pameti (t. j. čovèk).

Ima pasji nos (t. j. slabo se što od njega more sakriti).

Imačka cara gleda (odgovori se, kad ko rekne kome: Sto me gledaš).

I tu ima njegova masla (t. j. on je uzrok, što se to dogodilo).

Jak, kao zemlja.

Jače je dèlo, nego besèda,

Jedan čovèk ne može sve znati.

Jedva sam pasjim zubima otklao.

Jednom rukom daje, a dvèma uzima.

Jučè vezir, danas rezil.

Kad Bog daje (srèću, on) ne pita čij si sin.

Kada vèrba grozècem rodi, suhi javor jabukama

(t. j. nikad).

Kad ideš vuku na čast, povedi psa uza se.

Kad je koza gubava, rada bi, svako da je gubav.

Kad lisica predikuje, pazi dobro na guske (u Madjarskoj).

Kad lopata pukne viš' glave (t. j. kad umre).

Kad najviše gèrmi, najmanje kiše pada.

Kad nije mačke, miši su gospodari.

Kad se dva petka sastanu zajedno (t. j. nikad).

Kad spava hlèba ne ište (doda se kašto u šali,

kad se rekne, za koga da je dobar).

Kakav gost, onaka mu i čast.
 Kakav izgled, taka i prilika,
 Kakav pozdrav, onaki i odzdrav.
 Kakvo gnézdo, takva tica, kakav otac takva i
 dica.

Kakvo sême posêješ, onako ćeš i žito vèrci.
 Kako udrobiš, onako ćeš i kusati.
 Kao iz knjige (govori).
 Kao ladja bez kormana (što nema upravitelja).
 Kao od neba do zemlje (što daleko ili različno).
 Kao tica na grani (kad čovêk nima kuće, niti
 je čim drugim privezan za kakvo mjesto).

Klin klin izbija a sêkira oba.
 Ko bërzo sudi, bërzo se i kaje.
 Kovati koga u zvêzde (t. j. hvaliti ga).
 Ko visoko leti, nisko pada.
 Koga Bog miluje, onoga i kara.
 Koga su zmije klale, i guštera (Eidechse) se
 boji.

Kog ubije ruda, onom nema suda.
 Ko žali klinac, izgubi potkovu.
 Ko zlima oprasha, dobrima škodi.
 Ko zna bolje, široko mu polje.
 Koja kokoš mlogo kakoće, malo jajah nosi.
 Koje pseto hoće da ubiju, poviču: bêsno je.
 Ko koga dvori, onoga se i boji.
 Kokoš pije, a na nebo gleda (da je ne bi ja-
 streb prevario: dakle i čovêk tako valja da se čuva).
 Kola ne namazana škripe.
 Koliko ljudi, toliko žudi.
 Ko mlogo besêdi, mlogo i laže.
 Ko ne zna služiti, ne zna ni zapovêdati.
 Ko nema pameti, ima noge, ili: Otišao po pa-
 met.

Ko ne hrani mačku, hrani miše.
 Ko oltara ne vidi, i peći se klanja, ili: Ko ni
 je vidio cêrkve, i peću se klanja.
 Ko pèrst da, i ruku će dati.
 Ko rano ustane, vas dan mu dobar nastane.
 Ko se jedan put ožeže, i na hladno puše.
 Ko se ne da poznati, motri ga, s kim se mêša.

Ko se rad psuje, nadje uzrok.
 Ko se hvali, sam se kviri.
 Kèrpež i tèrpež pò svêta dèrže.
 Kèrpi rupu, dok je manja.
 Kud je voda jednom tekla, opet će proteći, ili:
 Kud je voda prije tekla, opet će teći.
 Kud palo, da palo, ili: Kud puklo da puklo
 (t. j. bilo kako mu drago).
 Kurjak dlaku mênja a čudi nikad.

Lavica jedno okoti, ali lava, ili: Lavica okoti
 jedno, ali vèrdno.
 Lak ispod kape (t. j. prazne glave).
 Lako, kao pero.
 Lakše je vèrovati, nego ici, te pitati.
 Lakše je kamenje uz bërdo valjati, nego se s
 ludim razgovarati.
 Lakše je steći, nego sačuvati.
 Lasno je na dobrom vremenu kormaniti.
 Lasno je sirotu ucviliti, al je mučno odjenuti.
 Lasno je s punim tèrbuhom post hvaliti.
 Lasno se dobro zaboravi, ali zlo mučno.
 Leti, kao munja.
 Lije kiša, kao iz kabla.
 Lèpa, ali slèpa (kad je žena ali dèvojka lèpa,
 ali nepoštena).
 Lèpa rëc gvozdena vrata otvara.
 Lèp, kao upisán.
 Lud ne zna za šalu.
 Lèškova je mast čudotvorna.

Magarca odvedi i na Jerusalem, on će opet
 biti magarac.
 Malen lončić, bërzo pokipi.
 Mačka se u vreći ne kupuje.
 Mi o vuku, a vuk te u ovce.
 Mèra vèra. Gledaj: Vèra mèra.
 Mlado se dèrvo savija.
 Mladost je ludost.
 Mlad se nada naprêdku.

Mlati jezikom, kao pliska repom (kad ko mlogo govori).

Mlogo zèrna gomilu načine.

Mlogo je kupusa izijo (t. j. ima mu mlogo godinah).

Mlogo će donde Dunavom vode proteći.

Mèrtvoga već zubi ne bole.

Mèrtvu se kurjaku rep mèri.

Mudroj glavi jedno oko dosta.

Mutav mutavoga najbolje razumi.

Muha oralu volu na rogu stojeći.

Navesti koga na tanak led (t. j. prevariti ga).

Na vrat, na nos (t. j. bèrzo, n. p. ide, ili radi što).

Na jedan put se rast ne posèće.

Na jedno oko čorav, a na drugo ne vidi.

Na jeziku med, a na sèrcu jed.

Nakom boja kopljem u tèrnje.

Namèrila se kosa na brus.

Na mladjima svèt ostaje.

Namèrštio se, kanda će mu kiša iz čela udariti.

Napio se, kao pijavica kèrvi.

Na prosjaka i psi laju.

Na snu došlo, na snu i otišlo.

Naspavati se sit na obadva uha.

Na sèrcu jed, a u ustima med.

Na tèrnju groždja tražiti.

Nauka je jedna muka, a oduka dvije muke.

Ne bi za to dao ni lule duhana.

Nebo visoko a zemlja tvrda (dakle nema se kuda).

Ne vidi dalje od nosa (t. j. ne razumije ništa).

Ne vidi se pèrst pred okom (tako je pomèrčina).

Ne vèruje ni svojim očima.

Nevolja svačemu čovèka nauči.

Ne vrèdi ni lule duhana.

Ne gledaj me ko sam bio, već ko sam sad.

Ne zna rakija, što je kalija.

Nema vètra, koliko u tikvi.

Nema žita bez kukolja.

Nema jeda bez dèla.

Nema ni kraja, ni konca.

Ne niči, gdè te ne siju (t. j. ne mèšaj se u ono, što ti nije posao).

Ne piri, gdè te ne žeže.

Ni Bog ne može, svakom da ugodi.

Nigda mu jezik ne stoji, kao vodenično kolo.

Nigda nije sova izlegla sokola.

Nije kurjak zime izijo (t. j. doći će zima, makar i docnije).

Nije li to Bogu plakati? (Kad se što krivo učini.)

Nijem, kao riba.

Nije mu vrana možak popila (t. j. nije lud).

Nije onaj siromah, koji nikad ništa nije imao, nego onaj, koji je imao, pa izgubio.

Nije rèč brème (lasno je reći).

Nisam ja to iz pèrsta izsisao (t. j. nisam izmislio, nego sam čuo).

Nisam ni ja po glavi ozebao (t. j. nisam lud).

Nije svaki dan Božić.

Nije sve zlato, što se sija.

Nije se tom kolaču nadao (t. j. toj nesrèci).

Nikome nije napisano na čelu, šta je u njemu.

Ni koliko černo iza nokta.

Niko ne zna, što nosi dan, što li noć.

Niko ne može sudac i parac biti.

Niko ne može cèlom svètu kolača namèšiti (da o njemu svi dobro govore).

Niko nikoga ne može naružiti, dok se sam ne osramoti.

Niko sebi zlotvor nije.

Ni pas gole kosti ne glodje.

Ni pèrsti u ruke nisu svi jednaki.

Ni svašto, ni svagdè (t. j. valja govoriti).

Ni to nije bez njegova masla.

Ni traga ni glasa (t. j. niti se što čuje, ni zna

za to).

Nova metla lèpo mete: ili: novo sito samo sije.

Novac (je) dušogubac.

Noga mu nozi dobra ne misli (kaže se lukavu i zlu čovjeku).

Nužda zakon izmjenjuje.

Obradovao se, kao da je našao bjele čele.

Obradovao se, kao siročće suncu.

Ovčije runo, a vučije sèrce; ili: ovčije runce, a vučije sèrce.

Od vèšta lovca plaši se lisica.

Od dlake do grede (t. j. od najmanjega do najvećega).

Od gladna tèrbuha nema gore nevolje.

Od jednoga udarca ništa mu biti nemože.

Od jednog udara dub ne pada.

Od jeftina mesa čorba za plot.

Od kako je gavran p čèrnio.

Od loze groza, a od terna kupina.

Od muhe pravi elefanta.

Od mućanja glava ne boli.

Od nemila do nedraga (n. p. putacati se).

Od pvoja do pokrova.

Od podmukla pseta čuvaj se.

Od pruta biva veliko dèrvo.

Od smèrti neima lèka.

Od tog brašna ne bude pita.

Ozdo more, a odozgo gore; odesna ploča a s lèva drača.

Oko mu oku dobra ne misli.

Okèrp kuću dèrži.

Onaj se ne vara, koji zna da ga varaju.

Oni su, kao božić i badnji dan (t. j. ne razdvajaju se nikad).

On mu je tern u oku.

On će biti bogat, kad bude pas rogat.

Ostaviti mačku da čuva ribu.

Oteto prokletu.

Otišao na istinu (t. j. umro).

Otišao po pamet.

Otkud sam se nadao, da me sunce ogrije, odonud me led bije.

Očima više valja vèrovati, nego ušima.
Oči svašto vide, a sebe ne vide.

Paze se, kao mačka i miš; ili: paze se kao mačka i pseto.

Pala muha na medvèda.

Pas psu brat.

Pet za devet dati kome (t. j. prevarivši ga).

Pijan i trèzan ne mogu se slagati.

Pèsak u more sipati.

Pitajući u Carigrad, može se otići.

Pèsak na konjika (uvèk) mèrzi.

Planina je gladna i hladna.

Platiti čèš, kao kurjak kožom.

Po glasu tica, a po šapama se lav poznaje.

Podaj psetu, kost neka glodje, da ne laje na tebe.

Podmuklo pseto najprije će ujesti.

Po drugi se put lisica ne hvata u gvoždja.

Poklonjenoj se kobili u zube ne gleda.

Pokolj, kao na kosovu.

Pokornu glavu sablja ne sèče.

Pokraj suha dèrveća i sirovo izgori.

Po ocu sin, a po materi hći poznaje se.

Po porukama vuci mesa ne jedu.

Potajni ugljen najgore ožeže.

Pouzdan, kao vèrbov klin.

Poslji luda na vojsku, pak sèdi, te plaći.

Poštenje je pretežinje od novacah.

Pravo, kao strèla.

Prazna hvala neće u torbu.

Prèko pogače hlèba tražiti.

Prijatelj se u nuždi poznaje, kao zlato u vatri.

Proteći će voda i na moju vodenicu.

Proteći će voda, kud je tekla.

Prošao, kao lanski snèg.

Pрут, dok je mlad, valja ga savijati.

Pusti pijetla na prag, popeće se i na policu.

Put kòla vozi.

Put širok, a vrata otvorena (t. j. na polje).

Ravno, kao dlanu.

Radi, kao da ćeš sto godina živjeti, a moli se Bogu, kao da ćeš sutra umrijeti.

Radi, kao mrav.

Radi, pa ću ti i ja pomoć, veli Gospodin Bog.

Razmisli, pa reći; gledaj: Bolja je jedna razmišljena, nego stotina učinjenjeh.

Ruka ruci sudi.

Ruka ruku pere, a obraz obadvije.

Riba po duboku pliva (t. j. nemože se lasno uhvatiti).

Ribu uči plivati.

Reći treba mjeriti, a ne brojiti.

Sav je od pukotina (koji nikakvu tajnu ne može da sačuva).

Sam pod sobom drvo podsēca.

Svagde dobro, al kod kuće najbolje.

Svadili se psi oko gole kosti.

Svaka baka pod svoj kotao puše.

Svaka je kvočka na svom gnězdu jaka.

Svaka je krava noćom černa.

Svaka služba svoju plaću ište.

Svaki domaćin domu vladika.

Svak ispred svoje kuće neka mete.

Svakom svoja nevolja.

Svakom će doći po jedan čern petak.

Svak po sebi sudi i po drugome.

Sve bolje lani.

Sila Boga ne moli.

Sila kola lomi.

Siromaštvo i kašalj ne dadu se sakriti.

Sit gladnu ne vjeruje.

Situ terbuhu i dobar hlēb nije ugodan.

S koga derveta samo voće pada, ne valja ga tresti.

S konja na magarca.

Složili, kao guske i prase.

Sluga nega mlogo čuje i zna, ali malo neka besēdi.

Spolja lēp, a izutra slēp.
Starca valja slušati, ali za njim ne hoditi.
Stoji mu duša u nosu (t. j. gotovo umro).
S terbuhom za kruhom.
Stērpljen spasen, a spasen po gotovu svet.
Suza suzu stizat ne-prēstaje.

Tamnoj noći svēdoka nema.
Teško drugu bez druga, i labudu bez luga.
Teško je mudromu među budalama besēditi.
Teško, kao zemlja.
Teško kući gdje nije gospodara, a baštini, gdje nije pudara (vinostražara).
Teško nogama pod ludom glavom.
Teško onom, kod koga se mačke s mišima okume.

Tiha voda brēg roni.
To je na vērbi svirao (t. j. to je ništa).
To je njegovo maslo.
To mi je deveta briga (t. j. ne marim za to ni malo).
To mu je kost u gērlu (t. j. to ga vērlo mērzi i mući).

Traži u jajetu dlaku.
Tergovac je lovac.
Tudj nikad ne bude, koji svoj biti može.
Tudju kuću diže, a svoju obara.
Dēra mak na konac (kad ko što hoće do najmanjega da istēra na kraj).
U velikim rēkama velike se ribe hvataju.
Udarila ga vedrica u glavu (t. t. opio se).
Udarit ću te, da ti jedno uho pēva a drugo plače.

Udri zmiju u glavu.
U žene je duga kosa, a kratka pamet.
U zloj se koži nahodi (t. j. zlo mu je).
U kakvo kolo dodješ, onako i igraju.
U laži je plitko dno.
U mēstu slēpih ko ima jedno oko, vidi mnogo.
U more pēsak sipati.
U mutnoj se vodi riba lovi.

U podne svěću paliti.
U ratu je bolje konja za neprijateljski plot
vezati.

U svakom žitu ima kukolja.
U snu došlo u snu i otišlo.
Usta velika, a stvora nikakvoga.
U starom dušmaninu nema novog prijatelja.
U tudjem oku vidi slamku, a u svome grede
ne vidi.

U tudjoj ruci uvijek je komad veći.
U ustima med, a u sèrcu jed.
U cèrnoj zemlji bělo žito rodi.
U šumu dërvo nositi.

Frišak i zdrav, kao riba.

Hvaljene jagode, prazne kotarice.
Hrana i obrana (rekne se za kakvu važnu stvar,
bez koje se ne može živiti).

Časna haljina sramote ne pokriva.
Čeg' se mudar stidi, tim se lud ponosi.
Čeka, kao ozebao sunca.
Česta služba redka suknja.
Čim se nov sud napuni, na ovo uvijek udara.

Čistu obrazu malo vode trëba.

Čověk se do smèrti uči.

Čuva ga, kao oči u glavi.

Čuvaj se od onoga, koga je Bog nakazio.

Širi se, kao paun.

Šteta i ludomu oči otvori.

Što visoko leti, na nisko pada.

Što više gèrmi, manje dažda nahodi.

Što znadu dvadeset i četiri zuba, znati će i
dvadeset i četiri druga.

Što je veća tica, veće joj gnèzdo trëba; ili:
Veća glava, više glavobolje.

Što je daleko od očuh, daleko i od sèrca.

Što jedan lud baci kamen u bunar, devet pa-
metnih ne mogu ga izvaditi.

Što ko više ima, to se više steže.
Što kolëvka za ljuljala, što motika zakopala.
Što ko misli, o onom i sanja.
Što maca okoti, sve miše lovi.
Što mora biti, biti će.
Što mu je na sèrcu, to i na jeziku.
Što oko ne vidi, sèrce ne zazeli.
Šta pas više laje; manje ujeda.
Šta se više čuje, manje se čini.
Što će slëpcu ogledalo?
Šuga šugu nadje.

S a d è r ž a j.

*Dobrogojenje kèrstjansko. Prinesak k občeni-
tomu pučkomu izobraženju.*

	Strana
Predgovor	III

I. POGLAVJE.

O ljubavi i časti prama Bogu.

§. 1. Najveća ljubav i čast pristoji se Bogu	9
§. 2. Kako kèrstjanin ima skazati svoju ljubav i čast Bogu	11
§. 3. Tto Boga ljubi i časti, mora i što je sveto lju- biti i častiti	14
§. 4. Pobožnost	18

II. POGLAVJE.

O čovèku i narodu čovèčanskomu.

§. 5. Tko hoće Boga ljubiti i častiti, mora i svomu iskèrnjemu čast i ljubav iskaživati	20
§. 6. O časti, koju je dužan čovèk sebi istomu	22
§. 7. O časti, koju je kèrstjanin dèržan ovomu ži- votu nositi	23
§. 8. Čovèk u savezu s drugimi, i sadruženje svih ljudih zajedno	24
§. 9. Duh od ljubavi, što ima sve ljude skupa sje- diniti	26

- §. 10. Korist křstjanske dvornosti i dobra odhranjenja 28
- §. 11. Samo bogoštovje i strah božji daje ljudem i naroda čovččanskomu pravo poštenje i odgojenje 30

III. POGLAVJE.

Priprava k obćenju s ljudmi.

- §. 12. Upotrěbljenje razuma 33
- §. 13. Glavno načelo podnašnja na ovom světu 34
- §. 14. O čistoći 35
- §. 15. O pristojnosti u nošnji 36
- §. 16. O redoljubju 39
- §. 17. Izvanjska pristojnost 41
- §. 18. Pomnja na svoj jezik 43
- §. 19. Pomnja na poštenje svakoga čovčeka 45
- §. 20. Osobita pravila o govorjenju 46
- §. 21. Prostota i mudrost 53
- §. 22. Poniznost i razložnost 56
- §. 23. O sudih prenaglih 58
- §. 24. Ustěrpljenje i blagost 59
- §. 25. Jėdnakodušje i napast da bude čovček zlovoljan 61
- §. 26. Obiknutje zadovoljnosti 63
- §. 27. Miroljubje, popustljivost i utaživost 65
- §. 28. Pravice, poštenje i iskrenost 69
- §. 29. Nemitopohlepnost i veledušje 69
- §. 30. Sėrdačno udioničtvo u srėči iskėrnjega 70
- §. 31. Blagost i dvornost 72
- §. 32. Koju čast je dužan křstjanin svomu stališu, dobi i spolu, kao takodjer drugih ljudih stališu, spolu i dobi nositi 74
- §. 33. Měra od častiskaživanja 78

IV. POGLAVJE.

O podnašanju onih ljudih, koji moraju jedan s drugim živěti.

- §. 34. Zašto ljudi, koji pod jednim krovom pribiva-

- ju, imaju osobito uzrok, jedan drugoga poštovati 80
- §. 35. Koju čast jesu křstjanski zaručnici nositi svomu stališu, sebi i jedan drugomu 82
- §. 36. O časti, koju smo děržani dēci nositi, a dēca sebi istim 83
- §. 37. Koju čast jesu dužna dēca svojim roditeljima, dēdu i babi 86
- §. 38. Koju čast imaju bratja i sestre i drugi rođjaci jedan drugomu nositi 89
- §. 39. Vladanje sa slugami, i slugah sa sobom, kao takodjer s gospodarom, gospodaricom i sa svojimi poslužbenici 91
- §. 40. O ljubavi i časti, koju imaju susēdi jedan drugomu nositi 96

V. POGLAVJE.

O podnašanju izvan kuće.

- §. 41. Podnašanje u cėrkvi 95
- §. 42. Podnašanje u učilištu 97
- §. 43. Vladanje u igri i zabavah 98
- §. 44. Kako valja podnašat se po putih i ulicah 100
- §. 45. Kako valja ravnat se u tudjih komorah 100
- §. 46. O načinu kim trěba děržat se za tudjim stolom 103
- §. 47. O podnašanju u gostionici 107

VI. POGLAVJE.

O podnašanju u različitih položenjih i s različnimi ljudmi.

- §. 48. Koju čast jesmo dužni nositi našem rodnomu městu i otačbini 110
- §. 49. O vladanju u obćenju s velikimi ljudmi 113
- §. 50. Koju čast je dužan křstjanin nositi poglavarom i poglavarom, i koju čast njima moraju njihovi podložnici iskaživati 117

*Nauk o umnomu i izkusnomu poljodělstvu sa
pozorom na děržave primorsko-ilirsko-austri-
ansku i dalmatinsku.*

Strana

Uvod	157
I. POGLAVJE. O seoskoj gradji	159
II. " O poznanju zemlje	162
III. POGLAVJE. O radnji ili o poslu i težanju	166
IV. " O pretilini ili tuštini	168
V. " O travoznanju poljskomu	172
VI. " O umnoženju stabalah	176
VII. " O poboljšanju ili popravku stabalah	178
VIII. " O polju ili o njivi	183
IX. " O rastju žitnomu	186
X. " O sočivu	190
XI. " O krompiru, rěpi, korabi, mērlinu, pastarnjaku i o blitvi	192
XII. " O rastju kapulnomu	194
XIII. " O rastju žilavomu ili žicastomu	195
XIV. " O rastju bojadisnomu	199
XV. " O rastju tikvenomu	201
XVI. " O rastju uljonosnom	202
XVII. " O kukuruzu i o sērku	200
XVIII. " O vėrtla	204
XIX. " O voćnjaku	207
XX. " O maslini	211
XXI. " O vinogradu	213
XXII. " O vinoslovju	217
XXIII. " O murvi	221
XXIV. " O stanovitnoj livadi	232
XXV. " O šumi	234
XXVI. " O sēmeništu	236
XXVII. " O volovih i o kravah	238
XXVIII. " O ovcama	240
XXIX. " O kozama	244
XXX. " O svinjama	236
XXXI. " O mlēčnici ili mlēkaru	247
XXXII. " O živadi	251
XXXIII. " O pčelama	255
XXXIV. " O svilobubah ili svilenih gusēnicah	258

Strana

§. 51. Koju čast je dēržan kērstjanin nositi poglavarom cėrkovnim, i koju diku imaju redovnici učiniti svomu stališu i stadu svomu	119
§. 52. O Vladanju s ljudmi od drugoga vėrozakona	122
§. 53. Kako valja podnašat se s grēšećimi	123
§. 54. Kako nam se je ravnat i s otajnim stvarmi drugih ljudih	125
§. 55. Podnašanje s dobroćincima	126
§. 56. Vladanje s družu i prijatelji	128
§. 57. Podnašanje u obćenju s neprijatelji, uvrēditelji, s neotesanimi, neuljudnimi, svadljivimi i karljivimi ljudmi	130
§. 58. Vladanje s veselimi, s neveselimi i s tugujućimi	131
§. 59. Vladanje u srēći i nesrēći; osobito s ljudmi nesrēćnimi i propadnuvšimi	133
§. 60. Vladanje s ubozimi i s ljudmi niska kolēna; kao takodjer vladanje ubozih sa sobom	135
§. 61. Kako trēba podnašat se s inostranci, s putnici i medju inostrancima	137
§. 62. Vladanje prama neprisutnim	143
§. 63. O časti, koju ima vojništvo sebi, i ku imaju drugi ovomu stališu nositi	145
§. 64. Podnašanje sa starci, i staracah sa sobom	146
§. 65. Vladanje s bolestnici, i bolestnikah sa sobom	148
§. 66. Ponašanje prama pokojnim	150

VII. POGLAVJE.

Vladanje s živinami nerazumnimi.

§. 67. Vladanje s živinom	152
§. 68. Zaglavak	155

	Strana
Izjasnjenje nekotjih obćeno malo poznatih u ovomu dělcu sadržanih rećih	261

Zemljopis pokrajinah ilirskih.

Uvod	271
Kratki i poveršni pregled čele Ilirie	273
Koruška i Štajerska	281
Štajerska	299
Krajska i Gorica	303
Istria i Dalmacia	324
Dalmacia	355

Pripověsti.

ISKRICE.

I.—VI 377

BASNE Dositeja Obradovića.	
1. Orao ustréljen	381
2. Lav, Bikovi i Lisica	382
3. Lav i Miš	383
4. Kurjak, Baba i Dēte	384
5. Kurjak i Janje	—
6. Kurjak i Koza	385
7. Kurjak i Konj	—
8. Lisica i Lav	386
9. Pas i Kurjak	—
10. Magarac i njegov Gospodar	387
11. Magarac promēnjajući gospodare	388
12. Konj i Konjušar	—
13. Jelen i Vinograd	389
Osvēta poštenoga čovēka. P. Atanacković.	—
Bog blagosivlja dobroga sina. Ilija Rukavina	391

PESME.

Križu. Nikola Najješćović	394
Blaženoj Dēvici. Od istog	396

Strana

Putnik. P. Preradovića	397
Pěsan broderska. Ivana Ternskoga	400
Ako Bog da? Od istog	401
Oko Božje. Utěšenović Ostrožinski	402
Molitva domorodce. Pavao Stoós	403
Pastiri. Utěšenović Ostrožinski	404
Tito Dugović. Dragutin Galac	410
Slěpac na saborima sēdeći. Vuk Stefa- nović	412
Lisica i gavran. Ivana Ternskoga	415
Svoje i tudje	—
POSLOVICE. Vuka Stefanovića	416

